

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DE DENİZCİLİK SEKTÖRÜNDE
KADINLAR VE CİNSİYETLENDİRİLMİŞ MEKAN
DENEYİMLERİ**

Pınar KARAKAYA

2501190500

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Serpil ÇAKIR

İSTANBUL- 2023

ÖZ

**TÜRKİYE’DE DENİZCİLİK SEKTÖRÜNDE KADINLAR VE
CİNSİYETLENDİRİLMİŞ MEKAN DENEYİMLERİ**

PINAR KARAKAYA

Bu tezin amacı, Türk kadın denizcilerin, yüzyıllardır erkeklerin egemen olduğu ve eril kültürün baskın olduğu denizcilik sektörüne kabul edildikleri ilk yıllardan, günümüze kadar olan süreçteki deneyimlerinin, karşılaştıkları zorlukların ve mücadelelerinin görünür kılınması ve feminist bir bakış açısıyla değerlendirilmesidir. Bu bağlamda, çalışma kadınların denizcilik eğitimleri, işe kabul edilmeleri ve iş yaşamları boyunca karşılaştıkları durumları ele almaktadır. Ayrıca, kadınların denizcilik sektöründeki konumu ve değişmesi gereken koşullar, denizcilik mesleği ile kadınların toplumsal cinsiyetlerinin getirdiği rol ve sorumlulukları arasındaki ilişki ve denizcilik sektöründeki kadın örgütlülüğü ele alınmaktadır. Son olarak, bu çalışmada, denizci kadınların eril kültür üzerinde şekillenen, cinsiyetlendirilmiş bir mekan olan gemi mekanına dair algıları ve mekanı kullanma biçimleri incelenerek, toplumsal cinsiyet ve mekan arasındaki ilişki ve bu ilişkilerin nasıl yeniden şekillenip inşa edildiği tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda, üniversitelerin “Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği”, “Deniz Ulaştırma ve İşletme Bölümü” ve “Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği” bölümlerinden mezun olan ve denizcilik sektörünün çeşitli alanlarında çalışan 18 kadın denizci ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Tez, feminist bir bakış açısıyla yazılmış ve feminist araştırma yöntemleri kullanılarak denizci kadınların tarihlerinin görünür kılınması hedeflenmiştir.

Araştırmanın sonucunda, denizci kadınların eğitim dönemlerinde, staj dönemlerinde ve iş yaşamları boyunca ayrımcılık ve önyargıyla mücadele etmek zorunda kaldıkları, ayrıca şiddet, mobbing, taciz gibi durumlarla sıklıkla karşılaştıkları ve kadınların bu durumlar karşısında çeşitli mücadele biçimleri geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca mekanla olan etkileşimleri sırasında kimi denizci kadınlar sektördeki ataerkil değerleri ve normları içselleştirmişler, bu sayede ötekileştirilmekten ve cinsiyetleri dolayısıyla ayrımcılığa uğramaktan kaçınacaklarını düşünmüşlerdir. Bu durumun var olan ataerkil yapının devamını sağladığını düşünen diğer kadın denizciler ise, kendileri olarak var olma mücadelesi vermişler ve içinde buldukları kültürün ve eril değerlerin değişmesine olanak sağlamışlardır. Bu açıdan

gemi mekanı denizci kadınlar için hem tahakküm hem de mücadele alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Denizcilik, Gemi, Mekan, Kadın.

ABSTRACT

**WOMEN AND GENDERED SPACE EXPERIENCES IN THE
MARITIME SECTOR IN TURKEY**

PINAR KARAKAYA

The aim of this thesis is to make visible the experiences, difficulties, and struggles of Turkish female seafarers from the first years they were accepted to the maritime industry, which has been dominated by men and masculine culture for centuries, until today and evaluate them from a feminist perspective. In this context, the study addresses women's maritime education, their acceptance into the industry, and the situations they encounter throughout their careers. In addition, the position of women in the maritime sector and the conditions that need to change, the relationship between the maritime profession and the gender roles and responsibilities brought by women's gender, and women's organizations in the maritime sector are discussed. Finally, in this study, the perceptions of seafarer women about ship space, which is a gendered space shaped by masculine culture, and the way they use the space are examined and the relationship between gender and space and how these relationships are reshaped and reconstructed are tried to be determined. In this context, in-depth interviews were conducted with 18 female seafarers who graduated from the departments of "Maritime Transportation and Management Engineering", "Maritime Transportation and Management" and "Marine Engineering" and who work in various fields of the maritime sector. The thesis was written from a feminist perspective aiming to make the histories of seafarer women visible by using feminist research methods.

As a result of the research, it has been observed that seafarer women have to struggle with discrimination and prejudice during their education periods, internship periods, and throughout their working lives, and they frequently encounter situations such as violence, mobbing, and harassment, and women develop various forms of struggle against these situations. Additionally, during their interaction with the space, some seafarer women internalized the patriarchal values and norms in the sector, believing that this would protect them from marginalization and discrimination based on their gender. Other women seafarers, who think that this situation ensures the continuation of the existing patriarchal structure, struggled to exist as themselves and

enabled the culture they are in to and masculine values change. From this point of view, the space of the ship appears as both a domination area and a struggle for seafaring women.

Keywords: Gender, Maritime, Ship, Space, Woman.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimime yeni başladığım dönemlerde, Tolga Karaçelik'in *Sarmaşık* (2015) filmini izlerken, "bir memleket gibidir gemi" cümlesi fazlasıyla dikkatimi çekmişti. Bu memleketin içindeki kadınları merak etmiştim. Gemide nasıl yaşadıklarını, bu işi nasıl yaptıklarını anlayamamıştım. Biraz araştırma yaptıktan sonra, bu konuda zaten çok da bir bilginin olmadığını fark ettim. Önce kendi merakımı gidermek, sonra da denizci kadınların yaşadıklarını herkese duyurmak amacıyla başladım bu teze. Bu süreç tahmin ettiğimden zorlu geçti. Gerek pandeminin etkileri gerek denizci kadınların sayısının az olması ve gemide iletişim problemleri olması, gerekse toplumsal cinsiyet çalışan bir öğrencinin neden denizci kadınlarla görüşme yapmak istediğinin anlaşılabilmesi sebebiyle görüşme yapacağım kişileri bulmam oldukça güç oldu. Sonrasında ise, bana hikayelerini emanet eden kadınları yarı yolda bırakmaktan, yaşadıklarını yeterince iyi anlatamamaktan fazlasıyla korktum. Bu süreçte, bana her zaman inanan, yapabileceğimi defalarca kez söylemekten bıkmayan, yaşamıyla, bilgisiyle beni sürekli kendine hayran bırakan, tez süreci boyunca tavsiye ve önerileriyle bana yol gösteren değerli tez danışmanım, saygıdeğer hocam Prof. Dr. Serpil ÇAKIR'a en özel ve en içten teşekkürlerimi sunarım.

Kadın olmanın hiç kolay olmadığı, kadınların sürekli baskıyla, şiddetle mücadele ettiği, tek başlarına var olmaya çalıştıkları bir dünyada bana ne kadar sevildiğimi, asla yalnız olmayacağımı sürekli gösteren, bugün olduğum kişi olmamı sağlayan, beni yapmak isteğim her şeyde sonuna kadar destekleyip her şeye benden fazla heveslenen, bana olan inançlarını hep sürdüren sevgili ailem Aydın KARAKAYA, Sevcan KARAKAYA ve Berkay KARAKAYA'ya sonsuz teşekkür ediyorum. Özellikle tez sürecinde maddi, manevi her konuda beni sürekli destekleyen, anlattığım şeyleri saatlerce dinleyen, geceleri benimle uykusuz kalan, bu süreçte bana inanılmaz destek olan anneciğime ve babacığımın çok minnettarım.

Biricik arkadaşım, dostum, bana kız kardeşliğin ne demek olduğunu, sonuna kadar güvenmeyi, yargılanmadan her şeyi paylaşabilmeyi öğreten, benim en güvenli limanım Begüm GENCER TÖZER'e beni sürekli motive ettiği, tez için benden

daha heyecanlı olduğu, bana sonuna kadar inandığı ve desteklediği için sonsuz teşekkür ediyorum.

Son olarak, benimle hikayelerini, deneyimlerini paylaşan, en yoğun dönemlerinde dahi bana zaman ayıran, bana güvenerek yaşadıkları durumları bütün içtenlikleriyle ve şeffaflığıyla anlatan, bana sürekli desteklerini belirten bu 18 muhteşem kadına çok teşekkür ederim. Sadece denizcilik sektörüne ışık tutmakla kalmayıp, her kadına güç ve umut olabilecek inançlarını, azimlerini, inatlarını, vazgeçmeyişlerini gösterdikleri için ayrıca teşekkür ederim. Bu tez, başta annem olmak üzere, farklı hikayelerle de olsa var olma mücadelesi veren her kadına adanmıştır.

PINAR KARAKAYA
İSTANBUL, 2023

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
BIMCO	: Baltic and International Maritime Council
BM	: Birleşmiş Milletler
FOC	: Flag Of Convenience
GEMİMO	: Gemi Makineleri İşletme Mühendisleri Odası
ICS	: International Chamber of Shipping
ILO	: International Labour Organization
IMLI	: International Maritime Law Institute
IMO	: International Maritime Organization
ITF	: International Transport Workers' Federation
IWMS	: Integration of Women in the Maritime Sector
ÖSYM	: Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
STCW	: Standards of Training Certification and Watchkeeping
ss.	: Sayfa Aralığı
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
WISTA	: Women's International Shipping & Trading Association
WMU	: World Maritime University
WMUWA	: World Maritime University Women's Association

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ ve YÖNTEMİ

1.1. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi	
1.1.1. Feminizmin Tanımı, Tarihi ve Dönüşümü.....	5
a) Birinci Dalga Feminizm.....	11
b) İkinci Dalga Feminizm.....	13
c) Üçüncü Dalga Feminizm.....	14
1.1.2. Türkiye’de Feminizm ve Kadınların Kamu Hayatına Çıkışı.....	15
1.1.3. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet.....	24
1.1.4. Kamusal Alan / Özel Alan.....	29
1.1.5. Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü.....	35
1.1.6. Toplumsal Bir Oluşum Olarak Mekan.....	43
1.1.7. Toplumsal Cinsiyet ve Mekan Tartışmaları Kapsamında Cinsiyetlendirilmiş Mekan.....	49
1.2. Araştırmanın Yöntemi	
1.2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	54
1.2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	55
1.2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	56

1.2.4. Araştırmanın Yöntemi.....	56
1.2.5. Veri Analizi.....	58

İKİNCİ BÖLÜM

DENİZCİLİK SEKTÖRÜ VE KADIN

2.1. Dünyada Denizcilik Sektörü ve Kadınlar.....	59
2.2. Türkiye’de Denizcilik Sektörü ve Kadınlar.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DENİZCİLİK SEKTÖRÜNDE KADINLARIN DENEYİMİ, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1. Denizcilik Fakültelerinde ve Meslek Yüksek Okullarında Kadınların Deneyimleri.....	80
3.1.1. Kadınların Denizcilik Fakültelerini ve Meslek Yüksek Okullarını Seçmesindeki Etmenler.....	80
3.1.2. Kadınların Denizcilik Fakültelerini ve Meslek Yüksek Okullarını Tercih Etmeleri Konusunda Ailelerin Tutumu.....	86
3.1.3. Denizcilik Fakültelerinde Kadın Öğrencilerin Karşılaştığı Tutum ve Davranışlar.....	89
3.1.4. Denizcilik Fakültelerinde ve Meslek Yüksek Okullarındaki Akademisyenlerin Kadın Öğrencilere Karşı Tutumu.....	91
3.1.5. Denizcilik Fakültelerinde ve Meslek Yüksek Okullarında Öğrencilerin Birbirlerine Karşı Tutumu ve Ayrımcılık.....	95
3.2. Staj Döneminde Kadınların Deneyimleri Üzerine.....	102
3.2.1. Staj Bulma Sürecinde Kadınların Deneyimleri.....	102
3.2.2. Staj Süreci ve Kadınların İlk Kez Gemiye Çıkışı.....	106

3.3. Denizcilik Şirketlerinin İşe Alım ve İstihdam Süreçlerinde Yaptıkları Cinsiyet Ayrımları.....	111
3.4. Denizcilik Sektöründe Çalışan Kadınların Deneyimleri.....	118
3.4.1. Kadınların Denizcilik Sektörü Üzerine Görüşleri.....	118
3.4.2. Denizcilik Sektöründe Kadınların Karşılaştığı Önyargılar ve Ayrımcılık.....	123
3.4.3. Cinsiyetlendirilmiş Mekan Olarak Geminin Kadınlar Üzerindeki Deneyimleri.....	135
3.4.3.1. Gemi Mekanında Kadın Bedeninin ve Cinsiyetin Kurgulanışı.....	137
3.4.3.2. Kadınların Gemi Mekanında Kurduğu Sosyal İlişkilerde Cinsiyetin Rolü.....	142
3.4.3.3. Ortak Çamaşır Alanlarının Kullanması Konusunda Ortaya Çıkan Sorunlar.....	152
3.4.3.4. Regl Tabusu ve Gemide Hijyenik Pede Erişememe.....	155
3.4.4. Gemide Güvenlik Hissi ve Kadınların Güvenlik Önlemleri...	159
3.4.5. Denizcilik Sektöründe Kadın, Mobbing ve Şiddet.....	164
3.4.6. Denizcilik Sektöründe Kadınlara Yönelik Taciz.....	170
3.5. Aile Hayatı ve Aileye Dair Kabullerin Denizci Kadınlar Üzerindeki Etkileri.....	177
3.6. Denizcilik Sektöründeki Kadın Dayanışması ve Örgütlülüğü Üzerine.....	189
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	198
KAYNAKÇA.....	206

GİRİŞ

Yüzyıllardır erkeklerin egemen olduğu denizcilik mesleğine, tarihteki birkaç ünlü kadın denizciyi saymazsak, kadınların kabul edilmesi, 1988 yılında, Uluslararası Denizcilik Örgütü, “Denizcilik Sektöründe Kadınların Entegrasyonu” programını başlatana dek mümkün olmamıştır. Geçmiş dönemlerde denizciliğin çok fazla fiziki güç gerektirmesi, kadınların o dönemlerdeki toplumsal statüsü, kadınların gemide uğursuzluk getireceği inancı, kadın denizcileri bu sektörden uzak tutmuştur. Ancak gemi teknolojilerinin ilerlemesi ile birlikte, eğitilmiş çok sayıda insana ihtiyaç duyulmuş ve kadın-erkek herkesin gemide olması gerektiği kabulüyle kadınlar mesleğe alınmaya başlanmıştır. Türkiye’de ise kadınların denizcilik sektörüne kabulü 1991 yılını bulmuştur. İlk defa İstanbul Üniversitesi, “Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü’nü kadın denizci adaylarına açmıştır (Nas, 2014: 40). Günümüzde, kadınlar küresel denizci iş gücünün %1,2’sini temsil etmektedir (BIMCO/ICS 2021).

Peki erkek egemenliğinin bu kadar yoğun olduğu, erkek kültürünün ve davranışlarının kabul gördüğü bir meslekte kadınlar nasıl karşılanmış? Kadınlar neden denizcilik mesleğini tercih ederler? Kadınların eğitim hayatı ve staj dönemi boyunca karşılaştığı zorluklar nelerdir? Denizcilik mesleğinde kadınların deneyimleri, yaşadığı zorluklar ve bunlarla mücadele biçimleri nedir? Sektörde bir kadın örgütlülüğü var mıdır? Kadınların aile hayatları ile denizcilik mesleği arasında bir nasıl bir bağ vardır? Bu tez, genel olarak bu sorulara cevap bulmaya çalışmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeklere farklı roller ve sorumluluklar yükler. Kadını ev ve aile ile özdeşleştirirken, erkeği bağımsız ve dışarıda, yani kamu yaşamı ile özdeşleştirir. Kadınlar 20. yüzyılda çeşitli siyasal ve sosyal haklar elde etmişler ve kamusal alanda çalışmaya başlamışlardır. Ancak genel olarak kadınların çalıştığı işler düşük ücretli ve onların ev içi rolleriyle uyumlu, bakım odaklı işler olmuştur. Denizcilik mesleği ise bu duruma oldukça uzaktır. Denizcilik, dünyanın en tehlikeli meslekleri arasındadır. Kontrat süreleri evden aylarca uzakta kalmayı gerektirir. Denizde çalışma şartları oldukça ağır ve iş yükü fazladır. Çalışırken yapılacak herhangi bir hata çok büyük sonuçlar doğurur. Gemi hayatı, izole olmayı beraberinde getirir. Ancak birçok ülkeye seyahat edebilmek ve yüksek maaş imkanı beraberinde bağımsızlığı da getirir.

Bununla birlikte, gemi sadece bir çalışma alanı değildir, aynı zamanda aylarca ikamet edilen, sosyal ilişkiler kurulan bir yaşam alanıdır da. Gemiye bu açıdan yarı

kamusal, yarı özel alan olarak ele almak, geminin içinde var olan ilişki biçimlerini değerlendirmemiz konusunda daha doğru bir perspektif sunacaktır.

1960'lı yıllarda radikal kent kuramcıları mekanın toplumsal olarak yapılandırıldığını, hakim ideoloji ve ilişki biçimleri tarafından inşa edildiğini dile getirmişlerdir. Yani, mekanın kendi dinamikleri ile bireylerin sosyal yaşamı arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Bireylerin kendi eylemleri de mekanın yeniden üretilmesini beraberinde getirir (Akpınar, 2019: 27). Buradan yola çıkarak, mekanlara cinsiyet ilişkileri üzerinden baktığımızda, içinde bulunduğumuz mekanların toplumsal cinsiyetin inşa sürecindeki etkilerini, aynı zamanda bu ilişkilerin mekanı kurgulayışını da görebiliriz. Bu noktada, gemiyi bir mekan olarak ele alırsak, geminin içinde yıllardır hüküm süren erkek ideolojilerinin ve egemenliğinin, geminin içinde eril bir kültür yarattığını dolayısıyla da geminin eril bir mekan olduğunu varsayabiliriz. Bu tezde, denizci kadınların gemi mekanını deneyimleme biçimleri ele alınarak, toplumsal cinsiyetin (yeniden) kurgulanış şekilleri ve denizci kadınların mekanla etkileşimleri incelenecektir.

Bu kapsamda, ilgili üniversitelerin “Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği”, “Deniz Ulaştırma ve İşletme Bölümü” ve “Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği” bölümlerinden mezun olan ve denizcilik sektörünün çeşitli alanlarında çalışan 18 kadın denizci ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Denizcilik sektöründeki kadınlara bakış açısının ve değişiminin ele alınabilmesi için görüşmeciler farklı dönemlerde mezun olan kadınlar arasından seçilmiştir. Görüşmecilerin bir bölümü, üniversitelerin kadınları kabul ettiği tarihlerde okula ilk giren ve mezun olan kadınlardır. Bu kadınların deneyimi ve mücadele etme biçimleri ile son yıllarda mezun olup sektöre giren kadınların deneyimlerini kıyaslamak, bize denizcilik sektörünün değişimi ve kadınların bunun üzerindeki etkileri konusunda önemli bilgiler verecektir.

Bu anlamda görüşmelerde, Türk kadın denizcilerin okullara kabul edildikleri ve mesleğe başladıkları ilk günlerden itibaren neler yaşadıkları, hangi süreçlerden geçtikleri, kişisel mücadeleleri ve gemi mekanını deneyimleme biçimleri ele alınarak; sektörün kadınlara bakış açısı ve kadınların denizcilik sektörü üzerindeki etkisi, kadınların ev ve aile ile özdeşleştirilen toplumsal rolleri ile denizci kadın rolleri arasındaki ilişki, sektördeki kadın dayanışması ve örgütlülüğü incelenecektir.

Bu tez feminist bir bakış açısıyla yazılmış ve feminist araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bu bağlamda, denizci kadınların tarihlerinin görünür kılınması, kadınların deneyimlerinin ve mücadelelerinin değiştirici ve dönüştürücü yanının keşfedilmesi asıl hedef olmuştur. Görüşmeler hiyerarşiden uzak, arkadaşça bir dille ve ortamda yapılmış, araştırmacı ve görüşmecilerin ortak deneyimlerinin baz alındığı bir ilişki kurulmuştur.

Tez, üç bölüm olarak ele alınmıştır. Bölümlerin ilki, bize kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Bu bölümde, kadınların siyasal ve sosyal haklarının bilincine vardığı ve bu hakları talep ettiği, bunun için eylemler yaptığı ve değişimi başlattığı dönemler ile kadınların baskılanmasında, ikincilleştirilmesinde rolü olan etmenler ele alınacaktır. Bu kapsamda feminizm kavramı ve tarihçesi ile Türkiye üzerindeki etkileri incelenecek, toplumsal cinsiyetin inşası, kadınların özel alandan kamusal alana geçiş süreci, bu süreçte kadınlara biçilen rollerin, kadınları ev mekanıyla sınırlandırması ve ona ev içinde sorumluluklar yüklemesi incelenecektir. Ayrıca mekanların toplumsal bir inşa olduğu, mekanları deneyimleme süreçlerimizde toplumsal cinsiyetin rolü olduğu ve mekanların değiştirilerek var olan cinsiyet hiyerarşisinin de değiştirilebileceği ya da kadınların özgürleşmesinin mekanları değiştirebileceği ele alınacaktır.

İkinci bölümde, dünyada ve Türkiye’de denizcilik sektöründe kadınların var olma süreci ele alınacak, denizcilik mesleğinin getirileri, kadınların denizcilik sektöründeki durumları incelenecektir. Ayrıca, Türkiye’de erkek denizcilerle yapılmış araştırmalar incelenerek denizcilik sektörünün zorluğu ele alınacak ve kadınlara dair olumsuz yargıların çürütülebilir olduğuna, denizcilik mesleğinin herkes için çeşitli güçlükler barındırdığına değinilecektir.

Üçüncü ve son bölümde derinlemesine görüşmelerden yola çıkılarak, kadınların Türkiye’de denizcilik sektörüne ilk girdikleri yıllardan günümüze kadar yaşadıkları deneyimler, karşılaştıkları zorluklar ve bunlara direnme biçimleri ile motivasyonları ele alınacaktır. Denizcilik mesleğinin neden tercih edildiği, ailelerinin bu işe girerken nasıl tepkiler verdiği, üniversite eğitimleri sırasında karşılaştıkları durumlar ve çözüm yolları, staj ve iş bulma süreci boyunca karşılaştıkları problemler aktarılacak, denizcilik sektörü içinde var olma mücadeleleri ve gemi mekanını deneyimleme biçimlerinin toplumsal cinsiyetleri ile ilişkisi incelenecektir. Ayrıca kadınlara yüklenen ev içi sorumlulukların ve anne rollerinin, denizci kadın kimlikleri olan ilişkileri ile bu durumun sektörde yarattığı algı ve uygulanan politikalar araştırılacaktır. Son olarak kadınların

birbirleriyle olan ilişkisi ve bu ilişkilerin biçimlenme koşulları incelenerek sektördeki kadın örgütlülüğü ve dayanışması saptanmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ ve YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.1. Feminizmin Tanımı, Tarihçesi ve Dönüşümü

Feminizm, temelde cinsiyet ayrımcılığına ve eril hegemonyaya karşı çıkarak, kadınların hak ve özgürlüklerinin meşrulaştırılmasını ve bireysel, ekonomik, siyasal, hukuksal ve toplumsal her türlü eşitliğin sağlanmasını savunan bir yaklaşımdır. “*Feminizm Herkes İçindir*” adlı eserinde bell hooks feminizmi, “cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeyi amaçlayan bir hareket” olarak tanımlamıştır (hooks, 2016:12).

Arneil’in feminizm tanımlaması ise “zaman ve mekan olarak hemen hemen neredeyse ne toplumda ne de kendi yaşamlarında, erkeklerin ve kadınların sahip oldukları güçlerde eşit olmadıklarının kabulüdür ve bunun doğal sonucu olarak da erkeklerin ve kadınların eşit olmaları gerektiği inancıdır, bilginin erkekler için ve onlar tarafından yazıldığı inancıdır ve bunun sonucu olarak da tüm bilgi ekollerinin yeniden incelenmeleri gerektiği ve cinsiyeti görmezlikten gelip çarpıttıkları alanı ortaya çıkarmak için anlaşılmalı gerektiği inancıdır.” şeklindedir (Arneil,1999:3-4).

Notz’a göre “feminizm bir toplumsal hareketi temsil etmektedir; yani, kadınların hayat şanslarında bir düzelme olması için politik ve pratik önlemler organize eden, kampanyalar ve eylemler düzenleyen, ayrımcılık ve koşulların ortadan kalkması için müttefik kazanmaya çalışan bir toplumsal harekettir” (Notz, 2018: 10). Arat ise feminizmi, “cinslerin eşitliği kuramına dayanan kadınlara eşit haklar isteyen temelde kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan bir siyasal akım” olarak tanımlar (Arat, 2017: 29).

Feminizm, “kadınların erkeklere göre dezavantajlı, eşitsiz ve ikincil bir konumda olduğu, ezildiği, sömürüldüğü noktasından hareket eder” (Çakır, 2007: 415). Ancak kadınların ezilmesini soyut bir kategori olarak ele almaz, ona kadınların kendi deneyimlerinden çıkan ve ezilmelerinin somut koşullarını yansıtan bir içerik verir (Kandiyoti, 2019: 78). Ayrıca Sancar’a göre “kadınların ezilmişliği nasıl yaşadığını anlamak kadar, erkeklerin eril iktidar konumlarını nasıl sürdürdüklerini ve tahakkümü

nasıl inşa ettiklerini anlamak da önemli olmalıdır” (Sancar, 2016: 15). Çakır’a göre “kadınların içinde buldukları durum doğal değildir, biyolojik farklılıkların sonucu olarak oluşmamıştır; değişebilir, değiştirilmelidir ve baş kaldırılmalıdır” (Çakır, 2007: 416). Bu anlamda feminizmi “temelde kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan siyasal bir hareket olarak tanımlamak mümkündür.” Ve feminizm “kadınla erkek arasındaki ilişkiyi, aile, eğitim, iş dünyası, siyasal hayat, kültür ve tarihe kadar geniş bir yelpaze içinde” sorgular (Çaha, 2017: 43).

Feminizm, kadın-erkek ayrımcılığına karşı durarak, karşı cinsler arasında her türlü ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve toplumsal eşitliği savunan bir yaklaşımdır. Bununla birlikte feminizm; felsefe, sosyoloji, politika ve etik alanlarından meydana gelmektedir (Taş, 2016: 165). Feminizm; liberal, sosyalist, radikal, Marksist feminizmlerin yanı sıra, varoluşçu feminizm, post-feminizm, post-sömürgeci feminizm, trans-feminizm, ekofeminizm, hümanist feminizm, Protestan, Katolik ve Müslüman feminizmler ve daha birçokları gibi çok yönlü boyutlara ayrılarak, tanımı ve tartışmaları yönünden çok katmanlı bir şekilde ilerlemiştir. Tartıştıkları konular itibarıyla “ırk, sınıf, cinsellik ve coğrafya ile bölünmüş durumlar ve fuhuş/seks işi ile pornografi, demokrasi, militerleşme, barış ve güvenlik, milliyetçilik, din, cinsellikler, kalkınma, küreselleşme, özelleştirme, özel kar, özel mülkiyet, kaynaklara erişim ve bunların kontrolü, gıda güvenliği, sosyal güvenceler, makroekonomi, askeri harcamalar, mülkiyet hakları veya Kuzey-Güney tartışmaları” gibi meseleler üzerinden kadının ikincilliğini açıklamada farklılaşmışlardır (Van Der Gaag, 2018: 25). Bu tartışmaların çeşitliliğinden anlaşılması gereken, feminizmi tek bir boyutta ele almanın yetersiz olacağıdır. Dolayısıyla tek bir feminizmden değil, feminizmlerden söz etmek gereklidir. Nasıl ki tek bir kadınlık deneyimi yoksa, içinde bulunulan kültüre, topluma, ülke, ırka, sınıfa, var olan cinsel yönelimlere göre kadınlık deneyimleri değişiyorsa, feminizmler de bu bağlamda şekilleniyor olacaktır. Feminizm kuram olarak da siyasi bir hareket olarak da “çoğul, karmaşık ve hareket eden bir konumdadır” (Oğuz, 2019: 20). Dolayısıyla, “disiplinlerarası”, “kesişimsel” ve “iç içe geçmiş”, feminist düşüncüyü en iyi tarif eden sıfatlardır (Tong, Botts, 2021: 13). Feminizm karşımıza kadınlar ve özgürlük arasındaki ilişkinin sürekli olarak yeniden tanımlandığı söylemsel bir mücadelenin yürüdüğü bir alan olarak çıkmaktadır. Feminist hareket tarihi ancak feminist söylemin sürekli olarak bozulduğu ve yeniden kurulduğu bu sonsuz etkileşim ve mücadele üzerinden okunabilir (Aslan, Gambetti, 2009: 12).

Feminizm bütün kadınları bütünsel bir ezilmişlikte birleştirir; dolayısıyla bütün kadınları kapsar (Mitchell, 2006: 20). Ancak “kadınlar için politika yaparken onlar adına politika yapmaya soyunmaz” (Acar Savran, 2018: 155). Feminizm, kadını temel öznesi olarak ele alır. Bununla beraber, feminizmin temel savı toplumda var olan cinsiyetçiliği ve cinsiyet baskısını yok etmektir. Dolayısıyla sadece “kadın” özneyi ele almak bu noktada yeterli gelmeyecektir. Butler’ın da savunduğu gibi; feminizmin öznesini sadece kadına indirgemek, feminizmin temsil etmeyi ve özgürleştirmeyi umduğu özneleri sabitleştirmesine ve kısıtlamasına yol açar (Butler, 2018: 241). Kadın öznesinin ötesine geçmek gereklidir ki, toplumsal cinsiyet kurgularının ve bunları oluşturan heteronormatif ataerkil iktidar sisteminin dönüşümü sağlanabilsin. Aksu Bora da “kadın” kimliğini benimsemenin var olan ataerkil iktidarı pekiştirdiğini dile getirmekte ve bunu “Feminizmin bana öğrettiği, kendi kadınlığımı ve buradan başlayarak kadınlık adını sevmektir. (...) Ama başka bir şey daha öğrendim feminizmden: Bütün adlar gibi kadınlığın da iktidar tarafından verildiğini. En “doğal”, “en değişmez” adı, cinsiyet adını öylece kabul etmemin var olan eşitsizlikleri, iktidar ilişkilerini sürdürmekte nasıl işlevsel olduğunu.” şeklinde ifade etmektedir (Bora, 2014: 38).

Bu bağlamda feminizm, kadınların ezilmesine ve sömürülmesine zemin teşkil eden hiyerarşi ve kategorileri yapıbozuma uğrattırırken sadece toplumsal cinsiyeti kuran iktidar biçimlerini açığa çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda bunların ırk, cinsellik ve etnisite gibi yapılarla kesiştiği noktaları da belirler. Nitekim, “öteki”nin temsil edilme şekillerinin etik ve siyasal sonuçlar doğurduğunu anlayan feministler, indirgemeci ve dışlayıcı üst anlataları krize sokarak hegemonyaları sarsan söylemlere katkıda bulunmuşlardır (Aslan, Gambetti, 2009: 6). Zaman içinde; feminizm başlığı altında cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinselliğe dair konular tartışılmaya başlanmıştır ve buna bağlı olarak da feminist kimliğin sınırları, LGBTİ+ hareketi, Queer feminizmi, trans feminizmi, eleştirel erkeklik çalışmaları ve kimlik siyaseti gibi hareketlerin sorunlarını kendi içindeki tartışmalara dahil ederek genişlemiştir.

Kadın hareketi, kadınların kendilerine yüklenen rol kalıplarına, yaşam tarzlarına bir başkaldırı olarak ortaya çıkar ve eşitlik, özgürlük gibi değerlerin toplum değerleri haline gelmesiyle ilintilidir (Çakır, 2016: 55). Kadınların bu karşı koyma hareketi “Rönesans’ta ortaya atılan bireysel özgürleşme ideallerinin toplumun değişik

katmanları arasında yayılmasına koşut olarak giderek güçlenmiş ve doruk noktasına günümüzde, kadınların kurtuluşu hareketlerinde ulaşmıştır (Michel, 1993: 160-161).

Modern anlamda feminizm on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmıştır. Bundan önceki dönemlerde organize bir kadın hareketinden söz edemezsek de, 15. yüzyıldan itibaren var olan düzene karşı bireysel anlamda eleştirilerin, başkaldırıların ve hak arayışlarının başladığı görülmüştür. Bu bağlamda, kadın hakları konusunda yoğunlaşan ilk kadın Fransız yazar Christine de Pizan'dır.

On beşinci yüzyılın başlarında Avrupa genelinde Querelle des Femmes olarak bilinen, kadınların doğası ve edebiyatta nasıl betimlendikleri üzerinde kamusal bir tartışma başlamıştır (Bryson, 2019: 20). Bu dönemde, kadın yanlısı yazarlar arasında en bilineni, Orta Çağ'da kadın hakları için mücadele eden ilk önemli isim ve feminizmin erken temsilcisi olduğu düşünülen Christine de Pizan (1364-1430) karşımıza çıkar. Pizan kadınların toplumsal yapı içerisindeki önemini savunmuş, kadınların düzgün bir eğitim görmesinin önemini vurgulamış, barışçıl bir toplum düzeni için kadınların da söz hakkına sahip olması gerektiğine ve var olan kadın düşmanlığının nasıl azalacağına değinmiştir (Michel, 1993). Pizan "sosyal rollerin yeniden düzenlenmesini değil, kadınların, erkeklerin kibir dolu sözlü ve cinsel saldırılarına karşı kendilerini savunmalarını" istemiştir (Notz, 2018: 33). En bilinen eseri "*Kadınlar Şehri*", kadınları kötülemek için yazılan, içerisinde kadın düşmanlığı barındıran ve onları şehvet düşkünü kişiler olarak gösteren "*Gül Romanı*" kitabına eleştiri niteliği taşımış ve bu roman Fransa'nın bilinen ilk edebiyat tartışmasını başlatmıştır.

17. yüzyıl Avrupa'da "akılcı feminizm" çağı olarak tanımlanmıştır (Bryson, 2019: 21). Bu dönemde, Rönesans'ın etkisiyle birlikte, Orta Çağ skolastik düşüncesinin terk edildiğini, inanç yerine akıl ve birey üzerine temellendirilen bir düşünce sisteminin oluşmuştur. Descartes ile başlayan bu kartezyen felsefenin "her insan akıl sahibidir ve deneyim ve kendini keşfetmeye dayanan hakiki bilgi ilkesel olarak herkesin deneyimine açıktır" düşüncesi feminist yazarlar için de ilham kaynağı olmuştur. Bu dönemde Anna Maria von Schurman ve Marie de Gournay gibi yazarlar giderek daha eşitlikçi olan iddialarda bulunmak için Descartes ilkelerini kullanmışlardır (Bryson, 2019: 21).

Nitekim Marie Le Jars de Gournay, (1565-1645) "*Erkeklerin ve Kadınların Eşitliği Üzerine*" (*Égalité des hommes et des femmes*) kitabını 1622 yılında ve

Fransa'da hala devam eden cadı duruşmalarının olduğu dönemde kaleme almıştır. Gournay, "kendi zamanı içerisinde bir cinsiyeti diğerinden üstün tutmayan tutumu ilk kez dile getirenlerdendir" (Notz, 2018: 35). Gournay kadınlarla erkelerin ruhen eşit olduğunu savunmuştur. Kadınların erkeklere yetişememesinin nedeninin eğitim olanaklarının olmayışı olduğunu ifade etmiştir (Gleichauf, 2007: 53). Tarihten birçok örnek göstererek Platon, Sokrates ve Plutark gibi filozofların kendi felsefelerini kadınların ağızından söylttirdiğine değinmiştir. Erkekle kadının arasındaki başkalığın üreme ile olduğunu, ruhun dişi veya erkek olmadığını belirtmiştir (Rullmann vd., 1996: 188).

17. yüzyıldan başlayarak, 18. yüzyıla doğru en üst noktasına erişen Aydınlanma dönemi, Orta Çağ'da gelişen tüm düşünce ve inançlardan kopuşun yaşandığı, Rönesans dönemindeki düşünsel ve toplumsal değişimlerin üzerinde yükselir. Avrupa insanının bireysel ve toplumsal yaşamını yeni bir anlayışla oluşturma çabası olarak niteleyebileceğimiz bu dönem, Batı uygarlığının tarihsel gelişiminin ve değişiminin düşünsel ve kültürel sonucudur (Çüçen, 2006: 25). Aydınlanma hareketi içinde yer alan düşünürler, düşünce ve ifade özgürlüğü, dini eleştiri, akıl ve bilimin değerine duyulan inanç, sosyal ilerleme ile bireyciliğe önem verme başta olmak üzere, bir dizi ilerici fikrin gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle, on yedinci yüzyıldaki kadın düşünürler genel olarak eşitlik fikrini ele almışlardır. Kadınların doğal olarak erkeklerden farklı olmadığını ve eğitim aldığı takdirde "eşit güçlerini somutlaştırabileceklerini" ileri sürmüşlerdir (Arat, 2017: 37). Erkeklerin toplumsal iktidarını eleştirmişler ve "erkeklerin dünyasına" girmeyi talep etmişlerdir. Aydınlanma dönemi kadınlarının, özellikle soylu kadınlar açısından daha iyi bir eğitime kavuşma yönetiminde yer alma arzuları, kadın haklarına ilişkin gelişmelerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır.

Bu dönemde önemli isimlerden biri Mary Astell (1666–1731) "*A Serious Proposal to the Ladies*" (*Kadınlara Ciddi Bir Öneri*) kitabında sadece kadınlar için bir okul kurulmasını önermiş, erkeklerin ve kadınların eşit derecede akıl yürütme yeteneğine sahip olduklarını ve bu nedenle de eşit eğitim almalarının gerekliliğini vurgulamıştır (Bryson, 2019: 26). Bununla beraber, "kadının akıllı ve düşünceli davranmaya elverişsiz olduğu" düşüncelerini çürütmeye çalışmıştır (Rullmann vd., 1996: 229). "*Reflections upon Marriage*" (*Evlilik Üzerine Düşünceler*) eserinin üçüncü baskısında Locke'un düşüncelerine karşı çıkarak "cinsiyetimizin doğa itibarıyla erkeğe

tabi olması” diye bir şey olmadığını savunur. Onun için iktidar ister ailede olsun, ister politikada iktidardır ve mutlak egemenlik devlette gereksiz ve kötüyse, ailede de öyledir (Bock, 2004: 37). Mary Astell şunu sormuştur: “Eğer bütün insanlar, doğuştan özgürse, nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor?” (Arat, 2017: 37) Astell, birçok kişi tarafından siyaset teorisine önemli derecede katkı sağlayan biri olarak görülmüştür; ayrıca son zamanlarda "ilk İngiliz feminist" ve "muhtemelen batıdaki ilk sistematik feminist teorisyen" olarak da adlandırılmıştır (Bryson, 2019: 25). Ayrıca Bryson'a göre, Astell'in yazılarındaki erkeğin kadının doğal düşmanı olduğu fikri, erkekleri memnun etme mecburiyetinden kurtulması gerektiği ve bu kurtuluşun ancak kadınların erkeklerden ayrı yaşaması sağlandığında gerçekleşebileceği; erkeklerin bilgiyi kontrol ettiği ve tanımladığı kavrayışı ve kadınların deneyimlerinin, onlara değerli ve farklı bir dünya görüşü kazandırabileceği anlayışı günümüz radikal feminizminin en temel düşüncelerinden bazılarını tohumlarını içermektedir (Bryson, 2019: 28).

Fransız Devrimi, feminizm siyasal düşünce tarihinin çıkış noktası olarak kabul edilmiştir (Notz, 2018: 38). Kadınların büyük kitleler halinde bir halk hareketine katılmaları ve halkları için savaşmaları 1789 Fransız Devrimi sırasında gerçekleşmiştir. Devrimin her alanında çeşitli kesimden kadınlar devrime destek vermişler, devrimin simgesi ve sonrasında liberal düşüncenin kazanımları olarak ortaya çıkan özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramlarına tutunarak hak talep etmişlerdir. Kadınlar, Aydınlanma felsefesinin dayandığı temel ilkelerin kendileri için de geçerli olduğunu ve siyasi hakların erkekler kadar onlara da ait olduğunu savunmuşlardır. Ancak tıpkı Aydınlanma Çağı'nın idealleri gibi, devrim ilkeleri de kadını içine almamış, devrime katılmış oldukları halde kadınlar elde edilen vatandaşlık ve insan haklarının dışında bırakılmışlardır (Çakır, 2016: 56). Devrim sonrası kadınlar onlara vadedilen haklarını talep etmişlerdir. Burada özellikle üç kadın karşımıza çıkmaktadır; Pauline Leon, Claire Lacombe ve Olympe de Gouges.

Olympe de Gouges (1748-1793) insan haklarının kadınlara da tanınması gerektiğini söylemiş, 26 Ağustos 1789'da Fransız Ulusal Meclisi'nin yasalaştırdığı “İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi”nin kadınları “insan haklarının” dışında tutmasına karşılık “*Kadın ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi*”ni yayımlamıştır. Bu bildirmede kadınlara oy hakkı tanınması gerektiğini savunmuştur ve bildirgenin 10. maddesinde “kadınlar giyotine çıkma hakkına sahiptir, bu nedenle kürsüye de çıkma

hakkına sahip olmalıdır” demiştir. Bunun üzerine tutuklanmış, kendisini savunması için avukat tutma hakkı verilmemiş ve 3 Kasım 1793’te giyotine gönderilmiştir. Gouges hayatı boyunca siyasi ve toplumsal eşitliği savunmuş, yazdığı yazılarda köleliğin kaldırılmasını, devletin sosyal yardım yapmasını, yoksul yurtlarının ve yetimhanelerin kurulmasını talep etmiştir (Gleichauf, 2007:69).

On sekizinci yüzyılın ikinci yarısı, Amerikan ve Fransız Devrimi deneyimlerinin egemenliği altında şekillenmiş, özgürlüğün ve insan akılcılığının doğasına dair felsefi tartışmaların Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (1776) ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile somut biçim kazandığı bir dönemdir (Bryson, 2019: 30). Bu dönemde feministler erkeklerin sahip oldukları doğal haklara kadınların da sahip olabileceklerini düşünmüşlerdir. Fakat Doğal Haklar Doktrini’ni geliştiren ve icra eden erkek teorisyenler, feministlerin savundukları fikirleri kabul etmemişlerdir (Donovan, 2016: 22). Bütün bu gelişmeler feminizmin başlangıç evresini oluşturmuş, 18. yüzyılın sonları modern anlamda feminizmin başlangıcı kabul edilmiştir. Feminizmin geçirdiği farklı dönemler, feminizmin üç dalgası şeklinde yorumlanmıştır.

a) Birinci Dalga Feminizm:

1792 yılında, Mary Wollstonecraft’ın (1759-1797) yazdığı “*Kadın Haklarının Gereçlendirilmesi*” (*A Vindication of the Rights of Woman*) eseri karşımıza çıkar. Bu eser feminizmin başat eseri olarak görülür ve ilk feminist dalga da bu eserde belirtilen talepler üzerine inşa edilir. Wollstonecraft’ın temel iddiası, “kadının köle kalmasının nedeninin, yetişmesine engel teşkil eden ve hayattaki gerçek amacının erkeğe hizmet etmek olduğunu öğreten toplumsallaşma sürecinde yattığı” şeklindedir (Donovan, 2016: 34). Eserde, kadınların oy kullanması, eğitimde fırsat eşitliği ve kadınların mülkiyet hakları gibi temel haklar talep edilir.

Birinci dalga feminizm 18. yüzyılın sonlarından başlayarak, 20. yüzyılın başına kadar devam eden sürece verilen isimdir (Donovan, 2016: 15). Birinci feminist dalga liberal feminizmin talepleriyle benzeşen bir öneriler setine sahiptir. Bu dönemde kadınlar doğal hakları olduğunu düşündükleri oy verme, eğitim, mülkiyet, çalışma gibi hakların tanınmasını istemişler ve kadınla erkek çalışanlar arasındaki ücret farklılıklarının ortadan kaldırılmasını talep etmişlerdir (Yükselbaba, 2017: 22).

19-20 Temmuz 1848 tarihinde ilk kadın hakları toplantısı Seneca Falls, New York’ta 300 erkek ve kadının cinsler arası eşitlik talebiyle düzenlenmiş ve bu

toplantıda Elizabeth Cady Stanton tarafından “*Declaration of Sentiments*” (*Duygular Bildirgesi*) kaleme alınmıştır. Doğal haklar doktrinini kadınlara uyarlayan bu belge Bağımsızlık Bildirgesi'nin üzerine neredeyse kelime kelime oturtulmuştur (Donovan, 2016: 29). Bağımsızlık Bildirgesi'nin bu şekilde bir metne uyarlanması, bu bildirin kadını erkekle eşit statüde görmemesi üzerine yapılan bir eleştiridir. Bu sebepten, kadınların da doğal haklarının kabul edilmesi ve dolayısıyla kadınların kamusal işlere katılma hakkı, oy hakkı ve eğitim hakkı gibi haklara gibi konular ele alınmıştır. Duygular Bildirgesi'nin yazarları 15 şikayet sıralamışlardır; bunların ilk ikisi oy verme hakkının kadınlardan esirgenmesi ve yönetilenlerin kanunlara rıza gösterme hakkıyla ilgili, sonrakilerse kadının kocasının vesayetinde bulunmasının adaletsizliğiyle ilgilidir (Donovan, 2016: 31). Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk Kadın Hakları Bildirgesi Ulusal Kadın Hakkı Demeği (National Woman Suffrage Association) tarafından 4 Temmuz 1876 tarihinde, yani bağımsızlığın ilanından 100 yıl sonra kaleme alınarak açıklanmıştır (Sancar, 2014: 37).

İngiltere'de feminist düşünce 1792'de Mary Wollstonecraft'ın “*Kadın Haklarının Gereçlendirilmesi*” eseri ve sonrasında Harriet Taylor Mill'in oy hakkını savunduğu makale ile ilk örneklerini göstermiştir. Ancak asıl mücadele örnekleri, kadınların oy hakkı talebiyle birlikte, ağırlıklı olarak orta sınıftan gelen kadınlar tarafından yürütülen ve radikalleşen “süfrajet hareketleri” ile karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, Emmeline Pankhurst'ün kurduğu, kızları Sylvia ve Christabel'in de içinde mücadele ettiği, Women's Social and Political Union (Kadınların Sosyal ve Politik Birliği) İngiltere çapında örgütlenen ve kadınlara oy hakkı verilmesi için en radikal eylemlere girişen birlik olmuştur. Bu örgütteki kadınlar, oy hakkı için uzlaşmacı ve ricacı bir dili reddetmiş, cam kırma, bomba atma, yangın çıkarma meclis toplantılarını engelleme gibi yöntemler kullanmışlardır. Bu eylemlerde tutuklanmışlar ve açlık grevine başlamışlar ve zorla beslenme işkencesine maruz kalmışlardır. Ayrıca aralarında kale, kilise ve Avam Kamarası'nın da bulunduğu mülklere saldırılarla grup, taleplerinin İngiliz Parlamentosunun ilgisini çekeceğini düşünmüş; ses getiren eylemlerine diplomatik toplantılara sızma ve aniden “*Votes for Women*” pankartlarıyla yaptıkları konuşmaları eklemiştir (Türkeli, 2017: 55). Nitekim bu mücadeleleri sonucunda 1928 yılında kadınlar oy hakkını elde etmişlerdir.

Almanya'da kadınların kendi kurtuluşları için mücadele etmeleri gerektiği ve bunun da ancak sosyalizmle mümkün olacağı düşüncesi, burada feminist hareketin

sosyalist bir çizgide ilerlemesini sağlamıştır. Rusya’da kadınlar Sovyet Devrimi’nde oldukça etkili olmuşlar, sosyalist düşünürler kadınların özgürleşmesi için ev işlerinin toplumsallaşması gerektiğini söylemişler, kolektif mutfaklar, kreşler ve yuvalar açmışlar, evlilik kurumlarını sorgulamış, komünal yaşam biçimlerini önermişlerdir (Çakır, 2007). Kadınların bu ülkelerde siyasal hak taleplerini elde etmeleri ile feminizmin birinci dalgası sona ermiştir.

b) İkinci Dalga Feminizm

1960 ve 1970’li yıllar kadın hareketinin canlanması ve yeniden organize olması anlamına gelip, bu özgürleşme hareketi üçüncü dünya ve öğrenci hareketlerinden ödünç alınan bir terimle ‘Kadınların Özgürleşmesi’ hareketine dönüşmüştür (Oğuz, 2019: 22). Bu anlamda, feminist hareketin ikinci dalgası başta ABD olmak üzere Avrupa’da da 1960’larda başlayıp 70’lerin sonuna kadar devam eden süreçteki feminist faaliyetleri ifade eder. İkinci dalga feminizmde de facto eşitsizlikler ile kadının cinsellik, aile, çalışma hayatı ve üreme hakları bakımından maruz kaldığı tahakkümün kaldırılması ile mücadele edilmiştir (Özkan, 2017: 91).

Bu dönemde “özel olan politiktir” sloganından yola çıkılarak kadınların aile, ev içi emek, cinsel haklar, üreme hakları ve kadınların toplum içindeki konumu tartışılmaya başlanmıştır. Ayrıca sadece siyasal anlamda bir eşitliğin yeterli olmadığı, toplumsal bir dönüşüm gerçekleşmediği sürece kadınların kurtuluşlarının mümkün olmadığı dile getirilmiştir. İkinci dalga feministler sadece kuram üretmekle kalmamışlar, örgütlenmişler ve kurumsallaşmışlardır. Bu dönemde, tecavüz kriz merkezleri, sığınma evleri, kadın çalışmaları programları, feminist yayınlar, küresel politik örgütlenmeler gibi pek çok feminist kurum oluşturulmuştur (Donovan, 2016: 15).

Kadınların mücadelelerinin ortak olduğu ve bütün kadınların ortak bir ezilmişlikte birleştiği düşüncesi “kız kardeşlik” kavramını beraberinde getirmiştir. Radikal feminist örgütlenmede “kız kardeşlik”, örgütlenmenin en önemli aracıdır. “Kız kardeşlik” kavramı, kişisel deneyimin değerinin ve statüsünün yeniden tanımlanmasını içerir. Kişisel olan, siyasal olana dönüşür; yani kadınların ezilmesi olgusunun, özel deneyimlerin anlatılması aracılığıyla çözümlenebileceği düşünülür (Avcil, 2020: 1299). Bu dönemde feminist yöntem olarak “bilinç yükseltme” kullanılmıştır. Bilinç yükseltme, “Kadınlar ve erkekler arasındaki toplumsal ilişkilerin anlam dokusuna

dikkat çeken, bu ilişkilerin verili oldukları anlayışını sorgulayan, dönüştürücü ve eleştirel bir tavırla kadın ve erkek kavramlarının anlamını yeniden tanımlayan, yüz yüze gelinerek uygulanan bir toplumsal deneyimdir.” (MacKinnon, 2015: 118). Feministlerin geliştirdiği, kadınların ne ölçüde erkek egemenliğini içselleştirip kabullendiğini bulmaya yarayan bilinç yükseltme gruplarında her kadının sözünün önemli olması gereği, farklılıklara rağmen temelde kadın olarak oluşan ortaklığı görmek ve sahiplenmek gibi feminist değerler gelişmiş ve yayılmıştır. Söz konusu feminist deneyimler her şeyden önce bütün iktidar ve güç odaklarından özerk olmayı amaçlamış; kadınları susturan, dışlayan, yabancılaştıran bütün dil, anlam ve yapılar eleştirilmiştir. Kadınların özerk sesi her zaman ve her koşulda kaçınılmaz bir ideolojik ve politik gereklilik olarak savunulmuştur (Sancar, 2014: 35). Bilinç yükseltme grupları öncelikle feminizme geçiş, yani örgütlenme grupları olarak karşımıza çıkmıştır (hooks, 2016: 20). Bu bağlamda, 1960 ve 1970’lerde oluşturulan bilinç yükseltme grupları birçok kadın için feminizmle ilk karşılaşmaları olmuştur (MacKinnon, 2015: 106). Bilinç yükseltmede kullanılan teknik, her kadının kendi yaşadığı şekilde anlattığı toplumu, diğer kadınların tecrübeleriyle karşılaştırarak ve kadınların grup içinde birbirleriyle olan tecrübelerine dayanarak araştırmaktır. Grupta erkeklerin bulunmayışı çoğunlukla gerekli görülmemiştir. Gruptaki herkesin kadın olması, kadınların birbirlerini birer görüş, öğüt, bilgi, itici güç ve problem kaynağı olarak değerlendirmelerini sağlamaktadır. Bilinç yükseltme, neyin doğrulama sayılacağını tanımlayan bir süreçle yeni bir topluluk yaratarak geçerlilik ölçütlerini değiştirmiştir. Bu süreç kadını görüş açısına hem içerik hem de biçim vermiştir (a.g.e. s:107-108).

c) Üçüncü Dalga Feminizm

Üçüncü dalga feminizm ise, 1990’ların başlarında feminizmin ikinci dalgasındaki tek tip evrensel kadınlık algısına tepkiyle doğmuştur. Feminist harekete, 1960’lı yıllarda siyahi kadınların, 1990’lı yıllarda da Asyalı ve Latin kadınların katılmasıyla beraber ırksal farklılıklar ve etnisite gibi konular üzerinde durulmaya başlanmıştır (Oğuz, 2019: 28).

Feministlerin başlattığı bu tartışmalar, lezbiyen kadınların ve işçi sınıfından kadınların katılımıyla genişlemiş ve ikinci dalga feminizmin kadın tanımının Batılı, beyaz ve orta sınıftan kadınların deneyimini yansıttığını, Üçüncü Dünyalı, siyah, işçi sınıfından kadınların böylece görünmez kılındığını söyleyen pek çok kadın, kadınlar arası farklılıkları görmeyen feminizmi eleştirmiştir (Şaşman Kaylı, 2010: 41). Bu

anlamda, üçüncü dalga feminist hareket, temel olarak birinci ve ikinci dalga feminist hareketlerin teori ve politika olarak ele almadığı, ancak kadınların kendi öz farklılıklarını ortaya koyan aidiyetlerin görünmez kılınması tepkisiyle doğmuştur (Avcil, 2020: 1300). Üçüncü dalga feministler; “özcü kadın kavramının çöküşüne cevaben, feminizmin kesişimsel ve çok perspektifli bir versiyonunu ortaya koyan kişisel anlatıları öne” çıkarmışlar ve “postmodernizmin yükselişine cevaben, sentez yerine çok sesliliği ve kuramsal gerekçelendirme yerine eylemi” benimsemişlerdir (Tong, Botts, 2021: 383).

Bu dönemde kadınların farklılıkların ortaya konması ve dile getirilmesi önemsenmiştir. Üçüncü dalga feministler, bireysel bir bakış açısıyla her kadının farklı baskı ve ezilmişlik sorunlarının olduğunu ve bu sorunları görmek, ortak noktalarını bulup ortaya çıkararak siyaset yapmak gerektiğine inanmışlardır (Taş, 2016:172). Bunun için kesişimsellik ilkesini benimsemişlerdir. Kesişimsellik, ırk, toplumsal cinsiyet, cinsellik, sakatlık durumu ve sınıfın nasıl etkileşim içine girerek araştırılan konuyu etkilediği dikkate alınmadan, hiçbir olgunun yeterince araştırılmayacağını veya anlaşılmayacağını savunan bir kavramdır (Tong, Botts, 2021: 384).

1.1.2. Türkiye’de Feminizm ve Kadınların Kamu Hayatına Çıkışı

Türkiye’de Batı’dakine benzer bir feminist hareket, II. Meşrutiyet döneminde görülmüştür. 1908 Genç Türk Devrimi’nin benimsettiği “hürriyet, müsavat, adalet, uhuvvet” ilkeleri Osmanlı’da kadın sorununu gündeme getirmiş, kadının toplumsallaşması ya da kadın-erkek eşitliği, II. Meşrutiyet’in temel tartışma konuları olmuştur (Toprak, 2015: 4). Türkiye’de özellikle 1918-1923 dönemi devlet yapısından başlayarak sosyal, politik ve kültürel alanda önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir (Zihnioğlu, 2003: 84). Bu değişimler, o zamana dek yalnızca ev içinde anne ve eş rolleriyle sınırlanmış olan kadınlara da yansımış ve kadınlar toplumsal yaşamda farklı statüler kazanmak için taleplerde bulunmaya başlamışlardır (Çakır, 2016: 59). II. Meşrutiyet dönemi, kadının giderek daha fazla kamusal alana katılmasının, kentsel mekanlarda dolaşmasının toplumsal görünürlük kazanmasının ve buna karşı gelişen tepkilerin gözlemlendiği bir dönemdir (Göle, 2016: 70).

Meşrutiyet yıllarında birçok kadın dergisi ve dernekleri kurulmuştur. Kadınlar bu dergilerde sorunlarını ve beklentilerini yazmışlar, kadınları bilinçlendirmeye ve

değişime hazırlamaya çalışmışlardır (Çakır, 2016: 59). Ayrıca bu dergilerde “Türk kadını nasıl olmalıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır (Zihnioğlu, 2003: 84). 1869 yılından Cumhuriyet dönemine kadar çıkarılan dergilerin sayısı kırkı bulmuştur. “*Hanımlara Mahsus Gazete, Şükufezar, Demet, Mehasin, Kadın, Kadınların Dünyası*” gibi kadın dergileri, kadınların taleplerini iletmede ve seslerini duyurmada önemli yer edinmiştir (Çakır, 2019: 98-99).

Kurulan derneklerin ise kadının toplumsallaşmasında ve kamu alanına çıkmasında önemli bir işlevi vardır. Kadın sorunu bu dernekler aracılığıyla kamuoyunun dikkatini çekmiş, kadın-erkek eşitliği derneklerin toplumsal yaşama aktif katılımı sayesinde gerçekleşmiştir (Toprak, 2015: 18). Çakır’a göre kadın dernekleri “yardım, eğitim yoluyla meslek kazandırmayı amaçlayan, kültür amaçlı, ülke sorunlarına çözüm arayan, ülke savunmasına yönelik, farklı etnik gruplardan kadınların sorunlarına odaklanan, siyasal amaçlı, feminist ve siyasal partilerin kadın dernekleri” olarak gruplandırılabilir (Çakır, 2016: 87). Bu dernekler kadının toplumsal yaşama katılması, kız çocuklarının eğitimi konusunda, kadınlara istihdam alanı açılması ve meslek sahibi olmaları konusunda, kadınları kültürel açıdan bilgilendirmek konusunda önemli adımlar atmışlardır. Örneğin Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti (Osmanlı Kadınının Hukukunu Savunma Derneği) ilk kez bir Osmanlı-Türk kadının kamu kuruluşuna girmesini sağlamış, Türk kadının ilmin ilerlemesine seyirci kalmadığını göstermek adına, üyelerinden Belkıs Şevket Hanım’ın bir pilot eşliğinde uçmasını kararlaştırmışlardır.

Bu dönemde kadınlar eğitim alanında da önemli haklar elde etmeye başlamışlardır. 15 Eylül 1913’te yürürlüğe giren Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu ile birlikte, ilköğretim zorunlu olmuş, kız rüştiyeleri 6 yıllık kız ilkokulları haline getirilerek yaygınlaştırılması amaçlanmıştır (Çakır, 2016: 302). Osmanlı’da kız rüştiyelerinden sonra ilk kez 1911 yılında Kız İdadileri açılmış, sonrasında kız muallim mektepleri ve 1914 yılında İnas Darül Fünunu (Kadın Üniversitesi) ile bir adım daha ileri gidilmiştir. Ayrıca hem yabancı ve yerli Gayri Müslimler için, hem de Müslümanlar için özel kız okulları açılmıştır (Çaha, 2017: 114). Bu dönemde eğitim meselesi oldukça tartışılmış, kadınların eğitim alması; hem kadının kendi gücünü ve değerini anlamasını sağlamak için, hem de kadınların topluma karşı olan görevlerini yerine getirmesi için bir gereklilik olarak görülmüştür (Çakır, 2016: 307).

1917 yılında kadınların toplumsal durumlarının “daha uygun yeni bir hukukî statüye kavuşturulması” için önemli bir adım atılmış ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi çıkartılmıştır. Toplumsal dönüşümlerin yaşandığı II. Meşrutiyet yıllarında, 1876 yılında kabul edilen Mecelle'nin günün koşullarına artık uymaması, özellikle Mecelle'nin aile hukukunu düzenlememesi ve bu alanda bir kanunlaştırmaya ihtiyaç duyulması, Osmanlı toplum yapısındaki değişmeler, kadınların sosyal hayatta yer almaları, eğitim ve kültür seviyelerinin artması ile birlikte toplumda kadına olan bakış açısı değişmeye başlaması Hukuk-ı Aile Kararnamesinin hazırlanmasına neden olan sebepler arasındadır. Kararnamede, evlenme ve boşanma konuları ele alınmış, nikâhın hâkim veya vekilinin huzurunda kıyılması ve mahkemece tescili esası ve evlenecek kişilere, erkek ve kadın için belirli bir yaş doldurma mecburiyeti getirilmiştir. Ayrıca çok eşle evliliğin sınırları daraltılmıştır. Buna ek olarak, ikrah altında yapılan evlilik ve boşanmalar hukuken geçersiz sayılmış, kadınların rıza göstermedikleri bir evliliğe karşı hukuki korunma sağlanmıştır (Konan, 2016). Böylelikle devlet ilk kez evlenme akdine müdahale etmiştir (Toprak, 2015: 13). Ancak Kararname, devrin uleması tarafından sert şekilde eleştirilmiş, sadece iki yıl geçerli olmuş, 19 Haziran 1919 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır.

Milli Mücadele döneminde kadınların rolü oldukça büyüktür. Kadınlar Kurtuluş Savaşı sırasında bizzat cephede yer almışlar, canlarını ortaya koymuşlardır. Bu dönemlerde düzenlenen mitinglerde kadınlar, vatanın işgalden ve işgalcilerden kurtarılması için gerekirse canlarını dahi feda edebileceklerini söylemişler ve Milli Mücadele ruhunun oluşmasında önemli katkı sunmuşlardır. Ayrıca Asri Kadınlar Cemiyeti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk-u Vatan Cemiyeti gibi cemiyetler vasıtasıyla konferanslar, müsamereler, sergiler düzenleyerek milli davanın önemini anlatmışlar, askerlere çamaşır ve giyecek dikimi, ordunun sağlık hizmetleri ve orduya kaynak oluşturma konusunda önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır (Sarıçoban, 2017).

Cumhuriyetin ilanından sonra ise kadınların statülerini daha eşit hale getirmeye çalışan devlet feminizmi ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2017: 30). Osmanlı döneminde kadınlarca başlatılan feminist mücadele yeni rejim tarafından “ehlileştirme” girişimleri altında Cumhuriyetin inşa yılları boyunca sürmüştür (Yelsalı Parmaksız, 2017: 56). Cumhuriyetin ilanı sonrasında feminist görüşleri savunan bazı kadınlar elit kadınları savundukları ve dış mihraplı oldukları gerekçesiyle dışlanmışlar, feminist görüşleri

savunma yerine milliyetçi ve Türkçü hareketin etkisinde, Cumhuriyetçi zihniyete eklenilen ve onun içinde şekillenecek olan yeni bir kadın hakları anlayışı egemen olmaya başlamıştır (Sancar, 2014, 179).

Cumhuriyetin ilk yıllarında kadın konusundaki tutumlar ve reformlar, Türk toplumunun Osmanlı-İslam geleneğiyle bağlarını koparmak için politik bir araç olarak kullanılmıştır (Çaha, 2017: 122). Bu süreçte “Türk kadını” imgesi ulusal bir bilinç yaratma amacıyla kullanılmış, kadınlar, Kurtuluş Savaşı’nın cesur ve fedakar kahramanları olarak resmedilmişler, destekleri nedeniyle yüceltilmişlerdir (Acar, Altunok, 2012: 77). Sancar’a göre ise “modernleşme projesinin benimsediği cinsiyet rejiminin kadınların ve erkeklerin birlikte mücadele ederek kurdukları ve birlikte yönettikleri modern devlet olarak tanımlanması doğru değildir.” Çünkü erkeklerin modern ulus-devlet, kadınların modern aileler kurmak ve modern nesiller yetiştirmek için seferber oldukları bir modernlik anlayışı kabul görmüştür (Sancar, 2014: 192). Bu dönemde kadınlara Batılılaşma ve modernleşmenin taşıyıcılığı rolü verilirken, bu rolün sınırları erkekler tarafından sıkıca çizilmiştir (Çakır, 2019: 119).

Türkiye Cumhuriyeti’nin modernleşme projesi ve bu çerçevede içinde modern ulus-devletin kurulma süreci, bu sürece özgü özellikler taşıyan bir kamusal alanın kurulması ve vatandaşlık tanımlamalarının bu kamusal alana dahil edilme ve bu alanın dışında bırakılma biçimlerine göre belirlenmesiyle birlikte oluşturulmuştur (Durakbaşı, 2011: 461). Bu dönemde yapılan reformlar sayesinde kadınlar için kamusal alanının kapıları açılmış, kadınların kamusal alanda çeşitli mesleklere girebilmeleri, kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınması, birçok eğitim kurumunun kapılarının açılması, kız çocuklarının okula gitmesi ve millet mekteplerinde okuma yazma öğrenmesi kamusal alandaki kazanımların başlıcaları olmuştur. Ancak Cumhuriyetçi toplumsal cinsiyet eşitliği politikası, kadınların kamusal alanda bulunmaları ve profesyonel anlamda başarılı olmaları konusunda onları teşvik ederken, aynı zamanda kadınlardan eğitilmiş, aydınlanmış iyi anneler, mükemmel ev kadınları, itaatkar ve sadık eşler olmalarını da beklemiştir (Acar, Altunok, 2012: 78). Durakbaşı, “Türk modernleşmesinin yarattığı “kamusal alan”da benimsediği, orta ve üst sınıftan kadınlara yönelik hoşgörü ve kapsayıcılığın, toplumsal cinsiyet kimliğinin, profesyonel mesleklerdeki kadınlar için bile esas olarak ev içinde yaratılan düzen ve mükemmellekle tanımlanmasıyla” desteklendiğini dile getirmiştir (Durakbaşı, 2011: 464).

Nitekim bunun örneklerinden biri Kız Enstitüleri'nde karşımıza çıkmaktadır. Bu enstitülerin amacı "Türk kızını yeni cumhuriyetin faydalı bir üyesi olarak yetiştirmek" şeklinde tanımlanmıştır. Türk kızları enstitüden edindiği eğitimle, gerekirse çalışabilecek kapasitededirler ancak enstitü eğitimi onları, "ailesinin sağlığını ve varlığını koruyabilecek bir ev kadını ve çocuklarını hakkıyla yetiştirebilecek bir anne" olması için hazırlamaktadır. Bu amaçla da dikiş-nakış, yemek yapma ve ev idaresi gibi derslerin ön plana çıktığı bir program izlenmektedir (Akşit, 2005: 153-154). Bu dönemde, kadınların "annelik" rolü nüfus politikalarıyla da desteklenmiş, kadınlar çok çocuk doğurmaları için teşvik edilmiştir. Cumhuriyet'in modern kadın ve aile yaratma politikaları kadınlara eşit vatandaşlık konumuna giden bir kapı açmaktan çok kadınlara özgü toplumsal roller, kamusal konumlar oluşturarak siyasal alandan ve devletten kadınları dışlamış, kadınlara özgü dış alanlar yaratmıştır (Sancar, 2014: 125).

Yelsalı Parmaksız'a göre "Modernleşmenin cinsiyet rejiminin paternalist bir tahayyül yoluyla kurulduğu iddiasına yol açan en belirleyici unsur, aile ve milletin yalnızca sembolik değil aynı zamanda pratik düzeyde bir analogi üzerinden işleyen iktidar ilişkilerine dayanıyor oluşudur. Temel olarak orta sınıf bir aile ve toplum ideali etrafında biçimlenen bu ilişkileri meşru kılacak, kendisini hem eskiden hem de yeniden ya da hem gelenekselden hem de modernden farklılaştıracak toplumsal modeller üretilmesine büyük önem verilmiştir" (Yelsalı Parmaksız, 2017: 65).

Türk kadınlarının kamusal rollere adım attıkları durumlarda, toplumsal cinsiyet rolleri ile mesleki rolleri arasındaki ilişki birbirine benzerdir (Kandiyoti, 2019: 83). Kadınlar annelik rollerinin devamı olan öğretmenlik, hemşirelik gibi mesleklerle toplumsal yaşama katılmışlar, ancak bunları kendisi için değil, halkına, milletine faydalı olmak için yapmışlardır. Bu dönemde okumuş ve meslek sahibi kadınların kamusal hayata katılması teşvik edilirken, kadınların burada iffetli, erişilemez kadınlar olduklarını ve toplumsal ahlakı tehdit etmediklerini ispatlamaları beklenmiştir. Bu dönemde kadınlar reformlar bağlamında ayrıcalık kazanmışlar ancak bir o kadar da "cinsiyetsiz", hatta bir ölçüde erkek kimliğine bürünmüşlerdir. Kentsel mekanda olsun, kamusal alanda olsun, kadının özgürlüğünün bedeli, toplumsal düzeni tehdit olarak algılanan "dişliliğinin", hatta bireyselliğinin bastırılmasıdır (Göle, 2016: 109). Özellikle Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde kamusal hayata çıkan kadınların tipik özellikleri, kısa saçlı ve makyajsız olmaları, pantolon ve düşük topuklu ayakkabılar giymeleri,

böylelikle aseksüel, neredeyse erkeksi bir görüntüye sahip olmalarıydı (Çaha, 2017: 151). Tekeli bu dönemde kadınların kimliğinin kendi seçtikleri kimlikler olmadıklarını, onlara devlet tarafından atfedilen kimliklerin olduğunu söylemektedir (Tekeli, 2017: 187). Sancar'a göre modern Türk kadınının nasıl yaşadığı, Batı'nın tehditi karşısında bir ulus olarak ayakta durabilme meselesi ile ilişkili olmuştur. Bu anlamda aktif ve kamusal görünürlüğü olan, cefakar ve fedakar modern kadından kendi kişisel varlığını ve sorunlarını unutacak kadar suskunluk ve cinsel açıdan da aseksüelliğe varan püritenlik beklenir (Sancar, 2004: 10).

Türkiye'de kadınların siyasal anlamda örgütlenişi ise Milli Mücadele sonrasında 1923 yılının Haziran ayında Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulmasıyla olmuştur (Toprak, 2015: 463). Nezihe Muhiddin'in öncülüğünde kurulan Halk Fırkası'nın amacının "kadınların siyasi ve içtimai haklarını kazanmak, Cumhuriyet rejimi altında Meclis kürsüsünden bu hakları savunmak ve kadınlığın statüsünü yükseltmek" olduğu dile getirilmiştir (Zihnioğlu, 2003: 127). Ancak Kadınlar Halk Fırkası'nın öncelikli hedefi siyasi nitelikten ziyade, kadınlar için aile hayatını düzene sokma, topluma açılma ve eğitim konuları olmuştur (Toprak, 2015: 463). Partinin geçerlilik kazanması için vilayetten izin alınması gerekmiştir ancak Kadınlar Halk Fırkası kurucularının kuruluş izni için bekledikleri yanıt, başvurudan sekiz ay sonra, kuruluş izninin "bazı düşünceler nedeniyle hükümetçe onaylanmadığı ve fırkanın kuruluşuna izin verilmediği" şeklinde olmuştur (Zihnioğlu, 2003: 147). Zihnioğlu'na göre Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşuna izin verilmemesinin nedeni; "kadın konusunun modernleşme ve çağdaşlaşmanın simgesi olması ancak hükümetin çağdaşlığın göstergesi olarak araçsal niteliğine önem veriyor oluşu ve kadın hakları boyutunu kendi çizdiği sınırlar içinde gerçekleştirmek" istemesidir. (a.g.e. s.149) Bekledikleri izni alamadıklarından, Kadınlar Halk Fırkası'nın program maddeleri değiştirilmiş ve daha ılımlı hale getirilmiştir. 1924'te yine Nezihe Muhiddin öncülüğünde Türk Kadın Birliği dernek olarak kurulmuştur. Türk Kadın Birliği kadınları sosyal ve siyasal haklar karşısında her türlü sorumluluğa sahip kılacak düzeye erişirmek amacını taşımaktadır (Çakır, 2016: 129). Bu bağlamda İstanbul'a okumaya gelen genç kızlara yardım eli uzatmış, fakir ve kimsesiz öğrencilere yemek dağıtmış, yabancı dil öğrenmek isteyen kadınlar için kurslar açmıştır. Bunları yaparken kadınların siyasi haklarının sağlanmasını da hedefleri arasına koymuştur (Toprak, 2015: 466). Nezihe Muhiddin, tüm kanunlara uymaya, her vatandaş gibi vergi vermeye zorunlu olan Türk kadınına seçme hakkının verilmemesinin anlamsızlığını dile getirmiştir (Çakır, 2016: 130). Türk Kadın Birliği'nin

ve birçok aydın kadının ve erkeğin talepleri, imza kampanyaları, gazete yazıları, anketler gibi girişimlere rağmen 1924 Anayasası'nda kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmamasını Sancar "Cumhuriyet'in kadın devriminin sınırlı bir medeni haklar devrimi olduğu" şeklinde yorumlamıştır (Sancar, 2014). Bu dönemde Kadınlar Birliği'nin özellikle oy hakkı konusundaki çabaları bazı kesimlerce eleştirilmiştir. Basın, derneğe ölçülü olmayı ve isteklerini ılımlılaştırmayı öğütlemiştir. Siyasal iktidar ve basının bu tutumunun uzantısı olarak 1927'de derneğin kurucusu ve başkanı Nezihe Muhiddin çeşitli nedenler gösterilerek başkanlığından uzaklaştırılmış, eski kadronun yerine daha ılımlı amaçları olan bir kadro getirilerek dernek siyasal iktidarla uyumlulaştırılmıştır (Yelsalı Parmaksız, 2017: 67).

Kadınlarla erkekler arasında hukuki eşitliğin sağlanmasında 17 Şubat 1926'da kabul edilen 743 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun önemli getirileri olmuştur. Medeni Kanun, kadınlara boşanma hakkının verilmesi, çok eşliliğin yasaklanması, kadının mirasta erkekle eşit haklara sahip olması, evlilik yaşının sınırlandırılması, kadının mahkemede erkekle eşit muamele hakkına sahip olması ve evliliğin bir memurun gözetiminde resmi boyut kazanması gibi, kadınlar açısından önemli konuları düzenlemiştir. Buna karşın, o günkü modernleşme düzeyinin gerisinde kalmasıyla, kadınların aleyhine normlar içermektedir (Çaha, 2017: 126-127). Medeni Kanun'un bazı maddeleri, özellikle ailenin reisini "koca" ilan etmesi, kadınların çalışabilmesinin kocalarının iznine bağlı olması, cinsler arasında bir eşitsizlik alanı yaratarak özel alanda var olan ataerkil ilişkilerin devam etmesine meşruiyet sağlamıştır.

Kadınların siyasal haklarını elde etmesi ise, 20 Mart 1930'da çıkarılan Belediye Kanunu ile ilk kez belediye seçimlerine katılma hakkı, 5 Aralık 1934'te Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 10. ve 11. maddeleri değiştirilerek kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmasıyla gerçekleşmiştir. 8 Şubat 1935 yılında yapılan milletvekili genel seçiminde meclise girmeye hak kazanan 17 kadın, 1 Mart 1935'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yerlerini almışlardır. Ara seçimle giren 1 kişiden sonra bu sayı 18 olmuştur. Türk kadınlarına seçme ve seçilme hakkı dünyanın birçok ülkesine kıyasla erken bir tarihte tanınmıştır. Ancak kadınların siyasi varlıklarının simge olarak kullanılması dönemler boyunca değişmemiştir. Tek parti döneminden çok partili yaşama geçildikten sonra kadınların demokrasiyi simgeleme işlevinin tamamlandığı düşünülmüştür ve tek parti döneminde nispeten yüksek olan parlamentoda kadın temsilci oranı giderek düşmüş, bu oran 2007 seçimlerine kadar

%5'i geçememiştir. "Demokrasinin simgesi" işlevini yerine getirdikten sonra çok partili dönemde kadınların siyasete katılma düzeylerini, toplumun gerçek demokratikleşme düzeyi, gerçek toplumsal ilişkiler, toplum yapıları ve kadınların toplum içindeki gerçek konumları belirlemiştir. Dolayısıyla geleneksel aile kurumunun çevresinde yaşamlarını kuran kadınların, ailenin dışındaki toplumsal ve kamusal yaşama, bununla birlikte siyasal iktidara katılması beklenmemiştir (Tekeli, 2017: 180). Tıpkı kadınlara oy hakkı tanınmasında olduğu gibi, Cumhuriyet döneminde yapılan diğer reformlar da büyük ölçüde Atatürk ve tek parti üst yönetimi tarafından tepeden inme biçimde yapılmış, kadınlar bunların yapılışına katılmadıkları gibi, katılmaktan da caydırılmışlardır (Tekeli, 2017: 267).

Kemalist reformların yapıldığı dönemden, 1980'lerin sonuna kadarki dönemde, Türk Kadınlar Birliği'nin yeniden açılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiş ve aralarında Kadın Haklarını Koruma Derneği, Hukukçu Kadınlar Derneği, Üniversiteli Kadınlar Derneği vb. bulunan birçok kadın derneği kurulmuştur. Buna karşın kadınların toplumda yaygın olan patriyarkal ilişkiler nedeniyle ezilen bir cins olduklarının tahlili Türkiye'de 1980'li yıllara kadar geliştirilememiştir (Tekeli, 2017: 268). 1980'lerin başından itibaren gelişmeye başlayan kadın hareketi ise Şirin Tekeli tarafından "gizli hazırlık dönemi, uyanış dönemi, meşruluk arayışı dönemi, bir harekete dönüşme" şeklinde yorumlanmıştır (Tekeli, 2017: 270).

Durakbaşı'ya göre, "1980'li yıllarda Türkiye'de serpilen 2. dalga feminizm, öncelikle "modern Türkiye'nin ayrıcalıklı kadın grupları içinde yer alan kadınların kendi bireysel tarihleri ve Türkiye'nin devlet güdümlü modernleşme tarihi ile hesaplaşması, yüzleşmesini gerektiren bireysel özgürleşme arayışı ve arzusunun" dayanmıştır (Durakbaşı, 2011: 469). Bu dönemde feminist gruplar, sadece kadınlarla ilgili politikaları eleştirmekle kalmayıp, ataerkil kültürü besleyen ve bu kültürden etkilenen ne kadar özel ve kamusal değer veya kurum varsa hepsini tartışmaya açmışlardır. Bu radikal söylemlerle, feminist gruplar Türkiye'de söylemsel düzeyde yeni bir sayfa açmışlardır (Çaha, 2017: 164).

Türkiye'de 1982 yılında, ilk feminist bilinç yükseltme grupları oluşturulmuş, YAZKO tarafından Gazeteciler Cemiyeti'nde düzenlenen sempozyumda feminizm ilk defa kamuoyu önünde açıkça savunulmuştur. Bu tarihlerden itibaren birçok feminist örgütlenme şekilleri karşımıza çıkmıştır. Tekeli bunları şu şekilde sıralar: "1983'te Somut Dergisi'nde yayınlanan feminist kadın sayfası; 1984'de İstanbul'a kurulan

Kadın Çevresi kitap kulübü; 1986'da Türkiye'nin de onayladığı Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Sözleşme'nin uygulamaya konulmasını talep etmek için açılan dilekçe kampanyası; 1987'de kadın dayağını meşrulaştıran bir yargı kararını protesto etmek ve aile içinde kadınlara uygulanan şiddeti kınamak üzere yapılan yürüyüş eylemi ve bu eylemle başlatılan kampanya; çeşitli yıllarda yapılan 8 Mart kutlamaları ve gösterileri, şenlikler, tartışma toplantıları, paneller, 1989'da Ankara'da toplanan 1. Feminist Hafta Sonu ve aynı yıl feministlerle solcu kadınları karşı karşıya getiren 1. Kadın Kurultayı" (Tekeli, 2010: 31-32). Ayrıca kadınlar bu dönemde kadınlar sokakta, işte ve evde kadınlara yönelik tacizi bir sosyal kontrol mekanizmasını olarak görmüşler, bununla mücadele için "Bedenimiz Bizimdir-Cinsel Taciz'e Hayır Kampanyası", "Mor İğne Kampanyası" gibi kampanyalar yapmışlardır. Ayrıca kitap fuarlarında cinsel taciz standları, meyhane ve kahve ziyaretleri, gece yürüyüşleri, tartışma ve tanıklık toplantıları yapmışlardır (Çakır, 2019: 160-161).

1980 sonrası feminist hareketin en büyük başarısı farklı sınıfsal aidiyetler ve ideolojik yapılanmalardan gelen kadınların kadınlık ortak noktasından hareketle, eleştirilerini bütün bir patriyarkal düzene yöneltebilmiş olmalarında aranmalıdır (Sezer Şanlı, Yıldız Karakoç, 2017: 109).

Türk modernleşme projesinin yarattığı kamusal alan seçkin ve cinsiyetçi bir nitelikte oluşturulmuştur. Bu dönemde kamusal alana dahil olan, devletin yönetici seçkinleri arasına dahil edilen kadınlar belirli sınıfsal ve ideolojik özelliklere sahip kadınlardır (Durakbaşı, 2011: 464). Kadınlar için var olan değerlerin, tutumların, yatkınlıkların ve yaşam tarzlarının değiştiği Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde, "yeni hayata" devrolan sınıf, statü, kültürel belirlenme, cins kimliği gibi konularda kadınların kimliklerini ve yaşam alanlarını oluşturma deneyimleri de birbirlerinden farklı olmuştur (İlyasoğlu, 2001: 20). Nitekim değişik sınıflar modernleşme imkanlarından sınıfsal ya da geleneksel nedenlerden dolayı aynı ölçüde yararlanamamıştır (Çaha, 2017: 150). Bu durumun eleştirilmesi ise 1990'lı yıllara denk gelmektedir.

Modernite, özel alan, kamusal alan, feminizm, toplumsal cinsiyet gibi kavramların ön plana çıktığı 1990'lı yıllar ise farklı feminizmlerin de sahaya çıktığı yıllar olmuştur (Sezer Şanlı, Yıldız Karakoç, 2017: 103). Bu dönemde kadın hareketi bir taraftan ataerki değerler ve kalıpları sorgularken diğer taraftan, kadın ve erkek kimliklerini mercek altına alarak, farklı kadın kimliklerinin tanımlanması ve kadınların önündeki seçeneklerin çoğaltılması gibi konularda gündem olmuştur (Acuner,

2016:156). Ayrıca feminist hareketin kurumsallaşmaya başladığı bu yıllarda kadın sığınma evlerinin açılması, Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin kurulması gibi çalışmalar yapılmıştır.

1990'lı yıllar özellikle İslami feminizmin ve Kürt kadın hareketinin feminist tartışmalara dahil olmasıyla beraber feminizmin farklılaşmaya, ayrılmaya başladığı dönemlerdir. Bu dönemlerde kadın meselesinin aslında bir modernleşme meselesi olduğunun eleştirisi ve feminizmin bu anlatıyla çatışması görülmeye başlanmıştır. Feminist hareket, kampanyalar ve bilinç yükseltme çalışmalarıyla ortak bir bilinç yaratmaya çalışmıştır. Kadınların ezilmesi üzerinden yaratılan bu ortak bilinç, kadınların kurtuluşunu modernleşme ile ilişkilendiren eski ve güçlü devlet feminizmden kopuşa işaretler (Bora, 2011: 20).

2000'li yıllarda Türkiye'de, feminist hareket kurumlaştıkça, toplumun değişik katmanlarına inildikçe, değişik kesimlerle temas geçtikçe feminist kadınlar, tek tipli, tek hakikatli, tek varoluş biçimli Kemalist modernleşme anlayışından uzaklaşmaya, farklı hakikatlere, farklı seslere, farklı iddialara karşı duyarlı olmaya ve empati geliştirmeye başlamışlardır (Çaha, 2017: 284).

1.1.3. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

İçinde bulunduğumuz toplumda gerek sosyal yaşantımız içerisinde gerekse medyada sürekli olarak kadınlık ve erkeklik üzerinden davranış kalıpları tanımlandığını görürüz. “Kadınlar bu işte çalışamaz, o kıyafeti giyemez, o saatte dışarı çıkamaz, o şekilde gülmemeli” gibi söylemler ya da “erkekler ağlamaz, erkek adam pembe giyemez, ev işi yapmaz” gibi söylemler kulağımıza fazlasıyla tanıdık geliyor. Peki doğduğumuz andan itibaren nasıl davranmamız yahut ne giymemiz gerektiğini, hangi işlerde çalışabileceğimizi, saat kaçta evde olmamız gerektiğini, tercih etmemiz gereken renkleri ve olmamız gereken ideal kişiyi belirleyen şey sahip olduğumuz cinsiyetimiz mi? Öyleyse aklımıza “O zaman ne kadar özgürüz?” sorusu geliyor. Doğduğumuz anda bize giydirilen pembe ya da mavi tulumlar ne için bizim hayatımızı tümenden etkiliyor, biyolojimiz bizim kaderimiz mi?

Benzer soruları soran Simone de Beauvoir 1949 yılında yayınladığı “*İkinci Cins*” adlı kitabında, bu soruya “hayır” yanıtını verir ve “kadın doğulmaz, kadın olunur” diyerek, kadın olmanın anlamının doğal olmadığını, kadınların nasıl olması gerektiğinin toplum tarafından belirlendiğini, biyolojik kadınlık ve erkekliğin ötesinde

cinsiyet rollerinin bir inşa olduğunu ve bunların toplum tarafından kadınlara dayatıldığını dile getirir (Beauvoir, 2020). Feminist yazarlardan Ann Oakley de, 1972’de yayınlanan “*Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum*” (*Sex, Gender and Society*) adlı kitabında, toplumsal cinsiyetin (gender) cinsiyetten (sex) farklı olduğunu söylemiş, cinsiyetin biyolojik olarak belirlenmiş, toplumsal cinsiyetin ise toplumsal olarak oluşmuş düzlemlere tekabül ettiğini dile getirmiştir ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımına ilişkin önemli bir tartışma başlatmıştır (Acar Savran, 2013: 234).

Bu bağlamda cinsiyet (sex) terimi, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade ederken, toplumsal cinsiyet (gender) ise toplumun ve kültürün cinsiyetlere yüklediği anlamları ve beklentileri ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyeti, cinsiyetten ayıran “kadınların erkeklerin egemenliği altında biyolojik ve anatomik özelliklerinden kaynaklanan ikincil konumlarıyla, cinsiyetlendirilmiş bedenlerle mücadele etmektir” (Saygılıgil, 2016: 10). Toplumsal cinsiyet “biyolojik olarak verili olduğu farz edilen cinsiyetin tersine toplumsal olarak kurulan cinsiyeti göstermek amacıyla kullanılan bir kavram olmakla birlikte herhangi bir biyolojik kökeni olmaksızın kadınlığa ve erkekliğe mal edilen tüm beklentileri, davranış kurallarını ve ifade biçimlerini içine alan” bir kavramdır (Küçük, 2020: 17). Acar Savran toplumsal cinsiyeti “Hem ayrımcı, eşitsiz, baskıcı bir toplum düzeninin adıdır, hem bu ilişkilerin taraflarını oluşturan toplumsal grupları dile getiren bir kategori, hem de bu toplumsal grupların mensuplarının psikolojik ve davranışsal özelliklerine göndermede bulunur.” şeklinde tanımlar (Acar Savran, 2013: 235). Toplumsal cinsiyet kavramı içinde cinsiyet eşitsizliğine karşı mücadele, eşitsiz sistemin doğal, tanrısal, biyolojik kökenli olduğunun reddedilmesi ve kadınlık ile erkekliğin toplumsal ilişkiler yoluyla kurulduğuna yönelik yargılar taşır. Bu kavram, cinsiyet ayrımcı eril sistemin işleyişini daha bütünsel olarak anlamamızı sağlar (Yükselbaba, 2017: 28).

Toplumsallaşma süreci içinde, kadın ve erkeklerin öğrendikleri ve kültürün cinsiyetlerine “uygun” bulduğu roller arasındaki farklar toplumsal cinsiyet farklılıkları olarak ele alınır. Bu farklılıklara ilişkin beklentilerse toplumda kabul gören inançlara dönüşürler ve sosyal davranışı biçimlendirirler (Dökmen, 2010: 24). Davidoff, “erkek ve kadın kategorisinin ilişkisi, tarihsel olarak sonsuzca değişken olmasına rağmen, her yarığın içine işleyip renkli bir boya gibi insan düşüncesine ve davranışına nüfus eder” diyerek cinsiyet kategorilerinin davranışlarımız üzerindeki etkisini dile getirmiştir. (Davidoff, 2012: 109) Çocukluktan başlayarak toplumsallaşma süreci

içinde kadınlar ve erkekler için uygun davranışların ve tutumların, rollerin ve aktivitelerin neler olduğu ve diğerleriyle nasıl ilişkiler kurmaları gerektiği her iki cinsiyet grubu tarafından öğrenilen bir davranıştır ve bu davranışlar cinsiyet kimliklerini oluştururlar (Küçük, 2020: 17).

Erkek ve kadın olmanın anlamı, kişinin cinsiyet rolünü canlandırması, yani cinsiyetinden kaynaklanan toplumsal beklentiyi karşılmasıdır (Connell, 1998: 78). Toplumsal cinsiyet rolü, toplumun tanımladığı ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği cinsiyetle ilişkili bir grup beklentidir (Dökmen, 2010: 29). Millett'a göre ataerkil düzende çocuklar cinsel rol, ruhsal yapı ve toplum içerisindeki yer konusundaki tutumlarında ataerkil ideolojiyi benimserler ve istenilen uygunluk düzeni aile içinde sağlandıktan sonra öğretmenler, öğretmenler, okul çevresi ve diğer resmi ve resmi olmayan eğitim kurumları aracılığıyla pekiştirilir (Millett, 1987: 63-64). Sosyalleşme sürecinde çocuklar çeşitli nesnelerin, etkinliklerin, oyunların, mesleklerin hatta kişilik özelliklerinin onlar için uygun olup olmadığını öğrenirler. Çocuklar daha doğmadan önce cinsiyetlerine uygun renklerde kıyafetler alınır. Kız çocuklarına oyuncak bebekler alınır, evcilik oynatılır, daha içe dönük, ağırbaşlı şekilde yetiştirilir. Erkek çocuklarına ise araba, asker, silah gibi oyuncaklar alınır, sokakta oynamasına izin verilir, dışa dönük ve dayanıklı şekilde yetiştirilir. Bu şekilde "her toplum; bir erkek ya da kadını, farklı nitelikleri, davranış modelleri, rolleri, sorumlulukları, hakları ve beklentileri olan bir erkek ve kadına, eril ve dişile yavaş yavaş dönüştürür. Biyolojik olan cinsiyetten farklı olarak erkeklerin ve kadınların toplumsal cinsiyet kimlikleri psikolojik ve sosyolojik, yani tarihsel ve kültürel olarak belirlenmiştir" (Bhasin, 2003: 8).

Belirli kurumlardaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin etkileşim durumu, o kurumun "toplumsal cinsiyet rejimi" olarak tanımlanır (Connell, 1998: 166). Toplumsal cinsiyet rejimi zamanla toplumun tüm kurumlarına etki etmiştir ve her iki cinsin de kimlikleri bu hiyerarşik düzen pratiklerine göre inşa edilmiştir (Şaşman Kaylı, 2010: 28). Bu hiyerarşi düzeninde "aşağı konumda" olan bir türün "üstün konumda" bulunan tür tarafından baskı altına alınması, edilmesi, yönetilmesi ve dışlanması meşrulaştırıcı bir nitelik barındırır (Alkan, 2000: 72). Aydınlanma döneminde temel kavram olan akıl, Kartezyen anlayış içinde beden ile olan karşıtlığı temelinde işlenmiştir. Akıl-beden dikotomisinde akıl, kültürü hakikati, mutlaklığı, mantıklı olanı, düzeni, kararlılığı, rekabeti, güçlüyü ve aktif olanı temsil ederken; beden doğayı, duygusallığı,

irrasyonelliği, düzensizliği, zayıflığı ve pasif olanı temsil eder (Erden, 2008: 130). Bu düalist bölünmede akıl ve onu temsil eden değerli her şey erkekle özdeşleştirilirken, bedene atfedilen temsili durumlarsa kadınla bağdaştırılır ve bu görünüm, her iki cinsiyete ilişkin karakter özelliklerini belirler. Ataerkil düzen bu durumda kadına kırılğan, kibar, duygusal, fiziksel olarak daha dayanıksız, hassas fedakar, erkeğe bağımlı ve korunması gereken gibi roller yükler, dolayısıyla da rekabet gerektirmeyen işlerde olması, ev işi ve bakımdan sorumlu olması gerektiğini söyler. Kadına biçilen ideal form eş ve anne olmaktır, kadın çocuk doğurur, ona bakar, temizlik ve yemek işlerini yapar. Güçsüz, pasif ve edilgen konumdadır. Akıl, bedeni dolayısıyla onunla özdeşleştirdiği kadın cinsiyetini dışlar, onu erkek aklın ötekisi şeklinde kurgular ve kadını ikincilleştirir. Bu bağlamda, kültürler ve yakın tarih boyunca toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ortak özelliği, kadınların erkeklere boyun eğmesidir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet ilişkileri, egemenlik ve ast- üst ilişkileridir. Toplumların ataerkil yapısı bu ilişkileri doğallaştırarak mümkün kılmıştır (Bhasin, 2003: 27).

Geleneksel anlayışa göre eril ve dişil bedenler birbirinden çok farklıdır ancak bu fiziksel farklılıklara atfedilen anlamlar doğal değil, toplumsal süreçlerin ürünüdür (Alıcı, Daşlı, 2018: 36). Biyolojik farklılıklar, toplumsal cinsiyetin müdahalesiyle kategorik farklılıklara dönüştürülmüş ve aralarındaki doğal benzerlikler bastırılmış, kendi içinde bütünlüklü ve dışlayıcı iki karşıt kategori olmuştur (Acar Savran, 2013: 237). Bu noktada biyolojik farklılıklardan kaynaklanan cinsiyet kategorisinin de feministlerce sorgulanmış olduğunu ve bazı düşünürlere göre cinsiyetin de toplumsal olarak kurgulandığını savunduklarını belirtmek gereklidir. İlk dönem anlayışlarının aksine, toplumsal kuruluş teorileri cinsiyetin kendisinin, toplumsal cinsiyet pratikleri, söylemleri, ilişkileri, düzeni tarafından oluşturulmuş bir ikiliğe dayandığını ileri sürerler. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre, sorun, dil, söylem, pratikler, davranışlar, ilişkiler aracılığıyla, cinsiyet farklılığının üremeye dayalı bir ikili karşıtlık olarak kurulmasıdır (a.g.e. s. 236).

Örneğin Butler, dünyaya kadın ya da erkek bedenleri içinde geldiğimiz ve sonra da toplumsal cinsiyet kimlikleri edindiğimiz fikrine karşı çıkar. Toplumsal cinsiyetin egemenlik sisteminin dayattığı, kişinin kısmen de olsa bilincinde olduğu, tamamıyla içselleştirilmiş olması gerekmeyen davranışlar bütünü olduğunu söylerken, cinsiyetin ise düzenlenmiş performanslar sistemi olduğunu vurgular (Bora, 2011: 43).

Butler'a göre "zorunlu ve doğallaştırılmış" heteroseksüellik kurumu toplumsal cinsiyeti ikili bir ilişki olarak düzenlemektedir (a.g.e. s.74). Ona göre, toplumsal cinsiyet performatif olarak kurulur, toplumsal cinsiyet ifadelerinin ardında bir toplumsal cinsiyet kimliği yatmaz, "dışavurumlar" ve "ifadeler" toplumsal cinsiyetimizin sonuçları değil, tam aksine kurucularıdır (Butler, 2018: 77). Bu bağlamda, erkek ve eril, erkek bedenini imgelediği gibi dişi bedeni de imgeleyebilir, kadın ve dişi beden de dişi bedeni imgelediği gibi kolaylıkla erkek bedeni de imgeleyebilir (a.g.e. s.51). Dolayısıyla verili bir cinsiyetten ya toplumsal cinsiyetten söz etmek doğru değildir, bedenın kendisi bir inşadır (a.g.e. s.54).

Wittig de benzer şekilde erkek ve kadın tanımlamalarının doğal bir olgu olmadığını, siyasi birer kategori olduğunu savunur. Ona göre cinsiyeti adlandırmak bir tahakküm ve zorlama edimidir, kurumsallaştırılmış bir performatif edimdir, bedenlerin cinsel fark ilkelerine göre söylemsel ve algısal inşalarını şart koşarak toplumsal gerçekliği yarattığı gibi yasalarını da belirler (Butler, 2018: 196). Cinsiyet bedenın siyasi ve kültürel bir yorumudur. Cinsiyet aslında başından beri toplumsal cinsiyettir ve geleneksel cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımları geçersizdir (a.g.e. s.193). Bunu da lezbiyen toplumun var oluş itibarıyla bile kadınları "doğal bir grup" olarak inşa eden yapay olguyu tahrip etmesi üzerinden değerlendirir. Wittig, lezbiyen kavramını "cinsiyet kategorilerinin ötesinde bulunan tek kavram" olarak ele almıştır. Bunu da "çünkü adlandırılan özne ne ekonomik ne politik ne de ideolojik açıdan bir kadın" diyerek açıklar. Bu bağlamda da "Lezbiyen bir toplum, pragmatik anlamda, kadınların nesnesi bulunduğu kadın-erkek bölünmesinin politik bir bölünme olduğunu açığa vurur ve bizleri ideolojik olarak "doğal bir grup" bünyesinde yeniden inşa edildiğimizi gösterir." der. Ona göre, kadın ve erkek kategorisi "doğal" olmadığı gibi, ölümsüz de değildir. Bunlar siyasi ve ekonomik kategorilerdir. Bu anlamda erkekler sınıf olarak bastırılıp erkekler sınıfı ortadan kalkınca "kadınlar" da yok olacaktır. Çünkü "efendisiz köle yoktur" (Wittig, 2019: 193-201).

Cinsiyet farklarına dayalı toplumsal ilişkiler sivil ve kamusal, siyasal ve sosyal, toplumsal ve özel olanı birbirinden ayırarak kodlar ve bu alanlar arasında düzeylerin ortak işleyişini sağlar; bağlantılar kurar, düzenlemelere destek olur (Sancar, 2014: 27). Dolayısıyla feminist literatürde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tartışması çok önemli bir yerdedir. Bu kavramların kurucu veya inşa edici kavramlar olmasının yanı sıra, sorgulanmaya başlandığında yıkıcı ve dönüştürücü özellikleri olduğu da tespit

edilir. Çünkü bu kavramlar yüzyıllardır devam eden, ikili cinsiyet farklılıklarından kaynaklanan ve doğal olarak şekillendiği söylenen eril tahakkümün ve heteronormativenin toplumsal ve kültürel olarak kurgulanmış olduğunu, evrenin ikili cinsiyetler üzerine kurulmadığını, cinsiyet çeşitliliğinin var olduğunu ve dolayısıyla bütün cinsiyet kimliklerinin özgürce, baskılanmadan, sömürülmeden var olabilmesi gerektiğini bize gösterir.

1.1.4. Kamusal Alan / Özel Alan

Kamusal alan, özel alan ayrımı eski Yunan düşüncesinden ve onun polis (kamusal alan) yani erkeklerin yönetim alanı ile oikos (hane) yani kadınların ve çocukların yeri olan ev içi kavramlaştırmasından türetilmiştir (Berktaş, 2018: 38). Polis iyi yaşamın gerçekleşeceği ve kamusal sorunların çözümleneceği alan olarak düşünülürken, özel alan insanın hayatını idame ettirmesi için ihtiyaçlarını karşıladığı alandır (Yükselbaba: 2017: 4). Günümüzde kullanılan anlamıyla özel ve kamusal alanların birbirinden ayrılması ise 18. yüzyılda Sanayi Devrimi ile birlikte, kapitalist ekonomik gelişmelerin başlamasıyla birlikte ulusal ve bölgesel devletlerin ortaya çıkması ve feodalizmin temellerinin sarsılmasıyla mümkün olmuştur (Dağtaş, 1999: 163). Endüstrinin gelişmesi, üretimin ve yeniden üretimin mekansal olarak parçalanması, ailenin (hanenin) ekonomik üretim birimi olmaktan çıkması ve erkeğin hane dışındaki alanda roller üstlenmesi kamusal alan-özel alan ayrımının modern biçiminin temelinde yatan gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Alkan, 2000: 93).

Kamusal ve özel alan ayrımı da diğer ayrımlarda olduğu gibi doğrudan toplumsal cinsiyet üzerinden kurgulanır. Kamusal alanın neleri içerdiğine dair tam bir uzlaşma olmasa da özel alan "hane-içi alan, kadın etkinlikleri ve ev-içi yaşam" olarak düşünülür ve bu alanla diğer bütün alanlar ayrıştırılır (Alkan, 2000: 80). Kadınların mekansal var oluşlarını belirleyen bu ayırım, özellikle kadın ve cinslerine, onlara yüklenen duygu ve zihin yapılarına ve faaliyet türlerine dayandırılarak şekillendirilir (Sezer Şanlı, Yıldız Karakoç, 2017: 103). Kamusal alanın modern biçimde yapılaşmasında toplumsal cinsiyet oluşturucu bir unsur olarak karşımıza çıkar. Yurttaşlık, hak, mülkiyet, cinsiyet-yüklü ilişki biçimleri olarak oluşmuştur. Dolayısıyla modern özel/kamusal ikiliği patriyarkayı bir kalıntı olarak değil, yeni biçimiyle oluşturucu bir unsur olarak içerir (Acar Savran, 2013: 113).

Kadının hem kamusal hem de özel alandaki statüsü, kadınların güç ve otoritesine ve toplumun kadınlar için uygun ve kabul edilebilir bulunduğu rollere bakarak tanımlanmaktadır (Berktaş, 2019: 15). Eril zihniyetin ikilikçi tutumu zihin/beden, kültür/doğa, eril/dişil, kamusal/özel gibi ayrımlar yaparak, bunların ilklerini erkeklerle, ikincisini ise kadınlarla ilişkilendirir. Bu bağlamda, mekanın cinsiyetçi yapısı, kamusal ve özel ayrımlaşmasını ortaya çıkarır. Kadınlar için atfedilen bağımlı, edilgen, irrasyonel kalıpları ile sınırlandırılmış ikinci rollerin karşısında rasyonel, karar verici, bağımsız, etken olan erkek cinsiyeti arasındaki eşitsiz hiyerarşik güç dağılımı mekanları da yansıtır (Altındal, 2017: 22). Ataerkil düzenin cinsiyetçi iş bölümü uyarınca kadın özel alanla ilişkilendirildiği için kamusal yaşama kadını içermeyen hatta kadına karşı değerler atfedilmiştir (Yaraman, 2015: 11). Kamusal ve özel arasında ayırım yaparken Batı politik düşüncesinin geleneğinde, kadınlar ve tipik olarak kadınlara ait görülen ev işleri, çocuk bakımı, hasta ve yaşlıların bakımı gibi etkinlikler özel alanın içinde konumlandırılmıştır ve bunlar liberal devletin kamu gündemine dahil edilmemişlerdir. Dolayısıyla kamu gündeminin öznesi erkektir (Yükselbaba, 2017: 17).

Feminist eleştiriler özel alan ve kamusal alanın eleştirisini yaparken öncelikle kamusal ve özel ayırımının cinsiyetçi bir bölünmeye sebep verdiği ve kadınları birey konumuna, vatandaşlık haklarına erişebileceği kamusal alandan tarihsel ve kurumsal olarak dışlandığına değinmişlerdir. İkinci eleştiri ise bu ayırımın, özel hayatı politika dışı sayması ve politik çözümlenmeden ayrı tutmasıdır. Ancak özel alanın toplumsal olarak yapılandırılması, kurgusu ve işleyişi son derece politiktir. Bu da en çarpıcı anlatımını, "kişisel olan politiktir" sözünde bulmaktadır (Alkan, 2000: 76).

Carol Pateman, kamusal alan-özel alan ayrılığının modern biçimini ele almış ve kadınların özel alandaki etkinlikleriyle tanımlanıyor oluşlarının onların vatandaşlıklarının da erkeklerden farklı biçimde kurulmasına neden olduğunu söylemiştir (Bora, 2011: 63). Walby, ataerkiyi "erkeklerin kadınlara hükmettiği, tahakküm altına aldığı ve sömürdüğü, toplumsal yapılar ve pratikler sistemi" olarak tanımlar (Walby, 1989). Kate Millett ise ataerkiyi "nüfusun kadın olan yarısının erkek olan yansı tarafından denetlendiği yönetim biçimi" şeklinde tanımlarken onun iki biçimini ele almıştır. Bunların ilki, erkeklerin kadınlara egemen oluşu, ikincisi ise yaşlı erkeklerin genç erkeklere egemen oluşudur (Millett, 1987: 47).

Buna karşılık, Pateman modern ataerkinin yerini artık “kardeşlik sözleşmesinin” aldığını dile getirir. Bu anlayışa göre, doğa durumunda insanlar özgür doğarlar ve birbirlerine eşittir bireylerdir. Sözleşmeyi yapan bireyler, kendilerini sivil bir kardeşliğe dönüştürmüşler, babanın otoritesinden çıkıp onun yasası yerine herkesi içine alan, özgürlüğü ve eşitliği koruyan yeni bir evrensel yasaya tabi olmuşlardır. Ancak klasik teorisyenler için yalnızca erkek bireyler bir sözleşme yapmak için gereken özellik ve yeteneklere sahiptirler. Çünkü sadece onlar kendi şahsında mülkiyet sahibi olma yani birey olma hakkına sahiptir (Pateman, 2017: 21). Dolayısıyla bu yasa sadece erkekler için geçerlidir, kardeşlik evrensel bir kategoriye değil, erkek kardeşliği anlatmaktadır. Kadınlar yasada kamusal hakları ya da özgürlükleri olan bireyler olarak kabul edilmedikleri gibi bu sözleşmenin konusu durumundadırlar. Çünkü liberal kuramcılar tarafından ortaya atılan varsayıma göre, doğal haklara sahip olan kişiler, ailenin efendileri olan mal sahibi erkeklerdir (Donovan, 2016: 28). Klasik toplum sözleşmesi teorisyenlerine göre “kadınlar, kadın bedenleri ve bedensel arzuları, toplumsal düzenin yaratılması ve sürdürülmesi için kontrol edilmesi ve aşılması gereken “doğa”yı temsil eder (Pateman, 2017: 157). Davidoff, bireyciliğin temel unsurlarının oluşmasında öznenin toplumsal cinsiyete göre bölünmesinin etkili olduğunu dile getirmiştir. Bunu şu şekilde ifade eder: “Özne, eylemde bulunan, inisiyatif sahibi bir aktör olabilir, ama o aktör otoriteye tabi, üzerinde eylemde bulunulan bir özneye ihtiyaç duyar. Kendi kendini oluşturmuş erkek özne konumuna, yalnızca ötekinin- çoğunlukla kadının ya da en azından kadınlaşmış ötekinin- boyun eğmesi pahasına erişmiş gibidir” (Davidoff, 2012: 202). Pateman da benzer şekilde, yapılan ilk sözleşmenin içinde verili olarak cinsel sözleşmeyi barındırdığını dile getirmiştir. Erkeklerin bu sözleşmeyle, doğal olarak varsaydıkları cinsiyet üstünlüklerini evlilik ve ataerkil aile ilişkilerinde, ailenin efendisi şeklinde devam ettirdiklerini dile getirmiştir (Pateman, 2017).

Bu anlamda, erken dönem liberal kuramcılar, devletin iktidarını sınırlandırmanın bir yolu olarak, bir özel alan tanımlamışlardır. Kamusal alan, erk ve baskının toplumsal olarak yapılandırılan alanı, politik özgürlüğün uygulama alanı olarak tanımlanırken; özel alan, yapılandırılmayan/ yapay olmayan, erk ve baskı ilişkilerinden bağımsız; doğal özgürlük alanı olarak tanımlanmıştır. Bu da özel alandaki gönüllü ekonomik değişim, cinsel ilişki, aile yaşamı gibi ilişkilerin erkle ilişkili olmadığı varsayımına dayanmıştır. Özel alan kavramı, politik olmadığı düşünülen/doğal olduğu varsayılan her şeyi içerecek biçimde kullanılmıştır (Alkan, 2000: 75). Evlilik, özel hukuk

çerçevesinde karşılıklı rızaya dayalı bir anlaşma olduğu için kamu tanımının dışında kalmıştır. Dolayısıyla siyasal düzenlemelerin dışında kalmış ve hak kavramı tartışılmaz bir hale gelmiştir (Sancar, 2003). Bu sebeple de aile içindeki eşitsizlikler, şiddet ve tahakküm, istismar ve baskı, özel alanın sorunları olarak görmezden gelinmiştir (Bora, 2011: 60).

Doğal haklar geleneğinden gelen feminist kuramcılar, kadınların birer vatandaş olarak, erkeklerle aynı temel haklara birer “insan” olduğunu ileri sürmüşlerdir (Donovan, 2016: 29). Dolayısıyla öncelikle erkeklerin sahip olduğu kamusal vatandaşlık haklarına sahip olmayı hedeflemişlerdir. Bu bağlamda da birinci dalga feminizm, oy hakkı mülkiyet hakkı, boşanma hakkı ve eğitim hakkı gibi taleplerle ortaya çıkmıştır. Liberal feministlerin kamusal alana çıkma talepleri doğrultusunda iş yaşamına katılmaları, eğitim eşitliğinin sağlanmaya başlamasıyla ve son olarak da oy hakkı elde etmeleri ile birlikte temel yurttaşlık haklarına kavuşan kadınlar, 1960’lı yıllarda özel alan içinde yaşadıkları tahakkümü dile getirmeye başlamışlardır. 1960’larda çıkan “özel olan politiktir” düşüncesi, kamusal ve özel, kişisel ve politik arasındaki tüm ayrımları feshetmiş ve toplumsal varoluşun tüm yönlerini eril iktidarın farklılaşmamış ifadesi olarak görmeye başlamıştır (Phillips, 2015: 117). İkinci dalga feminizm, kadının ikincilleştirilmesinin esas alanı olarak aileyi görmüş ve ilk dalganın; siyaset, istihdam ve eğitim alanındaki eşitlik taleplerinin özel alanda ayrımcılık kalkmadığı sürece gerçekleşmeyeceği düşüncesiyle, bu alanı politik mücadelenin odağına koymuşlardır. Ataerkilliğin bir cinsiyet rejimi olarak gücünün kendini yeniden üretebilme kapasitesinde yattığını düşünen feministler, bu yeniden üretimin esasen aile içinde gerçekleştiğini söylemişlerdir (Bora, 2011: 40).

Yükselbaba’ya göre “Özel alana sokulup kamusal gündemden uzak tutulan ev içi şiddet, kadın ve çocuklara yönelik cinsel saldırılar, ev içinde cinsiyetçi iş bölümü, kadınların ikincil olduğuna dair her türlü anlayış ve muamele, gelenekler, din gibi daha doğrudan normlar, kamusal alanda ise bu alana bir şekilde dahil olabilmemiş kadınlara yönelik her türlü ayrımcılık, kalıp yargılar, baskı, taciz, mobbing ve bunların aracılığı ile oluşturulmuş sınırlar, baskılar vb. konuların hiçbiri bireysel tercihlerin ürünü değildirler ve özellikle iktidar ilişkileri ile yapılandırılırlar” (Yükselbaba, 2017: 1). Dolayısıyla kadınların ezilmesi sorunu bütün boyutlarıyla politik bir meseledir ve bu sorunun politik düzlemde çözülmesi gerekir.

Özel-kamusal alan ayrımı yaşamın görünüşte “özel” olan aile ve cinsellik gibi alanlarının aslında cinsel politika ya da baskı alanı olabileceğini ve kadınların özeldeki sorumluluklarının erkeklerle kamusal alanda rekabet etme kabiliyetlerini etkilediğini görmeyi zorlaştırmaktadır. Bu sebeple bazı radikal feministler bu ayrımın hem kadınların ezilmesinin özeldeki temellerini gizlemek için tasarlanmış patriyarkal bir araç olduğunu, hem de yaşamın hiçbir alanının siyasetin dışında tutulamayacağını savunmuşlardır (Bryson, 2019: 259).

Nitekim, MacKinnon gibi radikal feministler devletin eril yapısını eleştirerek ve eril iktidarın kadınlar üzerindeki denetimi her düzeyde somutlaştırarak ve sağlama olarak tekrar tekrar koruduğunu söylemişlerdir. Liberal devletin cinsiyetten bağımsız olmadığını, eril iktidar tüm sistemi etkilediğini dile getirmişlerdir. MacKinnon, kadınların yoksul bırakılıp erkeklere bağımlı olmalarının sağlanmasını, kürtajın denetim altında tutularak kadın bedeninin erkeğin denetimine bırakılmasını, tecavüz, pornografi, fahişelik, ensest, dayak, eşcinsel hakları gibi konuların yasalarda cinsiyet eşitliği içinde ele alınmamasını eleştirir. Bunu, “Kadınların eşitsizliği, eşit işe eşit olmayan ücret, saygı duyulmayan işlere uygun görülme, küçültücü fiziksel özelliklerle nitelenme, tecavüze hedef olmak, evde dayaha açık olmak, çocukken uğranan cinsel istismar ve sistematik cinsel taciz bağlamında oluşur. (...) Kadınların vatandaşlık ve oy hakkından yoksun bırakılmaları, mal sahibi olmalarının engellenmesi, cinsellikle ilgili zararların dikkate alınmaması gibi istismarlar hukuksal bağlam içinde tarih boyunca görülür.” diyerek dile getirmiştir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet sistemi politik bir sistemdir. Ayrıca eril iktidar biçimleri hukukta bireysel haklar olarak onaylanır. Liberal yasalar tarafsız olduğunu iddia etseler de Mackinnon onların, cinsiyet eşitsizliğini bizzat kontrol altında tuttuğunu dile getirir. Özellikle devletin özel yaşam yasası, özel ortamı kişisel özgürlük ortamı kabul ederek kadınların mahrem şiddet ve istismar ortamını görmezden gelir. MacKinnon için, erkeklerin özel ortamı kadınlar için toplu boyun eğme alanıdır. Ve eğer yasalar kadınların özel alanlarını güvence altına almazsa, burası erkeklerin özgürlük alanı, kadınların ise toplu boyun eğme alanları olarak devam edecektir (MacKinnon, 2015).

Millett için de benzer şekilde ataerkil düzenin temel kurumu ailedir. Geleneksel ataerkil düzenlerde babaya karısı ve çocukları üzerinde mülkiyet hakkı tanınmıştır. Dolayısıyla baba hem ailenin reisi hem de sahibi konumundadır. Bununla birlikte aile, birey ile toplumsal çatı arasında bir aracı olarak, politik ve diğer faktörlerin yetersiz

kaldığı yerde denetim görevini yüklenen düzenin devamını sağlar. “Aile büyük toplumun bir aracı olmak görevini yaparken, sadece kendi içindeki bireyleri düzene uymaya yöneltmekle kalmaz; aynı zamanda vatandaşları aile reisleri kanalıyla yöneten ataerkil devletin hükümetinde de bir birim olarak yer alır. Vatandaşlık haklarının yasalarla korunduğu ataerkil toplumlarda dahi kadınlar aile içindeki baskı kanalı ile yönetilirler ve devletle herhangi bir resmi ilişkileri olmaz ya da yok denecek kadar ufak oranda olur.” Bu anlamda ataerkil kurumların üçü; aile, toplum ve devlet birbiriyle bağlantılı ve ilintilidirler (Millett, 1987: 60). Millett için bilinen tüm toplumda toplumsal cinsiyetler arasındaki ilişkiler erk temelli ve politiktir. Bu iktidar, yaşamın her alanında erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliği biçimini almıştır. Millett için erkeklerle kadınlar patriyarkal sistem yıkılmadan ve cinsellik kökten değişmeden eşit olamazlar (Bryson, 2019: 276). Bu anlamda Millett kadınların özgürleşmesinin “bireylerin babanın malı sayıldığı ataerkil aile düzenine büyük etki yapmadan” mümkün olamayacağını savunmuştur. Cinsel devrim diye adlandırdığı kadının kurtuluşunu, kadının mutlak ekonomik bağımsızlığa kavuştuğu, çocuk bakımının ortaklaşa biçimde profesyonelleştiği, evliliğin yerini ise gönüllü birleşmelerin aldığı bir gelecekte görmüştür (Millett, 1987: 107).

Son olarak, belirtilmelidir ki mesele yalnızca kadınların kamusal hayata girmesi ve orada elde ettiği haklarla sınırlı değildir. Kadınların kamusal mekânlara erişiminde ve onu deneyimlemesinde özel hayatın belirleyici bir rolü çok büyüktür. Bu nedenle, kadınların kamusal deneyimlerini incelerken özel alanda sürdürdükleri hayatla ilişki kurmadan yapılacak her türlü çalışma büyük ölçüde eksik ve yanıltıcı olacaktır (Tuncer, 2015: 42). Kadınların kamu yaşamına katılmalarını engelleyen asıl sorun özel hayatlarının yaşanma biçimleridir. Kadınlar ve erkekler arasındaki iş bölümü çoğu kadın için çifte bir çalışma yükü oluşturur, bu bağlamda özel hayatın düzenlenme biçimi kamusal meselelere katılmada erkekleri teşvik ederken, kadınların katılımını azaltır. Şöyle ifade edilebilir ki: “Çocukları okuldan kimin aldığı ve yemeği kimin hazırladığı hayati bir politik meseledir” (Phillips, 2015: 121). Dolayısıyla kamusal yaşama, çalışma yaşamına katılmaları kadınlara niceliksel eşitliğin ötesinde niteliksel bir dönüşümü sağlamaktan uzaktır. Kadının özel yaşama dair sorumluluğu sürdüğü müddetçe tam anlamıyla özgürleşebilmesi olanaksızdır (Yaraman, 2015: 24).

1.1.5. Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü

Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ya da cinsiyete dayalı iş bölümü, “kadınların ve erkeklerin ne yapması gerektiği ya da neleri yapabileceği hakkında toplumda yaratılmış olan fikirlere dayanarak kadınlara ve erkeklere farklı roller, sorumluluklar ve görevler yüklenmesini ifade etmektedir” (Bhasin, 2003: 30).

Bourdieu’ye göre; “Toplumsal dünya bedeni cinsiyetlendirici görüş ve bölünme esaslarının taşıyıcısı olarak inşa eder. Algının bu bedenselleşmiş toplumsal programı, dünyadaki her şeye, en başta bedenin kendisine, onun biyolojik gerçekliğine uygulanır: erkeklerin kadınların üzerindeki keyfi tahakküm ilişkisine kök salmış mitsel bir dünya görüşünün esaslarına uygun olarak biyolojik cinsler arasındaki farklılıkları inşa eden bu programdır ve bu tahakküm ilişkisinin kendisi de iş bölümü vasıtasıyla toplumsal düzenin gerçekliğine kazanmış durumdadır” (Bourdieu, 2018: 23).

Biyolojinin sonucu olduğu söylenen cinsiyet farkları, toplumsal bazı işleri belli cinslere özgü kılmıştır. Oysaki bu farklar biyolojik değil, ideolojik ve toplumsaldır (Sancar, 2014: 23). Toplumsal cinsiyet, ekonomik düzende kadın ve erkeği farklı konumlandırmanın, ücret eşitsizliğinin, kamusal alan ve özel alan arasında kurulan hiyerarşinin, işlerin cinsiyetlendirilmesinin temel gerekçesi ve dayanağını oluşturur. Kadınların temel rolünün ev ve aile olduğu ön kabulüne dayanan cinsiyete dayalı iş bölümü ise teknik bir iş bölümünden çok, evin içine ve dışına uzanan ayrıcalık ve ayrımcılık yapılarını yaratan hakimiyet ve tabiiyet ilişkisini dayatan bir olgudur (Urhan, 2016: 122).

Erkekler ev halkının reisi, ekmeği kazanan, mülkiyetin sahibi ve yöneticisi, siyasette, dinde, iş ve meslek hayatında aktif yer alanlar olarak kabul edilirken; kadınların çocuk doğurmaları ve yetiştirmeleri, hasta ve yaşlılara bakmaları, tüm ev işini yapmaları beklenir ve kadınlar bu doğrultuda eğitilir (Bhasin, 2003: 12).

Yaygın olan feminist yaklaşımlara göre ev ve ev işleri, kadınlarla erkekler arasındaki farkın yaratıldığı yerdir (Bora, 2011: 63). Mitchell’e göre ilk iş bölümü, aynı zamanda ilk defa ezenlerin ve ezilenlerin ilk ortaya çıkmasıdır ve ilk iş bölümü de kadınla erkek arasındaki iş bölümüdür (Mitchell, 2006: 20).

Cinsiyete dayalı iş bölümü kadınların evin içindeki ve emek piyasasındaki konumunu belirleyen temel olgudur. Kadınların yerinin evi, esas sorumluluğunun ise

aile ve ev ile ilgili sorumlulukları olduğuna ilişkin güçlü toplumsal yargı, işyerlerinden dışlanmalarını ve emek piyasasında belli mesleklerde yoğunlaşmalarını meşrulaştıran önemli bir dayanaktır (Urhan, 2016: 123).

Üretim sistemlerinin değişimi ya da toplumsal yapılardaki değişim ataerkinin kadın emeği üzerindeki tahakküm ve sömürsünün mekânsal olarak değişimini de beraberinde getirir. Kapitalizm öncesi ve sonrası dönem arasındaki yapısal farklılıklarla birlikte ataerkinin ve cinsiyete dayalı iş bölümünün varlığı biçim değiştirmiştir (Özer, 2017: 1398). Feodal üretim ve ilişki biçimlerinin kapitalist sisteme dönüşmeye başladığı 17. ve 18. yüzyıllarda, topraklarından sürülüp topraksız kalan köylüler, kentlerde fabrikalarda çalışan ücretli işçiye dönüşmüşlerdir. Üretim ilişkilerinin bu yönde değişmesi sonucunda, üretim aileden kamusal taşınmış, ev ve iş birbirinden ayrılmıştır. Yeni oluşan burjuva sınıfının erkekleri üretime katılırken, kadınlar ev alanında üretimin dışında kalmışlardır (Çakır, 2019: 80). Toprağa dayalı üretimin gerektirdiği geniş hane-cemaat ilişkileri yerine kentli bireyselliğe dayalı küçük ailenin gelişimi toplumsal cinsiyet ilişkilerini de zaman içinde yeniden şekillendirmiştir. Yeni kentli aile, ekmek parası kazanan erkek ve ev işleri yapan kadın ikilisinden oluşan yeni bir cinsiyet farklılığı modeline dayanmıştır (Sancar, 2014: 31). Dolayısıyla ev mekanında gerçekleşen kopuş cinsiyete dayalı iş bölümünün de hem kamusal alanda hem de özel alanda var olan biçimlerini oluşturmuştur (Özer, 2017: 1400).

Sanayi devrimi ve sonrası oluşan teknolojik, ekonomik ve toplumsal değişikliklerse kadınlara ev içindeki annelik ve ev kadınlığı rollerinin dışında ekonomik faaliyetlere ücret karşılığı daha fazla katılma imkânı yaratmış ve “ücretli kadın işgücü” kavramının doğmasına yol açmıştır (Parlaktuna, 2010: 1217). Cinsiyetçi ayrımcılık nedeniyle özel alanla özdeşleştirilen kadınlar süreç içinde kamusal alanda girebilme olanağı kazanmış olsalar da “asli” yükümlülüklerini özel alandan soyutlayamamışlardır (Yaraman, 2015: 17). Dolayısıyla, sanayi ekonomisiyle beraber kadınların ekonomiye işgücü olarak katılımı başlamıştır ancak bu durum kadınlara adeta iki vardiyalı bir yaşamı dayatmıştır. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü bu anlamda hiyerarşilere ve eşitsizliklere de yol açmıştır, çünkü erkeklerin ve kadınların emekleri eşit ücretlendirilmemiş ve ödüllendirilmemiştir (Bhasin, 2003: 32).

Ücretli çalışma yaşamında kadınlar hizmet sektöründe yoğunlaşmışlar ve genellikle evde yaptıklarının kamusal dengi olan ve cinsiyet rollerini devam ettiren görevleri yerine getirmişlerdir. Kadınların çoğu; düşük ücret, düşük statü, sosyal

güvenlikten yoksunluk ve kısmi zamanlı çalışmayla özdeşleşen dışil mesleklerde çalışmışlardır (Mackenzie, 2002: 253). Bazı kadınlar bu şekilde düşük ücretlerle çalışmaktansa, evde kalıp çocukların bakımını üstlenmenin daha anlamlı olduğunu düşünmüşlerdir. Böylece kadınlar kamusal alandan dışlanmışlar, kamusal alanın getirisi olan 'eşit yurttaşlar topluluğu' olan modern siyasal toplumdaki ve onun saygın kamusal statülerinden uzakta kalmışlardır. Bu da kadınların ikincilleşmesine ve güvencesiz, erkeklere bağımlı ve risklerle dolu bir yaşamı kabullenmelerine yol açmıştır (Sancar, 2014: 31). Bu anlamda, kapitalist piyasanın koşulları ataerkilliğin devam etmesinde ve kadınların ikincilleştirilmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ev işinin kadın mücadelesindeki önemi üzerinde durulması birinci dalga feminizme kadar uzanmıştır. Örneğin, Gilman ev işlerinin meslekleştirilmesini ve kolektifleştirilmesini önermiştir. İnsanlar yemek yapma, beslenme, çocuk yetiştirme konularında eğitilmeli ve verdikleri hizmetler karşılığında para kazanmalıdırlar. Ayrıca bu hizmetler kolektifleştirilmelidir. Çocuklar da kolektif bakım evlerine yerleştirilmelidir. Gilman gibi ev işlerinin kamusallaştırılması ya da çocuk bakımının yapıldığı feminist evler kurulması şeklinde önerilerle, kadınların yaşamlarındaki maddi koşulları dönüştürmeye uğraşan feministler "maddeci feministler" olarak adlandırılmıştır (Donovan, 2016: 105).

Bununla birlikte, kadınların harcadığı karşılıksız ev emeğinin bir ezilme biçimi olarak tanınması ikinci dalga feminizmle birlikte 1960'lardan sonra karşımıza çıkmıştır. Kadınların dezavantajlı konumunun en önemli nedeninin sanayileşmiş toplumda ev ve işyerinin ayrılmasıyla birlikte, ev içi emeğin kadınlarla özdeşleştirilmesi olduğunu düşünen feminist tartışmalar, temel olarak patriyarkayı ele almışlardır. Ancak patriyarka ve kapitalizmin birbirinden ayrı bir üretim olup olmadığı konusunda farklı görüşleri takip etmişlerdir.

Radikal feministlere göre, patriyarka toplumsal eşitsizliğin öncelikli biçimidir ve patriyarkal sistemde kadınlar bir grup olarak erkekler tarafından ezilmektedir. Bu görüşteki feministler patriyarkanın özgül bir üretim biçimi olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre aile; kadın erkek arasındaki eşitsiz ilişkinin, sömürü ilişkisinin, eğitim ve ekonomik ilişkilerle yeniden üretildiği kurumdur (Şişman, 2016: 60). Örneğin, Delphy'ye göre, kapitalist üretim tarzı ve patriyarkal üretim tarzı birbirinden ayrı iki sistemdir ve her biri kendine özgü bir sömürü biçimine dayanır (Acar Savran, Tura

Demiryontan, 2016: 23). Delpy'ye göre, "patriyarkal sömürü kadınların ortak, özgül ve temel ezilmişliğini oluşturur." Mevcut tüm toplumlar, çocukların yetiştirilmesi ve ev içi hizmetlerinde kadının karşılıksız emeğine dayanırlar. Bu ilişkiler ancak koca ile sunulan özel bir ilişki çerçevesinde sunulabilir ve değer taşımazlar. Delpy'ye göre, aile piyasa için üretim birimi olduğu sürece, kadınların emeğine el konulması ailedeki bütün üretimler için geçerlidir. Bunu "aile, bir bireyin evlilik yoluyla kendisiyle akraba olmuş veya kendisine bağlanmış olanları sömürmesi üzerinden temellenmiş olduğundan, bu sömürü, üretim tarzının bir aile üretim tarzı olmaya devam ettiği her yerde sürer." şeklinde dile getirir. Kadınların dışarıda çalıştığı durumlarda ise kadınların emek gücünün bir bölümüne el konulmuş durumdadır çünkü "aile yükümlülüklerini yerine getirmek", yani ev içi hizmetlerini ve çocuklarının bakımını karşılıksız sağlamak zorundadır. Kadınları dışarıda çalıştırdıkları işlerde sömürebilmek için kapitalizm bu aile yükümlülüklerini birer engel ve bahane olarak diker (Delphy, 2016: 89-114).

Radikal feministler, kadını özel alandan kurtarmanın ve kamusal alana taşımanın aracı olarak kurumsallaşmış geleneksel rollerin terk edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu rollerin en önemlisi de kadınların doğurganlığı ve anne olarak çocuğu büyütmesidir (Çaha, 2017: 77). Kimi feministler ise çözümün ailedeki iş bölümünü kaldırmakla mümkün olmayacağını, ailenin kendisinin yürürlükten kaldırılıp alternatif yaşam biçimlerinin tecrübe edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır (Bryson, 2019: 291).

Bu bağlamda, istenmeyen gebeliklerin önlenmesi için prezervatifleri, gebelik önleyici hapları ve hiçbir önleyici yöntem kesin sonuç vermediğinden de kürtaj hakkını gündeme taşımışlardır (Yörük, 2009: 70). Ayrıca Firestone gibi feministler, kadınların baskı altında oluşunun temelini biyolojide olduğunu ileri sürerek yeni üreme yöntemleri ve teknolojileri ile cinsel rol ayrımının son bulacağını dile getirmişlerdir. Firestone'a göre kadının üreme işlevi, ataerkilliğin ve onun yönetme ideolojisinin, cinsiyet ayrımcılığının üzerine kurulduğu cinsiyete dayalı iş bölümünün nedenidir. Bu bağlamda kadınların özgürlüğünün "biyolojik aile diktatörlüğünün" sona erdirilmesi ile olacağını dile getirir. Firestone'a göre, feminist devrimin başarıyla tamamlanması için ana yöntem yeniden üretim araçlarına el koymak, yani teknolojiyi kadınların biyolojik kaderlerinden kurtulmaları için kullanmak olacaktır. Tüpte dölleme ve yapay plasentalar gibi üreme yöntemleriyle kadın bedenine ait sorumluluk ortadan kalkacak

ve çocuk doğurma ile büyütmeyle ilgili cinsel rol ayrımları sona erecektir (Donovan: 2016: 277-278). Geleneksel çekirdek ailenin yerini alması için önerdiği “ev halkının sınırlı sözleşmesi” ile toplumda artık kadınlara boyun eğdirilmeyecek, “erkekler” ve “kadınlar” süregelen cinse dayalı özellikleri ve rol sorumluluklarıyla tanımlanmış olarak var olmayacaklardır (Şişman, 2016: 60). Sonuç olarak, radikal feminizmin cinsel iş bölümüne dair görüşü, kadınların cinselliklerini ve yaşamlarını kendi iradeleriyle kontrol etmeleriyle cinsler arası eşitliğin sağlanacağı, böylece erkekle eşit olan kadının ekonomik olarak da bağımlı olmayacağı ve sömürülmeyeceği kabulüne dayanır.

Sosyalist feministler ise radikal feminizmden farklı olarak, patriyarkanın kapitalizmden ayrı düşünülmemeyeceğini vurgulamışlardır ve var olan sömürünün yeniden nasıl üretildiğine odaklanmışlardır. Bu bağlamda sermayenin sınıfsal sömürü ilişkisiyle, erkeğin kadın üzerindeki sömürsünü sınıf-cinsiyet ilişkiselliği üzerinden ele almışlardır (Sağlam, 2020: 403). Marksizmde, insanı insan yapan, kendi geçim araçlarını üretmesidir. İnsanlar üretim yoluyla toplumu yaratırlar ve toplum tarafından biçimlenirler. Tarihi ilerleten maddi güçler, toplumsal hayatın üretimi ve yeniden üretimdir (Çakır, 2008: 190). Kadınların çocukları doğurması, yeniden üretim faaliyeti olarak değerlendirilir. Ancak sadece çocukların dünyaya getirilmesi değil, çocukların bakımı, yemek pişirme ve besleme, çamaşır bulaşık yıkama, temizlik, hasta bakıcılığı ve diğer tüm ev işlerinin bu kategorinin içine dahil olduğu kabul edilir. Bununla birlikte bu işler ekonomik bir etkinlik türü olarak kabul edilmez, bu yüzden görünmez, tanınmaz ve ücreti ödenmez (Bhasin, 2003: 30).

Kadınların görünmeyen emeği, cinsiyete dayalı iş bölümü ve toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde harcanan bir emek biçimidir ve patriyarkal yapının en temel dayanaklarından birini oluşturur (Acar Savran, 2016: 10). Acar Savran’a göre “Bu emek görünmeyen emektir, çünkü birincisi doğallaştırılmış emektir. Ev içi, aile, özel alan ve bu alandaki cinsiyetçi iş bölümü, patriyarkanın modern biçimi olan kapitalist patriyarka çerçevesinde, toplumsal-olmayan dolayısıyla da “doğal” bir alan olarak kurulur.” Ayrıca bu emek karşılıksızdır, “kadınlar ücret karşılığı başka bir işte çalışsalar da tam zamanlı ev kadınlığı yapsalar da çocukları, kocaları ve kocalarının yakınları için harcadıkları bu emek karşılıksız emektir (Acar Savran, 2016: 11). Cinsel iş bölümünü veri alan Marksizmde, emek ancak ücretle ilişkisi içinde, zorunlu emek, artı-değer kavramları içinde ele alınır. Burada kadının evde, aile harcadığı üstelik de

karşılığı/ değeri olmayan emeğe yer yoktur (Çakır, 2008: 190). Dolayısıyla ev nasıl kadınla ilişkilendiriliyorsa, ücretli emek de erkekle ilişkilendirilmiş, “ailenin reisi” konumunda olan, kadınların ve çocukların bakımını üstlenen bağımsız erkekten emek pazarında çalışması, kadınlarınsa bir evlilik pazarında çalışması beklenmiştir (Davidoff, 2012: 106).

Sosyalist feministler, 1970’li yıllarda gelişen kadın hareketinin Marksizmin cinsiyet körü olduğuna dair eleştirileri karşısında, çalışmalarında ev içi emek ve kapitalizm ilişkilerine odaklanmışlardır. Sosyalist feministler hane içi emeği ele alırken onun diğer emek biçimleriyle aynı değeri ürettiğini ve kadınların ücretsiz emeğinin kapitalizm tarafından sömürüldüğünü dile getirmişlerdir. Bununla birlikte, iş yaşamında kadınların çoğunlukla yarı zamanlı, düşük maaşlı mesleklere yoğunlaşması ve ev içi rolleri aileye dair sorumluluklarını görmezden gelen ve kadınları kendi ekonomik çıkarlarını savunmalarını zorlaştıran rekabetçi bir istihdam piyasasında olmaları onları dezavantajlı duruma getirmiştir. Ayrıca kadınların çocuk doğuranlar olarak biyolojik rolü kaçınılmaz olarak erkeklere ekonomik bağımlılığı gerektirmiştir (Bryson, 2019: 341). Kadınların kamusal alandaki maddi değeri olan üretim alanından dışlanarak, aile içindeki yeniden üretim alanına itilmesi, kadınları ekonomik yaşamdan soyutlayarak erkek karşısında ikincil duruma getirmiştir (Çaha, 2017: 79).

Patriyarka ve kapitalizm arasındaki ilişkiyi “Marksizm ve Feminizmin Mutsuz Evliliği” adlı makalesinde değerlendiren Hartmann, sınıf ve kapitalizmin toplumsal cinsiyet ve patriyarkadan daha temelde olduğunu savunan geleneksel Marksist görüşü reddederek, çağdaş toplumun hem kapitalist hem patriyarkal olduğunun anlaşılması gerektiğini iddia etmiştir (Bryson, 2019: 343). Bu bağlamda, erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkiler sistemi olan patriyarkanın kapitalist toplumlarda var olduğunu ve bu toplumlarda sermaye ile patriyarka arasında güçlü bir ortaklığın olduğunu vurgulamıştır. Hartmann, patriyarkanın dayandığı temeli erkeklerin, kadınların emek gücü üzerindeki denetimi olarak görür. Erkekler bu denetimi, kadınların kimi temel öneme sahip üretken kaynaklara, örneğin ücret getirecek işlere, ulaşmalarını önleyerek ve kadınların cinselliğini kısıtlayarak sürdürürler. Kadınların erkeklere verdiği ve erkekleri hoş olmayan pek çok görevi yapma zorunluluğundan kurtaran hizmetler hem aile içinde hem de aile dışında kendini gösterir. Dolayısıyla patriyarkanın maddi temeli erkeklerin kadın emeğini denetlemesine yarayan bütün

toplumsal yapılara yaslanır. İşlerin cinsiyetlere göre dağılımı, daha düşük ücret ödenen işleri kadınların yapmasını sağlar, ailenin içindeki bu ücret farklılıkları kadınların erkeklere ekonomik bağımlılığını garanti altına alır ve kadınları eş olmayı bir meslek olarak seçmeye teşvik eder. Buna karşılık, kadınların evle ilgili bakım yükümlülükleri, sorumlulukları onların işgücü piyasasındaki aşağı konumlarını pekiştirir. Kısacası patriyarka, erkekler arasında hiyerarşi kurarak ve bu hiyerarşiyi meşrulaştırarak kapitalist denetimi pekiştirir ve kapitalist değer patriyarkal yarar tanımını biçimlendirir. Bundan dolayı, Hartmann kadınların özgürleşmesinin koşulunu hem patriyarkaya hem de kapitalizme karşı mücadele etmesine bağlamıştır (Hartmann, 2016: 157-206).

Emek gücünün yeniden üretiminin gerçekleştiği ev yaşamında, burada harcanan kadın emeğinin görünür kılınması ve ev içi emeğin ücretlendirilmesi önermesi de feministler tarafından tartışılan diğer bir konudur. Dalla Costa, ücretli emek tanımının ev içi emeği kapsamamasını eleştirmiştir. Ona göre kadınlar, toplumsal üretime doğrudan katılmayan, kendini emek piyasasında bağımsız olarak sunmayan kişi olarak erkeğe tabi kılınmıştır. Kadınların ev içindeki emeği görmezden gelinmiştir çünkü emekleri sermayenin dışında kişisel bir hizmet gibi görülmüştür. Kadın rolünün bu şekilde inşa edilmesi, kadınların yaratıcı kapasitelerini geliştirme olanaklarını ellerinden aldığı gibi, onları yeniden üretimin bir parçası haline getirerek cinsel yaşamlarının denetimini de ellerinden almıştır. Kadınların çocuk sahibi olmaya zorlanması, kürtaj hakkının yasaklanması gibi uygulamalar bunlara örnektir. Böylece ücretli işçi ve ailenin reisi olarak erkek, bu özel sömürünün, kadınların sömürülmesinin özel aracı olmuştur. Dalla Costa, kadınların özgürleşmesinin ise sadece çalışarak mümkün olmayacağını dile getirmiştir. Ona göre “işçi sınıfı kadınının kurtuluşunun ev dışında bir iş bulmasında yattığını savunanlar, çözümün değil, sorunun bir parçasıdır. Bir montaj hattına kölelik, bir mutfak lavabosuna kölelikten kurtulmak değildir.” Çünkü kadınlar iş gücünün içinde “çifte çalışma” ile hem ücretsiz ev işi hizmeti verip hem de ücretli işte çalışmaya devam edeceklerdir. Dalla Costa, bunun yerine kadınların ev işi için ücret talep etmeleri gerektiğini savunmuştur. Ona göre “kadın hareketinin önündeki zorluk, kadınları evden kurtarıırken, aynı zamanda bir yandan çifte kölelikten kaçınan ve diğer yandan başka bir derecede kapitalist kontrol ve disiplini engelleyen mücadele biçimleri bulmaktır” (Dalla Costa, 2019: 87-174).

Özel/kamusal ikiliğinin modern biçimi, ev içi, aile ve ev emeği kavramlarını doğallaştırmaya ve evrenselleştirmeye çok elverişlidir. Aile ve ev işi toplumsal cinsiyetlerle ilişkilendirilerek doğal olgular gibi sunulabilir. Bu da kadınların özel alanda maruz kaldıkları baskı ve ezilme biçimlerinin doğallaştırılması demektir (Acar Savran, 2013: 112). “Ev işinin diğer işlerden farkı, sadece kadınlara dayatılan bir iş olmasından kaynaklanmaz, aynı zamanda ev işinin kadın bedenine ve kişiliğine atfedilen doğal bir niteliğe, içten bir ihtiyaca, kadın olma niteliğimizin derinliklerinden geldiği varsayılan bir isteğe dönüştürülmüş olmasında yatar” (Federici, 2013: 31). Dolayısıyla ev işi için ücret talep etmek doğamızda olduğu düşünülen şeye karşı çıkmaktır. Federici, “Doğamızın bittiği ve mücadelemizin başladığı yer bu taleptir, çünkü sadece ev işi için ücret istemek, doğamızın bir ifadesi olarak ev işini ve dolayısıyla tam da sermayenin bizim için icat ettiği kadın rolünü reddetmek demektir.” diyerek ev işi için ücret talep eden kadınların toplumsal rollerine karşı mücadele verdiğini dile getirmiştir. Ev işi için ücret talebi, sadece kendi başına sermayeyi tahrip ettiği için değil, aynı zamanda sermayeyi, toplumsal ilişkileri, kadınların lehinde yapılandırmaya zorluyor olması bakımından devrimci bir taleptir. Ve düşünülenin aksine, ev işi için ücret talep etmek ev işi yapmayı garantilemez. Tam tersine, bu durum ev işi yapmayı reddetmenin ilk adamıdır çünkü yapılan işi görünür kılar. Federici “Ev işi için ücret talep etmek, zihnimizi, bedenimizi ve duygularımızı belli bir işlevi yerine getirmek üzere bütünüyle çarpıtılan ve bu toplumda kadın olarak kabullenilmek istiyorsak bu belli işlev içerisinde her şeye boyun eğdiğimiz bir model olarak bizi engelleyen ev işini görünür kılmaktır.” diyerek ev içi emeğin görünür kullanmasının önemini vurgulamıştır (Federici, 2013: 34-36).

Kadınlar emek piyasasında ucuz emek kitlesi olarak ihtiyaç dâhilinde kullanırlar. Kadın emeğine ihtiyaç duymadığı zamanlarda kadınların özel alana çekilmesi ataerki tarafından gerçekleştirilir. Kadınların varlığının özel alandaki işlerle sınırlandırılması bu geri çekilmeyi kolaylaştırır. Bunun dışında özel alandaki cinsiyete dayalı iş bölümü emek piyasasında kadınların kendilerine uygun işlerde çalışmalarını algısını yaratarak emek piyasasının toplumsal cinsiyetçi yapısını oluşturur (Özer, 2017: 1402). Örneğin kadınlar çalışma yaşamında hemşirelik, öğretmenlik vb.; sivil toplum yaşamında yardım dernekleri vb.; siyasi partilerde kadın kolları gibi alanlarda yoğunlaşmakta, böylelikle kamusal yaşamda da geleneksel ataerki rollerini yeniden üretilmektedir (Yaraman, 2015: 25-26). Buna ek olarak, cinsiyete göre değişen karşılıksız ve ücretli emek dağılımı, bekarlık, evlilik ve ebeveynlik gibi yaşamın önemli evreleri arasındaki

geçişte, özellikle kadınları sosyal ve ekonomik kırılganlığa ve zaman yoksulluğuna itmektedir (Memiş, Öneş, Kızılırmak, 2012: 159-160). Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, bu nedenle yalnızca ev içindeki üreme ve yeniden üretim etkinliklerinde değil, çoğunlukla ev dışında gerçekleşen üretim ve kamusal etkinlikler için de geçerlidir. Bu anlamda toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü günümüzde, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve asimetrinin nasıl korunduğunu ve yeniden kurulduğunu anlamak için kilit kavram kabul edilmektedir (Bhasin, 2003: 31).

1.1.6. Toplumsal Bir Oluşum Olarak Mekan

İlk bakışta fiziki bir olgu olarak karşımıza çıkan mekan; sadece fiziki bir yapı değil, o toplumu kuran ilişkiler örüntüsüyle değerlendirilmelidir, çünkü mekan; var olan bir yerin yeniden yorumlanması, yeniden biçimlenmesine işaret eder (Çağlayan, Şahin, 2016: 94). Doğal mekan yoktur. Tüm mekanlar toplumsal mekanlardır; toplumsal ilişkileri gösterir, kapsar ve saklarlar. Toplumsal ilişkiler uzamsal birer oluşa sahiptirler; mekan içinde tasarlanırlar ve onu üreterek üzerinde iz bırakırlar (Amorós, 2014: 129).

Mekan tek başına varlığı olan bir nesne değildir. Özellikle kapitalist üretim tarzında toplumsal ilişkiler sonucu üretilen bir nesnedir ve toplumsal iktidar mücadelesinin aktörüdür. Mekanla kendisini kentlerde konumlandıran insan; varlığını mekanda bularak eylemlerini burada gerçekleştirir. Bundan dolayı, sosyal, politik ve ekonomik etkilere bağlı olarak üretilen günlük yaşamın mekanları, içinde bulunduğu toplum hakkında bilgi verir (Çağlayan, Şahin, 2016: 93).

Mekan, toplumsal iktidar mücadelesinin taşıyıcısıdır. “Kent mekanı, çelişen çıkarların mücadelesine sahne ve konu olurken, bu çatışma ve mücadelelerde yer alan toplumsal güçler, bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde mekan yeniden üretir ve dönüştürürler. Bu bağlamda, mekanda ve mekan üzerine verilen mücadeleler, iktidar mücadelelerinin odağında yer alır” (Şengül, 2009: 15). Dolayısıyla toplumlar, iktidar ilişkilerini korumayı ve değiştirmeyi hedeflerken mekan üzerinde belli bir denetim kurmayı amaçlamışlardır (Pınarcıoğlu, Kanbak, Şiriner, 2010: 71-72). Bu bağlamda kentler, farklılık, yoğunluk, karmaşıklık ve yabancılaşma üzerinden bir tahakküm alanı yarattıkları gibi, aynı zamanda tahakküme direnme olanaklarının da yarattığı alan olarak karşımıza çıkar (Sam, 2017: 195).

Mekan ve kimlik arasında da karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Mekanlar kendi kimliğine sahiptir ve bu onu diğer mekanlardan ayırt eden bir özellik ve kişiliktir. Aynı zamanda insanlar kendilerini bir mekan ile tanımlarlar, bu mekana dair bir aidiyet ve bağlanma duygusu hissederler. Mekanlar bu bağlamda kimliksel farklılıklar üzerinden belirli gruplar açısından topsumsallaşmaktadır (Tümtaş, 2016: 126-127). Gündelik hayatın geçtiği mekanlar, yaşamın öznel ve psikolojik süreçlerinin geçtiği, algı ve deneyimlerin bilince, kişiliğe ve anılara dönüştüğü yerler olarak inşa edilirken, kişilerin mekanlara yüklediği farklı kimliklerle şekillenmektedir. Kentsel mekanlar, bu yönüyle hem kentin kamusal benliğini ve kimliğini inşa etmekte hem kişilerin kimliğini ve kişiliğini şekillendirmekte, hem de yaşanan medeniyetlerin birer tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Güleç Solak, 2017: 14-15). Bu anlamda gündelik yaşamın coğrafyasında bir dizi politik ve ideolojik öge bulunmaktadır ve mekansal pratikler hiçbir zaman tarafsız değildir. Çünkü bu mekansal pratikler, toplumdaki eşitsiz güç ilişkilerinin bir aracı, örtülü bir ifadesidir (Sam, 2017:195).

Sosyologlar “mekan sosyolojisi” adı altında, mekan kavramını onu yapılandıran, oluşturan, belirleyen, biçimlendiren, dönüştüren, farklılaştıran toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel etmenlerle birlikte analiz etmekte olup, bazı sosyal bilimciler ve ekonomistler ise mekanı üretim ilişkileri merkezli almaktadırlar (Tümtaş, 2012: 6).

Mekan tanımlaması antik çağa kadar gitmiş, sürekli üzerine tartışılan bir olgu olmuştur. Ancak mekanın toplumsal olarak yapılandırılmış olduğu düşüncesi 1960’lı yıllara dayanmaktadır. 1960’lı ve 1970’li yıllardan itibaren, Henri Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey gibi radikal kent kuramcıları mekanı “ideolojik olarak ve politik süreçlerden ayrıştırılmayan toplumsal bir ürün” olarak ele almışlardır (Alkan, 2020: 13). Bu yeni kent çalışmaları; kapitalizmin, küreselleşmenin ve liberal piyasa ideolojisinin kentlere, kentsel mekana ve yaşama yansımalarını, kentsel dönüşümü, kentsel büyümede güçlü piyasa aktörlerinin rolünü, yeni kentsel sosyal hareketleri ön plana çıkararak bu olguları, kentsel mekanın inşasının, dönüştürmesinin ve yeniden inşanın bir parçası olduğunu ifade etmişlerdir (Gül, Ergun, 2016: 83).

Lefebvre, kenti ele alırken bir mekan kuramı geliştirmiş ve kentsel söylemin içine devletin analizini ve politik olanın insanların kent hakkındaki eğilimlerinin biçimlenmesindeki rolünü yerleştirmiştir (Katznelson, 2019: 115). Lefebvre’nin mevcut kent teorilerine dair eleştirisi, var olan sosyal ilişkiler sisteminin sürmesine hizmet ederek insan eylemlerine rehberlik eden herhangi bir teorik sistemin, ideolojik olarak

adlandırılabilceği görüşüne dayanır (Saunders, 2013:174). Bu anlamda mekanın edilgen, coğrafi bir alan olmaktan çıkıp işlevsellik kazandığını belirtmiş ve analizlerinde mimari yapı ve şehir planının araçsallığı üzerinden mekanın politik kimliğini vurgulamıştır (Güleç Solak, 2017: 31).

Lefebvre için mekan tarihsel ve doğal unsurların kaynaşıp güncellenmiş halidir, ancak bu siyasi bir biçimde yapılmıştır. Dolayısıyla mekan toplumsal üretimin bir sonucu olarak meydana gelmiştir, politik ve ideolojiktir (Tümtaş, 2012: 9-10). Lefebvre'ye göre toplumsal mekan, toplumsal yeniden üretim ilişkilerini, yani ailenin özgül örgütlenmesiyle birlikte, cinsiyetler, yaşlar arasındaki biyolojik-fizyolojik ilişkileri ve üretim ilişkilerini, yani iş bölümünü ve örgütlenmesini, dolayısıyla hiyerarşikleşmiş toplumsal işlevleri içerir. Bir toplumun mekansal pratiği de kendi mekanını yaratır (Lefebvre, 2014: 61).

Lefebvre'ye göre egemen üretim tarzı ile mekan arasında da bir ilişkisellik vardır. Bir üretim tarzından diğerine geçişte, yeni bir mekan üretimi de beraberinde gerçekleşir. Bu çerçevede kapitalist üretim ilişkilerinin mekansal nosyonlarının tanımlanmasında etken olduğu ve üretim örgütlenmesinin kapitalist sistemin ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştiği görülmektedir. Mekan bir meta olarak üretim, tüketim ve yeniden üretim döngüsüne maruz kalmaktadır (Tümtaş, 2012: 14).

Lefebvre, kentin birbiriyle ilişkili üç kavram içerdiğini söyler; bunlar mekan, gündelik yaşam ve kapitalist toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesidir. Kent evrensel mekansal bir bağlamdır ve bu bağlam aracılığıyla insanların günlük tecrübelerinde üretim ilişkileri yeniden üretilir. Kapitalist toplumsal ilişkiler, mekanın günlük kullanımı ile yeniden üretilir, çünkü mekanın kendisi sermaye tarafından ele geçirilmiştir (Saunders, 2013: 179-180).

Lefebvre'nin Marksist ekonomi-politikle gündelik hayat eleştirisini bir araya getirdiği kavram olan kent hakkı, "bir kentte yaşayanların kendi gündelik hayatları dahilinde kenti dönüştürebilme ve bu vesileyle kendilerini de dönüştürebilecekleri bir mekan yaratma, "kenti yeniden icat edebilme" hakkına işaret etmektedir (Torlak, 2014: 18). Ona göre şehir hakkı kendini üstün bir hak biçimi olarak ortaya serer; özgürlük hakkı, toplumsallık içinde bireyleşme hakkı, habitat ve mesken hakkı. Bunların dışında yapıt hakkı ve sahiplenme hakkı da şehir hakkının içinde yer alır (Lefebvre, 2016: 151). Lefebvre'nin kent hakkı kavramı iktidar, sermaye ve kurumsal

bilginin hakimiyetine girmiş günümüz kentlerinin sakinlerini kentsel vatandaşlık temelinde örgütlenmeye ve yaşadıkları kentin mekanlarına erişebilme, bu mekanları kullanabilme ve kenti ihtiyaçları temelinde değiştirebilme hakkını talep etmeye çağırır (Geniş, Akkirman, 2020: 5).

Harvey de mekan ve insan arasındaki ilişkiyi iktidar ve sermaye üzerinden ele almıştır, ancak Lefevre'den farkı, onun mekansal ilişkilere atfettiği bağımsız ve belirleyici nitelikleri reddetmesidir (Güleç Solak, 2017: 32). Harvey'in aktardığına göre (2009: 32) Cassier üç temel mekan deneyimi kategorisi ayırt eder. Bunlardan ilki organik mekandır, genetik olarak aktarılıyormuş gibi görünen, yani biyolojik olarak belirlenen mekansal deneyimle ilgilidir. Etnografların araştırdığı birçok davranış bu kategoriye girer. İkincisi, algısal mekandır. Her türlü duygusal deneyimin nörolojik senteziyle ilgilidir. Bu sentez çeşitli duyuların belirtilerinin uzlaştığı mekansal deneyime karşılık gelir. Algısal mekan birincil olarak duyular yoluyla taşınır, ama duyularımızın işlemesi nereye kadar kültürel şartlanma tarafından etkilidir, bu henüz bilinmemektedir. Üçüncü tür mekansal deneyim ise soyuttur, simgesel mekan olarak adlandırılır. Burada mekansal boyutları olmayan simgesel betimlemeler yoluyla, mekanı dolaylı olarak yaşarız. Harvey için bu üç deneyim düzeyi birbirleriyle bağlantılıdır.

Harvey'e göre sermayenin kentsel kentsel mekanda yığılmaya başlamasıyla beraber yaşadığımız mekan insanlar tarafından şekillendirilmeye başlamıştır, dolayısıyla mekan kendi başına anlam ifade etmemektedir (Akpınar, 2019: 37). Mekansal biçimler sosyal süreçleri içerirler ve bütün sosyal süreçler mekansaldır (Katznelson, 2019: 123). Dolayısıyla mekan, insanı biçimlendiren ve onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyuta sahiptir (Çağlayan, Şahin, 2016: 95).

Bununla birlikte, toplumsal mekan sadece bireyden bireye, gruptan gruba değil, zamana göre de değişir (Harvey, 2009: 40). Harvey'e göre mekan örgütlemesi toplumsal ilişkileri yansıtıp etkileyebileceği gibi, varsayılan evrensel düzenin simgesel yeniden yaratılmasını da sağlar ve ideolojik bir amacı vardır. Toplumdaki egemen grup ve kurumların yürürlükteki ideolojilerini yansıtır ve piyasa güçlerinin dinamikleri tarafından şekillendirilir. Yaratılan mekan, kentsel kültür içinde günlük yaşama yön ve anlam veren karmaşık işaretleme sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. İsteklerimiz, ihtiyaçlarımız, duyarlılıklarımız ve duygularımız, bunun ötesinde kültürümüz olan yaratılan mekanlardan doğar (a.g.e. s. 280). Dolayısıyla kentsel sistemlerle ilgili

stratejiler, kentin mekansal biçimini değiştirmek için tasarlanan politikalarla, bir kentteki toplumsal süreçleri etkileyen politikaları içermeli ve bağdaştırılmalıdır (a.g.e. s. 52).

Harvey'e göre kapitalist toplumlarda kentleşme dinamikleri sermaye birikim süreçlerinden bağımsız düşünülmemelidir. Çünkü kentsel yapılı çevrenin kendisi sabit sermaye haline gelmektedir. Harvey kent ve sermaye birikim süreçlerini ilişkilendirirken daha çok sınıf mücadelesi ve oluşumu ile kent mekanı arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Harvey'e göre sermayenin kentleşen sadece sermaye değildir, aynı zamanda bilinçtir (Şengül, 2001: 20). Birinci çevrimde ortaya çıkan emek ve sermaye arasındaki çelişki sınıf çelişkisidir ve çalışan sınıfların kentsel olguları sınıfsal çerçeve dışında bir dizi bilinç odağındaki referansla kavramalarına neden olmaktadır (Pınarcıoğlu, Kanbak, Şiriner, 2010: 95). Harvey sınıf dışında dört ayrı bilinç odağından daha bahseder, bunlar; birey, topluluk, aile ve devlettir. Kapitalist toplumlarda ise asli bilinç odağı sınıftır (Şengül, 2001: 20-21).

Harvey'in kent hakkı konusundaki düşüncesini ise halihazırdaki kapitalist kent üzerinde hak iddia etmekten çok, kenti sosyalist bir siyasal topluluk olarak, yoksulluğu ve toplumsal eşitsizliği ortadan kaldıracak, çevre üzerinde yaratılan tahribatı onaracak tümüyle farklı bir model üzerinden yeniden inşa etme hakkı olarak değerlendirmek gerekir (Torlak, 2014:19).

Castells için de benzer bir şekilde, mekanın tek başına bir anlamı yoktur, mekan toplumsal olarak üretilir ve benzer bir mekansal formun başka anlamları olabilir (Castells, 2017: 275). Castells, mekan ve mekanda gerçekleşen toplumsal süreçleri ayırt ederek kent mekanında, hem kentsel olarak örgütlenmiş toplumsal ilişkileri, hem de devletin kolektif olarak örgütlediği tüketim kalıplarını içeren süreçlerin yer aldığını belirtmiştir (Özdemir, 2012: 167). Bu anlamda kentin belirleyici özelliği, mekanın kullanımı ve kapitalist üretim için gerekli iş gücünün yeniden üretilmesi amaçlı, sosyal ilişkiler ve onların süreçleridir (Katznelson, 2019: 132).

Castells toplumsal yapının bir ifadesi olarak mekanı analiz etme onun ekonomik, politik ve ideolojik sistemin unsurları ve bunların kombinasyonları ve onlardan ortaya çıkan toplumsal pratikler tarafından incelenmesi gerektiğini belirtir (Tümtaş, 2012: 9). Kent mekanının planlı yapısı siyasal kontrolün aracıken, anıtsal yapılar ve meydanlar ideolojik yapının taşıyıcılığını yapmaktadır. Ancak kapitalist

toplumlarda kent mekanının özgünlüğü ekonomik işlevlerinde yatmaktadır (Şengül, 2001: 17).

Castells'in kent sorunsalını yeniden düzenlemesindeki en temel savı, bölgesel ölçekte örgütlenen üretim birimlerinin aksine, tüketim birimlerinin toplumsal olarak örgütlenmiş olması ve mekansal olarak sınırlandırılmış bir sistem bağlamında sunulmasıdır (Sam, 2017: 98). Castells için kentler, sınıfsal mücadelenin alanı, emeğin tekrar üretildiği, yaşamın etkin ve sorunsuz yürümesi açısından ulaşım, konut, eğitim, sağlık gibi hizmetlerin kolektif olarak sunulduğu ve tüketildiği mekanlardır (Gül, Ergun, 2016: 83).

Castells'a göre devlet toplumun bir ifadesidir, dolayısıyla her dönemde ve her toplumsal oluşumda var olan karşıt toplumsal ilişkilerin bir ifadesidir. Toplumu anlamlandırmak için sınıf mücadeleleri ve devlet arasındaki ilişkileri vurgulamak, devletlerin içsel farklılıklarını anlamak gereklidir. Bunun için de kentsel çelişkiler karşısında devletlerin yaptıkları farklı müdahaleleri ortaya koymak lazımdır (Castells, 2017: 274). Castells bu bağlamda, devleti hakim üretim ilişkilerinden doğan ihtiyaçları yanıtlayan bir araç gibi ele alıp, toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesine ilişkin rolünü vurgulamıştır (Şengül, 2009 :37).

Marksist kent toplum bilimi çalışmaları 1970'li yıllarda kent kuramları için çok büyük katkı sunsalar da kentsel çalışmalar var olan cinsiyet hiyerarşinin toplumu nasıl yapılandırıldığını hesaba katmamıştır. Mekanın bu şekilde ideolojik ve politik süreçlerden ayrıştırılamayan toplumsal bir ürün olduğu önermesi, cinsiyetin ve cinsiyetçi süreçlerin toplumsal-mekan ve kentsellik bağlamında ufuk açıcı olabileceken, kapitalist üretim ilişkilerine ve bu bağlamda cinsiyetsizmiş tanımlanan sınıfsal çelişkilere odaklanması bu olanağı ortadan kaldırmıştır (Alkan, 2020: 13-14). Kısacası, mekanın ve mekanda yapılanan toplumsal, ekonomik ilişkilerin toplumsal cinsiyet temelli olduğu göz ardı edilmiştir. Radikal kent kuramcıları kent ve mekan konusunu ele alırken, kapitalizm ve üretim ilişkilerine odaklanmışlar, mekanı şekillendiren cinsiyet temelli üretim ve yeniden üretim ilişkilerinin ataerki olduğunu göz ardı etmişlerdir. Kent/mekan pratiklerini politik, ideolojik ve ekonomik bağlamda düşünülmesine değer katmayı, cinsiyet ve cinsellik etrafında dönen politik ve akademik çalışmalarıyla feminist kuramcılar ve akademisyenler sağlamışlardır. Mekana dair feminist yaklaşımlar, ataerki ile sınıf, ırk, devlet ve kapitalizmin çok katmanlı ve karmaşık ilişkisini analiz etmeye çalışmaktadır (Demirbaş, 2012: 32-33).

1.1.7. Toplumsal Cinsiyet ve Mekan Tartışmaları Kapsamında Cinsiyetlendirilmiş Mekan

Radikal kent kuramcıları mekânın, içerisinde bazı nesnelere barındıran nötr bir boşluktan ibaret olmadığını, aksine mekânın hem içindekileri dönüştürdüğünü hem de onlar tarafından dönüştürüldüğünü ortaya koymuşlardır. Mekânlar basit ve nesnel gerçeklikler değildir, ancak insanların belirli mekânsal deneyimleri aracılığıyla var olurlar. Dolayısıyla mekânlar, benlik ve kimlikle birlikte ayrılmaz bir ilişki içindedir. Ve bireyler cinsiyetlendirilmiş olduklarına göre, mekân da cinsiyetlidir. Nitekim feminist coğrafyacılar, mekânın cinsiyetine dair çalışmalar yapmış; kadınlarla erkeklerin mekân deneyiminin farklı olduğunu, mekânların hem toplumsal cinsiyet tarafından şekillendirildiğini, hem de toplumsal cinsiyeti yeniden ürettiğini göstermişlerdir (Schick, 2016: 95-96).

Toplumsal cinsiyet ve mekân arasındaki ilişki karşılıklı bir ilişkidir. Çağdaş feminizmin içinden doğduğu toplumsal çevre, 20. yüzyıl kenti, keskin bir biçimde toplumsal cinsiyet rollerini yansıtmaktadır. Toplumsal cinsiyet ilişkileri gibi mekânın üretimi ilişkileri de çok boyutludur ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini üreten toplumsal ilişkiler mekânın üretimi sürecinin de parçasıdır (Aksu Kocatürk, Şengül, 2020: 719).

Cinsiyet rolleriyle erkeklik ve kadınlık tanımlarının toplumsal (yeniden) yapılandırılması sürecinde mekânsal ayrışmalar ve mekanla ilgili ilişkiler kritik önemdedir. Cinsiyet ilişkilerinin (yeniden) yapılandırılmasının niteliği, sosyo-mekânsal yapının değişken doğasını yansıtır ve onu etkiler (Alkan, 2020: 13). Mekanın cinsiyetlendirilmesi, toplumsal geleneklerde ve resmi mevzuatta yaşanan değişikliklerle yan yana sürekli dönüşüme tabidir (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2015: 33).

Feminist kuramcılar mekânı ve mekânsal süreçleri cinsiyet ilişkilerini bütünleştirecek biçimde tekrar ele almışlardır. Kadının konumunun mekan tartışmalarıyla birlikte ele alan ilk makale 1973 yılında yayımlanmıştır ancak kadın ve mekan tartışmalarının kentbilim, coğrafya, kent planlaması gibi disiplinlerin alanına girmesi 1980'li yılları bulmuştur (Alkan, 2020:14).

Feminist kuramcıların eleştirileri, erkeklerin öğrettiği, erkek bedeni ve heteroseksüel erkek deneyimi üzerine odaklanan coğrafyanın bilgisini kadın meseleleri olarak görülen şeyleri dışarıda bırakarak oluşturmuş olmasıdır. Coğrafya

disiplini temel olarak erkeklere ait olan ve onların deneyimlediği mekân, yer ve alanlara odaklanmış olup, kadınların yaşantı, deneyim ve davranışlarına kişisel veya özel meseleler olarak bakmış ve kadınları araştırma alanının dışında bırakmıştır. Feminist coğrafyacılar ise dışarıda bırakılan tüm bu konuları yeni alanlar olarak coğrafya disiplinine dahil etmeyi amaçlamışlardır (Tuncer, 2012: 80). Feminist coğrafya bu anlamda kadınların coğrafyaya içerilmesi, görünür kılınması, “haritaya yerleştirilmesini” hedeflemiştir (Alkan, 2012: 343).

Feminist coğrafyanın amacı, toplumsal cinsiyet ve mekâna dayalı bölünmeleri araştırmak, açığa çıkarmak, sorgulamak ve böylece de toplumsal cinsiyet ve mekânın karşılıklı ilişkisini ve onların yaygınlıkla benimsenen doğallığını sorunsallaştırarak, tüm bunları görünür kılmaktır (Yüceşahin, 2016: 85). Toplumsal cinsiyete ilişkin coğrafi bir bakış açısı, cinsiyetçiliğin mekanlarda nasıl varlık kazandığını anlamak için bir yol sunmaktadır. Feminist mekan tartışmalarında başlıca çalışma konuları, ev içi iş bölümü ve mekânsal organizasyon, ev içindeki iktidar ilişkileri, kadınların fırsat ve hizmetlere erişimi (eğitim, ücretli istihdam, sağlık hizmeti), kadınların iş yerlerine ulaşımı, kamusal mekânlardaki rol ve etkinlikleri, kamusal alanda hayatta kalma stratejileri vb. olarak sıralanabilir (Tuncer, 2012: 80).

20. yüzyılın başlarında, mekanlar keskin bir şekilde farklılaşmış toplumsal cinsiyet rollerini yansıtmakta ve aynı zamanda bu rolleri güçlendirmektedir. Ataerkil toplum yapısında, kadınların mekanı ev olarak belirlenmiş ve kadınların işi hane içi işler ve hane halkının bakımıyla sınırlandırılmıştır (Mackenzie, 2002: 3). Farklı mekânlarda kadın ve erkek açısından farklı deneyimler, sınırlılıklar ya da özgürlükler yaşandığı için cinsiyet rolleri ve ona dayalı iş bölümünün ortaya çıkardığı iktidar ve otorite ilişkileri mekân kullanımında farklı pratikleri gündeme getirmiştir (Aktaş, 2017: 142).

Ekonomik, sosyal ve fiziksel alanlarla görülmez kılınan kadınlar bir azınlık gibi algılandığından, kent mekanları planlanırken kadınların ihtiyaçları göz ardı edilmiştir (Oğuz, 2016: 155). Dolayısıyla, kamuya dair her türlü eylem, dışarıda olma hali, bağımsızlık, iktidar, iş ve üretim eril değerler olarak kodlanmış ve bu alanlarda bulunmanın ve hareket etmenin kodları da erkek egemen bir bakışla biçimlendirilmiştir (Tümtaş, Dericioğulları Ergun, 2016: 427). Mekanların bu cinsiyetlendirilmiş hali, toplumsal cinsiyetin inşa edilme ve anlaşılma biçimlerini yansıtmakla birlikte onu

etkilemiştir. Kadınların hareketliliğinin hem kimlik hem de mekân açısından sınırlandırılması, önemli bir ikincilleştirme aracı olmuştur (Massey, 2001: 179).

Feminist kent eleştirilerinin odak noktalarından biri kadınların kentsel alan içinde hareketlerinin kısıtlı olmasıdır. Bu kent sokak ve mekanlarının onlar için yeterince güvenli olmamasından kaynaklandığı gibi, çoğunluğun paylaştığı toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin beklentiler ve ön kabuller nedeni ile oluşmaktadır. Kent yöneticileri de bu ön kabullerle yönetim politikaları üretmekte ve uygulamaktadırlar (Kümbetoğlu, 2001: 260). Kadınların ne zaman, kiminle sokağa çıkabileceği, hangi saatlerde kentin nerelerinde dolaşabilecekleri, ne zaman eve dönecekleri, kentsel planlama ve hizmetlerin yanı sıra ataerkil normlara göre belirlenir (Geniş, Akkırman, 2020: 7).

Bu bağlamda, kadınlar kenti gündelik yaşamlarını toplumsal cinsiyet temelli biçimde şekillendiren fiziksel, toplumsal, ekonomik ve sembolik bir dizi engelle deneyimler. Erkek egemen bir mekânda kadınların bedenlerinin kontrolünde olma gerekliliği ve eril bakış dolayısıyla ön plana çıkan öz farkındalıkları, bu mekân içerisinde kadınların rahat hissetmemelerine ve mekânda bulunmanın kadın için riskli ve mücadele edilmesi gereken bir hale gelmesine neden olur (Akbaş Arpacı, 2019: 36).

Kent, erkeklerin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini destekleyip kolaylaştırmak üzere ve erkeklerin deneyimlerini “norm” kabul ederek, kentin kadınlar için nasıl engeller yarattığıyla ilgilenmeden ve günlük deneyimlerini göz ardı ederek düzenler (Kern, 2020: 19). Kadının erkeğe oranla geri planda kalmasının kent kültürü ve mekân bağlamında ortaya çıkardığı farklılık, kadınların kendileri için sosyo-kültürel ve sosyo-politik mensubiyetlerine göre uygun gördükleri mekânları seçme gerekliliğini ortaya çıkarır (Aktaş, 2017: 138).

“Kent mekanlarının güvenli olmadığı” düşüncesi kadınların mekansal hareketliliklerini ve sosyalleşmelerini son derece kısıtlayan bir durum olarak karşımıza çıkar. Kentsel mekanda farklılaşan deneyimlere göre insanların zihninde güvenlik derecelerine göre kümelenir ve kadınların büyük bölümü güvenlik tehditleri nedeniyle bazı mekanlardan uzak dururlarken zorunlu kaldıkları durumlarda bir erkeğin yaşamayacağı korku ve endişeyi hissederler. Korku ve endişenin kadınların davranışlarını yapılandırdığını ve cinsiyetlendirilmiş toplumsal rolleri güçlendirdiğini savunan Day, güçsüzlüklerinin vurgulanması nedeniyle kamusal alanın kadınlar için

daima tehlikeyle birlikte anıldığını belirtir. Sonuçta yasal olarak bir engel bulunmamasına rağmen “kadının güvenilmez mekânlara salıverilmemesi” düşüncesi ve bu düşüncenin içselleştirilmesi nedeniyle kamusal denilen alan doğrudan olmasa da dolaylı olarak kadınlara yasaklanır. Çoğu kadın kendilerine toplumsal olarak yasaklanmış, erkek nüfusunun yoğun olduğu yerlere gitmeyi ve geç saatlerde sokaklara çıkmayı “zaten istemez”, çünkü “normal” olan budur (Şenol Cantek, Ulutaş, Çakmak, 2017: 123-124).

Kern, kadınların en çok korktuğu suçun tecavüz olduğunu, erkeklerin ise en çok korktuğu suçun soygun olduğunu ifade eder (Kern, 2020: 165). Kadınlar kamusal alanlarda sürekli olarak cinselleştirilirken, nesneleştirilirken ve kendilerini rahatsız hissetmeye zorlanırken bu korku daha pekiştirilir. Kamusal mekanların kadına menedilmesi net bir şekilde uygulandığında, kadının ayrı bir kamusal mekana itilmesi ve eril mekanlara yaklaşmanın dahi kadınlar için korkunç bir işkence haline gelmesi sonucunu doğurur. Toplumsal olarak dayatılmış agorafobi, tabuların en görünür olanları kaldırılrsa dahi uzun zaman boyunca varlığını sürdürebilir ve kadınları kendi kendilerini agoradan dışlamaya sevk eder (Bourdieu, 2018: 56). Alkan, açık alan korkusu olarak nitelendiren agorafobinin daha çok evli kadınlarda görüldüğünü belirtmiştir ve bunu "kadınlara verilen tarihsel gözdağı ile yapılan baskının paradigması" olarak nitelenmiştir (Alkan, 2000: 87). Yaşanılan bu korkular kadınların özel alanla ilişkisini giderek güçlendirir ve kadınlar için bedeninin güvenliği ve denetiminin sağladığına inandırıldığı ev ve evin çevresi bu sebeplerden kadınların gerçek mekanı haline gelir. Bu durum da kadınların özel alanlarına bağlı tutulduğu hetero-ataerkil sistemi destekler niteliktedir.

Ayrıca kadınların toplumca kabul edilmiş ve kadına her fırsatta hatırlatılan şiddet korkusunu kabul etmesi ve şiddetten kaçınmak için belirli yollara başvurması, tüm kadınlardan beklenen, bildikleri kabul edilen, sosyal yaşamdaki normlardan biri haline gelmiştir. Dolayısıyla bu duruma aykırı hareket eden kadınların halihazırda farkında oldukları bir riski aldıkları varsayılarak, uğradıkları şiddet kadının kendi suçu, kendi seçimi ve kendi ihmali olarak görülmeye başlanmıştır (Akbaş Arpacı, 2019: 36). Kadınlar bu korkuya karşı giydikleri kıyafetlerden konuşma şekillerine, gittikleri mekanlara, orada oldukları saate kadar her davranışlarını sınırlandırır.

Kern'e göre “Kadınların korkusunun sosyal işlevi, kadınları kontrol etmektir. Korku kadınların hayatlarını kısıtlar. Kamusal alanları kullanmamızı sınırlar, iş

konusundaki tercihlerimizi ve diğer ekonomik fırsatlarımızı şekillendirir ve bizi belki de koruyucu olarak erkeklere bağımlı kılarak gerçek bir paradoks içinde tutar” (Kern, 2020: 166). Kadınların kamusal hayatı deneyimlemesi bu anlamda sürekli sınırlara tabi olur, hangi mekanlara saat kaçta gidecekleri, hangi yoldan yürüyecekleri, alt geçitleri o saatte kullanıp kullanamayacakları, hangi etkinliklere katılacakları, yolda kimlerle konuşabilecekleri, hangi işi seçecekleri devamlı bir soru işaretidir. Kadınlara hissettirilen bu korku gerçekten de kadınların toplumsal kontrolünün sağlamasındaki en önemli etmendir. Ve korku öğrenilen bir davranış biçimidir.

Cinsiyetlendirilmiş faaliyet örüntüleri ve toplumsal ağlar üzerine yapılan davranışsal coğrafya araştırmaları, kadınların kentin belirli bölgelerinde ikamet ettiğini göstermektedir- bunlar ev-içi mekân, mahalle, yerel alışveriş merkezi mekânlarıdır. Erkekler ise kent merkezinin, sanayi bölgeleri ve ticari alanların hâkim nüfusunu oluşturur. Kent incelemelerinde kadınlar genelde tüketim, yeniden üretim ve mahrem alan gibi kuramsal alanlarda konuşlandırılır (Gibson Graham, 2010: 149). Bu anlamda kentsel tasarım, erkek ve kadın kimliklerini hem görünür hem de incelikli, çeşitli biçimde yeniden üretir (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2015: 134).

Bununla birlikte, kentte yaşayan kadınların çalışma yaşamına dahil olmasıyla birlikte özel alan kadın için sadece evle sınırlanmamış, kadına farklı toplumsal etkinlikleri gerçekleştirebileceği alanlara kavuşma imkânı tanımıştır. Farklı mekânlarda kadın ve erkek açısından farklı deneyimler, sınırlılıklar ya da özgürlükler yaşandığı için cinsiyet rolleri ve ona dayalı iş bölümünün ortaya çıkardığı iktidar ve otorite ilişkileri mekân kullanımında farklı pratikleri gündeme getirmiştir (Aktaş, 2017: 142).

Mekânlar ve toplumsal cinsiyet kimlikleri arasındaki karşılıklı ilişki nedeniyle kadınların özellikle gelişmiş ülkelerdeki kamusal mekâna doğru hareketi, eril zihniyet içinde kimi zaman geleneksel cinsiyet rollerine ve ilişkilere meydan okuyucu bir hale gelmektedir (Yüceşahin, 2016: 95). Kadın ve erkeğe ilişkin geleneksel söylemler, her ne kadar onların yaşamsal sınırlarını tanımlayarak kendini yeniden üretse de mekânlara dair yeni ve farklı düzenlemeler toplumsal dönüşümlerle birlikte karşımıza çıkmaktadır (Aktaş, 2017: 142). Feministlerin mekanı tersine çevirme stratejileri, kent mekânını kadınlar için daha yaşanabilir kılan bazı değişimleri tetiklemektedir (Gibson Graham, 2010: 153). Çünkü kadınlar şehirleri, toplumsal cinsiyet temelli endişeleri, özellikle güvenliği ciddiye almayı zorlamıştır. Feminist mimarlar, sosyologlar ve

plancılar kooperatifi, kadınların alan kullanımını ve keyif almasını artırmak üzere kamusal alanlarda görünürlüğü artırmaya ve engelleri kaldırmaya çalışmaktadır (Kern, 2020: 173-147).

Bu açıdan, kent yaşamını kolaylaştırıcı, sunulan hizmetleri geliştirici politikalar oluşturulmasında kadınların taleplerinin kadın bakış açısına sahip yerel yöneticilerce göz önüne alınması kadınların kentin sunduğu imkanlardan daha özgürce yararlanmasını sağlayacaktır (Kümbetoğlu, 2001: 274). “Mekanın, nasıl toplumu- toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk ve daha birçok açıdan- örgütlemenin belirli biçimini sürdürmek için düzenlediğini görmeye başladığımızda, yeni olasılıklar aramaya” ve bir yerlerde feminist mekanlar, feminist şehirler bulmaya başlayabiliriz (Kern, 2020: 197).

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1.2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Denizcilik sektörü, diğer birçok alanda olduğu gibi yüzlerce yıldır erkek egemenliğinde olan, “erkek işi” olarak bilinen, fiziksel güç, sert erkek karakterleriyle anılan bir alandır. Modernleşme ile beraber, kadınlar özdeşleştirildikleri ev yaşamından, kamusal yaşama doğru bir geçiş yapmış, birtakım haklar elde ederek kamusal alandaki işlerde çalışmaya başlamışlardır. İşgücü piyasasında kadınların ağırlıklı olarak istihdam sağladığı meslekler evdeki rolleri ile uyumlu olan, bakım odaklı meslekler olmuştur.

Denizcilik ise dünyanın en tehlikeli mesleklerinden biridir. Ayrıca çok uzun süreler evden uzak kalmayı, yalnız olmayı gerektirir. Nitekim kadınlara biçilen toplumsal cinsiyet rolleri ile denizcilik kavramı birbirleriyle bağdaşmamaktadır. Bu noktada kadınların sektör içindeki cinsiyetlerinin (yeniden) kurgulanışlarını ele almak önemlidir.

Gemi mekanı “işyeri” olarak değerlendirildiğinde kamusal bir alan şeklinde karşımıza çıkar. Bununla birlikte, gemi aynı zamanda aylarca ikamet edilen yerdir. Dolayısıyla, bir yaşam alanı olarak gemi kadınların “özel alanını” da kapsamaktadır. Toplumsal cinsiyetin mekan tarafından kurgulandığı, aynı zamanda bu ilişkilerin mekanı dönüştürme potansiyeli olduğu, cinsiyet ve mekan arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu kabulüyle kadınların gemideki yaşam deneyimlerini, gemi mekanında

cinsiyetlerinin kurgulanış biçimlerini ve mekanla karşılıklı etkileşimlerini ele almak son derece mühimdir.

Bugüne kadar, denizcilik üzerine yapılmış çalışmaların çok büyük bir kısmı erkek denizciler ve onların deneyimleri üzerinden tartışılmıştır. Kadın denizciler üzerine yapılan çalışmalar ise büyük oranda anket çalışmaları şeklinde veri toplamaya yönelik olup, kadınların kişisel deneyimlerini bizzat yansıtmamaktadır. Ayrıca bugüne kadarki çalışmalarda “gemi” sadece iş yeri olarak ele alındığından kadınların gemi mekanı içindeki günlük deneyimleri araştırılmamıştır.

Bu araştırmanın amacı, yüzyıllardır erkek egemenliğinde olan, “erkek işi” olarak kodlanan denizcilik mesleğinde, henüz yirmi yıldır var olan kadın denizcileri görünür kılmaktır. Bu araştırma, kadınların üniversitedeki eğitim dönemlerinden başlayarak, bugünkü çalışma yaşamlarına kadar karşılaştığı zorluklar ve bunlarla mücadele biçimlerini; kadın denizcilerin sektördeki konumunu; denizcilik sektöründe değişmesi gereken koşulları ve kadınların bunlar için önerilerini; denizcilik sektöründe çalışmanın aile hayatı ve anne rolü ile ilişkisini; denizcilik sektöründeki kadın örgütlülüğünü ele almaktadır. Bununla birlikte, denizcilik fakültelerine ilk kez kabul edilen ve mezun olduktan sonra yaklaşık yirmi senedir bu sektörde olan kadınların deneyimleri ile geçtiğimiz senelerde mezun olan kadınların deneyimleri karşılaştırılarak sektörün denizci kadınlara bakış açısındaki değişim belirlenmeye çalışılacaktır.

Ayrıca geminin sadece bir çalışma alanı olmayıp, yaşama alanı da olduğu kabulüyle gemi mekanının kurgulanışı, gemideki yaşam şartlarının kadınlar üzerindeki etkisi ve gemi mekanında toplumsal cinsiyetin (yeniden) kurgulanışı ele alınacak, kadınların da bu mekan üzerindeki etkileri sorgulanacaktır.

1.2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmaya; 2004-2022 yılları arasında, İstanbul Teknik Üniversitesi “Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü”, Piri Reis Üniversitesi “Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği”, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa “Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü”, Kocaeli Üniversitesi “Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği”, Galatasaray Üniversitesi, “Deniz Ulaştırma ve İşletme Bölümü”, Dokuz Eylül Üniversitesi “Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü” ve “Gemi Makineleri

İşletme Mühendisliği” bölümlerde denizcilik eğitimi almış olan 18 kadın görüşmeci katılmıştır.

Bu kadınlardan bir tanesi kılavuz kaptan, bir tanesi uzakyol kaptanı, bir tanesi ikinci kaptan, dört tanesi uzakyol vardiya zabiti ve bir tanesi de uzakyol vardiya mühendisi olarak aktif şekilde denizde çalışmaktadırlar. Yedi kadın görüşmeci ise, belirli sürelerde denizde çalıştıktan sonra karaya geçerek denizcilik şirketlerinde kariyerlerine devam ettiklerini beyan etmişlerdir. Kadınlardan bir tanesi, denizcilik fakültelerinde akademisyen olarak çalışmaktadır. Kadınların ikisi ise, farklı mesleklere yönelmişlerdir. Görüşmecilerden biri, görüşülen dönemde üniversite son sınıf öğrencisi olup, bütün stajlarını tamamlamıştır. Şu an ise uzakyol vardiya zabiti olarak aktif şekilde gemide çalışmaktadır.

Görüşülen kadınlardan on ikisi bekar, altısı evli olup, bu altı kadından dördü karada bir denizcilik firmasında çalışmaktadırlar. Bir tanesi henüz yeni evlendiğini ve denize çıkabileceğini dile getirmiştir. Görüşmecilerden yalnızca biri evli olduğu halde denizde aktif görev yapmaktadır.

1.2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada “denizci kadınlar” ifadesi sınırlandırılarak kullanılmış, Türkiye’de ilgili üniversitelerin Denizcilik Fakültesi ve Yüksekokullarından “Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği”, “Deniz Ulaştırma ve İşletme Bölümü” ve “Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği” bölümlerinden mezun olarak “gemiadamı” belgesi almış on sekiz Türk kadın ile görüşülmüştür.

1.2.4. Araştırmanın Yöntemi

Türkiye’de denizcilik sektörüne adım atılan ilk yıllardan günümüze kadar olan değişimi, kadınların bu alandaki deneyimlerini ve mücadelelerini ele alarak, Türkiye’de denizci kadınların tarihini gün yüzüne çıkarmayı hedefleyen bu çalışmada feminist araştırma yöntemi ilkeleri benimsenmiştir. Feminist yöntem, geleneksel yöntemlerin değerden bağımsız olma, yansıtıcılık, araştırmanın öznesi gibi konularda hâkim yönetsel çerçeveyi sorgularken, asıl eleştirel vurguyu, bilgi üretim pratiklerine ve politikalarına yapmaktadır (Kümbetoğlu, 2011: 482).

Bu araştırmada, Harding'in "Toplumsal gerçekliğe kadınların somut yaşantıları perspektifinden bakılması, egemen anlayışların tarafılığının farkına varılması sağlar. Çoğu faaliyetlerin doğası nedeniyle kadınların somut yaşantıları hem toplumsal gerçekliğimizi yaratan süreçlerin hem de mevcut ideoloji tarafından 'doğal' olarak kabul edilen olguların kültürel karakterini anlayacak ideal zemini sağlar. Dahası, araştırmaya bastırılan grupların yaşantılarından başlamak baskı mekanizmalarını anlamayı mümkün kılar." anlayışı ile yola çıkılarak, denizcilik sektöründe kadınların hem baskılanış biçimleri hem de bu baskılanmaya karşı direnişleri saptanmaya çalışılmıştır (Tanesini, 2012: 186).

Feminist yöntemin amaçları, "kadınları görünür kılmak; kadın erkek arasındaki iktidar ilişkilerini açığa çıkarmak ve sorgulamak; kadınlara kendi tarihlerini kazandırmak; bir cins grubu olarak kadınların tarihlerini yazmak; tarihsel gerçekleri sorgulamak; cinsiyet rollerinin tarihsel evrelerdeki durumlarına bakmak." olarak karşımıza çıkmaktadır (akır, 2011: 508). Bu bağlamda, denizci kadınların sektörde kimliklerinin nasıl kurgulandığını, kadınların karşılaştıkları zorlukları, bu zorluklar karşısındaki hisleri, güçlenme mekanizmaları, yaşadıklarını değerlendirme biçimleri ve sektörde var olma biçimleri saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca denizci kadınların içinde buldukları gemi mekanını deneyimleme biçimleri ele alınarak, mekanın toplumsal cinsiyet üzerindeki değiştirici ve dönüştürücü gücü ele alınmaya çalışılmıştır.

Araştırmada, derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. On sekiz kadın denizci ile yapılan bu görüşmelerde, görüşmecilerin mesleği neden istediği ve niversiteye kayıt süreçlerinden, bugüne kadar olan kariyerleri boyunca yaşadıkları deneyimler saptanmaya çalışılmıştır. Sektörde kadınların varlığının yarattığı değişim, çalışmanın koşulları, kadınların toplumsal cinsiyetlerine bağlı maruz kaldığı tavır ve davranışlar kadınların kişiisel deneyimi bazında ele alınıp, sektöre dair bir çıkarım yapılmaya çalışılmıştır.

Görüşmeler genel olarak sohbet formatında ilerlemiş, araştırmacı ile görüşmeci arasında hiyerarşiden uzak, arkadaşça ve samimi bir dil kullanılmıştır. Paylaşım ve etkileşim sürecinin hem araştırmacı hem araştıran için dönüştürücü bir deneyim olduğu kabulüyle (Kümbetoğlu, 2011: 491), araştırmada toplumsal cinsiyet bilinciyle hareket edilmiş, görüşme sırasında denizci kadınların yaşam deneyimi ile

araştırmacının kişisel deneyimleri paylaşılarak, bir toplumsal bilinç oluşturılmaya çalışılmıştır.

Görüşmede kadın katılımcıların kendilerini rahat ve güvende hissedebileceği bir ortam yaratılması temel hedef haline gelmiştir. Bu kapsamda farklı mekanlarda ve şekillerde görüşmeler gerçekleşmiştir. Görüşmecilerin biriyle kendine ait iş yerinde, biriyle evinde, diğer on altı görüşmeci ile ise evrimii ortamlarda görüşülmüştür. Görüşmecilerin bir bölümü ile görüntülü konuşma yapılırken, bir bölümüyle sesli konuşma gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın öncesinde, görüşmecilere çalışmanın genel seyri açıklandıktan sonra, izinleri alınarak ses ve video kayıtları alınmıştır. Yalnızca yüz yüze yapılan iki görüşmede not alma tekniği uygulanmıştır.

1.2.5. Veri Analizi

Araştırmada, nitel veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Görüşme sonrasında, her bir görüşmeciden elde edilen notlar ve ses kayıtları sözcük sözcük bilgisayar ortamına aktarılıp, görüşmecilerin isimleri kodlanarak bir görüşme formu oluşturulmuştur. Tüm görüşme formları oluştuktan ve birkaç kez okunduktan sonra toplanan veriler kategorilere ayrılmıştır. Bu kategorilerin birbirleriyle olan ilişkisi tespit edilmiş ve belirli temalar altında toplanmışlardır. Son olarak bu temalar analiz edilerek yorumlandırılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DENİZCİLİK SEKTÖRÜ VE KADIN

2.1. Dünyada Denizcilik Sektörü ve Kadınlar

Tarihsel olarak, denizcilik işlerine dünyanın birçok yerinde erkekler egemen olmuştur. Bununla birlikte, I. Dünya Savaşı'ndan önce donanma gemilerinde, ticari gemilerde ve içinde kadınlar karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemlerde, kaptanların eşlerinin ya da kız çocuklarının gemiye çıktıkları bilinmektedir. Yazılı düzenlemelerde yasak olmasına rağmen, on sekizinci yüzyılda, İngiliz donanma subaylarının eşleri, savaş gemileri de dahil olmak üzere, gemilerde bulunmuşlardır. Ayrıca bazı cesur ve maceraperest kadınlar, denizin cazibesine kapılarak erkek denizci kılığına girerek gemilere katılmışlardır (MacNeil, Ghosh, 2016: 2).

Tarihte bağımsız olarak gemiye ilk çıkan kadınlar ise kadın korsanlardır. 16. yüzyılda İrlanda toprakları üzerindeki kontrolünü artırmaya çalışan İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth'in (1558-1603) hükümdarlığı sırasında, İrlandalı bir reis ve denizci olan Grace O'Malley (1530-1603) o dönemin halk kahramanlarından biri olan bir asi ve korsan olarak karşımıza çıkmaktadır (Mark, 2021).

18. yüzyılda "Korsanlığın Altın Çağı" olarak bilinen dönemde ise erkek kılığında gemilere katılan ve çok başarılı olan, tarihin en ünlü iki kadın korsanı Anne Bonny ve Mary Read'le karşılaşırız. Bu kadınlar açık denizlerde macera dolu bir yaşam için o dönemde kadınlara biçilen rolleri ve ev işlerini geride bırakan cesur kadınlardır. Bonny ve Read'in, erkek gibi giyinen, diğer korsanlar gibi tabanca ve palalarla savaşan ve hatta onlardan iki kat daha acımasız olan, gemide her şeyi yapmaya çok hazır ve istekli olduğundan iki kadın olduğundan bahsedilir. İkisinin de dövüşmekte, gemiyi yönetmekte, içki içmekte ve küfretmekte mürettebatın diğer üyeleri kadar ve belki de daha iyi olduğu söylenir (Minster, 2018).

Bir zamanlar seks işçisi olan ve daha sonra tarihin en başarılı ve en çok korkulan kadın korsanı olarak ünlü Ching Shih'in (1775–1844) ise gücünün zirvesinde olduğu dönem 1.800 gemiye ve 80.000 korsana komuta ettiği bilinmektedir (Banerji, 2016).

18. yüzyılda Kraliyet Deniz Piyadeleri'ne katılmış ilk kadın olarak Hannah Snell (1723-1792) karşımıza çıkar. Hannah Snell, eşini aramak için çıktığı yolculukta kendini 'James Gray' olarak tanıtarak, İngiliz donanmasına katılmış ve buradaki denizcilik kariyeri boyunca gerçek kimliğini gizli tutmak için büyük çaba harcamıştır. Yaptığı kahramanlıklar ona bir asker ve daha sonra bir Kraliyet Denizcisi olarak efsanevi bir statü kazandırmış ancak bu statü kendi kimliği üzerinden değil James Gray üzerinden inşa edilmiştir. 1750 yılına kadar cinsiyetini gizlemeyi başaran Snell, gittikleri bir barda kadın olduğunu arkadaşlarına açıklamıştır. Askerlikten “onurlu bir şekilde” terhis edilmiştir. Daha sonrasında ise hikayesini sahneye taşıyan Snell'in askerlik hizmeti Royal Chelsea Hastanesi tarafından resmen tanınmış ve 1750 yılında kendisine askeri emekli maaşı verilmeye başlanmıştır (Stowell, 2021).

Eliza Thorrold ise tarihin ilk lisansa sahip kadın kaptanlarından biri olmuştur. Kaptan kocası Charles Thorrold'un ölümünden sonra kendisine kalan 44 feetlik buharlı römorkörü işletme görevini üstlenmiş, dört yıl boyunca yetkinliğini artırarak dönemin zor koşullarına rağmen lisans almayı başarmıştır (NPS).

Kimi kadınlar ise denizde kurtarma operasyonları gibi zorlu ve genellikle yoğun fiziksel güç gerektiren “deniz feneri bekçisi” rolünü üstlenmişlerdir. Buna ek olarak, dünya savaşları sırasında kadınlar var olan ihtiyaçları karşılamak için tersanelerde gemi inşa görevini de üstlenmişlerdir (MacNeil, Ghosh, 2016: 2-3). Nitekim bu işlerin tümü erkek işi olarak görülmüş, geleneksel olarak erkeklere atfedilmiş ve kadınlar ihtiyaçlar bittiğinde bu sektörden uzakta tutulmuştur.

Denizin hakimiyetini her daim elinden tutan erkekler, birçok sebepten dolayı kadınları bu mesleğin dışında tutulmuşlardır. Daha önce aktarıldığı üzere, kadınların zaten kamusal hayata çıkışı 19. yüzyılın sonlarına doğru mümkün olmaya başlamıştır. Bu dönemde toplumdaki kadınların statüsü, kadınların gemide uğursuzluk getireceği gibi batıl inançlar ve gemide çalışmanın çok büyük bir fiziksel güç gerektirmesi gibi sebeplerle kadınların denizcilik sektörüne katılması ancak 20. yüzyılın sonlarına yaklaşırken mümkün olabilmıştır.

Yüzyıllar boyunca denizcilerin erkek olması gerektiği fikri, eski gemilerin bakımı için büyük bir fiziksel güç gerektirdiği fikrine dayanıyordu. Ancak 20. yüzyılın sonlarında denizcilik sektörü artık eğitim gerektiren ve son teknolojilerin uygulandığı bir sektöre dönüşerek büyük bir değişim geçirdi. Bu değişimle birlikte, dünyanın

mallarını ve yakıtının verimli ve güvenli bir şekilde taşımanın zorluğunun aşılması için hem erkek hem de kadın "herkesin güvertede" olması gerektiği kabul edildi (Tansey, 2015: 18).

Bu amaçla, Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization, IMO) 1988 yılında, denizcilik eğitime eşit erişime odaklanan "Denizcilik Sektöründe Kadınların Entegrasyonu (Integration of Women in the Maritime Sector, IWMS)" adlı bir program başlatmıştır. Bu program, kadınları denizcilik sektörü içinde görünür kılmayı ve kadınların sektöre katılımını teşvik etmeyi hedeflenmiştir. Genel olarak programın amaçları şu şekildedir:

1. Kadınları temel denizcilik faaliyetlerine entegre etmek;
2. Kadınların denizcilik eğitimi ve teknolojisine erişimini iyileştirmek; ve
3. Denizcilik sektöründe kadınların üst düzey yöneticilik görevlerine atanmasını ve terfi ettirilmesini teşvik etmek (Tansey, 2015: 19).

Kadınların denizcilik sektörüne kabulünden günümüze kadar, birçok kadın mesleklerinde büyük başarılar elde etmiştir. Ancak mevcut veriler, gemilerde kadın istihdamının toplam istihdamın küçük bir yüzdesini temsil ettiğini ortaya koymaktadır (Theotokas, Tsalichi, 2013: 2). ITF'in verilerine göre kadınlar, dünyadaki denizci iş gücünün yalnızca %2'sini oluşturmaktadır. Ve kadın denizciler genellikle cruise gemilerinde, feribotlarda, ya da Elverişli Bayrak (Flag Of Convenience, FOC) gemilerinde çalışmaktadırlar. Bunlar, denizde en kötü ücretli ve en az koruma altında olan işler arasındadır (ITF). Elverişli bayrak, armatörlerin gemisini başka bir devletin bayrağı altında çalıştırmasıdır. FOC bayrak sicillerinin asıl işlevi ise armatör ile bayrak ve dolayısıyla hukuki ulusal yükümlülükler arasındaki ilişkiyi gizlemektir. Bu uygulama gemi adamlarının yaşam ve çalışma koşullarını her geçen gün daha da kötüleşmesine hizmet etmektedir (Dadder, 2018). Kadınların sektöre katılım oranları uluslararası düzeyde farklılık gösterse de meslekteki ayrımcılık, denizcilik işgücünün tutarlı bir özelliğidir (Dragomir vd, 2012: 29).

Denizcilik mesleğinde hakim kültür erkek istihdamını desteklemektedir. Bu bağlamda denizcilik sektörü içinde kariyer yapmak isteyen kadınların karşılaştıkları engeller oldukça fazladır. Ağırlıklı olarak erkek egemen ve genellikle dışlayıcı bir

ortamda çalışan kadınlar, gemideki işyerlerinde ayrımcılık, cinsel taciz, zorbalık ve şiddetle yüzleşmek zorunda kalırlar (Dragomir, Surugiu, 2013).

İnsanların cinsiyetlerinin birtakım becerileri, yetenekleri ve özelliklerini etkilediğine ve kadınların belirli işlerde olabileceğine dair kalıpyargılar denizcilik sektöründe varlığını hala sürdürür. Sektördeki kimi işverenler, denizciliğin kesinlikle bir erkek mesleği olduğuna inanmakta, diğerleri ise, kadınların denizde çalışabileceğini, ancak yalnızca belirli gemilerde ve yalnızca aşçı yardımcısı, radyo görevlisi, kamarot olarak veya otel ve catering departmanlarında çalışabileceğini düşünmektedir. Makine dairesi fiziksel olarak "ağır" bir iş olarak algılandığından, kadınların istihdamı için en az uygun alan olarak görülmektedir. Bazı işverenler, gemilerde kadınların bulunmasının, erkek mürettebat arasında cinsel gerilimlere ve kıskançlığa yol açabileceği ve dolayısıyla verimli çalışma ortamını tehdit edebileceğini düşünmektedir (Dragomir vd, 2012: 38).

Denizciler gemide çalışır ve orada yaşarlar. Diğer bir deyişle gemi, kadınların özel hayatlarının gündelik bir parçası olduğu kadar, bir iş yeridir. Okyanusta giden gemilerdeki denizcilerin çoğu gemilerde uzun süreler geçirirler. Ailelerini, sevdiklerini, arkadaşlarını göremezken çoğu zaman duygularını saklamaya çalışırlar. Duygusal olmak, denizcilikle ilgili mesleki tabulardan biridir, çünkü duygular, denizdeki ekip çalışmasını olumsuz yönde etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Duygular genellikle kadınsı niteliklerle ilişkilendirildiğinden, kadın denizciler, kadınsı olarak görünmemek için gemilerdeki davranışları konusunda ekstra dikkatli olma eğilimindedirler (Kitada 2015).

Denizcilik sektöründe kadınların "annelik" rolleri istihdam koşullarını da fazlasıyla etkilemektedir. Kadınların istihdamına yönelik olumsuz tutumlar, kadının aile içindeki rolüne ilişkin algılar ve denizcilik mesleğinin evlilik ve annelikle bağdaşmaması ile ilişkilidir. Kadın denizciler, evlenip çocuk sahibi olduklarında, denizi erken terk etme olasılıkları yüksek olduğundan, kötü bir yatırım olarak görülürler (Dragomir vd, 2012: 38). Denizcilik şirketler kadınları işe alırken, onları "son kullanma tarihi olan işgücü" olarak değerlendirir. Ayrıca kadınların ailedeki sorumluluklarıyla, işlerini dengeleyebilmeleri için mevcut seçeneklerinin çok az olması, kadınların üst düzey kariyer pozisyonlarına ulaşamamalarına sebep olur (Theotokas, Tsalichi, 2013: 6). Nitekim Dragomir vd. 'nin (2018: 283) sektördeki kadın liderlerle yaptığı çalışmada,

lider pozisyonlarındaki kadın denizci profillerinin hiç evlenmemiş bekar kadınlar olduğu gözlemlenmiştir.

Kitada, tam zamanlı işlerde çalışan kadınların, özellikle çocuk sahibi olduklarında, genellikle toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirmeleri beklendiğinden, iş veya aileyi seçme sorunuyla karşı karşıya kaldıklarını dile getiriyor. Kadınlar mesleğe bu durumun bilincinde başlıyorlar. Genel olarak kadınların anne olduktan sonra gemilerde çalışması oldukça zor olsa da kimi kadınlar bu algıyı yıkıyor ve devam etmenin tamamen imkansız olmadığını gösteriyorlar. Bununla birlikte, çocuklarını kendileri kadar güvenecekleri insanlara emanet etmekte zorlandıklarını ve denizde çalışma yaşamıyla annelik kimlikleri arasında çelişkiye düştüklerini dile getiriyorlar (Kitada, 2015: 124-125).

Cinsel taciz, özellikle erkek egemen işyerlerinde çok sık karşılaşılan olgulardan biri olarak karşımıza çıkar. Gemilerde yapılan çalışmalar, kadın denizcilerin cinsel tacize sıklıkla maruz kaldığını gösterir. Kadın denizcilerin uğradığı tacizler, cinsiyetçi yorumlar ve davranışlardan, sözlü tacizlere ve hatta fiziksel saldırılara kadar uzanır. Geminin aynı zamanda yaşam alanı oluşu, kadın denizcilerin açık denizde seyir halindeyken tacizcilerinden kaçma şanslarının olmadığı bir ortam yaratır. Gemide var olan katı hiyerarşik ilişkilerden dolayı kadınlar daha çok kendinden rütbece yüksek biri tarafından tacize uğradıklarını ve bunu bildirmekte zorlandıklarını dile getirmişlerdir (Theotokas, Tsalichi, 2013: 6). Kargo, savaş ve ticari gemilerdeki kadın sayısının azlığı, bu gemilerde ve genel olarak denizcilik sektöründe, kadınların istismar karşısında savunmasızlığına yol açmaktadır. Gemilerin kıyılara yanaşmasının uzun sürmesi, kadınların gemide faillele barış yollarını aramasına ve bu durumun kadın denizciyi dezavantajlı duruma getirmesiyle sonuçlanmaktadır (Khan vd., 2015: 6).

Dragomir vd.'nin çalışmasında denizci kadınlar, cinsel yorumlar ve şakalara maruz kalma, cinsel ilişki için ısrarlı davetler ve istenmeyen fiziksel temaslar dahil olmak üzere pek çok biçimde cinsel taciz sorunları yaşadıklarını bildirmişlerdir. Kadınların haklarını koruyan sendikaların erkek egemen oluşu ve kadın sorunlarına gereken ilgiyi göstermemeleri sebebiyle kadınların gereken yardımı alamayacaklarına dair düşünceleri, kadınları yaşanan tacizi görmezden gelmeleri gerektiğine dair fikre sürüklemiştir. Kadınlar istenmeyen cinsel yakınlıktan kaçınmak için gemide sosyal ortamlardan kaçınmak, geceleri kamaralarını kilitlemek veya görünüşlerini kadınsı olmaktan çıkarmak gibi bir dizi eylemde bulduklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca

kadınlar tacizden kaçınmak için, erkek meslektaşlarından soyutlanmakta ve bu da yabancılaşmaya yol açmaktadır. Bunun sonucunda kimi kadınlar işlerini bırakmaktadırlar (Dragomir vd, 2012: 40).

Ayrımcılık ve taciz gibi faktörlerin yanı sıra, kadınlar için gemideki diğer zorlayıcı koşulları; mekanik ekipmanın çalıştırılmasında zorluklar, yalnızlık hissi, kaza riskleri yorgunluk ve artan iş yükü izlemektedir (Dragomir, Surugiu, 2013: 17).

Yapılan çalışmalar, kadın denizcilerin, yeteneklerini kanıtlamak ve erkek çalışanlar tarafından kabul görmek için erkek meslektaşlarından daha fazla çalışmak zorunda kaldıklarını ortaya koymuştur (Theotokas, Tsalichi, 2013: 6). Kadınların gemide erkek çalışanlar tarafından sürekli olarak izlenip ve dayanıklılıklarının sınırlarına kadar çalışmak zorunda bırakılmaktadırlar. Kadın denizciler, yeteneklerini kanıtlamak için daha çok çalışıp, daha zorlu görevleri üstlenmekte ve her zaman baskı altında olduklarını hissetmektedirler (Dragomir, Surugiu, 2013: 16).

Gemilerde kadınlar, şüphesizlikle karşı karşıya kalmakta cinsel taciz; üstlerden ve iş arkadaşlarından destek eksikliği; eşit olmayan ücret ve muamele; hamile denizciler için destek eksikliği gibi zorluklarla yüzleşmektedirler. Ek olarak, denizcilik sektöründe istihdam eden kadın oranlarındaki artışa rağmen, gemilerdeki yaşam koşulları, tamamen erkek denizcilerin ihtiyaçlarına yönelik şekilde olmaya devam etmektedir (Khan vd., 2017: 89-90). Denizcilik sektöründeki mesleki kültür eril normlar ve değerlerden oluşmaktadır. Kadın denizcilerin bireysel kimlikleri ve davranış biçimlerinin, bu eril kültürle çatışması sonucunda, kadınlar cinsiyetlerinin getirdiği zorluklarla mücadele etmek durumunda kalırlar. Buna karşı ise kimliklerini yeniden şekillendirme yoluna giderler. Karada daha kadınsı davranışlar sergileyen kadın denizciler, denizde daha erkeksi kimlikler benimseyerek görünürlüklerini azaltmaya çalışırlar. Bu tür davranışlar, kimi zaman kadınların karşılaştıkları toplumsal cinsiyetle ilgili zorlukların üstesinden gelmelerini sağlasa da bu duruma neden olan ayrımcı ortamı görmezden gelmeyi beraberinde getirir. Cinsiyet eşitliği ve kadın denizcilere adil muamele, ancak erkek egemen değerler sistemine ve kurumsal eril kültüre meydan okuyarak ve bunları değiştirerek gerçekleştirilebilir (Johnson vd., 2013: 157-158).

Kadınların denizcilikte karşılaştıkları diğer sorunlar şu şekilde belirtilmiştir: liderlik pozisyonlarına ulaşamamak, aynı pozisyondaki erkeklerle aynı maaşı

alamamak; terfi için erkeklerden daha fazla çalışmak zorunda olmak; kısıtlı alanlarda veya eğitim görmedikleri alanlarda çalıştırılmak; meslek içi eğitim fırsatlarına erişememek, erkeklerde olduğu kadar güçlü bir networke sahip olmamak; kadın sayısının yetersiz olması nedeniyle bir dayanışma ağına sahip olmamak, kadınları alana entegre etmek için mentorluk fırsatlarının yetersiz olması, ailede birincil bakıcı konumunda oldukları için örgütsel vatandaşlık davranışlarını erkekler kadar yerine getirememek, aşırı iş yükü ve zaman yönetimi sorunlarından muzdarip olmak (Özdemir, Albayrak, 2015: 220).

Denizcilik sektörünün başarısını ve devamlılığını sağlamak için sektörde eşit cinsiyet temsili gereklidir. Ne yazık ki, toplumsal cinsiyet konusundaki önyargıları ve toplumsal normları değiştirmek, yavaş ve zorlu bir süreçtir (MacNeil, Ghosh, 2016: 4).

Üniversitelerde cinsiyet eşitliği konusunun açıkça belirtilmediğini dile getiren Kitada, 2013'te kadın denizciler üzerinde yapılan bir çalışmada, karada veya denizde çalışan kadınların kariyerleri boyunca içinde buldukları erkek egemen ortamlara 'uyum sağlamak' için çeşitli stratejiler benimsediklerinin belirlendiğini dile getiriyor. Toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalık eğitimi ile karşılaşan kadınların ise "erkeklerden biri olma" çabasını değiştirebileceğini dile getiriyor. Kitada'ya göre "Denizcilik kurumlarının müfredatına, toplumsal cinsiyet konularının eklenmesi, tek başına toplumsal cinsiyet farkının kapanmasını sağlamasa da toplumsal cinsiyet bilincinin ele alınması, sektörün ve toplumun bir bütün olarak uzun vadeli gelişimine ve kadınların rekabet gücüne yardımcı olacaktır." (Kitada, 2015)

Dünyada kadınların denizcilik sektörüne katılması, eğitimde ve istihdamda eşit fırsatlar elde edebilmesi, kadınların güçlendirilmesi ve sektördeki cinsiyet eşitsizliği farkının kapatılması amacıyla birçok uluslararası örgüt ve kuruluşlar çalışmalar yürütmektedirler. Birleşmiş Milletler, Uluslararası Denizcilik Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Uluslararası Taşımacılık İşçileri Federasyonu bu kurumlar arasındadır.

Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün (IMO'nun) "Gemi Adamları Eğitim, Belgelendirme ve Vardiya Tutma Standartları" (STCW) konvansiyonu ilk olarak 1978 yılında hayata geçirilmiştir (IMO). 21-25 Haziran 2010 tarihleri arasında ise Filipinler'in Manila kentinde yapılan uluslararası konferansla revize edilmiş ve bulunduğu yer itibarıyla "Manila Kararları" olarak adlandırılmışlardır. 2010 Manila Diplomatik

Konferansı'nda hem kadınların hem erkeklerin gemilerde istihdam edilebilmesi için denizcilik eğitimine eşit erişim imkanlarının önemi vurgulanarak "Denizcilik Sektörüne Kadınların Katılımının Teşviki" kabul edilmiştir. Konferansta yer alan hükümetler, denizcilik mesleğinde kadınların rolünü vurgulamak ve kadınların denizcilik eğitimine her seviyede daha fazla katılım göstermelerini teşvik etmek amacıyla, denizciliğin tüm sektörlerinde erkekler ve kadınlara eşit erişim sağlanmasına özen göstermeye davet edilmiştir (Yalçın, 2019: 34).

Birleşmiş Milletler 2015 yılında, "yoksulluğu ortadan kaldırmak, gezegenimizi korumak, eşitsizlik ve adaletsizlikle mücadele etmek için 2030 yılında tamamlanan" 17 adet Sürdürülebilir Kalkınma Amacı'nı kabul etmiştir. Bu "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın beşinci maddesi toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinedir. Bu maddeyle kısaca cinsiyet eşitliğinin sağlanması, her türlü ayrımcılığın ortadan kalkması ve kadınların statülerinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir (BM). Uluslararası Denizcilik Örgütü de, kadınların gemilerde erkekler ile aynı ve eşit koşullarda çalışmalarına yönelik uluslararası faaliyetler yürüterek, cinsiyet eşitliğine ilişkin "Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 5'e ulaşmayı hedeflemektedir (IMO). Bu kapsamda, kadınların gemilerde erkekler ile aynı ve eşit koşullarda çalışmalarına yönelik uluslararası faaliyetler, Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization- IMO) koordinesinde yürütülmektedir (Bayer, Nardalı, 2019 :65). IMO tarafından bir "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kapasite Oluşturma Programı" yürütülmektedir. Bu program kapsamında, 2015 yılında, IMO'nun ve Dünya Denizcilik Üniversitesinin (WMU), ulaştırma gemilerinde çalışan kadınların mesleki gelişimlerini teşvik etme çabalarına vurgu yapan "Dalgaları Oluşturmak: Deniz Dünyasındaki Kadın Liderler" videosunu hazırlatmış ve yayımlamıştır. Bir başka IMO filmi olan Dümendeki Kadınlar (Women at the Helm), IMO'nun ve deniz ulaştırma sektörünün, kadınların meslekte daha iyi durumda olabilmelerine ilişkin teşviklerini ve bazı başarılı kadınların ilk elden deneyimlerini vurgulamaktadır (Bayer, Nardalı, 2019 :65).

IMO'nun, Kadınların Denizcilik Sektörüne Entegrasyonu (Integration of Women in the Maritime Sector- IWMS) adıyla yürüttüğü programın amacı, kadınların erkeklerle birlikte eşit şartlarda eğitilmesini sağlamak için denizcilik eğitim kurumlarının kapılarını kadınlara açmalarını teşvik etmek ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınlar için üst düzey teknik eğitime erişimi kolaylaştırmak; deniz

idarelerinde, limanlarda ve deniz eğitim kurumlarında kadınlara kariyer geliştirme fırsatları sağlamaktır (IMO).

Ayrıca, IMO, 2019 yılında kutlanacak olan Dünya Denizcilik Günü'nün temasını "Denizcilik Topluluğunda Kadınların Güçlendirilmesi" (Empowering Women in the Maritime Community) şeklinde seçmiş ve tüm üye devletlere duyurmuştur. IMO Meclisi, 2021 yılında ise 18 Mayıs'ı "Uluslararası Denizcilik Kadınları Günü" olarak belirleyen kararı kabul etmiştir. IMO'nun bu kararı, denizcilik sektöründeki kadınların işe alınmasını, denizcilikte kadın istihdamının teşvik edilmesini, sektörde kadın profilinin yükseltilmesini ve IMO'nun Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 5'e olan bağlılığını güçlendirmeyi ve denizcilikte mevcut cinsiyet eşitsizliğini gidermek için yapılan çalışmaların desteklenmesini kapsamaktadır (IMO).

Uluslararası Taşımacılık İşçileri Federasyonu (ITF), yaklaşık 670 sendikadan oluşan ve 147 ülkeden yaklaşık 18 milyon taşımacılık işçisini temsil eden bağımsız bir uluslararası ticaret örgütüdür. ITF dünya çapında insan haklarını, sosyal adaleti ve ekonomik ilerlemeyi destekler. ITF'in ele aldığı konular arasında, denizcilik endüstrisindeki toplumsal cinsiyet klişelerinin azaltılması yüksek bir önceliktir. ITF'in kadın komitesi, kadın ulaşım işçilerinin sayısını artırmak, güçlerini en üst düzeye çıkarmak ve dünya çapında kadın işçiler için daha iyi koşullar elde etmek için çalışıyor. ITF ayrıca işyerlerinde cinsiyet eşitsizliği, şiddet ve tacizin sona erdirilmesi için kampanyalar düzenlemektedir (ITF). ITF, işverenleri, sendikaları ve ILO'yu; sektörde cinsiyete yönelik önyargıyı cinsiyet azaltmak, gemilerde tıbbi malzemelerin sağlanması, özel tıbbi tavsiyeye, doğum kontrol hapına ve ertesi gün hapına erişim, annelik yardımları ve haklarına tutarlı ve geliştirilmiş yaklaşım, denizcilik eğitimi ve öğretimi dahil olmak üzere cinsel taciz politikalarının geliştirilmesi ve bu konuda uygun eğitimin verilmesi konusunda öncelik vermeye çağırmıştır (ITF).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) de, toplumsal cinsiyet konularında çok ciddi yaklaşımlar sergilemektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün eşitlik konusundaki düzenlemeleri, tüm çalışma alanlarından ve toplumdan ayrımcılığa son verilmesini sağlar. 1919'dan beri, ILO, çalışma alanından bağımsız olarak özgürlük, eşitlik, güvenlik ve onur şartlarında iyi ve üretken bir iş edinme şansını arttırmaya odaklanan uluslararası bir düzenleme çalışma sistemi geliştirmiştir (Yalçın, 2019: 35). Ayrıca, ILO, 1999 yılında "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Anaakımlaştırma Politikası" başlığı altında toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için güçlendirici eylemlere yönelik bir

program benimsemiştir. ILO sektörlerde “eş zamanlı olarak kadınların ve LGBTQI+ kişilerin güçlendirilmesine odaklanan belirli etkinlikleri uygularken, cinsiyet eşitliğini her tür program etkinliğine entegre eden iddialı ve dönüştürücü bir yaklaşım” gerektiğini dile getirmektedir (ILO). Ayrıca özel işletme koşullarından dolayı deniz taşımacılığı sektörünün, kadınların faydalarının korunması hususunda analiz edilmesi gereken sektörlerden biri olduğuna değinmiştir. Ayrıca 2005 yılında gerçekleştirilen Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 294. oturumunda gemiadamı anlamına gelen “seaman” tanımı yerine denizci/gemici anlamına gelen “seafarer” tanımı kullanma önerisi kabul edilmiş ve “seaman” tanımı literatürde yerini “seafarer” tanımına bırakmıştır (Karlav, 2019: 548). Sektördeki kadın varlığının uluslararası bir düzeyde kabul edilmiş olması önemli bir adımdır. Sektördeki kadın istihdamını artırmak için, eğitim kurumlarının da cinsiyet eşitliği politikaları izlemesi önemlidir. IMO, sektördeki birçok kadın denizci adayına eğitimleri için burs olanakları sağlamaktadır (IMO). Ayrıca IMO’nun himayesinde kurulan Malta’daki Uluslararası Deniz Hukuku Enstitüsü, Hukuk Yüksek Lisans programı, programa kabul edilecek kadın adaylar için yüzde elli oranında bir kota ayrılmıştır (IMLI). Diğer bir örnek ise yine IMO tarafından 1983 yılında kurulan, Dünya Denizcilik Üniversitesidir (The World Maritime University, WMU). Üniversitenin Kadınlar Derneği (Women's Association, WMUWA) her yıl en az bir kadının Dünya Denizcilik Üniversitesine devam etmesine sponsor olmak için bir burs fonu oluşturmak, denizcilik endüstrisinde küresel kadın ağları oluşturmak; dünya çapında Kadın Liderliği Konferanslarına ev sahipliği yapmak ve bunlara katılmak; uluslararası okullarda ve şirketlerde kadınların güçlendirilmesini teşvik etmek ve denizcilik endüstrisinin çeşitli sektörlerinde kadınların katılımını teşvik etmek için çalışmalar yürütmektedir.

WISTA ise 1974 yılında kadınlar tarafından kurulan; misyonu denizcilik, ticaret ve lojistik sektörlerinde yönetim düzeyinde kadınları çekmek ve desteklemek olan uluslararası bir ağ kuruluşudur. WISTA 56 ülkede (Ulusal WISTA Dernekleri veya NWA'lar olarak adlandırılır) faaliyet göstermektedir ve dünya çapında 3800'den kadın denizci ağına sahiptir. Denizcilik sektörünün tüm çalışma alanlarını ve segmentlerini temsil etmektedir. Üyeleri arasında denizciler, armatörler, gemi yöneticileri, gemi acenteleri, gemi komisyoncuları, gemi tedarikçileri, gemi finansörleri, danışmanlar, danışmanlar, memurlar ve deniz hukukçuları yer alır (WISTA). WISTA'nın amacı, üyeleri arasında iletişim, bilgi ve deneyim alışverişini kolaylaştırmak, üyelerimizin

eğitimini teşvik etmek ve dđnya çapında iş bağlantıları geliştirmektir (Orsel, 2015: 229).

Görđldüđü üzere, yüzyıllardan beri kadınlar denizin içinde olmak için sayısız mücadeleler vermişler, birçok zorlu koşullara katlanmak durumunda kalmışlardır. Nitekim günümüzde, kadınların denizcilik eğitimine erişimde ve istihdamda eşitliğin sağlanması, kadınların denizcilik sektöründe çalışması için teşvik edilmesi, kadınların sektördeki sorunlarının ve haklarının görünür kılınması için uluslararası birçok faaliyet yürütölmektedir. Baltık ve Uluslararası Denizcilik Konseyi'nin 2021 yılındaki Denizci İşgücü Raporu'na göre kadınlar bugün, küresel denizci iş gücünün yalnızca %1,2'sini temsil etmektedirler (BIMCO/ICS 2021). Bu oran henüz çok düşük olmakla beraber dikkat çekici yanı, 2015 raporuna kıyasla denizci kadın oranlarının %45,8 arttığıdır. Denizcilik sektöründe, kadınlara yönelik politikalar arttıa, hakları güvenceye alındıkça bu oranın da da artacağı aşıkardır.

2.2. Türkiye'de Denizcilik Sektörü ve Kadın

Türkiye'de deniz ticaret filosunun üst düzey insan gücü gereksinimini karşılamak amacıyla eğitim verilmeye başlanmasının tarihi Osmanlı İmparatorluğu dönemine uzanır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, İstanbul'da umumun yararına devlet okulu olarak açıldığı belgelerle tespit edilebilen ilk ticari denizcilik okulu Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'dir (Karakaya, 2022). Okulun açılmasındaki temel amaç, yabancılar elinde olan ticari denizcilik sektöründe Osmanlı tebaasının etkinliğini arttırmaktır. Leyli Tüccar Kaptan Mektebi, Bahriye Mektebi'nin bir şubesi olarak kurulmuştur. Okulun açılması ile ilgili irade ve nizamname 5 Aralık 1884'te padişah tarafından onaylansa da okulun eğitime başlaması, bütçesinin gerektirdiği miktarın sağlanmasının gecikmesi nedeniyle 21 Mart 1887'de gerçekleşebilmiştir. Bu okul günümüzde "İstanbul Teknik Üniversitesi Denizcilik Fakóltesi" olarak eğitim vermeye devam etmektedir (Karakaya, 2022).

Türkiye'de kadınların denizcilik eğitimine kabul edilmeleri ise 1991 yılına kadar mümkün olmamıştır. 1991/1992 öğretim yılında İstanbul Üniversitesi, Mühendislik Fakóltesi, "Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü" ilk kadın öğrencileri kabul etmeye başlamıştır. 1992/1993 öğretim yılında ise Deniz Harp Okulu ilk kadın subay adayı öğrencilerini kabul etmiştir. 1997 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi, o zamanki adıyla "Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi Yüksekokulu" ve devamında İTÜ Denizcilik

Fakültesi 1999 yılında lisans düzeyinde denizci eğitimi almak için yapılacak başvurularda erkek olma koşulunu kaldırmışlardır. Daha sonraki yıllarda bunu Yakın Doğu Üniversitesi Denizcilik Fakültesi, 2001 yılında da KTÜ Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi takip etmiştir (Nas, 2014: 40-41).

İlk kadın denizcinin mezun olması, 1995 yılında İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü'nden olmuştur. Bundan yedi yıl sonra, 2002 yılında Yakın Doğu Üniversitesi, 2004 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi Yüksekokulu ve İTÜ Denizcilik Fakültesi, 2006 yılında ise KTÜ Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi ilk mezun kadın denizcilerini vermişlerdir (Nas, 2014: 41).

Türkiye'de ilk kadın Uzakyol Kaptanı ehliyetini 2003 yılında Tuba Akar almıştır. İlk kadın Uzakyol Başmühendis ehliyetini 2011 yılında Derya Yenice almıştır. İlk Kadın Deniz Trafik Operatörü Ehliyetini 2007 yılında Kaptan Tuba Akar almıştır. İlk kadın denizci akademisyen, 2009 yılında Elif Bal olmuştur. İlk kadın Kılavuz Kaptan, 2013 yılında Kaptan Nil Deniz Sütçü Şen olmuştur. Bunun yanında, bu tarihlerde gemi işletmelerinin gemi denetim, satın alma, eğitim, operasyon, insan kaynakları bölümlerinde de kadın denizci sayıları hızla artmaya başlamıştır (Nas, 2014: 45).

Bu yıllarda, kadınların denizcilik eğitimlerinin desteklenmesi amacıyla okullarda kota uygulamaları karşımıza çıkmaktadır. 2000 ve 2002 yılları arasında İTÜ Denizcilik Fakültesi, Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği Bölümünün 50 adet olan öğrenci kontenjanının 10 adedi kadın öğrenciler için tahsis edilmiştir. Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği (Güverte) Bölümünün ise 100 adet olan öğrenci kontenjanının 20 adedi kadın öğrenciler için tahsis edildiği görülmektedir. KTÜ Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi tarafından da bu uygulama yapılmış, 2002 – 2006 yılları arasında 50 olan öğrenci kontenjanının 10 adedi kadın öğrenci kontenjanı olarak ayrılmıştır. (Nas, 2014: 42) Ayrıca öğrenim ücretinde indirimler yapılması gibi uygulamalarla da kadın öğrencilerin bu bölümlere katılımı desteklenmiştir. Örneğin, Piri Reis Üniversitesi, kadın öğrencilerin okul ücretlerinde %10 indirim yapmıştır (Bayer, Nardalı, 2019: 62).

Günümüzde profesyonel olarak gemilerde çalışacak insan kaynaklarına, ortaöğretim, ön lisans ve lisans düzeylerinde eğitim verilmektedir (Nas,2014: 36). Türkiye'de lisans düzeyinde denizcilik eğitimi veren kurumlarda beş temel alan

bulunmaktadır. Bunlar; Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği, Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği, Gemi İnşaatı ve Gemi Makineleri Mühendisliği, Gemi ve Deniz Teknolojileri Mühendisliği, Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi'dir. Bu beş temel alandan gemilerde ara ve üst düzey olarak istihdam edilen iki ana temel mühendislik bölümü bulunmaktadır. Bunlar, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği ve Gemi Makineleri İşletme Mühendisliğidir (Defav, 2021).

Lisans düzeyindeki denizcilik eğitimi öncelikle ÖSYM tarafından düzenlenen sınavlar ile başlamaktadır. Her denizcilik eğitim kurumu öğrenci adaylarında arayacağı koşulları, ÖSYM tarafından yayınlanan "Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu" içerisindeki "Yükseköğretim Programlarının Koşul ve Açıklamaları" bölümünde belirlemektedir. Bu koşullar yaş, boy-kilo, beden kitle indeksi, gemiadamı olur sağlık raporu vb. dir. Eğitim kurumları öğrenci adaylarının istenen koşulları sağlayıp sağlamadığını kurduğu komisyonlar tarafından değerlendirmektedir. Bu komisyonlar beden yeterliliği, ön sağlık, nihai karar vb. isimlerle anılmaktadır. Fakülte ve Yüksekokullar belirlediği koşulları sağlayabilen adayların kayıt işlemleri yapmaktadır. Koşulları sağlamayan adaylar için ise bir tutanak düzenlenerek ÖSYM'ye gönderilmektedir. Bu aday ya bir alt tercihine ya da o yıl düzenlenecek ek yerleştirme kontenjanlarına başvurmaktadır. Bazı eğitim kurumları öğrenci adaylarından diğer eğitim kurumlarına göre çok daha az koşul aramaktadır. Denizcilik eğitim kurumlarının neredeyse tamamında öğrenciler üniforma giymek zorunda olup, eğitim ast-üst ilişkileri içinde gerçekleştirilmektedir.

Denizcilik eğitimi disiplinli, uluslararası standartları olan ve yüksek öğrenim kapsamında düzenlendiğinde uluslararası denizcilik biliminin ve yükseköğretimin gereklerine de uyulmasının zorunlu olduğu bir eğitim alanıdır. Bu eğitimde gemi adamlarına yönelik eğitim standartları Birleşmiş Milletler'in bir birimi olan Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO-International Maritime Organization) tarafından Gemiadamlarının Eğitim, Belgelendirilmesi ve Vardiya Tutma Standartları Hakkındaki Uluslararası Sözleşmesi (STCW 78/95-International Convention on Standards of Training Certification and Watchkeeping for Seafarers) ile belirlenmiştir. Bu sözleşme taraf devletler açısından bağlayıcı olup eğitim müfredatı, eğitmen özellikleri ve eğitim altyapısı açısından eğitim kurumlarına denetim zorunluluğu getirmektedir. Söz konusu müfredat tüm seviyelerdeki gemiadamlarına denizcilik etiği, mesleki değerler ve sosyal sorumluluk öğrenme hedeflerinin

aktarılması, bunun belgelendirilmesi ve denetlenmesi zorunluluğunu getirmektedir (Cerit vd, 2005: 105).

Tüm denizcilik eğitim kurumlarından mezun olanların İngilizce hazırlık sınıfını başarıyla tamamlamış olma veya merkezi bir İngilizce sınavdan başarılı olma şartı aranmaktadır. Bu şart nedeniyle lisans seviyesindeki tüm eğitim kurumlarında İngilizce hazırlık sınıfı okutulmaktadır. Lisans eğitimi içerisinde hem STCW sözleşmesinin öngördüğü eğitimleri hem de mühendislik eğitiminin gerektirdiği dersler verilmektedir. Ayrıca bu eğitim süresi içerisinde açık deniz seferi yapan bir gemide toplam 1 yıl deniz stajı yapılması gerekmektedir. Lisans eğitimi ve stajlarını tamamlayarak lisans diplomasını alana denizci aday, yeterliliğini alabilmek için Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından merkezi olarak çevrimiçi şekilde gerçekleştirilen “Gemiadamları Sınavlarını” başarmak zorundadır. Mezunlar bu sınavları da başardıktan sonra sahip olduğu yeterlik ile Güverte Zabiti veya Vardiya Mühendisi olarak gemilerde çalışmaya hak kazanmaktadır (Nas, 2014:36-37).

Gemiadamı tanımı, 1967 tarihli 854 sayılı Deniz İş Kanunu¹'nin 2. maddesine göre; “Bir hizmet akdine dayanarak gemide çalışan kaptan, zabıt ve tayfalarla diğer kimselere “gemiadamı” denir.” şeklindedir. Gemiadamları ve Kılavuz Kaptanlar Yönetmeliği'nde ise gemiadamı; geminin kaptanını, zabıtlarını, yardımcı zabıtlarını, stajyerlerini, tayfalarını ve yardımcı hizmet personelini ifade eder. Kısaca özetlemek gerekirse:

1. Kaptan: Kaptan gemide çalışan en yetkili kişidir. Tüm geminin idaresini üstlenir ve geminin her konudaki amiridir. Gemi kaptanlarının genel sorumluluğu, gemisinin devamlı olarak denize ve yüke elverişli olmasını sağlamaktır. Öncelikli sorumluluğu ise, emrine çalışan gemi adamlarının emniyetli, güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamı sağlamasıdır. Yük sahibi ve ilgililerine karşı sorumluluğu ise, yüklerini hasarsız ve kayıpsız olarak taşıyarak menfaat ve ünlerini korumaktır. Gemi sahibine karşı sorumluluğu ise gemisinin güvenle, verimli ve ekonomik bir şekilde işletilmesini sağlamaktır. Kaptan, denizin ekolojik çevresine karşı, çevrenin emniyetli ve temiz tutulmasından sorumludur. Kaptanın üçüncü taraflara karşı sorumluluğu ise,

¹20/4/1967 tarih ve 854 sayılı Deniz İş Kanunu, RG, 29/04/1967, Sayı: 12586, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12586.pdf>

tarafların gemi operasyonlarından kaynaklanabilecek ticari menfaatlerini ve emniyetlerini tehdit eden olaylardan korumasıdır (Nas, 2008: 130).

2. Zabit: Kaptana gemi yönetiminde yardımcı olan kişilerdir. Gemideki konumuna göre bölüm, manevra yeri veya vardiya amirliği yapar, güvenlik nöbeti tutar, yük işlemlerini yönetir, gemi makine ve cihazlarına kumanda eder, bölümü ile ilgili bakım ve tutumları yaptırır (Kar, 2011: 58). Zabitler, geminin bölümlerine göre güverte zabitanı, makine zabit ve yardımcı zabitanlar olarak üçe ayrılırlar:

- Güverte zabitleri: Sınırlı vardiya zabiti, sınırlı kaptan, vardiya zabiti, birinci zabit, kaptan, uzakyol vardiya zabiti, uzakyol birinci zabiti, uzakyol kaptanı olan gemiadamlarıdır.

- Makine zabitleri: Sınırlı makine zabiti, sınırlı başmakineci, makine zabiti, ikinci makineci, başmakineci, uzakyol vardiya makineci/mühendisi, uzakyol ikinci makineci/mühendisi, uzakyol başmakineci/başmühendisi olan gemiadamlarını ifade eder.

- Yardımcı zabitler: Telsiz zabitleri, Elektrik ve elektronik zabiti, Sağlık zabitleri ve stajyerlerin olduğu gruptur (Gemiadamları Ve Kılavuz Kaptanlar Yönetmeliği, Md.4).

3. Tayfa: Geminin güverte, makine ve kamara bölümünde çalışan, gemi kaptanı, gemi zabiti, yardımcı zabitler ve stajyerler dışında kalan gemiadamlarıdır. Güverte ve makinede manevralarda, kontrollerde, bakım onarım işlerinde, nöberlerde, yemek pişirme ve servis hizmetinde kısaca kaptan ve zabitlerin görevlerinin dışında kalan tüm işlerde onlar görevlidir (Kar, 2011: 59). Güverte tayfaları; gemici, usta gemici ve güverte lostromosundan oluşur. Makine tayfaları ise; usta makine tayfası, makine lostromosu ve yağcıdan oluşur. Kamarot ve aşçı ise yönetmelikte yardımcı hizmetliler olarak tanımlanırlar.

4. Kılavuz kaptan ise, "10/2/2018 tarihli ve 30328 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Gemiadamları ve Kılavuz Kaptanlar Yönetmeliğinde belirtilen kılavuz kaptan yeterlik belgesine sahip olarak, gemi kaptanına, yetkili kılavuz kaptan belgesi ile yetkilendirildiği alan dâhilinde geminin seyir ve manevrasına yönelik konularda danışmanlık yapan ve gemi kaptanının sorumluluğu esas olmak üzere hizmetleri

seyir ve manevra ile sınırlı olarak gemiye kılavuzluk eden kişidir.”² Başka bir ifadeyle, liman, haliç ve boğaz gibi bölgelerde gemi kaptanına danışmanlık yapmak üzere gemiye alınan, yerel suları iyi bilen, teknik donanımı olan ve asgari uzakyol kaptanı ehliyetine sahip, bir uzman kaptandır (akt. Bedük, 2012: 18).

Denizcilik sektörü, uluslararası rekabet koşullarının geçerli olduğu, son derece ağır ve yorucu çalışma şartlarının var olduğu bir sektördür (Köseoğlu, 2010: 107). Denizcilik, diğer mesleklerden farklı olarak icracılarının normal toplumdan tecrit olup bir geminin içine hapsedilmiş biçimde çalışıp, kısıtlı bir sosyal hayat sürdürmelerini ve evlerinden hatırı sayılır zamanlar boyunca uzaklaşmalarını gerektirmektedir. Günümüzde denizciler, çalışma hayatlarının en az %75'ini ailelerinden ve sosyal çevrelerinden uzakta geçirmektedirler (Şakiroğlu, 2007: 69). Gemilerin sürekli hareket halinde olması, uzun kontrat süreleri, ağır deniz şartları, yoğun iş yükü ve gemide olunan süre boyunca sosyal hayattan ve ailelerden uzak kalma gibi zorlu şartlar bu mesleği karadaki diğer meslekten oldukça farklı kılmaktadır. Denizcilik mesleği madencilik mesleği gibi dünyanın en zor ve yıpratıcı mesleklerinden biri olarak kabul edilmiş olan uluslararası bir meslektir (Köseoğlu, 2010: 107). Denizcilikle ilgili yapılan birçok çalışma da bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Köseoğlu'nun çalışmasında, denizcilik mezunlarının ortalama 5 sene gibi kısa bir süre içerisinde denizdeki kariyerlerine son verdikleri görülmektedir. Ayrıca mezunlar ağırlıklı olarak daha okulda öğrenci iken, uzun deniz stajı esnasında ve denizde çalışmaya başladıkları ilk 1 yıl içerisinde denizdeki kariyerlerine son vermek istediklerini belirtmişlerdir. Köseoğlu bu durumun sebebinin “Üniversite giriş sınavı esnasında bu bölümün yeterli derecede tanınmamış olması ve öğrencilerin denizcilik mesleğinin zorluklarını bilmeden, bilinçsiz bir şekilde bu mesleği seçtiklerini göstermektedir.” şeklinde tanımlamıştır (Köseoğlu, 2010: 172). Denizde çalışmayı bırakma yaş aralığının ise 22-33 yaş arası olduğunu dile getirmiştir (a.g.e. s:138). Şakiroğlu'nun çalışmasına göre ise Türk uzakyol zabitlerinin deniz kariyeri süresi yaklaşık 10 yıldır. Makine zabitleri, güverte zabitlerine oranla deniz kariyerlerini daha erken sonlandırmaktadırlar. Deniz kariyeri süresinin kısalmasında en etkin faktör ise aile ve yakın çevre ile olan iletişim olanaklarındaki zafiyet olarak tespit edilmiştir (Şakiroğlu, 2007: 128-130).

² 10/2/2018 tarihli ve 30328 sayılı Gemiadamları ve Kılavuz Kaptanlar Yönetmeliği, RG, 08/01/2020, Sayı:31002, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/01/20200108-12.htm>,

Arslan'ın gemiadamlarıyla yaptığı çalışmada, gemi adamlarının gemideyken en fazla sosyal yaşamdan ve aile yaşantısından uzakta kalmalarından dolayı ve ihtiyaç duyulan şeylere ulaşamamaktan dolayı sıkıntı yaşadıkları görülmüştür. Gemilerde, kumanya ve yemekler, sağlık kontrolleri, haberleşme olanaklarının kullanılması gibi konularda da çeşitli sıkıntıların yaşandığı gözlenmektedir. Ayrıca gemideki iş yükünün ve personel ilişkilerinin gemide çalışırken en büyük stres kaynağı olduğu, gemi adamlarının ücretlerindense orta seviyede memnun oldukları saptanmıştır (Arslan, 2006: 154).

Akcanbaş ve Uslu'nun çalışmasında ise gemi adamları gemide kendilerini zorlayan durumları "sosyal hayattan uzak kalma, çalışma koşulları ve çalışma saatleri, hava koşulları, gemi içi ast üst ilişkileri ve açık uçlu olan soruda diğer seçeneğini seçerek gemide kadın olmanın zorluklar doğurduğu, korsan tehditleri ve tehlikeli bölgeler, aile hasreti, çalışılan geminin eski olması, mobbing, küfür ve ayrıştırıcı dil" şeklinde ifade etmişlerdir (Akcanbaş, Uslu, 2022: 45-46).

Arslan'ın çalışmasında, birçok gemiadamının temel haklarının dahi bilincinde olmadığı, gemideki yaşam olanaklarından memnun olmadığını, mesleklerinin zorluklarını en yakınlarıyla dahi paylaşmadıklarını, bir kariyer hedefinin dışında, deniz yaşamı ve gemileri tanımadan ekonomik kaygılarla mesleğe başladığını, fırsat bulunursa veya belirli ekonomik hedefler yakalanırsa bir an önce karaya geçileceği saptanmıştır (Arslan, 2006: 156-157).

Görüldüğü üzere denizcilik mesleği oldukça zor koşullar içeren bir meslek türüdür. Erkekler için bu kadar yıpratıcı ve zor bir meslek olan denizcilik, önyargılar, kısıtlamalar, tacizler ve mobbinglerle birlikte kadınlar için bu mesleği yapmayı oldukça güç hale getirir. Kadın denizcilerin karşı karşıya bazı zorluklar; yoğun çalışma saatleri, iş-aile yaşamı dengesi, kadınların "anne" kimlikleri, stres, cinsel taciz, yorgunluk şeklinde sıralanabilir (Sanrı, 2020: 135). Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, Türkiye'de de denizcilik sektöründeki uygulamaların kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığı ve önyargının izlerini taşıdığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda bu algıların kadınların genel performanslarında önemli bir belirleyici olduğu görülmüştür (Yalçın, 2019: 33-34). Kadınların bu mesleği seçmelerindeki başlıca nedenler ise Yalçın'ın 48 Türk kadın denizci ile yaptığı anket çalışmasında; yüksek kazanç, deniz sevgisi ve özgürlük, farklı ülkelere seyahat etmek, toplumda ayrıcalıklı yüksek statüye sahip olmak şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yapılan

araştırmalara göre, denizcilik sektöründe çalışmak isteyen kadınlar öğrencilik yıllarından birçok önyargıyla karşılaşmışlar ve cinsiyetlerinin bu mesleği yapmayı zorlaştıracaağını düşünmüşlerdir (Yalçın, 2019: 39).

Arlı'nın deniz turizm sektöründe çalışmayı düşünen kadın öğrencilerle yaptığı odak grup görüşmesinde, kadın öğrencilerin "erkeklerle oranla bu sektörde cinsiyetlerinden dolayı birtakım sınırlamalarla karşılaşacakları konusunda daha fazla kaygı duydukları, erkeklerin ise böyle bir kaygı taşımadığı" belirtilmiştir. Ayrıca kadın öğrenciler, "kariyer yapmada cinsiyetlerinin olumsuz bir etki oluşturacağını, sektörde cinsiyetleri ile ilgili birtakım kalıplaşmış fikirlerin olduğunu düşünürken, erkek öğrencilerin böyle bir düşünce içerisinde olmadıkları görülmüştür" (Arlı, 2013: 294).

Benzer şekilde, Yasemin Nemlioğlu Koca'nın denizcilik eğitimi almakta olan 199 lisans öğrencisiyle yaptığı anket çalışmasında, kadın öğrencilerin denizcilik sektöründe kadına önyargıyla yaklaşıldığı düşüncesine yüksek oranda katıldıkları görülmüştür. Koca'ya göre "lkemizdeki sosyo-kültürel aile yapısının kadının rolüne yönelik algısında, denizcilik mesleğinin bir kadına uygun ve olumlu bir iş alanı olarak görülmemesi" kadın öğrencilerin algılarında belirgin etki yaratmaktadır (Koca, 2015: 173).

Fidan ve Nas'ın denizcilik meslek lisesi öğrencileriyle yaptıkları çalışmada erkek öğrenciler yetenek ve fiziksel olarak denizciliği kendilerine kadınlara oranla daha uygun bir meslek olarak görmüşlerdir. Erkek ğrencilerin yaptıkları meslek seçiminden kadınlara oranla daha memnun oldukları saptanmıştır. Bu araştırmaya göre, kadın öğrenciler denizcilik mesleğinin iş bulma imknlerini ve emekli olma koşullarını daha fazla önemsemektedirler (Fidan, Nas, 2019).

Bayer ve Nardalı'nın çalışmasında kadın öğrencilerin, en çok staj sırasında cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldıkları saptanmıştır. Yapılan anket sonucuna göre; kadınların cinsiyet ayrımcılığına maruz kalması toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve roller nedeniyle denizciliğin erkek işi olduğu yönündeki inançtır. Yaşanılan cinsiyet ayrımcılığı genelde toplumsal baskı ve suçlanma kaygısı nedeniyle rahatlıkla dile getirilmemektedir. Ve cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmanın sonucunda en fazla meslekten soğuma ve zgven problemleri yaşama durumları ortaya çıkmaktadır (Bayer, Nardalı, 2019 :72).

Önceki yıllara oranla denizcilik eğitimi alan kadın öğrenci sayısında artış olsa da gerek mesleğin iyi tanıtılmaması gerek toplumda var olan önyargılar ve denizciliğin “erkek” mesleği olarak görülmesi sebebiyle bu oran hala düşük seviyededir. Örneğin, 2019 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Denizcilik Fakültesi’nde, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği bölümünde kadın öğrenci oranı 13 kadın öğrenciyle %16.9 iken, Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği bölümünde bu oran 2 kadın öğrenciyle %3.2 olarak karşımıza çıkmaktadır (ÖSYM).

Dinçer Bayer ve Öznur Şahin Nardalı’nın denizcilik eğitimi almakta olan 152 öğrenci ile yaptığı anket çalışmasına göre de denizcilik eğitimi veren eğitim programlarını çok az sayıda kadın öğrenci tercih etmektedir. Güverte zabiti olmak için bir yükseköğretim kurumunda eğitim gören öğrencilerin sadece %10’u kadın öğrencidir. Bu oran, makine zabiti adaylarında %2 gibi çok daha düşük seviyelerdedir. Ayrıca ankette katılan öğrenci kadınların %38’i mezuniyetten sonra gemide çalışmayı düşünmediklerini dile getirmişlerdir. Bu durum, gelecekte gemilerde çalışacak kadınların oranını daha da düşürecektir (Bayer, Nardalı, 2019: 71).

Başak’ın kadın denizcilerle yaptığı çalışmada, kadın denizcilerin %48’i ortalama 6-7 yıl deniz deneyimine sahip olup, maksimum 30-32 yaşına kadar gemide çalışmayı tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. Kadınların diğer bir %52’si ise çeşitli nedenlerle karada çalışmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Denizden ayrılmanın temel nedeni ise evlilik ve çocuk sahibi olma gibi sosyal/özel hayat konularına bağlıdır. Ayrıca denizde uzun süre çalışmanın, gemideki stres, ağır çalışma koşulları ve aşırı çalışma saatlerinin bazı kadınların sağlığını etkileyebileceği dile getirilmiştir (Başak, 2015: 107).

Gemide çalışma gerektiren mesleklerin dışında, denizcilik işletmeleri, tersaneler, gemi bakım ve onarım tesisleri, gemi acenteleri, brokerlik vb. gibi denizcilik alanlarında çalışmak üzere eğitim alan öğrencilerin sadece %19’u kadın olup, bu oranın da düşük olduğu değerlendirilmiştir. Kadınların; gemi görevlerinin dışında, karada çeşitli denizcilik şirketleri ve gemi destek kuruluşlarında çalışma olanağı sunan mesleklere de yönelmedikleri görülmektedir. Bu konunun, büyük oranda geleneksel toplumsal cinsiyet iş bölümünden kaynaklanmış olabileceği değerlendirilmektedir (Bayer, Nardalı, 2019 :72).

Türkiye’de denizcilik sektöründeki kadın sayısı her geçen gün artsa da kadınlar hala çok küçük bir yüzdeyi temsil etmektedirler. Kaptanoğlu (2022), Türkiye’de denizcilik sektöründe çalışan kadın oranının yüzde 1,3 civarında olduğunu ifade etmektedir. Mesleğin getirdiği zorluklar, kadınların yaşadıkları ayrımcılık, şiddet, taciz gibi olaylar, haklarının yeterince temsil edilememesi ve aile kurma gibi sebeplerle kadınlar bu mesleği bırakmayı düşünürler. Yalçın’ın anket çalışmasında, kadınların %38’i sıkıldığı/yorulduğunda ve hastalık durumunda, %23’ü karada uygun iş bulduklarında, %19’ü evlendiklerinde, %3’ü ise gemide tacize maruz kalırlarsa denizden ayrılmayı düşündüklerini dile getirmişlerdir. Kadınların sadece %17’si gemide uzun yıllar çalışmayı düşündüklerini belirtmişlerdir (Yalçın, 2019: 39).

Türkiye’de kadınların denizcilik sektöründe istihdamının sağlanması ve haklarının korunarak meslekteki istihdamının desteklenmesi için bir takım kanuni düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Gerek 854 sayılı Deniz İş Kanunu’nda gerek Türk Ticaret Kanunu’nda gerekse Gemi Adamları ve Kılavuz Kaptanlar Yönetmeliği’nde gemide bir iş sözleşmesi bağlı olarak çalışan personeli ifade etmek için kullanılan “gemiadamı” tanımı oldukça cinsiyetçi bir söylemdir. Kadınların bu meslekteki varlığının kabulü için, erkekleri tanımlayan bu ifadenin kaldırılması ve bu kavramın “gemi insanı” olarak değiştirilmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte, bu kanunların sadece dilinin değil de içeriğinin de cinsiyet körü olduğu aşikardır. Kadınlara dair herhangi bir düzenleme yapılmayan bu kanunlar sebebiyle kadınların sektördeki istihdamı güvence altına alınmamıştır. Kısaca özetlemek gerekirse Deniz İş Kanunu’nda kadın denizcileri kapsayacak şekilde eşitlik ilkesi, analık hali ve analığa bağlı izinler, iş akdini fesih hükümleri ve İş Kanunu’nda kadın işçilere ayrı bir düzenlemeyle tanınan kıdem tazminatı hakkının bulunmadığı görülmektedir (Karlav, 2019: 557).

Özellikle, analık hali, doğum izni, süt izni gibi analığı koruyan veya analıktan bahseden herhangi bir düzenleme bulunmaması ve denizci kadınların anne olduklarında hangi haklara sahip olduğu kanun çerçevesinde çizilmemesi kadınların evlenip çocuk yaptıktan sonra denizcilik sektöründen uzaklaşmasına sebep olmaktadır (Karlav, 2019: 554).

Kadınların istihdamda desteklenmesi, seslerini duyurması için kadın örgütlülüğü de fazlasıyla önemlidir. TMMOB GEMİMO bünyesinde 2016 yılından itibaren her yıl 8 Mart'ta düzenlenen "Yakamoz: Deniz ve Kadın Sempozyumu", üniversitelerde düzenlenen denizcilik çalıştayları, denizcilik okulların mezunlar platformları kadınlara sektörde verilen haklar, değişmesi gereken konular, kadınların mücadele ettiği sorunlar, kadınların meslekteki başarıları ve mesleğe katkıları gibi konuların ele alınabileceği yerler olarak karşımıza çıkıyor. Ayrıca WISTA Türkiye ve SheFarers gibi platformlar denizci kadınların dayanışma platformu olarak karşımıza çıkıyor ve sektörde cinsiyet eşitliğini teşvik etmek, kadın denizcilerin kariyer gelişimini desteklemek ve kadınları güçlendirmek konusunda fark yaratmayı hedefliyorlar (Kaya, 2021).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DENİZCİLİK SEKTÖRÜNDE KADINLARIN DENEYİMİ, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1. Denizcilik Fakültelerinde ve Meslek Yüksek Okullarında Kadınların Deneyimleri

3.1.1. Kadınların Denizcilik Fakültelerini ve Meslek Yüksek Okullarını Seçmesindeki Etmenler

Denizcilik mesleğinin birçok avantajı vardır; çalışanların yüksek maaş alması, dünyanın birçok ülkesinde gidilen limanlarda normalde olacağından çok daha düşük maliyetlerle gezilebilmesi, iş imkanlarının diğer sektörlere kıyasla yüksek oluşu, kontrat bazlı çalışıldığından tatil sürelerinin üç, dört ay gibi uzun oluşu, denizin verdiği özgürlük hissi bunlar arasında sayılabilir. Görüşmeci kadınların söylemlerinden hareketle, denizcilik fakültelerini ve meslek yüksek okullarını tercih etmenin nedenleri de bu saydıklarımızın yanı sıra, denizle çocukluktan gelen ilişki ve denizin çok sevilmesi, ailede denizcilik geçmişli olan birinin olması ve oradan gelen isteklilik, hiyerarşik bir düzenin içinde var olma isteği, üniformaların sevilmesi, denizciliğin kendi karakterlerine uygun olduğunun düşünülmesi gibi sıralanabilir. Bunların yanı sıra görüşme yapılan kadınların çoğu okul ve sektör hakkında araştırma ve sektör içindeki kişilerle görüşmeler yapsalar dahi, okulda tam olarak ne ile karşılaşacaklarını bilmediklerini dile getirmişlerdir.

2004 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nin Denizcilik Fakültesi ilk mezunlarından olan görüşmeci, yıllarca girmek istediği denizcilik okullarına "kadınlar neden alınmıyor" diye hayıflanırken, üniversite sınavına bir yıl geç girmeye karar vermiş ve tercih yılında İTÜ'nün kadın öğrencileri denizcilik fakültelerine kabul etmesinin ardından okula ilk başlayan kadın öğrencilerden olmuştur. Kendisi bu konu hakkında "Bu İşin ucunda kader var" diyor. Okula giriş hikayesini şöyle anlatıyor:

"Beşiktaş Lisesi'ndeyken, Ortaköy'de Ziya Kalkavan Denizcilik Lisesi var, hep onun önünden geçerdim. Ve her geçtiğimde o üniformalara hayran hayran bakardım. Üniformaları çok seviyorum, denizi çok seviyorum zaten. Lise son olunca meslek

arayışlarına başladık, hep de diyorum ki böyle “keşke denizci olabilsem”, o üniformaları gördükçe, Ziya Kalkavan’ın önünden geçtikçe “ya bu okul neden kız almıyor ki, keşke ben burada okusaydım” falanlarla hep sorgulayarak ve imrenerek geçiyordum okulun önünden. Lise sonda bütün o kılavuzları hatmettim, hep denizciliklere falan baktım, ama hiçbir yer kız almıyor. Ertesi sene, benim asıl odaklandığım, üniversite sınava gireceğim sene İTÜ kız öğrenci almaya başladı. O sene de sınav soruları çalındı, sınava girdik biz iptal oldu, ikinci kez sınava girdik, çift sınav sisteminden teke düştü sınav. Hiçbir okulun puanı belli değildi bu sefer. Okulların yüzdelerine dilimlerine falan bakıyoruz sadece. Ben dedim ki “ben İTÜ’yü birinci tercihime koyacağım.” En başa İTÜ Güverte’yi koydum, ilk tercihim burası oldu.” (G16)

Denizcilik sektöründe çalışmanın en büyük sebebi denizi sevmek olarak karşımıza çıkıyor. Özellikle kıyı şehirleri çevresinde büyüyen ve denizle etkileşimde olan kadınlar için denizciliği tercih etmenin en büyük nedeni denizle olan kuvvetli ilişkileri. Bunu şu şekilde dile getiriyorlar:

“Öncelikle ben denizciliğe nasıl girmeye karar verdim, deniz çok seviyorum, denizsiz bir şehirde yaşayamam. Deniz olmadığı bir yerde büyümedim zaten Antalya’da büyüdüm, ailemde denizci yok ama. Tamamen denizle alakalı bir bölüm seçmek aklımda çocukluktan yoktu. Ama uzaklara gitmek, başka ülkeleri keşfetmek, başka ülkelerde hayatın var olduğunu, mutlaka yurtdışıyla bağlantı, bu pilotluk olabilir, denizcilik olabilir. Neden denizcilik, pilotluk değil dersek, çünkü o mesleğe de çok özenerek bakıyorum ve arkadaşlarım da var yapan ve ruh olarak bana çok yakın. Masa başı ve diğer işlerden değil. Sebebi şu, denizi daha fazla sevmem. Yani deniz benim hayatım, çok fazla seviyorum, aşırı seviyorum, her günüm denizde geçebilir. Bu sadece denize girmek, tatil amaçlı değil, denizde seyahat etmek, denizin üzerinde olmak, denizin altını merak etmek. Deniz bir yaşantı şeklinde, bu şekilde denizi seçmeye karar verdim. Bir de yurt dışında gitme imkanımız tabii meslek olarak daha fazla. Denizde kalmak beni korkutmuyor o fırtınalar, o çok yüksek dalgalarla gitmek beni hiçbir zaman korkutmadı. Sanki deniz benim evimmiş gibi geliyor hatta. Uzun süre seyahat ettiğim zaman hiçbir zaman sıkılmadım. Şimdi insanlar pandemi döneminde sıkılıp evde nasıl vakit geçireceklerini bilmiyorlar ama ben gemide bunu, tabii ki çalışıyoruz, vakit bir şekilde geçiyor, özlediğimiz şeyler çok fazla, insanlar pandemi döneminde yasaklar kalksın şuraya gideceğim, buraya gideceğim diyorlar. Biz aslında o duyguları, özlemleri çok iyi bilen insanlarız denizciler olarak. Çünkü

gittiğimiz zaman dört, beş ay olmuyoruz. Denizcilik mesleğini seçmem tamamen denizle alakalıydı ama ben denizcilik mesleğini seçerken bir şeyi ayırt etmemişim. Türkiye’de cruise gemileri yokmuş, yani ben "yolcu gemilerinde çalışırım" diye düşünmüştüm. Ama hayatım tamamen, tam tersi kimyasal tanker gemilerinde geçti, on yıldır bu işi yapıyorum.” (G3)

“Ben denizciliği çok seviyorum, yani denizi çok seviyorum. Erdek doğma, büyümeyim zaten. Babamın da böyle bir balıkçı teknesi var. Hobi olarak biz sürekli çıkıyoruz zaten. Ben sınava girerken neyi istemediğimi biliyordum. Öğretmenlik, doktorluk böyle şeylerin hiçbir zaman cazibesi yoktu bende. Denizcilik böyle bir anda ilgimi çok çekti, “ya ben denizi çok seviyorum neden böyle bir şey yapmayayım ki” falan diye. Daha bu arada okurken, okulla ilgili bir şey çıktı karşıma, orada gördüm. Denizde çalışır, uzakyol vardiya zabiti olur bilmem ne falan filan diye. Bu mesleği ilk gördüğüm yer o kitap, normal meslekleri tanıtan bize işte dershanede seçim yapmamız için verilen bir kitapçıkta gördüm. Okuduktan sonra “ben bunu yazabilirim” dedim, “denizcilik seviyorum en azından içini sevdiğim bir şey olur.” Ama tabii burada ilk defa kız alındığı, ama bu arada “totalde on kız alınır güverte bölümüne” falan diye yazıyordu ama ilk defa aldıklarını bilmiyordum. Okulu da bilmiyordum. İlk sıraya İTÜ’yü yazdım. Diğerleri de hepsi denizcilikti.” (G7)

Bu okulları seçen kadınların bir kısmı da ailesinde ya da yakın çevresinde bir kişinin bu mesleği yaptığını, kendisinin de mesleği önceden tanıdığını ve bu yolda ilerlemenin çocukluk hedefi olduğunu dile getiriyorlar:

“Benim çocukluk hayalimdi, babam da eskiden kaptandı. Onun kitaplarıyla büyüdüm ben, o yüzden hep ilgim oldu denizciliğe. Annemle evlenmeden önce babam denizciliği bırakmış ama o bir şekilde aştı bana denizcilik sevgisini. Ortaköy Denizcilik Lisesi’ne gittim, o okula çok isteyerek gittim. Ben anadolu lisesine gireceğim puanla Ortaköy Denizcilik Lisesi’ne girdim. Bana mesela şey dediler “madem meslek lisesi istiyorsun sağlık yazalım” dedi ortaokuldaki müdür yardımcım. Ben dedim ki “sağlık istemiyorum, denizcilik istiyorum”. Altı tane tercih yaptım altısı da denizcilik meslek lisesiydi.” (G10)

“Benim dedem, babamın babası hem makinist hem kaptandı, çekirdekten yetişme. Kısa süreli seferlere falan gidermiş yani. Babam küçükken sünger falan çıkartırlarmış. Babamın da çocukluğu deniz üzerinde geçmiş zaten. Annemin babası

da balıkçılık falan aynı şekilde. Ben zaten Marmarisliyim. Genlerimizde, kanımızda var yani. Beni de onların bir üst jenerasyonunun devamı gibi düşün.” (G12)

“Kaptanlık benim için aileden gördüğüm bir şeydi. Çünkü bir tane kuzenim kaptandı. Ve ben onun sayesinde ya kaptan ya da pilotajlık okuyacaktım. Ama şey dedim sanki ikimizin de ya da havada ya karada hayatı olabilecekmış gibi, denizde hayatım daha güzel olur diye düşündüm. “Hem denizi de seviyorum” falan dedim. Bu şekilde yazdım ve ilerledim.” (G1)

Hiyerarşi ile yönetilen bir iş yapma isteği birçok kişiyi önce askeri okullara yöneltmiş ancak birtakım sebeplerle bu okullara girememiş kişiler daha sonra denizciliğe yönelmiştir. Görüşmeciler kadınlar bu konuda şunları söylüyorlar:

“Ben hep böyle hiyerarşiyle yönetilen bir meslek istiyordum ve çok asker olmak istiyordum küçükken. Bu lise sona kadar böyle gitti yani asker olmak hevesi. Sonra sınavlara girdim boydan kaybettim, boyum böyle üç dört santim falan kısaydı. O sırada ben “Deniz Ulaştırma ve İşletme” diye bir bölüm gördüm. Birazcık araştırdım gemilerde çalışıyor, işte gemilerde hiyerarşik düzen falan deyince böyle bir dikkatimi çekti benim, dedim ki bu bölümü yazayım. Ama çok böyle bilerek girdiğim bir bölüm değildi, girdikten sonra çok severek okudum. Özellikle de gemiye gidip geldikten sonra “Evet kesinlikle benim yapabileceğim bir iş” diye karar verdiğim bir bölüm.” (G8)

“Denizcilik okumayacaksam gidip askeriye denizcilik alanını okuyayım, diye düşünmüştüm. Lisede askeriye kadın almıyor biliyorsunuz. İşte harbe gideriz diye, deniz harbi. O süreçte de gözüm bozuldu lisedeyken, onu da elemek zorunda kalmıştım. Ama sonra burası olunca burayı direkt tercih ettim. Zaten hiyerarşi sevmeyen biriysem ne kadar sivil olursa olsun, bizim fakültede okuman da çok zor. Üniformalı eğitim görüyorsun. Alt dönem, üst dönem ilişkin oluyor, yani askeriyedeki birçok şeyi sivilde uyguluyor gibi oluyorsun. Üniversite okuyormuş gibi değil de, askeri harp okuyormuş gibi oluyorsun. Ben hiyerarşiyi seven biri olduğum için, bir de üniformayı seven biri olduğum için hiç zorlanmadım. Ama çevremde zorlanıp okulu bırakan çok kişi oldu.” (G9)

Görüşmecilerin bir kısmı da kariyer hedeflerini çok küçük yaşta yapmışlar ve denizciliği büyük bir tutku haline getirmişler. Örnekleri şu şekilde:

“Ben çok erken karar verdim. Öğretmen lisesinde okuyordum ve öğretmen olmamaya ve denizci olmaya sanırım lise birde falan karar verdim çok alakasız bir şekilde. O zaman çevremde denizci de yoktu açıkçası, öyle bir örnek görüp de almış değilim. Nereden geldi bu fikir bilmiyorum ama ben artık bana vahiy yoluyla geldiğine inanıyorum. Sonrasında hep o yolda devam ettim zaten pek alternatif düşünmedim. Çok belirliydi benim hedefim oraya doğru yürüdüm.” (G2)

“Denizciliğe nasıl karar verdim, ben ilkokuldan beri istiyordum ama o zaman ben bunu araştırırken, bu kadar internet falan yok bizim zamanımızda, ‘gemi güverte’ diye geçiyordu. Ona da şöyle karar vermiştim, ilkokuldayken bir hocamın mezun öğrencisi gelmişti, o gemi makineleri okumuş, çarkçı olarak görev yapıyordu. O anlatınca benim gözümde mükemmel bir şey belirdi tabi. Kaç yaşındayım, on iki, on üç yaşındayım. Sonra ben ondan iki sene sonra falan lise sınavlarına girecektim, tutturdum Denizcilik Lisesi'ne gideceğim diye. Ama ben başarılı bir öğrenciydim. Öyle olunca o çocuk da bana şey dedi, “sen zaten üniversitesini kazanabilirsin, gidip meslek lisesi olarak denizcilikte okuma, o bir meslek lisesi sonuçta” dedi. Tabi ben bunu aileme bahsettiğimde annem baya karşı çıktı, yani öyle böyle değil. “Kız başına ne yapacaksın gemilerde” diye, erkek mesleği olduğu için toplumumuza göre. İşte annem böyle zorla beni bundan vazgeçirmişti lisede, lise dönemi ben de anneme söz verdim diye hiç aramadım, farklı mesleklere yönelmeye çalıştım. Ama üniversite sınavına girdiğimde istediğim gibi geçmedi, üniversite sınavı. Ben de “seneye bırakacağım” dedim. O sırada babam da “Deniz Ulaştırma İşletme” diye bu bölümü bulmuş internetten, benim de eskiden istediğimi bildiği için, tercihlerin son gecesiydi, “bak burada ne var” dedi. Son gece anneme “zaten on iki ay stajı varmış, ben hevesimi alırım okul bitene kadar”, sonra internetten açtık “bak bir sürü insan karada çalışıyor, illa denizde çalışmam gerekmiyor, hiç olmadı hevesimi alayım” diye diye annemi ikna ettik, son gün gittim tercih yaptım.” (G9)

Görüşmecilerin bir kısmı meslekle alakalı çok bilgi sahibi değilken, arkadaşları ya da öğretmenleri vasıtasıyla bu mesleği duymuşlardır. “Karakterlerine uygun” olduğu ve onların istedikleri hayat tarzını sağladığı gerekçesiyle bu mesleği tercih etmişlerdir. Bu konuda görüşmecilerin anlatıları şu şekilde:

“Gittim rehberlik psikolojik danışmanlığa, kendimi anlattım. Dedim, masa başı bir iş istemiyorum, her sabah kalkıp trafik çekeyim, ondan sonra yılda iki ay izin için bütün hafta sonlarımı heba edeyim, doktorluk vesaire gibi, aslında stres yönünden

çok stresli bir iş seçtim ama orada stresi de söylemiştim, stresli bir iş istemiyorum. Ben giyinmeyi severim, gezmeyi tozmayı çok severim, bağımsızlığı severim falan tadında anlatıyordum kendimi. O bana tabi ki gidip de bir moda tasarımı falan yerine “gemi makine mühendisliği düşünebilirsin” dedi. “Oldukça bağımsız, yurtdışında her limanı gezersin” dedi, “Maaşı çok iyi olacak, gemi dışında karada da makine mühendisleriyle eş değer tutuluyorsun, o yüzden şansın olacak, altı ay kontrat atıp, altı ay tatil yapabilirsin. Bu şekilde yaşayabilirsin.” demişlerdi. Ben de dedim “Gemilerde sadece kaptanlar çalışmıyor mu? Makine mühendisleri ne yapıyor?” Halbuki makine mühendisleri olayın daha çok yüzde yetmişlik, seksenlik kısmını yapıyorlar. Çünkü kaptan dediğin kişiler gemide dümeni tutma, limanla ilgili sözleşmeler, yük alma, navlun fiyatları vesaire bunlarla ilgileniyorlar ama havalandırma, ısıtma, tuvalet sistemi, elektrik üretimi, jeneratörler, ana makine, şaft, pervane sistemi, onun dışında daha bir sürü yardımcısı, baya üç katlı apartman boyutunda bir makine dairesi var aslında. O bölümü hiç tahmin bile edememişim ben. Gemide makine dairesi diye bir yer var evet ve mühendisler var. Peki dedim “neden kaptanlık değil de gemi makine mühendisliği”, kaptanlığın hem puanı daha düşüktü, hem de kaptansın ne bileyim pilot gözlükleri, beyaz gömlek, pruvaya bakmak daha havalıyken neden tulum giyip anahtar alayım elime? Onda en büyük engel şeydi, dediğim gibi puanı daha yüksek olduğu için tercih sıralamasında gemi makineyi daha üste yazmak zorundaydım, kaptanlığı bir alta yazmak zorundaydım. Herkesin söylediği gibi Türkiye’de, bundan altı, yedi yıl önce ben üniversiteyi kazandığımda herkes şey diyordu “Türkiye’de hepi topu üç tane üniversitede gemi makine mühendisliği var, kapış kapış makine mühendisleri alıyorlar gemiye.” Gerçekten birinci sınıftayken yaptım şu an çalıştığım şirketle sözleşmemi, gerçekten direk kapılıyor.” (G11)

Bir görüşmeci de okula öğrenci alındığını ilk kez gazetede gördüğünü ve kendi karakterine uygun bulduğu için bölümü tercih ettiğini dile getiriyor:

“Fen-matematik okuyordum, böyle mühendislik falan ilgimi çeken bir bölüm yoktu. Hatta karamsardım baya “ne yapacağım gibisinden”. Sonrasından kadınların alındığını denizcilik fakültesine duydum. Gazeteye ilan vermişlerdi, hatta bir arkadaşım gösterdi “bak” dedi, “tam sana göre gibi gözüküyor” falan. Sonra biraz araştırdım, dedim ki olabilir aslında çünkü denizi seviyorum, tabi bunlar en başı. Bunlar fantastik kısmı, “denizi seviyorum neden olmasın” diye tercih ettim. Ama tabi

ki öyle bir dışarıdan araştırmayla anlaşılabilir bir şey değil, hiçbir alan öyle değil ama denizcilik biraz daha karmaşık ve bilinmez bir şey. O şekilde girdim.” (G6)

Denizcilik mesleğini tercih etmenin en büyük sebeplerinden biri maaşının diğer mesleklere kıyasla daha yüksek olması ve yurtdışında gezebilme imkanı. Meslekle alakalı olumsuz yorumlar duysa da görüşmeci bu bölümü seçme sebebini şu şekilde dile getiriyor.

“Aslında benim böyle çevremde bir denizcilik kültürü yok, denize kıyısı olan bir yer de olmadığı için. Erkek, kadın bir rol modeli alabileceğim kimse de yoktu. Sadece bir tane kadın vardı aynı liseden mezun olduğum, o vardı bildiğim, ona danışabilmişim bu süreçte. O yeni mezun olmuştu, staj bulmakta falan zorlandığı için şey demişti “seçme, tercih etme, gelme” falan demişti. Ama ben maaşları falan araştırdığım için, inatçıydım “yok seçeceğim” falan diye. Lise üçe kadar aslında mimarlık istiyordum. Mimarlık da güzel meslek, feminen bir meslek evet ama beni böyle istediğim yere getirebileceğini düşünmedim açıkçası. Böyle multinational, ülke gezme, dile falan bir merakım vardı. Ama dil okumadım, sayısal okudum meslek sahibi olabilmek adına. O yüzden böyle bir şeye yöneldim, lise için sonuna doğru karar verdim. Lise sonda hep blogdur, odur budur okuyordum. Genel olarak kadın kaptanlarla pek karşılaşmadım. Erkekler yazıyordu “kontratlar şöyle, parası böyle ama ailem yok” gibi şeyler yazmışlardı.” (G17)

3.1.2. Kadınların Denizcilik Fakültelerini ve Meslek Yüksek Okullarını Tercih Etmeleri Konusunda Ailelerin Tutumu

Toplumsal cinsiyet kavramı bize toplum tarafından öğretilen, aile içi ve günlük hayattaki rollerimizi, eğitim ve meslek hayatımızı şekillendiren bir kavramdır. Toplumsal cinsiyete dayalı bir meslek ya da alan seçimi konusunda, ailelerin çocuklarına müdahalesi, yine toplumsal cinsiyet normları doğrultusunda şekillenebilmektedir. Geleneksel ataerkil toplumlarda kadınlara kamusal alanda verilen roller cinsiyetçi iş bölümünden kaynaklanan rollerle doğru orantılıdır. Kadınların öğretmen, hemşire gibi bakım odaklı işlerde çalışması, mesaisi olmayan ve aile hayatını etkilemeyecek işlerde çalışması beklenir. Günümüzde kadınlar bu sınırlı rolleri aşmak adına sürekli uğraşsalar da toplumsal beklenti genellikle bu istekle çakışır. Denizcilik yıllarca toplumlarda “erkek işi” olarak düşünülmüştür, uzun seferler,

tehlikeler, gemide aylarca bağımsız ve yalnız olma durumu kadınlarla çok bağdaştırılmamıştır. Denizci kadın rol modeller de toplumsal açıdan çok görünür değildir. Dolayısıyla ailelerin kızlarının bu mesleği seçmesi konusunda bilinmezden kaynaklanan birtakım tereddütleri olmuştur. Görüştüğüm kadınların çoğu ilk başta aileleriyle bu konuda uzun süre tartıştıklarını dile getirmişlerdir. Ama ailelerin neredeyse tümü sonradan kızlarının bu tercihlerini desteklemişlerdir. Bu konu hakkında şunlar söyleniyor:

“İlk başta ailem çok fazla tepki verdi, ben mezun olduktan sonra “Gemide ne yapacaksın, nasıl olacak, biz seni el bebek gül bebek büyüttük, sen nasıl çalışırsın o kadar uzaklarda” diye babam çok tepki koymuştu ama gidip geldikten sonra o da benim işte başarılı olduğumu görünce, şirketimden olumlu dönüşler alınca çok mutlu oldu ve bu işi yapmam için daha fazla destek göstermeye başladı. Hatta tankerciliğe beni babam yöneltti desem yeridir. Ben daha öncesinde cruise’da çalışıyordum, staj yapıyordum, dedi ki “kızım madem bu işi yapıyorsun, en iyisinde yap, tankere geç” dedi ve bana işte tankerde staj yeri ayarladılar beraber bir tanıdık vasıtasıyla. O şekilde babam sayesinde tankerciliğe geçiş yaptım. İyi ki de yapmışım” (G8)

Annelerin kızlarını korkarak ya da endişelenerek de olsa desteklediğini görüyoruz. Tercihi belli olana kadar istediği bölümü annesine söylemeyen görüşmeci sonrasında annesinin onu desteklediğini dile getiriyor:

“Sınav sonucunu herkes merakla bekliyor, bana burayı kazandığının haberi geldi. Ve ben anneme söyledim. Tabi ütöpik tercih olarak yazdım, ben kazamam diyordum. Hiç kazacağımı da beklemiyordum, umudum var ama beklemiyordum. Anneme söyledim, annem şok oldu o hiç beklemiyordu çünkü. “Nasıl olacak” falan. O hep benim doktor olacağımı bekliyordu. Atıyorum, Van’a da gitsem doktor olacağım mesela. Herkes tıp okuyacağımı beklerken, tabi şok. Ben çok mutlu oldum tabi. Bizim okul yatılı ve üniformalı olarak geçiyordu ilk başlarda. Sonra tabi annemin korkularıyla, benim endişelerimle vesaire okula başladık.” (G16)

Cinsiyetçi roller nedeniyle kadınlarla özdeşleştirilen hemşirelik mesleği, aileler için de denizcilikten daha kabul edilebilir bir meslek olarak görülmüştür ve aileler çocuklarını bu mesleğe yönlendirmeye çalışmışlardır. Görüşmeci bunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Ben aileme sınav sonuçları geldikten sonra söyledim. Ailem tabi ki istemedi. “Gerek yok, hemşire ol, ne gerek var denizciliğe, gideceksin bir daha gelmeyeceksin” gibi baya şey yaptılar. Tartıştık baya bir bu konuda. Hatta yengem var, o hemşiredir, onunla görüştürmeye çalıştılar beni, hemşirelik konusunda aklımı çelsin diye. Öyle olmadı tabi.” (G17)

Kimi görüşmecilerin aileleri ise onları daha ilk baştan çok desteklemiş, hatta mesleği seçme konusunda onları yüreklendirmişlerdir. Bu durumdan ailelerinin geleneksel cinsiyetçi rolleri benimsemeyen, çocuğuna ya da kardeşine biçilen rol yerine onu karakterine uygun bir mesleğe yönlendiren kişiler olduğunu saptayabiliriz:

“Ailemden nasıl tepkiler aldığıma gelirse, abim ve ablam özellikle benim bu mesleği seçmemde çok desteklediler. Çünkü beni yakinen tanıyan, yakın çevrem, arkadaşlarım beni biliyorlar ki çok farklı bir şey yaparım yaparsam, hani sıra dışı olur gibisinden. Yapabileceğime de inanıyorlar çünkü ben öyleyim, sevdiğim şeyleri yapmayı seviyorum, o işlerle uğraşmayı seviyorum. Hobi olarak başladığım şeyleri seversem bende bir tutkuya dönüşüyor, işte deniz de bende bir tutku. Diğer çevreme gelince, tabi ki çok zor bir meslek olduğu için sürekli dört ay, beş ay yoksun, yakınından, çevrenden, aileden özlem olduğu için birazcık engellemek demeyim ama, “işte çok zor bir meslek, daha kolay bir meslek seçseydin” gibisinden. Ben şöyle düşünüyorum; insanlar, meslekler ve karakterler var. Bana göre doktor olmak çok zor çünkü hastanede yaralılar, çok acil durumda müdahale edilmesi gerekiyor, o da çok kutsal bir meslek, onu sevmek lazım, hangi işi yapıyorsan işte o mesleğe uygun bir karakter. Bana kız öğrencileri çok fazla meslek seçerken, ulaşabilenler, sosyal medya aracılığıyla çok soru soran kız öğrenciler var. Ama ben diyorum ki “Senin karakterine uygun mu? Ben onu bilmiyorum.” Hani bazı insanlar vardır, kadın ya da erkek fark etmez, o mesleğe uygun değildir. Ama ilk şart kesinlikle denizi sevmek. Eğer denizi seviyorsan, mesleğini seviyorsun ve de bütün zorluklarına katlanıyorsun ve severek yapıyorsun. Ben gerçekten severek yapıyorum.” (G3)

Diğer bir görüşmeci de ablasının onun karakterini kendisinden daha iyi anladığını ve bu mesleğe yönlendirdiğini şöyle dile getirmiştir:

“Benim üniversite tercihlerine kadar böyle bir bölümden haberim yoktu. Rehber öğretmenim “aa sen bu işi yaparsın” diye gözlerinde bir parıldamayla ablamın yanında bunu paylaştı. Ablamın da gözlerinde bir parıldama oldu, neden bilmiyorum. Şahsen

yapabilecek karakterde değildim gibi de hatta. Ondan sonrasında babam ve ablamın teşvikiyle yazdım. Gemiye çıktığımda “aa burası gerçekten bana göreymiş” dedim. Ben kendimi gözlemleyememişim, ailem gözlemlemiş.” (G18)

3.1.3. Denizcilik Fakültelerinde Kadın Öğrencilerin Karşılaştığı Tutum ve Davranışlar

Denizcilik mesleği bir takım örf ve ananelerin olduğu bir, hiyerarşik yapıya sahip bir meslek türüdür. Öğrencileri gemi yaşamının düzenine ve gerekliliklerine alıştırmak amacıyla, okullarda da bu hiyerarşik düzen benimsenmiştir. Ayrıca birçok okulda öğrenciler üniforma giymek durumundadır. Kadınların saçlarının açık olması, makyaj yapmaları, oje sürmeleri uygun görülmeyip bu duruma tepki gösterilmektedir. Bu bakımdan denizcilik fakülteleri cinsiyetçi kalıp yargıların ve değerlerin yeniden üretiminde kilit rol oynar. Kimi görüşmeciler var olan bu düzenin onları gemi hayatına alıştırdığı için gerekli olduğunu dile getirmiş, kimi öğrencilerse bu konuda zorlandıklarını dile getirmişlerdir:

“Biz bir tık daha geriden geliyoruz. Çünkü denizcilik sektörü de hep bir tık geriden gelir. İnovasyonlar da geriden gelir, hemen uygulanmaz. Türk gemilerinde, Türklerle çalışırken hiyerarşik bir sistem var. Bu da simülasyonda gemiye daha çabuk adapte olmak adına okulda uygulanıyor. Belli başlı şeyler zor. Ben hayatım boyunca, şu anda makyajı bıraktım ama lise hayatım boyunca eyeliner ile liseye gitmiştim. Beni “eyelinerli ve kırmızı rujlu kız” olarak biliyorlardı. Çok şık şıkıdım bir insandım. Sonra bir anda değişiyor insan tipi. Ben o açıdan çok zorlanmıştım. Bir de bir baskı hissediyorsunuz kendinizde, üzerinizde her zaman için. Şimdi bakınca çok zorlandığım anılarım var, kız olduğum için çok zorlandığım anılarım var. Benim hiçbir zaman kısıtlamam olmamıştı arkadaşlarımda kız, erkek. Çünkü ben cinsiyetine göre bakmıyorum. Birazcık daha rahat bir insanım, bu yargılanabilir bir şey.” (G14)

İstanbul Teknik Üniversitesi Denizcilik Fakültesi, o dönemki adıyla *Yüksek Denizcilik Okulu* Ulaştırma Bakanlığı'na bağlıydı. Ancak 18 Ağustos 1981 tarihinde çıkartılan 2507 sayılı yasa ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlanmış ve eğitim-öğretim yapısı yeniden düzenlenmiştir. 1989 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan ayrılmış ve *Denizcilik Yüksek Okulu* adıyla İstanbul Teknik Üniversitesi'ne bağlanmıştır. Okullarda neredeyse askeri sevide uygulanan hiyerarşik

yapının fazla olduğunu dile getiren görüşmeci, bu konuda epeyce zorlandığını dile getiriyor:

“Öncesinde, yani tercih etmeden önce, okula da gittim. Orada anlatmaya çalıştılar. Ama tabi ki anlamak başka bir şey oluyor. Bizim okul önceden askeriyenin altına girmiş bir ara, herhalde 80’ler gibi, neyse onun etkisiyle biraz hiyerarşinin fazla olduğu bir okuldu. Yani üst sınıflara abi, abla denilen. Ben de biraz böyle sol görüşlü bir insanım, hiyerarşi de benim için, benim kendi kişilik yapımla da ters düştüğüm şeyler oldu. O beni biraz etkiledi açıkçası. Çünkü orada tamamıyla askeri bir düzen kurulmaya çalışılıyordu. Derslerle ilgili değil de oradaki düzenle ilgili bir şok yaşadım. Zaten okulumun uzama sebeplerinden biri de o oldu benim için. Çok bocaladım. (...) Üst sınıfların alt sınıflara karşı tatlı gözükten ama insan psikolojisine ağır gelebilecek hareketleri vardı. Artısı da oldu denizde çalışırken çünkü bir şekilde o denizde olması gereken hiyerarşik düzene hazırlıklı gidiyorsunuz. Ama tabi ki okuldaki biraz daha keskin bir şeydi. Gemide sonuçta insani ilişkiler kuruyorsunuz, o hiyerarşi biraz daha belli sınırlarda, yani sınırları keskin olmayabiliyor. Yani şey gibi düşünün hani erkeklerin adam olması için askere gitmesi lazım ve herkese bir davranılıp, en keskin şekilde davranılıp adam etme mantığı orada da biraz, en boş vermiş insanı bile belli bir düzene sokabilecek sistem vardı. Kötü diyemem, bu benim kendi yapımla ilgili yorumum, zorlandığım şey beni dünya görüşüme ters bir davranış şekli, hani gerçek dışı aslında. Tamam gemide böyle bir şey olabilir de bu anlatılarak da yapılabilir gibi, bide tabi yirmili yaşlarda insan bir bocalayabiliyor. Ama tabi ki faydaların da yok değil, çünkü gittiğimde gemiye birçok şey daha, kötüsünü gördüğüm için, birçok tavrı daha kolay sineye çekebiliyor insan.” (G6)

Okulda sabahları yapılan içtimalar ve sonrasında düzenlenen toplantılar sebebiyle çok fazla yorulduğunu ve psikolojik açıdan yıprandığını dile getiren görüşmeci yaşananları şöyle anlatıyor:

“Ben gerçekten, okulun ilk günü okula gittim, dedim ki “bu okul bitmez”. Çünkü hiç alışkın olmadığım bir şey, makyaj yok, oje yok, tırnaklar kesilecek, tırnak kontrolleri, ensede topuz, saçlar, üniforma, sabah yedideki içtimalar... Üç saat boyunca, hayatımda hiç hazır olda ayakta durmamışım, ayakta durmaktan tansiyonum düşüp bayılıyordum hani öyle söyleyeyim. Sabah dersler on birde falan başlıyor, akşam üzeri üçte, dörtte okul bitiyor. Onun üzerine girdiğin toplantılar, bağırma çağırma, bazen hakaretler de oluyordu, her türlü şey olabilirdi. Okuldan

çıkı mam akşam saat on falan oluyordu. Saat onda çıkıyorum, eve geliyorum, duş alıyorum, yorgunluktan ölmüş, çok fazla psikolojik olarak da aşırı yorulmuştum. Gerçekten çok yaşadım. Onun dışında bölümde de tek kadındım. Alt dönemime de hatta sonra kadın gelmedi. Sonra ben üçüncü sınıftayken geldi ilk defa bir birinci sınıf. Bu arada bölüm diyorum, güverteyi saymıyorum. Güvertede vardı kadınlar ama onlarla ders saatlerimiz hep çok farklı saatlerde, çok fazla görüşüp kaynaşp, hiç anlaşamadık. Hep bir makine, güverte ayrımı gemide olduğu gibi okulda da oluyor. Hani bir taraf diyor ki “gemiyi biz yönetiyoruz” diyor, bir taraftan biz diyoruz ki “yönetiyor olabilirsiniz ama biz daha yüksek puanla alıyoruz, daha zekiyiz” diyoruz. Ama hep böyle gemide de, okulda da güverte-makine çatışması oluyordu.” (G11)

Aldıkları eğitimin kendisi için zor olmadığını ancak okulda yaşadığı şeyleri hayal bile edemeyeceğini dile getiriyor görüşmecisi:

“Bizim dönem zaten üç kız, yüz elli erkek. Ben okula gittiğimde şok geçirdim. Bu kadar az kız öğrencilerin tercih edeceğini düşünmemiştim. Fark yarattı mı, zorlandın mı dersiniz, eğitim alanında zorlanmadım. Çünkü hani derslerim, denizcilikle alakalı gemi tabirleri, denizcilik meslek derslerimiz gayet iyi. Eğitim olarak zorlanmadım ama tabi karşılaşacağım zorlukları hayal bile edemezdim. O mesleğe girdiğimiz zaman fark ediyoruz, fark ettim daha doğrusu. Yaşadıkça çıkıyor, ne zorluklardan gelmişim diye şimdi geriye bakıyorum, bunları ben mi yaşadım, şimdi düşününce evet.” (G3)

3.1.4. Denizcilik Fakültelerinde ve Meslek Yüksek Okullarındaki Akademisyenlerin Kadın Öğrencilere Karşı Tutumu

Kadınlara karşı önyargı ve ayrımcılık farklı alanlarda, farklı görünümelerde ortaya çıkabilmektedir. Denizcilik fakültelerine girmeye hak kazanan kadın öğrenciler, erkek akademisyenler tarafından birçok kez ayrımcılığa uğrayıp, meslekten vazgeçirilmeye çalışılmış, bu işin kadınlara uygun olmadığı defalarca kez söylenmiş ve bireysel önyargılar sebebiyle kadın öğrencilerin de kendilerini sorgulamalarına yol açmışlardır.

Denizcilik fakültelerine kadın öğrencilerin alınmaya başlandığı ilk yıllar, ayrımcılık ve önyargının en yoğun yaşandığı dönemler olmuştur. Bu dönemde üniversiteye giriş sınavında başarılı olup, okul mülakatlarına katılan kadın öğrenciler yaşadıkları durumu şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Okula ilk girdiğimizde olan mülakatlardan, işte beden mülakatı, sözlü mülakat falan, sözlü mülakatı hiç unutmuyorum. Sözlü mülakat okulun hocaları tarafından yapıldı ve böyle baskıcı bir tutumla yapıldı. Baskıcı bir tutumla derken hani “kızlar geldiniz siz buraya ama niye geldiğinizi biliyor musunuz, ne işiniz var burada, nereye gideceğini sen biliyor musun, gemi nedir sen biliyor musun, kimlerle çalışacağını biliyor musun” falan gibi. Hem baskı hem yıldırma gibi, sorular bile onun üzerine kurulu. “Bak bu kadar erkek öğrenciyle okuyacaksınız, burası bir erkek okuluydu, sen bilerek mi geldin buraya, böyle bir sistem var, zorlanacaksın, sen buna dayanabilecek misin” diye sorular, vazgeçen oldu mülakatta. Bir de şöyle diyorlar “bak eğer vazgeçersen ikinci tercihin girme opsiyonun var şu an, bunu düşün, on gün süren var”. Eğer sen vazgeçersen ikinci tercihin girebilme gibi bir şey varmış hakikaten de. “Ya hakikaten mi böyle, gemi bu kadar korkunç bir yer mi, okul bu kadar korkunç bir yer mi” diye ister istemez düşündük. Bir de yaşı zaten on sekiz falan, bilmediğin bir dünyaya düşmüşsün, hiçbir fikrin yok, hocalardan bunu duymak en başından, okula gider gitmez, mülakat zamanı enteresan bir durum yaratıyor kafanda, bir gelgit durumu. Kararlı olsan bile bu baskılar ve olumsuz yönlendirme çabaları çok büyük bir soru işareti bırakıyor ister istemez.” (G16)

Önyargı ve ayrımcılık çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Bunlardan birisi de karşıdaki kişiyi suçlu durumuna düşürmektedir. Denizcilik fakültesini tercih ettiği için kadınlar, bir erkeğin hakkını elinden almakla dahi suçlanmışlardır:

“Okulda fiziksel ve işte karşılıklı mülakat gibi bir şey vardı bizim zamanımızda. Hocalar giriyor mülakat yapıyor, fiziksel olarak kondisyon, işte bedendi bilmem neydi, fiziksel yapına bakıldığı mülakat var. Ona girdiğimizde okulda ne olduğunu anladım ben. Sadece erkek okulu olduğunu, bu işin erkek ağırlıklı yapıldığını. Hocalar o yüzden işte, o yıla kadar erkek okulu olarak gelmiş, kadınlara böyle “yapamayabilirsiniz, gidebilirsiniz, ikinci tercihinizi seçin” gibi sürekli bu tarzda şeyler söylüyordu. Hatta benim direk başıma gelmedi de, kaptan hoca olanlardan biri ailesiyle gelenlere o kadar büyük, tuhaf bir şekilde yaklaşmış ki, işte onlara söylediği bir laf: “Boşu boşuna başkalarının yerini meşgul etmeyin” falan filan. O laf bana çok oturdu yani. Ne kadar ağır söz, çok büyük bir suçluluk duygusu yüklüyor insana. Bu suçluluk duygusunu daha yirmi yaşında bir insan taşıyamaz. Sonrasında zaten birçok erkek arkadaşımız değiştirdi bölümü, sadece bizimle alakalı değil, yapamayan, bilinçli gelmeyen insanlar var tabi ki.” (G7)

Kadınlar bu işi yapmak istediklerini, mesleğe devam edeceklerini sürekli tekrar etmek durumunda kalmış, geleceğe dair mesleki hedefleri öğrencilik yıllarından itibaren defalarca kez sorgulanmıştır:

“Toplam yedi kadındık biz ve bu yedi kadın içinde iki kişi zaten bölümü bıraktı. Biz beş kişi devam ettik ve bu beş kişi için de şey oldu “gerçekten yapabileceğinize inanıyor musunuz?” öğretmenlerimiz de olsa. Çünkü bizim öğretmenlerimiz de uzakyol kaptanıydı. Böyle olduğu için çok müdahale ettiler. “Emin misiniz, gerçekten yapmak istiyor musunuz?” Evet, yapmak istiyorduk. Beşimiz de mezun olduk.” (G1)

Kadınları denizcilik mesleğiyle bağdaştıramadığı için, kadın öğrencilerini meslekten vazgeçirmeye çalışan, dersin ortasında sınıfın ortamını bozuyorsun diyerek onları dersten çıkaran akademisyenlerin hala mevcut olduğunu, bazı önyargıları kırmanın ne derece zor olduğunu görüyoruz. 2019 yılında İstanbul Üniversitesi'nden mezun olmuş kadın görüşmeci yaşadıklarını şu şekilde dile getiriyor:

“İstanbul Üniversitesi iki opsiyonlu bir üniversite, bir işletme bölümü oluyor bir de güverte bölümü oluyor. Genellikle işte kızlar işletme bölümünü okuyorlar, güverte bölümünü okuyan iki ya da üç kişi falan oluyor dönemde. Pek kızlar tercih etmiyor İstanbul Üniversitesi'ni. Daha çok işletmeye yönelik tercihlerde bulunuyorlar. (...) Güvertede okumanın zorluğunu tabi, bazı hocalar işte “siz kadınsınız, neden bu bölümü okuyorsunuz, işletmeye geçerseniz, daha rahat edersiniz” ya da özel bir şey konuşacakları zaman mesela beni “hadi sen bir git çay iç gel, biz burada sohbet edeceğiz, sınıfın ortamını bozuyorsun” diye hocalar da oldu yani, olmadı değil. Gerçekten böyle şey oluyor bir yerde, kadın olduğumuz için, işte “size göre değil bu meslek, ben bu meslekte kadınları sevmiyorum, siz okumayın” falan diyen, öğretmeyen hocalar gerçekten var.” (G8)

Cinsiyetçi tutum ve tavırların bir diğeri ise kadınların bu meslekte ilerlemek yerine, onların bir an önce evlenip, çocuk yapacağına akademisyenler tarafından varsayılmasıdır. Bugün hala mesleğine devam eden ve işini çok sevdiğini söyleyen görüşmeci bunu şu şekilde dile getirmektedir:

“Genelde öğrencilerden, sınıf arkadaşlarımdan yani, erkek olanlardan hiçbir ayrımcılık yaşamadım. Ama buradaki bazı öğretmenlerimiz kesinlikle kız öğrencilerinin çok fazla meslekte ilerlemeyecek, nasıl olsa evlenecek, çocuk yapacak,

kariyerine karada devam edecek diye düşünceler içerisinde. Aslında okulda okurken biz de bunun farkında değildik. Yapar mıyız, yapamaz mıyız? Yani çünkü denizcilik iki aşamadan oluşuyor: bir eğitim aşaması, bir de gerçekten deniz hayatı. İkisi birbirinden çok farklı, evet okul buna hazırlıyor bizi çünkü hiyerarşik bir düzen var. Ama ilerleme kaydederken, kimlerin yapıp kimlerin yapamadığını düşününce, tamamen sevmek ve sevmemek ve onu yaşamakla alakalı. Yaşadığın zaman, stresle mücadele edebilmen, gerçekten istemen ve "ben bunu yapacağım" demekle alakalı. Yani ileriki zamanlarda çok fazla zorluklar yaşadık, kişilerden, önyargılardan, bulunduğu çevreden." (G3)

Kişinin hedeflerine ulaşabilmesi ve başarılı olabilmesi için, başarabileceğine inanması ve hedeflediği konu üzerine çalışması gerekmektedir. Öğretim elemanlarının da asıl hedefi, öğrencisinin araştırmasına ve çalışmasına destek olup, onu başarılı bir kariyere yönlendirmek olmalıdır. Ne yazık ki denizcilik fakültelerinde durum her zaman bu şekilde olmamış, akademisyenler bilgi ve tecrübesini çeşitli önyargılarla donatarak karşı tarafa aktarıp, kadın öğrencilerin mesleği yapamayacağı algısını yaratmışlardır.

"Bir hocamız şey demişti derste, ben şimdi bir de insanların böyle ilk söylediğine direkt inanan bir yapıya sahibim. Şey demişti, "kadınlar gemide zorlanır". Hani sonuçta çıkmamıştık daha gemiye, staj falan yapmamıştık. Zaten öyle bir öngörü, kadınlar zaten birçok işte ikinci planda düşünülükleri için, orada da çok normaldi. Ama şey demişti, tanka nasıl girecek bir kadın falan demişti. Ben de şimdi gemiyi görmediğim için, demek ki dedim zor bir şey yani. Sonra gemiye çıktığımda şeyi gördüm mesela, tanka girmek dediğiniz şey bir açıklıktan merdivenle aşağıya iniyorsunuz ve oradan yukarıya çıkıyorsunuz. (...) Bu tarz şeyler oluyordu gereksiz, moral bozucu bir şey. Siz orada o mesleği yapmak istiyorsunuz, karşınızda böyle bir şey söyleniyor. Diyorsunuz ki, hoca bunu söylüyorsa bir bildiği vardır, zor olacak. Hani bu tarz ufak tefek şeyler oldu." (G6)

Kadın öğrencilerin bu işi yapması için destekleyen, hatta onlara karşı pozitif ayrımcılık uygulayan akademisyenler de vardır. Bu şöyle örneklendirebiliriz;

"Doksanlar ortalarından beri bildiğim kadarıyla üniversiteler kadın kabul ediyor, tabi onların yaşadıkları zorluklarla bizimkiler yan yana konuşulmaz bile. Biz daha bu sektörün içindeki insanlarla "tamam ya kadınlar geliyor yavaştan" aydınlanmasına

eriştikleri noktasında biraz girmiş olduk. Dolayısıyla böyle çok çok büyük tepkiler almadık, arkadaşlarımızdan özellikle üniversite döneminde. Hocalarımızın çoğu mesela şeydi, eski asker emeklileri vardı, yüksek denizcilik okulundan gelenler vardı. Onlar bize tamamen şey moduyla yaklaşıyorlardı, "işte Atatürk'ün kızları, harikasınız" falan. Hatta böyle pozitif ayrımcılığa bile uğradığımızı söyleyebilirim onların gözünde."
(G2)

Akademideki olumsuz tutum ve davranışlar, kadınların denizcilik mesleğinde ilerlemesi, başarılarının görülmesi, kadın denizcilerin akademik kadrolara katılması gibi etkenlerle azalma göstermiştir. Bazı kalıp yargılara sahip kişilerin, gösterdiği tutumlar elbette bütün akademik kadro için geçerli değildir. Ayrıca görüşmecilerin çoğu, okulun ilk yıllarında yaşadıkları ayrımcılık ve önyargıyı ilerleyen dönemlerde yaşamadıklarını, çoğunun okulda çok başarılı olduğunu, hatta bazı kadınların bölüm birincisi olarak mezun olduklarını dile getirmek gerekir. Buradan, kadın öğrencilerin okulda ve ilerleyen dönemde stajlarında elde ettikleri başarılarından sonra bazı akademisyenlerin de düşüncelerinin değiştiğini ve bu durumu kabul ettiklerini saptayabiliriz.

3.1.5. Denizcilik Fakültelerinde ve Meslek Yüksek Okullarında Öğrencilerin Birbirlerine Karşı Tutumu ve Ayrımcılık

Denizcilik fakültesine, kadın öğrenci alımının başladığı ilk yıl giren kadın görüşmeci, öğrencilerin tutumlarının çok ayrımcı ve yıpratıcı olduğunu dile getiriyor. Yaşadığı mücadelesini şu şekilde anlatıyor:

"Okulda 600-700 tane erkeğin içinde biz 6 tane kızdık. Çünkü 5 güverte, 5 makine olarak alındık biz ilk kızlar olarak. Gelen kızların bir kısmı hazırlığı geçemedi, bir tanesi sonraki sene geldi, biri ben "bu bölümü yapamam" deyip gitti, sonuçta 2 güverte 4 makine, 6 kız olarak başladık okula. Tabi dönem arkadaşlarımız sonuçta bizler gibi, erkek arkadaşlarımız, onlar da okula yeni alıştıkları için normal insanlar. Ama okulda okuyanların çok büyük bir kısmı bize tepki koydular. Göndermeye çalıştılar, "sizin ne işiniz var bu okulda" bilmem ne, habire laf sokmalar, kötü kötü bakmalar, bütün gün süzmeler, yıldırma politikaları, neler neler anlatamam. Bir de okulda sonuçta hiyerarşik bir sistem vardı. O kadar çok şey yaşadık ki anlatamam. Biz adaptasyon sürecinde çok zorlandık, bizim dönem arkadaşlarımız erkekler de çok

zorlandılar. Onları da çok zorladılar, hatta şunu yaşadık okula girdikten iki üç ay sonra, bizim sınıf arkadaşlarımızın bizimle iletişim kurmalarını yasakladılar bir süre. O kadar büyük şok ki, arkadaşım ile iletişim kuramıyorum, benim arkadaşım yani erkek ya da kız olması ne fark eder. Ben hakkımla oradayım, başarımla oradayım, onlarla eşit şekilde oradayım sonuçta. Bu yasaklamanın beni çok negatif etkilediğini çok iyi hatırlıyorum. “Nereye düştük” moduna girdim ister istemez. “Ne yapıyorum ben burada, neden buradayım, çok severek başladım ama neler oluyor?” olduk gerçekten. Sonuçta ben oraya başladığımda meslekle ilgili hiçbir fikrim yoktu, sülalede falan da ilk benim, hiç denizci yok. Okulun böyle bir hiyerarşiye sahip olduğunu, neredeyse askeri sistem gibi bir uygulamanın var olduğunu falan, bu kadarını kimse söylememişti. Bu kadarını bilsem girer miydim, girmez miydim konusunda, o yaştaki düşünceler tabii ki çok farklı, gene girerdim belki ama hazırlıklı girerdim en azından. Ama biz her gün başka yaşıyoruz böyle “dan”, her başka bir şey “dan”, duvardan duvara çarpıyorduk resmen kızlar olarak. O yüzden birinci sınıfımız gerçekten çok zorluydu. “Zabitana çekilmek” diye bir şey var, okulun zabiti var, o işte bütün öğrencilerin zabiti, temsilcisi gibi, zabitana çekilmek de hani suçlu olursun, yargı köşesi gibi orası. Disipline gitmek gibi, cezası falan yok ama sizi sorguya çekiyorlar, böyle bir yer. Bunu yapanlar üçüncü, dördüncü sınıf öğrencileri, en yüksektekiler yani. Bize göre rütbeleri baya yüksek, biz daha çömeziz, okula yeni başlamışız. Ben de devamlı zabitana çekiliyorum, bir şeyler söylüyorlar ama benim haberim olmayan olaylardan bahsediyorlar, suçlu benim ama. Çok saçma şeylerdi, çok değişikti. Herkes üniformalı olacak tamam sonuçta, onu bilerek gittik. Kızların üniforması yoktu mesela, sonradan geldi. İlk iki, üç hafta kızlar için ilk defa yapıldığı için üniformayı yetiştirememişler. Biz sivil geziyoruz mecburen, “neden sivil geziyorsun, neden bunu giydin” diyorlar sürekli. “Bunu giydin” dediği şeyde etekli falan gitmiyorum asla, gider miyim öyle bir yerde. Ama abuk subuk her şeyden suçlu olduk böyle. Bizi özellikle yıldırım için yaptılar, bir karar alınmış onun için uğraşıyorlar yani. “Saçın niye böyle, gözün niye böyle, niye bana selam vermeden geçtin”, bu çok büyük sorun mesela, “niye selam vermeden geçtin”, “abi” demek zorundaymışım. Yani şöyle bir sistem vardır, sistemi anlatırsın, adapte olunur, ondan sonra karşılığını beklersin. Ama biz böyle bilinmedik bir yere gitmişiz, hiçbir şeyden doğru düzgün haberimiz yok, her gün bizi lokale topluyorlar, bloğa çekiyorlar, toplu bu sefer konuşmalar, görüşmeler falan. Geç saate kadar tutuyorlardı bizi, işte blokta bütün öğrencileri toplama ve kural anlatma, bağırma, hepsine kızma, bir şeyler bir şeyler. Şöyle düzgün düzgün

“hiyerarşik bir sistem var, gemide de var bu sistem, adapte etmek için belli kurallar var” gibi açıklamalar yok, her şey zorunluymuş gibi böyle. Sen buraya geldiysen bu zorunlu, bu zorunlu. Çok garipti her şey ilk başta, adapte olmakta çok zorlandım.” (G16)

Kadın öğrenciler denizcilik bölümlerine kabul edilinceye dek, “erkek okulu” olarak bilinen ve erkek egemenliğinin hakim olduğu bölümlere, kadın öğrencilerin gelişi çok iyi karşılanmamıştır. Düzenin bozulmasından korkan erkekler, kadınlara suçlayıcı ve dışlayıcı bir biçimde yaklaşmışlardır:

“O yaklaşım tabii birinci sınıfta da devam etti, sırf erkek okulu olma durumu. Yatılılık biz geldiğimizde hazırlıktan sonra kalktı, ilk kalkan dönemde olduk biz bu arada yatılılığın. Zaten kondisyonu, yani şartları çok kötüydü artık yatılının, o şeyi devam ettiremedikleri için kaldırdılar. Ama her şeyin suçunu bize atmayı başardılar. Yani kadınlar geldi böyle oldu, bilmem ne oldu hani yanındaki birinin ayağına taş batsa bizden bildiler yani bu konularla ilgili. Her konuda insan böyle bir sıkışık hissediyor, her şeyin sorumluluğunu üstlenmek(...) İlk başlarda yadırganma da vardı, kimse nasıl davranacağını bilmiyor. Şimdi erkek erkeğe bir davranış modeli belirlemişler. Daha sert işte, daha böyle yaklaşım farklı, işte kadın gelince tabii o davranış modelini uygulayamıyor birebir. O yüzden, o değişecek korkusuyla da birçok şey böyle hani, tepkisel yaklaşıyordu herkes. Tepkisel yaklaşıyordu da yani bizim suçumuz mu var bu konuyla ilgili, hayır. Biz de oraya gelmişiz, işte meslek öğreneceğiz, hayatımızda bir üniversite okuyacağız, yani yirmi yaşında çocuğuz biz de. (...) İlk olanların çok yaşayacağı bir şey, sonrasında hani ufak ufak o şeyler yumuşadı. Şimdi baktığım genç kesimde bu şeyi görmüyorum ben. Öyle bir tavır zaten yok. Onlar kadınla okumaya da alışmış. Bizim dönemimiz bile üst dönemlerin o tavrından etkilenip bize karşı bir ayrımcılık yapıyordu en başta. Sonra o şeyi onlar bıraktı sonunda. Yani biz onlarla okumaya başlayınca, beraber aynı statüde öğrenciyiz sonuçta. Onlar o üst dönemlerin davranış tarzını bıraktılar. Bizde üst dönem alt dönem bu tarzda bir disiplin de var, abilik ablalık üzerine. Alt dönemlerde gitgide bu şey olağanlaşmaya başladı, onu gördüm yani ben, gitgide bu kırıldı. Şimdi genç nesilde hiç öyle bir tavır görmüyorum. Bir anomali hissettirmiyorlar yani. Hala bu konuda böyle davranan biri varsa hani genç kesimden, o artık başka bir şey diyeceğim ben. Ailesinden kalan bir şey diyeceğim ama normalde görmüyorum.” (G7)

Şu anda akademisyen olan ve okuldaki disiplinden sorumlu olan kadın görüşmeci, okul döneminde sürekli ona bağırılmasının çocukluktan kalan travmalarını tetiklediğini ve yaşadığı olaylardan hala etkilendiğini dile getiriyor. Ancak yaşadığı bu durumu o dönem kimseyle paylaşmadığını, yıllar sonra arkadaşlarıyla konuştuğunu ve bu duruma herkesin kendince bir çözüm bulduğunu dile getiriyor:

“Okulda bize çok bağırlıydı. Ben de çok bağırma ve kavga olduğu bir evde büyüdüm. Muhtemelen de 0-6 yaşım böyle çok geçtiği için bu konuda çok fazla tetiklenen travmalarım vardı. Bizim okulda o kadar çok bağırlıydı, ses desibeli o kadar çok yüksekti ki, kendimi o kadar sıkışmış, sanki ben beş yaşındaki bir çocuğum ve kavga edenler benim anne babamış gibi hissediyordum ki. Bunu o zaman adlandıramıyordum, sadece o sıkışmışlık hissi. O hissin sadece bağırılan, gergin olan bir ortamdan kaynaklandığını hissediyorum. Niye diyorum bir başkası bu kadar etkilenmiyor, ben etkileniyorum. Çok etkileniyorum, çok içime atıyorum ve tepki asla veremiyorum. Ve dozajı arttığında bile kontrol edebileceğim bir duyarlılığım yok. Yani, yüz üstünden altmış sistemin gerekliliğidir ama seksene çıkarsa sizin “hayır” demeniz gerekir. Şimdi daha böyle rahat rahat konuşuyoruz ya bunları, “ben çok etkileniyordum, ben etkilenmiyordum” diye. Böyle on, on beş kişilik bir arkadaş grubunda sordum bunu. Ben çok etkileniyordum ve etkilenmiyormuş gibi davranıyordum, çok serttim. Benim etkilendiğimi kimse düşünmüyordu, saklıyordum. Kimisi de çok etkileniyormuş gibi davranıyordu. Etkileniyormuş gibi davranan arkadaşlarımdan bir tanesi dedi ki “benim umurumda değildi, öyle rol yapıyordum çünkü o zaman daha az uğraşıyorlardı” diyor. Ve böyle konuşurken etkilenen insanların aile içi huzursuzlukları olan ve özellikle anne babanın güç kavgasına çok maruz kalmış insanlar olduğunu gördük. Daha sakın bir ortamda çocukluk geçirenler çıkıp gittiler. Çok düzgün aile ortamı olan insanlar çok etkilenmeden, biraz kaçarak idare ettiler ve onlarda bir şey kalmadı. Hatırlamıyorlar, anmıyorlar bile. Bana herkes diyor ki “sen çok etkisinde kaldın, hala daha yaşıyorsun, aramızda en çok senin için önemli bu”. Bu tekrar hayatımda karşıma çıkmış bir sınav gibi.” (G15)

Denizcilik fakültelerinde kadın öğrenciler mesleklerini yapamayacakları konusunda önyargılarla da karşılaşmışlardır:

“Okula girdiğim zaman kafamda çok büyük soru işaretleri vardı tabii, yapabilecek miyim? Çok büyük önyargılarla karşılaştık, çok sıkı, üniformalı bir okul, hiyerarşik düzenin olduğu bir yer, benim geldiğim kültür bambaşka bir kültür, bambaşka bir

ortam. Hep Şu vardı “yapamazsın”, sadece bana değil diğer arkadaşlarıma da öyle. “Yapamazsınız çok zor, siz yolcu gemisinde çalışın, feribotta çalışın ya da işte konteyner falan”. Ben mesela ilk stajımı tankerde yaptım. “Aa tanker çok zor, tankerde yapamazsın” falan böyle. Çok çok önyargılarla okul hayatı devam etti.” (G12)

Kimi görüşmeciler, kadınların üniversite sonrasında mesleklerini yapmayacakları önyargısının çok da haksız olmadığını, kadınların bu yöne gittiklerini dile getirmiştir:

“Biz üç kadındık, genel olarak çok keyifli geçti. Orada çok böyle ciddi kardeşlik süreci gibi bir şey yaşadık bütün oradaki denizci arkadaşlarla beraber. Böyle bize gelen “vay kadınsın, şöylesin, böylesin” gibi tepkiler olmadı ama tabi bizden umutsuzdular yani o bakışlardan onu görebiliyordum. “Ne olur, üniversiteden sonra evlenir, çoluk çocuğa karışsınız” gibi bir şey vardı hepsinde, öyle bir içgüdü vardı. Nitekim çok da yanılmadılar, üçünden ikisi o yoldan gitti. Çok haksızlardı da diyemem.” (G2)

Erkekler öğrenciler, kadınları davranışlarıyla alakalı uyarması gerektiğinde kadınlara eşiti gibi davranarak onlarla konuşmayı tercih etmezler. Bu denetimi sağlaması için yine bir kadın görevlendirirler. Kadın öğrenciler ise olması gerekenden daha sert tavırlarla yaklaşarak, içinde buldukları eril düzene hizmet ederler ve bu durum zaten az sayıda olan kadın öğrencilerin birbirini desteklemesi ve dayanışma içinde olmasına ket vurur:

“Kadınlar daha yeni yeni olduğu için, hiyerarşik sistemde erkekler kadınlarla ne yapacaklarını bilmedikleri için kadınları kadınlara pasladılar bizim okulda. Kadını kadına göttürdüler yani. Mesela bir yanlış gördüler, uyarmak istiyorlar değil mi, erkek uyarılmıyor. Gidiyor bir üst sınıfım kadına söylüyor, o uyarıyor. Ve o kadın da bunlarla uğraşmamak için sizi daha sert uyarıyor. Çünkü yanlış gören, yanlışın derecesini gören o değil. Ve söylendiği şekilde sizi uyarıyor bu sefer, kendi düşüncesinden ayrılmış bir şekilde. Bu hala sektörde de böyle, bir kadını bir şey için uyaracaklarsa, kadının kadını uyarmasını tercih ediyorlar. Geliyor sana yöneticin diyor ki “ben bunu bunu görüyorum, git ona söyle”. Siz de onu yapmak zorunda kalıyorsunuz, yani biz çok fazla yapmak zorunda kalıyorduk. Sonrasında yavaş yavaş şey demeye başladık “ben görmedim ki, ben neden yapıyorum bunu, git sen söyle” falan demeye başladık. Bu hem sektörde hem gemide hem okulda olan bir şey ama tohumları okuldan çıkıyor.

Hep şey diyorlar ya “kadın kadının kurdudur” diyorlar ya, bunu kamçılıyorsunuz orada. Çünkü iyi ya da kötü, bir erkek size bir şey söylemiyor. Onlardan geldiğini biliyor olsanız bile size uyarıyı yapan, sizi tetikte tutan, ilk tepkinize maruz kalan bir kadın. Bu ötekileştiriyor da sizi. Bizim azınlık olduğumuz bir sektörde örgütlü kalmamız gerekiyorken bizi bize kırdırıyorlar bir bakıma.” (G15)

Kadınlar kimi zaman yine bir kadın öğrenci tarafından psikolojik şiddete maruz bırakıldıklarını dile getirmişlerdir. İçinde bulunduğu şartlardan memnun olmayıp üniversitesini değiştirmek için sınav başvurusu yapmaya giden görüşmeci, bunun için bile okuldaki üst dönemlerden izin alması gerektiğini dile getirmiştir:

“Ben ÖSS’ye girmeye karar vermiştim, denizci olmamayı düşünüyordum. Bunu da bir tane üst sınıf kızla paylaşmışım, ablamlar. Kızlardan sadece bir kişi biliyordu okulda, o da çok kötü bir anımda denk gelmişti, sakinleştirmişti beni. O sırada “ne yapmak istiyorsan onu yap, kendini baskılanmış hissetme” diye konuşmuştu. Daha ılıman bir kadın profiliydi okulda. “Abla ben ÖSS’ye girmeyi planlıyorum” diye söylemişim. Başvuracağım gün okuldan çıktım, izni bile kadınlardan almamızı istiyorlardı. O gün fellik fellik bir üst sınıf kadın beni arıyor, ben de açmıyorum çünkü gitmek zorunda kalmak istemiyorum okula, başvuru yapacağım. En sonunda bizim dönemdekiler arıyorlar, “çabuk gel, her yerde seni arıyorlar” diye. Ne olmuş olabilir yani? Mevzu şu, diğer kız asıl baskın olan kıza benim ÖSS’ye gireceğimi söylüyor. Kız diyor ki “bunu bana nasıl söylemez, onun ablası benim, onun beni bilgilendirmesi gerekirdi”. Nasıl bir ego yani, sonuçta bu benim çok özelim. “Aa tamam kızın kendi özeli, ne yapmak istiyorsa onu yapsın, yaptıktan sonra konuşuruz” değil, “keşke bana da söyleseydi, demek ki beni çok güvenilir bulmuyor, niye böyle bulmuyor ki acaba” değil. Okula çağırdılar ve sanki ben çok büyük bir hata yapmışım gibi bağırdı bana yani. Sadece o değil, bir de erkeklere şunu söyledi, sinirini alamadı o sırada, “bana ayıp yapıyor, hiyerarşiye uygun davranmıyor, terbiyesizlik yaptı” dedi. Erkekleri de çağırdı yanına, erkekler bana neden kızdığını bilmiyor, sadece ben terbiyesizlik yapmışım o yüzden. Ve onlar da kızıyor.” (G15)

Okulda hiyerarşi nedeniyle üst dönemleri ile ilişki yaşanması uygun bulunmamış ve kadın öğrenciler bu sebeple ayrımcılığa uğramışlardır:

“Benim okuldan bir erkek arkadaşım vardı. O dördüncü sınıftaydı ben birinci sınıfken. Biz o dönemin sonuna doğru arkadaşlık etmeye başlamıştık. Tabi okulda

böyle bir hiyerarşik düzen var ya, kızlar geliyor nasıl işte bilmem ne. Çok başka bir mantalitedeler yani. Ben pek o vizyonda bir insan değilim. Tabi çok da üzerime geldiler bu konuda. Ezmeye de çalıştılar, hakaret boyutuna da geldiler. Bu tarz şeylerle uğraştım. Bunların hiçbiri meslekle alakalı değil farkındaysan. Bunların hepsi çekememezliğin, kıskançlığın vermiş olduğu şey.” (G12)

Hiyerarşik sistemde üst dönem öğrenciler alt dönem öğrencilere birtakım kuralları, okulun getirilerini öğreterek onları mesleğe hazırlar. Ancak bunu sınırsız bir güç olarak algılayan birtakım öğrenciler, kafalarına göre kurallar koyarak alt dönemdeki öğrencileri zorbalığa uğratmışlar, hatta yeri gelmiş yemek yemelerine bile izin vermemişlerdir:

“İlk gittiğinde biraz sudan çıkmış balığa dönüyorsun. O, bu kuralların nasıl işlediğini bilmediğin için kim ne derse “tamam” diyorsun. Sonradan sorgulamaya başladık, aslında biz dönemce sorgulamaya başladık. Birinci sınıfın ikinci döneminde, “ya biz niye sabahın altısında okula geliyoruz ve içtima oluyoruz” diye. Üst dönemlerden de bir tık zorbalığa maruz kaldığımız oldu. Katlanılabilir olmasının bir tarafı var. Neyle ilgili, örnek alabileceğin biriyse, ders ortalaması olur, hiyerarşik düzene uyması olur, o kişi sana “şuna, buna uyacaksın” şeklinde bir ultimatoma veriyorsa “tamam” diyorsun, hani “ben de bunun gibi olacağım”. Ama bizim önümüze öyle kişiler koymuşlardı ki üst dönemlerden, bize hiyerarşi uygulayıp iki saat sonra bizimle derse giriyordu, sınıfta kalmıştı mesela. Biz sorguladık, “neden böyle” diye. Zaten okul yönetiminin hiyerarşiyle ilgili çoğu şeyi bilmediğini fark ettik. Hocalardan, profesörlerden, dekanlardan bahsediyorum. Tamam evet, “birinci sınıfları eğitin” demişler ama okula kaçta çağırıyorlar, kaçta gönderiyorlar, ne kadar ayakta kalıyor bu çocuklar falan pek bilinmiyordu. Kopma noktası şeyde oldu, bir yemekhane sorunu yaşadık. Bize yemekhaneye gitmeyi yasakladılar, yani ne alaka. Üç liraya yiyebilecekken, çocuklar yiyememeye falan başladılar. O noktada veliler de gelince hani, “ne oluyor bu okulda” diye, hiyerarşik düzen üç tane profesör kaptana devredildi. Bir tanesi disiplini sağlama, bir tanesi stajları ayarlama gibi, hani böyle görev dağılımı falan yapıldı. Onların emirleriyle hareket ediliyor.” (G17)

Okulda diğer öğrencilerden daha başarılı olmak da dışlamayla sonuçlanabilmektedir. Görüşmecii okula girdiği ilk dönemde herhangi bir ayrımcılığa uğramamışken, erken staj yapması ve sınıftaki diğer erkek öğrencilerden başarılı olmasının onu yalnız bıraktığını dile getiriyor:

“Birinci sınıftayken herkesle aram iyiyken, henüz seni fark etmemişken, keşfetmemişken, onlardan daha iyi mühendis olabileceğini fark etmemişken, ikinci sınıfa geldiğimiz andan itibaren bütün makine derslerinde çok aktif bir rol oynamam, hocaların her projede vesaire beni öne sürüyor olması bir anda kırk kişilik sınıfı, yanımda üç kişi bıraktı. Geri kalan otuz altı kişi karşımdaydı artık. Hep böyle kıyasıya bir rekabet oldu, nasıl desem "nasıl yapar". Şeye çok sinir oluyorlardı hoca bir şey soruyor mesela "ana makinede yakıt egzoz valfini ne açar?", sen diyorsun ki "yay pansiyonu açar" elini kaldırıp. O cevabın bile bütün amfideki erkeklerin sinirini bozuyordu. Çünkü bilmiyorlar, staj yapmamışlar. Sen çünkü söktün egzoz valfini, hoca da soruyor el kaldırıp cevaplıyorsun. O yüzden dördüncü sınıfa kadar baya bir yalnızlık dönemi çekiyorsun.” (G11)

3.2. Staj Döneminde Kadınların Deneyimleri Üzerine

3.2.1. Staj Bulma Sürecinde Kadınların Deneyimleri

Hem makine hem de güverte bölümü öğrencilerinin mezun olmadan önce 12 aylık bir staj yapması gereklidir. Bu stajlar genellikle iki kısa staj, bir uzun staj şeklinde yapılır. Birinci sınıflarının sonunda öğrenciler ilk kısa stajlarına çıkarlar, bu da yaklaşık iki buçuk aylık bir süredir. Gerek gemiciliğe dair takip ettiğim sosyal platformlarda konuşulanlar, gerek konuştuğum kadınların belirttikleri üzere staj bulmak hayli zor bir iştir. Özellikle kısa stajlarda bu durumun zorluğu çok daha fazla ortaya çıkar. Öğrenciler tek tek firmaları arayarak, görüşmeye giderek kendilerine staj bulmaya çalışırlar. Kadınlar açısından ise bu zorluk daha da yoğun hissedilir çünkü hem staj bulmak zordur hem de kadın oldukları için firmaların onların tercih etmesi. Bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ben iki sene boyunca staj aradım neredeyse. Ancak bulabildiğim kakalak tipi gemiler, gerçekten kötü gemiler, kötü şirketler. Bu şirketlerden birisinde bir staj buldum. Genelde kadınların çok çıktığı gemiler değil bunlar. Hatta ilk kadın stajyerdim, benden sonra bir daha giden olmamıştır diye tahmin ediyorum. Zorluydu, bu zorluklar neler, iletişim kurmak en basitinden, güvende olmak en basitinden. Yani yaşadığımız çok fazla stres var.” (G18)

Özellikle kısa stajlarda şirketler, yaptıkları masrafa değmeyeceği gerekçesiyle öğrencileri kabul etmemektedirler. Denizcilik fakültesinde olan herkes için staj bulmanın zor olduğu şu şekilde dile getirilmektedir:

“Çok fazla okul var, her birimizin 12 ay stajı var. Ben Tuzla’dan Darülaceze Perpa’ya haftanın iki günü gidiyordum stajımı kesinleştirmek için. Ve 14 sefer gitmişim iki ay içerisinde. Çok yorucu oluyor. İkincisi de artık niteliğin de niteliği aranıyor. Sadece okuldaki saygı, terbiye bunlar yetmiyor maalesef. Çünkü kısa stajyer için adam şey diyor “ben senin gemiye katılman için para ödeyeceğim, sana para vereceğim, sonra sen gideceksin, bir de inmen için para ödeyeceğim” diyor. O yüzden Türkiye uğraklı olmayan çoğu şirket bunu çok fazla kabul etmez. Bizler uzun staj daha kolay buluruz. Ben stajlarımı daha çok, “şu şirkette şununla tanıştım hadi onun yanına gideyim”, okula geliyorlar “ben bununla tanıştım acaba bir network olur mu, acaba bana yardım eder mi?” Ki çok zor hani, yirmi yaşındaki biri kendisi için bir şey isterken çok utanç duyuyor. Yani gerçekten dilenci konumuna düşüyorsunuz hani. Ben çok uğraştım, benim dönem arkadaşlarımda çok uğraştı. Bu denizcilik fakültelerinden mezun herkes çok uğraşılıyor.” (G14)

Staj öğrencilerini mesleği öğrenmesi için değil, geminin içinde kimsenin yapmak istemediği işleri yapması kabul eden firmaların da olduğu ve bu firmaların kadın öğrencileri stajyer olarak kabul etmedikleri ifade edilmiştir. Bunun üzerine zorunlu stajını yapması gerekenler öğrenciler o sene içinde staj bulamamışlardır:

“Erkek arkadaşlarımız Kıbrıs- Mersin arası çalışan, jilete gitmek üzere olan gemilerde dahi staj bulabildiler. Ama kızlar için öyle olmadı. 2015’te çıkmam gereken stajda mesela çıkamadım ben, ilk kısa stajıma çıkamadım. Çünkü kısa stajyer değil de, böyle alelade kullanabileceği eleman gibi görüyorlar. Taşıyacak, tuvalet temizletecek, o, bu. Çok eski ve küçük gemilerde bulabiliyorsunuz staj, kimse sana kaptan olacaksın gözüyle bakmıyor. Bir de kadın olduğun için ayrı tuvalet, banyo ayırması lazım sana, adam o işe hiç girmiyor, “almıyorum” diyor. O yüzden ben gibi çokça şey vardı, biz on altı kızdık, belki beşimiz gidebilmiştir ilk kısa staja.” (G17)

Sektörde kendilerine yardımcı olacak bir tanıdıkları olmadan staj bulmanın çok zor olduğunu ifade eden görüşmeci, günümüzde hala “Gemide kadın uğursuzluk getirir” düşüncesinin şaka yollu da olsa sürekli dile getirildiğini söylüyor:

“Staj bulurken de tabi ki erkekler de zorlanıyordu ama kadınlar tabi ki tanıdık olmadan, torpil olmadan, “biz başımıza bela almayalım, o kadar erkeğin içine kadın sokmayalım” ... Bunu ancak bir tanıdıkla, işte kıramayacakları birinin aracılığıyla gittiğinizde alıyorlardı. Ben ilk stajımı tanıdık vasıtasıyla buldum ve benim gittiğim şirket, küçük bir şirketti, iki gemisi vardı, ancak öyle bulabildim. Orada da ilk giden kadın bendim gemiye. Tabi Türk toplumunda, kardeş, bacı falan gibi bir yaklaşım da olduğu için o personelle o hiyerarşi düzgün kurulduğu zaman, yani kaptan tarafından, personel de istisnalar hariç tabi ki, o mesafeyi koyuyordu. O gemideki keskin düzen belli bir yere kadar koruyordu. Tabi şey diyenler oldu, “Gemide kadınlar uğursuzluk getirir.” Esprisine yapıyor, ama sürekli bu espri yapıldı yani.” (G6)

Staj bulmak günümüzde bile denizcilik öğrencilerinin karşılaştığı en büyük problemlerden biriyken, denizcilik fakültelerinde ilk kadın öğrenci olarak staj bulmaya çalışan görüşmeci, çalışmasının sonraki bütün kadınları etkileyeceği ve hepsini temsil etmenin sorumluluğu altına girdiğini dile getiriyor. Ayrıca staj bulmaya çalışırken birçok önyargıya mücadele etmek durumunda kalıyor:

“İkinci stajımı Cumhuriyet tankerinde yaptım ben, o zaman Türkiye'nin en büyük tankeriymi. Kendim gidip görüştüm, çok da makul karşıladılar. Çok güzel iki buçuk ay stajımı yaptım. İkinci stajımı orada yapmış olmak bana güç verdi. Çünkü Türkiye'nin en büyük tankerinde çıktım, okula geldiğimde “siz bana neler diyorsunuz ama ben yapıyorum işte” modu oluyor bu sefer. Üçüncü staj, ilk defa uzun sefer. Yedi buçuk ay kaldım o gemide. Ben de hep abilere soruyordum, ben bu mesleği yapmak istiyorum ve benim için gemi uzakyol. Tankeri gördüm, tamam çok güzel ama ben zabıt olarak gemiye başlamadan önce kuru yükü de görmek istiyordum ki zabıtlığımı de ona göre seçebileyim. Uzun seferime uluslararası kuru yük gemisinde çıkmak istediğimi söyledim, herkes bana “kızım sen manyak mısın, kuru yükte çalışılır mı, hem de uluslararası gemilerde, bir ay kara yüzü görmeyeceksin, yirmi tane adamla bir arada olacaksın, sen ne yapacaksın, biz bile gitmiyoruz o gemilere” diyor, herkes böyle “biz bile gitmiyoruz” diyorlar. “Kimler kimler var, ne ile karşılaşacağını bilmiyorsun”, diyorum ki “ya ben bu mesleği seçtim, ben bunu yapmak istiyorum, neden yani, hiç mi düzgün şirket yok”. Onu da araştırdım, okuldaki abiler “iyi bari madem kararlısın git ne halin varsa gör” dediler. “Hangi şirketler iyi onu söyleyin” bana dedim, “zaten seni göndermezler, kim seni gönderecek ama git görüş” dediler. Gittim şirketlerle görüşmeye, üniformamı giydim, hep de üniformalı gidiyoruz ki “biz de denizciyiz”

olsun. O zaman hiç unutmuyorum, randevu aldım görüşmeye gittiğimde personel müdürü şey dedi “uzakyol uzun staj mı, emin misin bak kuru yükte gitmek istediğine” falan dedi, “evet, ben mesleğimi yapmak istiyorum, kuru yük gemisini de görmek istiyorum” dedim. “Ya ben seni nasıl göndereceğim, sen benim kızım sayılırsın, ben seni nasıl güvenip de göndereceğim o gemiye altı ay, yedi ay?” diyor. “Neden güvenemeyeceksiniz?” dedim, “ama yirmi bir tane personel var gemide, hepsinin, erkeklerin içinde tek başına olacaksın sen” dedi. “Ben nasıl güveneyim” diyor adam, bocalıyor yani, ilk defa bir kızla görüşüyor sonuçta. Ben dedim ki ona “güvenmediğiniz personeli neden çalıştırıyorsunuz” dedim. “Ben sana haber vereceğim” dedi ama sohbet bir anda buz kesti yani. Haber falan vermedi bana tabi. Başka şirketlerle de görüştüm o arada. Sonra bir şirkette yine üniformalarımla gittim, yelken kulübündeyim aynı zamanda rozetlerim falan var, çok güzel karşıladılar beni, şey dedi “oo sen böyle general gibi gelmişsin, geç otur” falan dedi. Oturdum, karşılıklı sohbet ettik. “Sen istiyor musun gerçekten, olur mu, yapar mısın gerçekten? Bizim gemilerimizin nereye gideceği belli değil, dünyanın her yerine gidiyor, emin misin gerçekten” dedi. “Eminim” dedim. “Ama sana şunu söyleyeceğim, sen şu an çok büyük sorumluluk alıyorsun, bundan sonra başka kızların da gelmesi sana bağlı, senin çalışmana bağlı, sen böyle bir yükü, sorumluluğu kabul ediyor musun?” dedi. “Tabi ki kabul ediyorum” dedim. Ve beni gönderdiler bu şekilde.” (G16)

Zamanla şirket politikalarının değiştiğini, kadın öğrencilerin geçmişe göre daha çok firmaya kabul edildiğini ve artık kadınları kabul etmeyen şirketlerin hesap verilebilirliğinin arttığını dile getiren görüşmeci, kendisinin de içinde olduğu ilk dönem mezunlarının bu konuda oldukça zorlandığını ise şu şekilde ifade etmektedir:

“Bizde çok daha böyle şeydi. Şu an bunu söylediğinde şu cevabı verebilirsin yani “hangi yılda yaşıyorsun, artık banal ve modası geçmişsin” yani “resmen dönemi yakalamıyorsun” dersin. O zaman bunu böyle nişan gibi taşıyorlardı bir de, hani “kadın çalıştırmıyoruz” falan filan. Şimdi o kadar rahat değil diye düşünüyorum bunu söylemek, bunu söylediğinde birkaç kişi hani “Narıyorsun?” gibi tepki veriyor o zaman zaten çok şey yok, herkes yani kadın çalıştırmıyorum kısmı çok daha büyük bir kesimdi. “Abov kadın mı?” diyen... Bir alt dönemde arkadaşım var, staj arkadaşlarıyla, işte erkek arkadaşlarıyla staj arıyorlar, kısa staj. Bulunması biraz zor kısa stajın. Bir firma da öyle diyor “Abov kadın mı?”. O epey şey kalmıştı, sen de mi falan diye. O kadar tepki vardı.” (G7)

Benzer şekilde ilk dönemlerde staj bulmanın zorluğunu dile getiren görüşmeciler kendilerine işi bırakacakları gözıyla bakıldığından şans verilmediğini ancak şu an durumun eskiye kıyasla daha iyi olduğunu dile getiriyor:

“Ben staj başvurularında şunları hatırlıyorum, hala Türkiye’de yüzde elli öyle, denizcilik şirketleri kapısından kız öğrenci almıyor, çalıştırmıyor. Ama okul bunu alıyor, kız öğrencilerinin kontenjanı var, alıyor. Okul bunu aldığı için bir şekilde bir sene deniz stajı yapman gerekiyor, denize çıkman gerekiyor. Yani deniz stajını bir şekilde ticari gemilerde tamamlaman gerekiyor ama kız çocuklarını, öğrencilerini almıyorlar, sebebi de ileride bırakırlar diye. Ama buna şans tanınmıyor. Yani kapısından almadıklarını biliyorum, çok zor staj buluyorsun. (...) Şimdi çok daha fazla arttı. Ben mezun olalı on sene oluyor, on birinci sene, o zaman çok daha azdı. Şimdi artık meslekte biraz daha önünü açtık çünkü biraz daha kanıksandı.” (G3)

3.2.2. Staj Süreci ve Kadınların İlk Kez Gemiye Çıkışı

İlk stajlarına çıkan kadın öğrenciler gerek yaşlarının küçük olması gerek hiç tanımadıkları insanlarla çalışmanın stresi, gerek denizin ortasında yalnız kalışları ve ne olacağını, nasıl davranacaklarını, kendilerinin neyi beklediğini bilmeden çıktıkları yolda ilk hissettikleri şeyin çok büyük bir korku olduğunu dile getirmişlerdir:

“Okulda alışıyorsunuz psikolojik olarak ama tabii yirmili yaşlarında sonuçta bir korkutucu tarafı vardı. Neler yaşayacağım, tabii okuldaki o keskin şeyi görüyorsunuz, belli bir korkunuz, çekinceniz var, nasıl insanlar olacak sonuçta normal bir işe girmek gibi değil, normal biri işte evinize geliyorsunuz, arkadaşlarınızla birisi size yanlış bir davranışta bulursa paylaşabiliyorsunuz veya ne bileyim kimsenin size ulaşamayacağı bir alanınız oluyor. Gemide o biraz daha, ilk hatta gittiğimde çok yorgundum, otobüsle gitmiştim, hiç uyumamıştım, gemiye gittim üçüncü kaptan geldi. “Git biraz dinlen” dedi bana, “tamam” dedim. İşte ama onun heyecanı vardı biraz, yaşayacağım şeylerin, neler öğrenebilirim falan. Gittim uyudum falan ama hani böyle bir tedirgindi ama sonrasında tabii ki insan her şeye alışıyor, o ortama da alışıyorsunuz. İnsanlarla ilişki kurdukça daha rahat bir durum halini alıyor. Denizin ortasında olmak, böyle bir meslek yapabilmek için biraz da kaygıları falan yok saymak gerekiyor hani rahat edebilmek için. Yani otomatikman böyle bir soğukkanlılık da geçmişti ilk başta tabii şeydi. Bir de şöyle bir şey olmuştu ben adayla bağlantısı olan bir insandım, vapura falan çok biniyordum, denizde işte çok sallandığı da oluyordu, hiç beni etkileyeceğini falan

düşünmüyordum yani. Çok etkilenirim diye düşünmemiştim ama çok komik gemi ilk hareket ettiğinde limandan, gemiye ilk bindiğimde direk beni deniz tuttu. Artık o kaygıyla mı, şeyle mi nedir. Sonra geçti.” (G6)

“Direk böyle dehşet bir korku. "Allah'ım tamam buraya kadar geldim ama bundan sonra ne yapacağım?" Denizin ortasından dışarı bakıp böyle gerçekten bütün ruhunu korkunun doldurduğu bir andı yani. "Başardım!" olmuyor yani. Dehşet bir korku gerçekten, "dizlerinin bağı çözülmek" diye bir tabir vardır ya, ben ilk gemiye çıktığımda tiril tiril titrediklerini hissediyordum. Sonrasında işte ilk o geminin kumandasını alma, ya ilk deneyimlerin hepsi çok zordu. Çok büyük bir korku, çok büyük bir endişe, çok büyük bir stresle yaptığın bir şey. Her ne kadar konuya teoride hakim olsan da onu ilk yaptığında doğru yapman imkansızla yakın.” (G2)

Başlangıçta korksalar da gemide çalışmaya adapte olan kadınlar zamanla hissettikleri korkuyu yendiklerini, korktukları zamanın artık onlara komik geldiğini de dile getirmişlerdir:

“İlk gece vardiyamda baya tedirgin olmuşum, tamam gemi ama tanımadığım bir adam, hani ikinci kaptan. Benimle aynı vardiyada. Gecenin dördünde, kimse kimseyi görmüyor. Köprü üstüne çıktım, adamla baş başayım. Ne olacak ne bitecek bilmiyorsun, deniz karanlık, bir tedirgin olmuşum. Bir de gürültülü müzik falan açmıştı. Sonradan tanıdım, kötü biri değil evet ama ilk başta bir tedirgin oluyorsun. Sonradan aşıldı, hatta liseden falan arkadaşım “ya gece gece korkmuyor musun, tek başınasın” falan deyince komik geliyor, “niye korkayım ki” gibi geliyor.” (G17)

Staj ararken ve staj döneminde “mesleği zaten bırakacağı” algısıyla birçok mücadele etmek durumunda kalan, üzerine stajında kaza geçiren ve ne olursa olsun mesleğine sarılıp yoluna devam eden görüşmeciler yaşadıklarını şu şekilde aktarıyor:

“Okul mezunu olmadan öncesinde bir sene stajın var; iki kısa staj ve bir uzun staj olmak üzere toplam üç kere staj yapıyoruz. Kısa stajlarımı bir şekilde tamamladım ve çok zor oldu tabi bir staj bulmam. İşte "kız öğrenci nasıl olsa yapmayacak, en azından okuldan mezun olsun" diye şirketteki algılar o şekildeydi. "Ya işte kız okulundan mezun olsun, stajını tamamlasın, mesleği yapar mı yapmaz mı belli değil" gibisinden. Ama önyargıları yıkmak için denizde gerçekten erkekler çalışıyorsa bir kat, biz çalışıyoruz iki kat. Yani erkek belki hata yapıyor ama senin hata yapma lüksün çok fazla yok. Çünkü en ufak bir hatada, hata demiyim zaten bilinçli yapamazsınız çünkü

öğrenme aşamasındasın. Bu öğrenme aşamasında "ya işte beceremeyecek" algısı, "yani işte nasıl olsa kız, üstelemeyelim" gibisinden bir algı oluşuyor. O nedenle çok daha fazla çalışıyorsun, kendini ispat etmek istiyorsun, bu da insanı çok fazla yoruyor. Ve bunu da başardığın zaman, kendini kanıtlarsan o şirkette çalışıyorsun. Ben uzun stajımda kaza geçirmiştım. Ayağım kırıldı gemide, sekiz gün kırık ayakla kalmıştım. Talihsiz bir travma diyeyim. Ondan sonra ben mezun olduğumda gemide çalışmak istemedim açıkçası. Çünkü işte sekiz gün gemide ayağın kırıldığı zaman gemide rahat hareket edemiyorsun, tuvaletini, banyonu yapamıyorsun. O zamanki yaşadığım şeyde şey düşünmüştüm mesela, dönem dönem değişiyor, gemi gerçekten çok zor, başına bir şey gelebilir, travma yaşayabilirsin. Ama daha sonra mezun olduğum zaman karada devam edeyim, mutlaka bu işin ofis kısmı var, ofis kısmında gemi yönetimi kısmı var ki tercihim, hedefimi o şekilde değiştirmiştim. Bunu değiştirdikten sonra karada başladığımda gördüm ki, bu meslekte yükselebilmek için mutlaka deniz tecrübenin olması gerekiyor. Ve ben de dedim ki "hayır, pes etmiyorum, vazgeçmeyeceğim, sonuna kadar gideceğim, en azından biraz daha deneyeyim". Birkaç kontrat diyoruz biz, dört aylık tankerlerde işte cruise'larda altı aylık bir kontrat süresi imzalayıp o şekilde gemiye çıkıyorsunuz ve dört ay boyunca inmiyorsunuz yani gemiyle beraber devam ediyorsunuz. Öyle başladım biraz daha deneyeyim diye, on yıl olmuş. Şimdi geriye dönüp bakınca "ne kadar uzun geçmiş" diye düşünüyorum. Ama mesleki olarak şu an hala staja sadece dış görünüşünden, işte kız, daha böyle erkeksi olmamızı bekleyen, daha böyle dişiliğini unutup paspal bir şekilde... Hayır, orası bizim özel hayatımız, yani özel durumumda ben bu şekildeyim ama denizcilik mesleğini de yapabiliyorum, çalışabiliyorum. Biraz da beyinlerde ve fikirlerde, maalesef düşüncelerde... Dışının kalıbına göre, yani insanları da çok kolay yargılamak, görünüşüne göre, işte cinsiyeti bayan. Ben şunu çok biliyorum görüşmede, mesela çok istemiştım bir şirkete girmeyi bir dönem, işte "zaten kadınlar çok fazla meslekte yok, zaten çalışmıyorlar". "Siz benim hakkımda neden düşünüyorsunuz ki?" dedim. "Ben bu meslekte uzun zaman yapmaya devam etmeyi düşünüyorum. İşte kaptanlığımı da alıp daha çalışacağım." En son da şunu söylemiştim, "cinsiyetimi ben tercih etmiyorum, ben kadın olarak dünyaya geldim, cinsiyetimi ben tercih etmediğim için beni bu şekilde yargılayamazsınız", işte "sen kadınsın, sen bu işi zaten yapamayacaksın, ben seni neden gemiye göndereyim ya da neden şirketime alayım" diye. Zaten bir süreden sonra o kafalarla, o düşüncelere sahip insanlarla da çalışmak istemediğimi fark ettim." (G3)

Şirketlerin maaş politikaları sebebiyle parasını alamayan, kalması gerekenden uzun süre gemide kalan, çalışma süreleri uzayan tayfanın idaresinin çok zor olduğunu dile getiren görüşmeci, yapması gerektiği şekilde emir verdiğinde bile kötü şeyler olabileceğini, konuşurken dikkatli davranması gerektiğini dile getiriyor:

“Benim ilk kısa stajım kürü yükü ve ortamın çok laçka olduğunu fark ettim. Gerçekten çok laçka, insanların sinirleri bozuk, altı ay kontrat, maaşı aldı, almadı olanları da var. O şirket için öyle değildi ama kuru yükte olabiliyor böyle şeyler. Böyle faktörler insanları daha fazla gerebiliyor. Çünkü senin gemide bulunma sebebin, çoğu insan için, para. Parayı on gün, bir ay geciktirmeleri çok demotive ediyor insanları. Öyle olunca sen üstü olarak, iş de yapılacak sonuçta yük taşınıyor, bir iş söylediğinde daha da gergin bir hale geliyorlar. Ve mesela kaptanlar olarak, mühendisler olarak bizim salonlarımız ayrı oluyor. Her ne kadar onların konuştuklarını duymasak da, bilmesek de aslında onlar kendi içlerinde birlik oluyorlar, organize oluyorlar, sürekli olarak seninle, onunla, bununla ilgili kötü konuşabiliyorlar. Birbirlerini çok fazla gazlıyorlar. Olaylar bir tık dış faktörler, şirketlerin maaş politikası, çalışma süreleri, indirdi indirmede, o çok etkili mesela. “Kontratım bitti, iki aydır buradayım” falan, bunlar çok etkili. Bir tık da işte, üstsün evet ama yaklaşımın çok önemli. “Yap, et” böyle emir kipiyle konuştuğunda çok çok geriliyor insanlar. Hani öyle böyle çok kötü şeyler olabiliyor.” (G17)

Denizde çalışmanın birçok avantajı olduğundan bahsetmiştik. Yeni ülkeler görme, bu ülkelerde vakit geçirme bu avantajların biri olarak karşımıza çıkar. İyi geçirilen staj deneyimi de mesleğe devam etme konusunda son derece teşvik edici olmuştur. Bazı kadınlar için bu staj deneyimleri, ileride yapacakları mesleği sevmelerini, karakterlerinin bu iş için uygun ne kadar uygun olduğunu görmelerini ve mesleğin avantajlarını yaşamalarını sağlamıştır. Bunların örneği şu şekildedir:

“Birinci sınıfta hemen bu mesleği yapacak mıyım yapamayacak mıyım diye, babam falan çok istemiyordu “denizci mi olunur, olmaz kızım, karada ol, yanımda ol” deyip duruyordu. En büyük o konuda destekçilerimden biri annem işte “yapar, eder” falan, benim de çok başıma buyruk da olsam şimdiye kadar çok şeyi idare ettiğimi bilir. Öyle bir cesaret etmişim işte. O yüzden birinci sınıfta hemen gemiye katılmak istedim ben, staj yapmak istedim. İtalya- İspanya hattında. Gittim kendim limana, birilerini buldum, “gemiye çıkmak istiyorum ben” dedim. Hayatımda hiç öyle bir iş görüşmesi yapmamıştım, gittik kılavuz kaptanlarla oturduk, çay içtik, bölümümü, okul

puanlarımı, derslerimi sordular. O zaman da şansım sınıftaki tek kız olduğumdan mı bilmiyorum bölüm birincisiydim birinci sınıfın sonunda. O psikolojide ben bir tek ders çalışmışım herhalde. Ondan sonra güzel bir staj deneyimi oldu. Üç ay boyunca İtalya-İspanya hattında çalıştım, çalıştığım insanlar çok güzeldi. Ben gemi hayatının o kadar güzel olduğunu bilmiyordum. Cruise gemisinde staj yapmıştım, İtalya'ya gidiyoruz, İtalya'da bir hafta boyunca kalıyoruz, her gün mutlaka akşam eğlence, sonra gemiye geri geliyoruz. Sefer yaklaşık bir hafta sürüyor, bir hafta sonra Türkiye'desin. Türkiye'de de Bodrum'da liman yapıyor. Eve gidip gelebiliyorum, ailemi görüp geliyorum. Güvertede böyle akşam üstü sofralar kuruluyor, tenekelerle şaraplar içiliyor. Öyle bir ortamda staj yaptım yani. Ben dedim ki bizimkilere o yüzden "Ben bu mesleği yapacağım, devam edeceğim", o keyfini de gördüm. "Tamam" dediler ama sırada şey oldu, "bu mesleği yapacaksan, ömür boyu yapmayacaksan cruise gemisinde yapma." Çünkü cruise'da bir alıyorsan tankerde iki, üç alıyorsun maaş olarak. O yüzden bir an önce tanker gemilerine çıkmaya çalış, özellikle kimyasal tanker, bulabilirsen LNG, LPG, doğal gaz gemileri" vesaire dediler. Ve ben böylelikle okul derecesi sayesinde, üçüncü sınıfta da hala okul birincisiydim, direk beni görüşmeye çağırdılar, şirketin kimyasal tanker gemileri vardı. İşe kabul edildim, sonrasında uzun bir staja çıktım, o zaman üç ay değil, altı aydı. Altı aylık kontratım boyunca Avrupa'daydık. Yukarı Saint Petersburg tarafına da gittik, Fransa, İspanya, Hollanda taraflarında, İngiltere'de, buralarda dolaştık, yani Baltık Denizi, çok güzeldi o yüzden. Seferler kısa, üç gün, beş günde bir limandasın. Dışarıya gidip geziyorsun, orada da güzel insanlarla çalıştım. Aynı paralelde devam etti yani benim mesleğe bakış açım." (G11)

Staj zamanı denizci kadınların en çok çekindiği, yalnız kaldığı, sosyalleşemediği dönem olarak gözlemlenmiştir. Bu dönemde kadınlar genellikle odalarından çıkmadan, tek başlarına vakit geçirdiklerini dile getirmişlerdir:

"Staj zamanımda çok kitap götürmüştüm, kitap okuyordum, işte müzik dinliyordum. Hep CD'lerimiz vardı o zaman, hani filmleri herkes birbirine veriyordu o zaman, CD'lerden film izliyordum. Genellikle daha çok tek başıma vakit geçirmeyi tercih ediyordum stajyerken, dayanabildiğim kadar, sonuçta ne olur ne olmaz, gerek yok gibisinden ama çalışmaya başlayınca biraz daha hem statü olarak farklı konumda olduktan sonra, diğer zabıtlarla salonumuz vardı ortak oturduğumuz, orada işte televizyon açıp izliyorduk, kağıt oynuyorduk, çay içiyorduk, böyle normal bir, birbirine

mecbur bir arkadaş ortamı vardı. Öyle çok sıkılmıyorduk ama tabii bazen mesela bir derdimiz olduğunda çok samimi, paylaşabileceğimiz birisi olmuyor. Onun eksikliğini, erkekler için de böyle ama bir kadın olunca... Erkekler biraz daha kendi aralarında normal hayatta da birçok dertlerini yüzeysel geçebiliyorlar, kadınlar daha konuşma ihtiyacı duyduğu için öyle bir ortam olmuyordu, onlar sıkıntıydı.” (G6)

Biz o kadar korkuyorduk ve çekiniyorduk, bir arkadaşım daha vardı, kamaramızdan dışarıya çıkmıyorduk ilk zamanlar. Zabitan salonuna gidip oturabiliriz biz de, stajyeriz neticede. Ama korkardık böyle, işin haricinde bir ortamda bir araya gelmeye çekinirdik. (G12)

3.3. Denizcilik Şirketlerinin İşe Alım ve İstihdam Süreçlerinde Yaptıkları Cinsiyet Ayrımları

Yapılan görüşmelerde kadınların yaşadığı önyargı, ayrımcılık, mobbing, taciz gibi olayların çok büyük bir kısmının şirket politikalarından kaynaklandığı, şirketlerin bu olaylar karşısında çözüm üretmek, önlem almak, bu olayların suçlusu olan kişilerle çalışmamak gibi politikalar izlemek yerine kadınları suçlar bir tavır aldığı; kadınları işe alımda, terfi ettirmekte doğrudan ayrımcılığa gittiği, kadınların mesleklerini devam ettirme konusunda teşvik edici herhangi bir program izlemedikleri saptanmıştır. Ne kadar başarılı olurlarsa olsunlar cinsiyetleri sebebiyle ayrımcılığa uğrayan kadınlar için şirketlerde bir iş bulmak ve bu işi devam ettirmek oldukça zor bir durum haline gelmiştir:

“İş ararken gerçekten her türlü imkanı ortaya koymanız gerekiyor. Tamamen torpil üzerine bir sistem var. Denizcilik firmalarında bu daha yoğun diğer firmalara nazaran. Çünkü profesyonelleşmiş bir alt yapıyı oluşturmuş çok nadir şirket var. Hala eski sistem ilerliyor her şey, armatör mantığıyla ilerliyor. O kadar fazla insan aradım ki inanamazsın. Belki otuz tane ismin yazılı olduğu, onların da beni yönlendirdiği birkaç ismin yazılı olduğu listelerim vardı. Hala o defterleri saklıyorum mesela. Kadın olunca biraz daha zor çünkü ilk tepki şey oluyor aradığınız zaman “biz zaten kadın zabıt almıyoruz”. Yani aradığım şirketlerin yarısını böyle üzerini küfrede küfrede çizmeliğim var. Psikolojik olarak bu süreç de çok zor. Geleceğe hazırlamaya çalışıyorsunuz kendinizi ve sürekli ret yiyorsunuz sadece cinsiyetiniz dolayısıyla.” (G18)

Gemide bir kadın tacize uğradığında ona her anlamda destek olup güçlendirerek, olabilecek diğer olaylara karşı ne yapması gerektiğini düşünüp, çözüm üretmesi gereken şirketler tacize uğrayan kadınları suçlayarak, taciz vakalarını önlemek adına kadınlarla çalışmama gibi ironik bir çözüm bulmuşlardır. Üstelik bu durumu kabul edip dile getiren personel müdürünün de bir kadın oluşu eril iktidarın ne kadar güçlü ve içselleştirilmiş olduğunu gözler önüne sermektedir:

“Şirketlerde de aynı şekilde, ilk iş ararken başvurmaya gittiğim şirketler var ve personel müdürü kadın. Kadın olmasına rağmen kadınları kötülüyor. Hatta böyle o kadar komik bir duruma denk geldim ki, bir denizcilik firmasına gittim, işte başvuru yaptım, “biz kadınla çalışıyorduk ama çalışmayı bıraktık” dediler. Neden olduğunu sordum. İşte bir ikinci mühendis bayan zabıt varmış gemide ve çarkçıbaşıyla sıkıntı yaşamış. Yani adam tacizde bulunmuş ve kızı da indirmişler. Ondan kaynaklı biz kadın personelle çalışmıyoruz. Peki dedim “o zaman erkek personelle çalışmayı bırakın, burada sıkıntıyı yaşatan erkek yani kadın değil ki.” Yani kadının başına kötü bir olay geldi diye kadınla çalışmayı bırakmak nedir. O da bir kadındı yani, personel müdürü. (G8)

Denizcilik şirketlerinin kadınlara karşı uygulanan mobbing, taciz, şiddet gibi olaylar karşısında gösterdiği umursamazlık, bu durumların bir yaptırımının olmayışı ve hatta şirketlerin kadınları davranışlarından dolayı suçlama eğiliminde olmaları olayların faillerine cesaret vererek, aynı olayın tekrarlanabileceği izlenimini de verir:

“Sürekli bir mağduru suçlamak, yani biri bir güç kullanarak birinin yaşam hakkını elinden alıyor ya da işte onun sınırlarına giriyor güç kullanarak, şiddetle yapıyor ve sen buna göz yumuyorsun. Yani sıfır tolerans olsa şirketlerde, biri bunu yapmaya cesaret eder miydi acaba? Buna göz yumuyorsun sen yani, göz yumarsan o bir gün bir kadın olur, bir gün bir erkek olur, bir şekilde buna göz yumduğun insan birilerine yapacak yani bunu. Senin buna göz yumduğunu biliyor çünkü. Benim bununla ilgili bir bedel ödememe gerek yok düşünüyorsa, ben çalışırım her yerde diyorsa bunu yapmaya devam edecek. Bu insanların bunu yapmaya devam edebilme sebepleri yapabiliyor olmaları. Bu konuda bir engel görmüyor olmaları. Sen böyle bir tacizci benim asla işyerimden giremez dersen, mobbing yapan bir insan benim işyerimde bulunamaz dersen bu farklılaştırır işi. Sen buna davet çıkarıyorsun, alıyorsun tacizciyi baş tacı ediyorsun, gemine gönderiyorsun tekrardan da. Sonra diyorsun ki işte kız almıyorum, saçma, saçma sapan bir davranış yani.” (G7)

"Çalıştığım firmada ben üç yıl çalıştım, stajdan sonrasındaki firmamda ve o kadar da çalışmama rağmen hani bütün olumsuzluklara rağmen, istekli bir şekilde ikinci kaptan olma aşamamda, şirketteki yönetim değiştiği için bir anda, "maalesef ki artık kadın çalıştırmıyoruz" dediler bana. Ve ben orada üç yıl emek verdim ve tam terfiim geldiği zaman. Biliyorsunuz biz mezun olduğumuz zaman, stajları tamamladıktan sonra ehliyet sınavına giriyoruz, yeterlilik sınavı ve zabıt oluyoruz gemiadamlarından. Bu sınavı tamamladıktan sonra, zabıtlığımızdan sonra onun bir süresi var, şu an otuz altı aya çıktı, otuz altı ayı tamamladıktan sonra tekrar sınava gidiyoruz ve ikinci kaptanlığa yükseliyoruz. Ki ben o kadar çaba gösterdim, o süreyi çok kısa sürede tamamlamıştım, tam ikinci kaptanlığım aşamasında şirket bana dedi ki "biz kadın kaptan çalıştırmıyoruz" ve ben yıkılmıştım. Tekrar çağırdılar beni ama ben gitmiyorum tabi, handikabım var. Ve çok üzülmüştüm o zamanki düşüncemle hatta bir anımı paylaşmak istiyorum. O şirket beni artık, yani sadece benimle alakalı değil, başka çalışan kadınları da istemiyor, yani tamamen yönetim ve zihniyetlerin değişmesiyle alakalı. O arada şirket araştırırken, işte başvuru yapmak için CV doldurup, telefon açıp, işte "müsaitseniz gelebilir miyim, şirketinizde çalışmak istiyorum" dediğimde, bir tane personel müdürü, işe alımlara bakan personel müdürü şey demişti bana telefonda, "maalesef benim fikrim değil ama şirket yönetimi kadın çalıştırmak istemiyor" demişti. Sebebini sormuştum ben de, tabi ki bozuldum, o arada iş bulma stresindeyim, evdeyim, sıkılıyorum, bir yandan çalışmak, üretmek istiyorum, hani sabah kalkıyorum mutsuzum, bir şeyler yapmam lazım, mesleğimi yapmak istiyorum, başka bir şekilde bir şeyler düşünmek istemiyorum. Ben de bunun üzerine "peki sebebi nedir" dedim. İşte "bir kadın arkadaşımızın başına bir şey gelmiş, bir problemle karşılaşmış kadın erkek ilişkileriyle alakalı". Peki dedim "hiç erkekler tarafından problemle karşılaşılmıyor mu" diye sordum ve kapattım telefonu. Yıllar sonra o personel müdürü, benim çalıştığım şirkette personel müdürü oldu, "Aa hoş geldiniz" dedi, "hoş bulduk" dedim. "Ya işte ben kadınların çalışmasını çok destekliyorum ama benim eski şirketim çalıştırmıyordu" dedi. "Hatta bir gün telefonda bir kızla konuştum, bana böyle böyle söyledi" dedi. Dedim "O, bendim". Çünkü gerçekten bir erkek hata yaptığı zaman meslekte devam ediyor, "erkekleri almıyoruz" demiyorlar ama herhangi bir kadının hatası diyeyim, hata da olabilir, olmaya da bilir ama o kişiye ait. Yani neden diğer bütün cinsiyetin üzerine dağılıyor, bunu anlamış değilim. İnşallah daha çok azalacak bu düşünce sistemi, ben ona inanıyorum." (G3)

Denizlerde çalışan “gemiadamı sayısının düşmesi, ticari baskıların artması, uzun çalışma saatleri, beslenme yetersizlikleri, aşırı iş yükü, ses ve vibrasyona maruz kalma, düşük kalitede uyku, olumsuz çevre faktörleri, aşırı iş yükü ve stres, enerji ve güç kaybına yol açarak %80’i insan kaynaklı olan deniz kazalarına neden olmaktadır” (Kurt, 2010: 32). Bu ifadeden anlaşılacağı üzere erkek egemen olan denizcilik sektöründe erkekler deniz kazalarına neden olacak çeşitli hatalar yapmaktadır. Ancak bu hatalar insani hatalar olarak değerlendirilip, yaşanan sorunlar üzerine çözümler üretilmeye çalışılırken, şirkette çalıştıkları belki de tek kadının yaptığı tek hata tüm cinse addedilerek “kadınlar bu işte hata yapıyor” algısıyla, onlarla çalışmayı bırakmaktadırlar. Bu durumun mantıklı bir yanı olmadığı aşıkardır. Ve bu davranış modeli, şirketlerin kadınları ötekileştirmesi ve ayrımcılık yapması doğrultusunda açıklanabilir:

“Bir arkadaşım geçenlerde bir firmaya başvuruya gitmiş, personel müdürü” biz kadın kullanmıyoruz” demiş. Sinirden elim ayağım titredi. Bari “kadınlarla çalışmıyoruz” de, “kadın kullanmıyoruz” ne demek ya. Zaten kullanılmak istemiyoruz ki yani, derdimiz çalışmak, ekmek parası, hepimizin aynı yani. Sektörde işler kötü yani, Türkiye’de atıyorum on tane firma vardır şu an kadın oraya gittiğinde, ki o da kaptanlık, ikinci kaptanlık yani böyle management pozisyonunda değerlendirilip değil de, hani daha junior pozisyonlarda değerlendiren bile on tane firma vardır. Gerisi zaten çok şey, hala “babam için mi arıyorsun, kocam için mi arıyorsun” diyen firmalar var. Çünkü hangisine sorarsan sor, hepsinin bir hikayesi var. İşte diyor ki “biz bir zaman diliminde almıştık, sonra gemide şöyle şöyle bir olay oldu, armatörden kesin talimat var almıyoruz”. Ya abi tamam da senin hayatın boyunca gemide olan bir tane mi olay var? Bin bir türlü tane olay var, bir tanesini kadınla yaşadın diye, niye bütün pastayı kadınların suratına atıyorsun. Bir kadının hatasında sen diğerlerinin de üstünü çiziyorsun. Tamam o kadını savunmuyorum. Belki gemide gerçekten çok yanlış işler yaptı, berbat işler yaptı, gemiyi birbirine düşürdü. Ona verilen işleri “ay ben yapamam” dedi, kenara çekildi falan. Hepsi olabilir tamam mı, senin yaşadığın tecrübene saygı duyuyorum, hiçbir sıkıntı yok bunda ama benimle, o kadının bir olduğuna dair fikir sana nereden geliyor yani? (G2)

Şirketlerde işe alımda kadınlara karşı uygulanan ayrımcı ve katı politikalar, erkekler için geçerli değildir. Personel eksikliği sebebiyle denetimsiz şekilde işe alınan

ve yaptığı hatalar defalarca kez görmezden gelinen erkeklerin ise yıkıcı sonuçları olan olaylara sebebiyet verdikleri dile getirilmiştir:

“Biz bir kadınla problem yaşadık, o yüzden bir daha kadınla çalışmak istemiyoruz” diyen zihniyet, “bu adam sorunlu, ben bununla çalışmamayım” şeyine girmiyor. Yani günün sonunda ihtiyacına göre karar veriyor. O maaşla bulabildiği kişi oysa, onunla devam ediyor. Ben çok karşılaştım yani, bir gemide sorun çıkartmış, başka bir gemiye gönderiliyor. Niye “aa bu gemide onunla baş edemediler, öbür gemide etsinler”. Hani “biz bununla yollarımızı ayıralım” çok deme yoluna gitmiyorlar açıkçası. Çünkü kimsenin işine gelmiyor. Yani böyle keskin bıçak çok daha profesyonel ve daha national şirketlerde söz konusu. Yani böyle daha küçük ve daha amatör şirketlere bakarsak zaten düşük maaşa çalıştırıyor, farklı şartlarda çalıştırıyor. Adam sesini çıkarmadan o gereklilikleri sağlıyorsa, o maaşa okay diyorsa, “aman canım sorun çıkarırsa da çıkarsın, işte bu gemiden alırsız öbürüne veririz, bu kaptan baş edemedi öbürü eder, bu çarkçıbaşı baş edemedi öbürü eder, onun hakkından o gelir” zihniyeti devam ediyor maalesef. Ki olmaması gerekiyor. Geçtiğimiz yıllarda biliyorsun gemide cinayet işlendi ve sonradan ortaya çıktı ki o yağcı inanılmaz sorunluymuş ve şirket bunu bile bile göndermeye devam etti adamı.” (G13)

“Yapılan çok fazla yanlış var, bunda ülkedeki personel eksikliği de etkili diye düşünüyorum. Çünkü sayımızda her ne kadar çoğalma var gibi gösterilse de çok fazla bir artış yok. İnsanların tercih ettiği bir meslek değil. O yüzden ellerinde ne varsa ona tutunuyorlar. Bunlar çok yanlış ve hepsi de birbirine bağlı şeyler aslında. Denizciliğe yönlendirecek bir alt yapımız olsa, Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili bir ülkeyken bu kadar vasat durumda bir sektörün olması çok fazla şeyi etkiliyor. Haliyle eğitim seviyesinin düşük olması çok fazla şeyi etkiliyor, insanların profilini bile etkiliyor baktığın zaman. Ama buradaki kritik sorun o kişiyi seçen personel müdürünün bir background araması yapması konusundaki basiretsizliği, belki de önemsemeyişi, ikincisi de karşısındaki insanın sorunlu bir yapısı olabileceğini görecektir psikoloji bilgisi eksikliği diye düşünüyorum. Çünkü orada insanı seçen kişi direk o, gözlem yapması gereken kişi o. Ama bir insanı gözlemlemek zor bir şey tabi, buna dair bir eğitim alınması gerekir. Seminerler verilmesi gerekir en azından bu alandaki kişilere, çünkü çok kritik bir meslek. Yani kaçış yok.” (G18)

Şirketlerin işe alımda yaptığı bir diğer ayrımcılık ise kadınlara sunulan işlerin yüksek mevkili işler olmamasıdır. Örneğin, kadınlara kendilerine daha uygun olduğu düşünülen ofis işleri önerilir şirketler tarafından:

Ben mesela firma değiştirmeye karar verdim, direk karadan üç tane iş teklifi aldım, oysa gemi arıyorum. Kadın olduğum için, erkek olsan kimse arayıp “karada şöyle bir işimiz var” demez. Kadın olduğun için “ofiste çalışın, ofis düşünmez misiniz, ofis yapalım” falan diye böyle, bir de sanki daha az maaşa şey yapacaktınız gibi “aa tamam gelirim ben”. (G17)

Kadınlar sadece işe alım sırasında ayrımcılık yaşamakla kalmamış, aynı zamanda sigortasız işlerde çalışmak durumunda kalmışlardır:

“Kanunla olsa da Türk bayraklı gemimiz çok fazla yok artık. Türk bayraklı olan gemi şirketlerinden bir tanesi de “bana her türlü cezayı yazın, ben kadın çalıştırmıyorum” diyor. Benim mesela şu an sigortam yok, ben yirmi beş yaşının altında olduğum için hala ben annem tarafından bakılıyorum gibi gözüküyor. Kadın, erkek her şeyi geçtim benim sigortam ödenmiyor, benim dışarıdan sigorta ödemem gerek. Bunlar da Türk bayraklı gemide çalışan insanların yaşadığı bir sıkıntı.” (G14)

Uluslararası kuruluşların kadın denizcilerin istihdamına ve eşitliğine yönelik oluşturduğu politikaların sektörde etkili olduğu söyleyen kadınlar, sektördeki varlıklarının ise temsil boyutunu geçmesi gerektiği dile getiriyorlar:

“Ben mesela şirket manüellerine bakıyorum hep erkek var hep diyorlar “he should do this” mesela, en basit örnek bu. Neden? Oraya bir “slash” bir de “she” ekle yani. Çok basit bir mesela, bunlarda bazen kırılıyorsunuz. Ama bu zaman içerisinde düzeltilmeye başlanıyor mesela. Geçen bir tane şirketin manuel’ini tekrar okuduğum zaman onun da düzeltilmiş olduğunu gördüm. En azından düzeltilmeye başlanmış, tamamı düzelmemiş ama bir kısmı düzeltilmiş. Bunların yavaş yavaş düzelecek şeyler olduğuna inanıyorum ben. Ben 2002 mezunu, 2005 mezunu ablamla aynı problemleri yaşamıyorum. Onlar çok daha kötü zamanlar geçirmiş. Artık kadınlar da şeyi biliyor, IMO’nun bir propagandası var mesela “equality, mobbing”. Alenen yazıyor bu arada, “kadına herhangi bir şekilde mobbing yapılması idari yaptırımlara sebep olacaktır.” Uluslararası bir boyutta artık, insanlar da birazcık bundan korkmaya başladılar. Şirketlerin şeyi kullandığını düşünüyorum ben “kadınlar bir görüntü süsüdür”, “biz kadınları alıyoruz, kadınları çalıştırıyoruz”. Bu bir reklamdır.” (G14)

“Şu an yapılan şeyler çok göstermelik, samimi değil. Tamamen bunları alt sebebi, geçen sene IMO'nun genel sekreteri "women empowerment" diye bir şey attı ortaya. Dedi ki işte "bu seneyi bunun yılı ilan ediyorum" doğasıyla şirketler birbiriyle yarışa girdi. İşte "biz kadın alalım, kadınlara şöyle bir şey yapalım”, tamamen IMO'nun gözündeki şirket profilini yükseltmek adına yapılmış bir şey. IMO'nun bunu yapması tabi ki çok güzel oldu, kadın çalıştırmayan şirketlerin neredeyse yarısından çoğu, büyük şirketlerden bahsediyorum tabi, patır patır kadın aramaya başladı. Hemen kadın çalışan sayısının averajları tutuldu, onlar yükseltilmeye çalışıldı falan. Dolayısıyla IMO'nun attığı adımın yankıları güzel oldu burada. Ama bir kısmı hala göstermelik yapılan hareketler, gidip baktığında, mesela soruyorsun, "Ben gemi kaptanıyım", zabıt falan değil yani, "ben gemi arıyorum çıkacağım" falan, "aa kaptanlık veremiyoruz". "İkinci?", "Yok, ikincilik veremiyoruz." Hani ne veriyorsun, stajyer, junior officer, okay ama onun üstüne eğer sen o şirkette yıllardır çalışmıyorsan, kendini ispatlamadıysan öyle bir şans sana kimse hala vermiyor yani. İş biraz göstermelik tarafta hala.” (G2)

Kadınlar ancak meslekleri konusundaki çabalarını ve heveslerini defalarca kez gösterdikten sonra, kendilerine karşı olan tutumun biraz kırıldığını ifade ediyorlar. Bu durumun çözümü için hiç kadın çalıştırmayan şirketlere kota uygulaması getirilmesi fikrini ileri sürüyorlar:

“Ben stajımda daha öncesinde beş yıl boyunca "hiç kadın çalıştırmayacağız" diyen bir şirket "bak seni ilk başta alıyoruz" dediler ve ben orada uzun süre çalıştım. Daha sonra çalıştığım firma da dedi ki "hiç biz kadın çalıştıramadık bu zamana kadar", tabi ben kapılarını kıra kıra, artık istekli olduğumu, hevesli olduğumu göstere göstere tekrar alındım ve devam ediyor, en son firmamda da ilk kadın kaptanım filodaki. Bunun aslında denenmesi lazım, ama şu da değil kesinlikle; bir kişi çalıştı ve ondan memnun değilsin diye "ben artık kadın çalıştırmıyorum". Ama bir kota konulabilir ve "hiç çalıştırmıyorum" diyen şirketlere en azından "yüzde on kadar kadın kaptan, denizci alacaksınız" diye bir genelge getirilebilir.” (G3)

3.4. Denizcilik Sektöründe Çalışan Kadınların Deneyimleri

3.4.1. Kadınların Denizcilik Sektörü Üzerine Görüşleri

Denizcilik mesleği dünyanın en zor meslekleri arasındadır. Erkeklerin egemen olduğu denizcilik sektöründe çalışmak ise kadınlar için çok daha fazla mücadele etmek anlamına gelmektedir. Uzun kontrat sürelerinde, aileden ve sosyal yaşamdan uzak, haberleşme imkanlarının çok kısıtlı olduğu gemilerde birçok tehlikeyle, iş yüküyle ve sayısız önyargı ve ayrımcılıkla, kimi zaman tacizle mücadele etmeye çalışan kadınların bu işi yapabilmek için çok cesur olmaları gerektiğini söylemek yanlış olmaz. Kendilerine biçilen rolleri kabul etmeyip, var olan bütün önyargıları kırı kırma meslekleri için mücadele eden kadınlardır denizci kadınlar. Kadınların hangi koşullar altında bu mesleği yapmaya çalıştıklarını görmek ise onlara hak ettikleri değeri vermek adına çok önemlidir.

Gerek insan ilişkileri gerek gemide çalışmanın getirdiği yoğun iş temposu ve buna bağlı olarak yıpranma durumu sebebiyle denizciliğin zor bir meslek olduğunu dile getiren görüşmeciler şu ifadeleri kullanıyorlar:

“Zor gerçekten, insan için zor bir meslek denizcilik en temelinde. Çünkü gerçekten çalışma hayatı dışında, bir sıkıntınız varsa ben evime geldim, kapımı kapattım, o işi unuttum yapamıyorsunuz. Yani çok yorgunuz ama kimse sizi anlamıyor, anlayamaz çünkü herkes yorgun. Çünkü gemi hayatı gerçekten fiziksel ve psikolojik olarak zor bir hayat ve kimsenin sizi tolere edecek, hani belli bir sınırın dışında şeyi olmuyor. Mesela hastasınız, bir gün hasta oldunuz, iki gün hasta oldunuz, sonuçta vardiya tutulması gerekiyor, sekiz saat vardiyanız var günde, ikinci gün iyileşmeniz gerekiyor. Çünkü kimse sizin için on altı saat vardiya, hani bölüşülse bile on iki saat vardiya tuttuğu zaman göze batıyor, keskin yani, idare etme şeyi de daha sıkıntılı. O yüzden daha yıpratıcı bir durum, bir de insanların tabii egoları işin içine girdiği zaman çok daha zorlaşıyor. Yani kolay bir meslek değil.” (G6)

“Günlerce uyumadığımız zamanlar oluyordu çalışırken. İki, üç gün hiç uyumadığımı biliyorum. Gözlerim artık mosmor olmuştu. Gerçekten kolay bir meslek değil.” (G5)

Denizdeki yaşama alışmanın ve var olan düzenden ayrılmamanın zorluğunu dile getiren görüşmeci şunları söylüyor:

“Hiç beklediğim gibi değildi, çünkü kaptanlığı kolay sanıyordum aslında, simülasyonlarda gördüğüm sanıyordum ama asla değilmiş. Ve zorlandım, çok zorlandım. Konuşmakta zorlandım, bildiğim kelimeleri unuttum, İspanyolca konuşmak zorundasın, İngilizce konuşmak zorundasın, yemek yiyorsun yemeklerine alışmak zorundasın. Hiçbir şey karadaki gibi olmuyor çünkü imkanlarımız kısıtlı tabi ki. Hasta olduğun zaman kendin iyileşmek zorundasın her şeyden önemlisi.” (G1)

Denizcilik mesleğinin yapılması için belirli bir karakterde olunması gerektiğini dile getiren görüşmeci, mesleğin zorluklarını şu şekilde dile getiriyor:

“Karakterinin uygun olması gereken bir meslek her anlamıyla. Çok kısıtlayıcı alanları var, çok psikolojik baskıları var, gerçekten çok fazla. Ve bunların hepsini yönetebilmeyi gerektiriyor. Bu çok zorlu bir hadise. Arkadaşlarıma bakıyorum bir ofisin içindeki kaosu kaldıramazlarken, bizim hayatta kalmaya yönelik bir çabamız var sürekli. Ve o süreçte de iyi anlaşmak zorundayız.” (G18)

Denizcilik mesleğinin tercih edilmesinin başlıca nedenlerinden biri yüksek kazanç beklentisidir. Kadınlara daha üniversite döneminde maddi açıdan özgürlük kazandırması bu mesleğin büyük avantajları arasındadır:

“Maddi olarak çok güzel bir şey. Benim ailemin durumu açıkçası kötü değildi ama beni yurt dışına tatile gönderecek kadar da iyi değildi. Ben uzun staj paramla Fransa gibi bir ülkede dokuz gün kaldım, oradan sonra üç gün Yunanistan’da kaldım. Ve ben her ay kiramı da kendim ödedim, faturamı da kendim ödedim. Stajdan itibaren özgürlüğünüz başlıyor aslında.” (G14)

Yüksek kazancın, yurtdışında birçok yere gidebilmenin, doğa olaylarına yakından şahit olmanın mesleğin olumlu yanlarından olduğunu dile getiren görüşmeci, sevdiklerinden uzak kalmanın ve yalnız olmanın da dezavantajları olduğunu dile getiriyor:

“Diyelim birtakım problemleriniz var terapiye gideceksiniz, terapiye gidemezsiniz, gemide çalışıyorsunuz. Mesela bir şeyleri çözmek istiyorsunuz ama ertelemiş oluyorsunuz. Herkes için geçerli değil ama hayatla ilgili birçok şeyi ertelemek zorunda olduğunuz için artısı eksisi düşünülünce... Maddi olarak çok kazancı olan bir meslek, öyle olmasa kimse yapmazdı zaten, hani on sene çalıştınız mı hayatınız boyunca, hani har vurup harman savurmadıysanız, hayatınız boyunca

çok uzun süre rahat yaşayacağınız olanakları elde etmiş oluyorsunuz. Ama bir takım kendinize vakit ayırmamak, sevdiklerinize, bir şeyleri kaçırmak gibi de artısı eksisi düşünülmesi gereken bir meslek. Beni mesela cezbeden ve özlediğim kısımları da, mesela gökyüzünün, ayın, güneşin normalde hiç göremeyeceğin hallerini, yıldızların, doğa olaylarının görebilmek. Mesela bir taraftan güneş doğuyor, bir taraftan ay batıyor, bakıyorsunuz bir taraftan hafif aydınlık. Mesela gökkuşağı, öyle bir gökkuşağı görüyorsunuz ki “Ya bu ne?” diyorsunuz ama kimseyle paylaşamıyorsunuz. Kendi kendinize “ay ne güzel” deyip, o tarafı da olan bir şey. Ve normalde mesela parayla bir yere gitmek başka bir şey planlayıp, ama mesela, her gemi öyle değil ama seferi sonradan belli gemilerde, normalde hiç aklınıza gelmeyecek bir yere gidiyorsunuz, orayı geziyorsunuz eğer vaktiniz olursa, çıkabilirsiniz. Mesela o tarz şeyler güzel.” (G6)

Kaptan olmak için kadınların zorlu bir süreçten geçtiğini vurgulayan görüşmeci haklarını savunma konusunda da yeterli bir kitleleri olmadığını dile getiriyor:

“Ben uzunyol stajımı yaptıktan sonra kaptanlığa bir süre ara vermeye karar verdim. Çünkü kaptanlık herkes için kolay bir meslek olarak görünse de biz kadınlar için maalesef kolay bir süreç değil. Türkiye içinde de kadın kaptan olarak çok az ve azınlıkta olduğumuz için maalesef böyle haklarımızı çok savunabileceğimiz bir kitlemiz yok. Sadece denizci kadınlarımız dışında. Ve bu süre zarfı içerisinde ikinci üniversitemi okuyorum, kaptanlığın bir yükseği yok biliyorsun. Onun için bu süre zarfında ikinci üniversitemi okuyup uzaktan yapabileceğimiz işleri yapıyoruz.” (G1)

Kadınların sektörde varlığının henüz çok yeni olduğunu ve denizcilik mesleğinin var olan ataerkil yapısına bir de kültürel normlar eklendiğinde, kadınların sektördeki yerinin ve eşitliğinin kabulünün zorlaştığını dile getiren görüşmeci bunu şöyle ifade ediyor:

“Bocaladık, bocalıyoruz ama öğreniyoruz. Ve ne olursa olsun şurada 20 senelik bir geçmişimiz var aslında. Tamam denizcilikte kadın tarihsel olarak çok ama profesyonel, bu ticari filolarda kadın ilk ne zamanmış ki zaten büyük ülkelerde de. Genel olarak sektörde zaten yeni. Bir de denizde çalışan insanların ülkelerine bakın. Hindistan, Filipinler, Ukrayna, Polonya, az gelişmiş Balkan ülkeleri, Doğu Avrupa olarak geçenler, biz, Uzak Doğu. Diğerleri Avrupa, Amerika falan zaten kendi adamlarını yetiştiriyor. Avrupa’daki insanlar denizde çalışmıyorlar onlar daha çok

yöneticilik kısmında çalışıyorlar denizcilik firmalarında. Sadece modernize anlamında değil de yönetsel olarak da çok demokratik ülkeler değiller bunlar. Sen yönetsel demokratik olmayan ülkelerin insanların gemide mükemmel bir eşitliği savunmasını bekliyorsun. Mümkün değil yani. Türkiye’de zaten biz, büyük şehirler asla gerçeği yansıtmıyor, yansıtıyor da aslında kapalı kapılar ardında kaldığı için yansıtmıyor, biz çok ataerkiliz. Ataerkil değil, çok çok ataerkiliz. Bütün o nesiller boyunca bizim genetiğimize kazanmış bir öğreti var. Yani bunun öyle yirmi senede falan çözümlenmesi imkansız.” (G15)

Sektörde kadınların temsiline önemini vurgulayan bir diğer görüşmeci, kendisinin de sektöre yeni girmeyi hedefleyen kişilere yardımcı olarak onları bu alan konusunda bilgilendirdiğini söylüyor. Genç kadınlara sektörde ilerlenebileceğine ve başarılı olabileceğine dair umut vermenin önemini dile getiriyor:

“Şöyle düşünüyorum yirmi sene öncesinde hiç kadın pilot görmüyorduk. Yani herkes uçak yolculuğu yapıyor mutlaka şehirlerarası, uluslararası. Yani tatile gidiyoruz, işte yakınlarınızın yanına gidiyoruz. Kadın pilot artık daha fazla görmeye başladık. İşte hoparlörde uçakta konuşuyor ya, kadın pilot sesi duyuyoruz. "Kadın mı uçuruyor falan" diyoruz. Denizcilik, tabi ki biz yolculuk yapmadığımız için, ülke olarak üç tarafımız denizlerle çevrili ama deniz yolculuğu geçmişimiz olmadığı için, kara ya da hava yolu tercih ettiğimiz için, böyle bir kültürümüz yok, bir Yunanistan, bir İtalya gibi değil. Dolayısıyla kadınların bu meslekteki artışı da gene mesleğe girenler tarafından fark ediliyor. On yıl öncesinde gerçekten neredeyse hiç yoktu. Çok azdı, yapanlar da bir iki sene yapıp, iki sene, üç sene işte medeni hal değişikliği için ya da artık karaya geçmeyi düşündüğü için falan bırakıyordu, saygı duyuyorum, yani herkes yapacak diye bir şey yok. Ben sadece şuna ulaşmayı çok fazla çalışıyorum; gerçekten isteyenler, hevesi olanlar bu mesleğin yapılıp, bir yerlere gelinebileceğini göstermek, onlara örnek, ışık tutmak bu yolda, yardımcı olmak, bizim mentorlarımız oldu ama şimdi çok daha fazla yardımcı olabiliyoruz. Alt dönemdeki ve şu an okuyanlar çok daha şanslı.” (G3)

Benzer şekilde kadınların sektörde yeni olduğunu ve bu kadar zamanda değişimin kolay olmadığını söyleyen görüşmeci, kadınların denizcilik kariyerlerinde çok fazla ilerleyememesinin de bu durumu etkilediğini dile getiriyor:

“Doksan bir mezunlarıyla başlamış bir kadın denizcilik hikayesinden bahsediyoruz aslında. O sebeple baktığımızda daha çok yeni. Otuz sene bir şeylerin değişmesi için, özellikle ideolojik düşüncelerin değişmesi için çok yeterli bir süre değil. Haliyle devam etmeleri de çok yoğun olmuyor kadın denizcilerin. Süvarilik dediğimiz konuma gelmesi de çok sık görülen bir şey değil. Haliyle bende de şunu düşünmeye itiyor “acaba çok iyi öncü olamıyor muyuz”. Çünkü zorlu bir alan, gerçekten bizi zorlayan çok fazla faktör de var üzerine. En standardından aile kurma üzerine bir kısıtlama mevcut. O sebeple bakalım nasıl ilerleyecek gelecek yıllarda.” (G18)

Diğer bir görüşmeci ise sektördeki kadın varlığının geçmişe kıyasla kabullenildiğini, bu durumun mesleğe yeni başlayan kadın öğrencilerin lehine olduğunu vurguluyor:

“Şu an gemiye yeni çıkacak bir üniversite öğrencisi için hayat tabii ki bize olduğundan çok daha kolay olacak. Çünkü yüzde doksan kadın çalıştıran bir firmaya gidecek, orada zaten artık herkes kadınla çalışmaya alışkın olacak, nasıl davranması gerektiğini biliyor olacak. Dolayısıyla hayat bundan sonra birazcık daha kolay olacak onlar için. Ben 2009 yılında başladım, o zamanlar daha azdı şimdi tabii ki katlanarak artıyor rakamlar. Bizden önce çıkanların yaşadığı şeyler bambaşka zaten, orada tamamen bir varoluş savaşı vermişler.” (G2)

Kadınların var olan düzeni kabul etmeyip sorgulayarak mesleğe yeni bir bakış kazandırdığını dile getiren görüşmeci, kadınların daha adil, anlayışlı ve nazik olabildiğini ve kullanılan dili de değiştirdiğini dile getiriyor:

“Aşılamayacak şeyler değil yani, bunlar hep sabit fikirle yaklaşmak. İşte bu böyle, biri yeni bir alan açtığında, yapılmaz denilen bir şeyi yaptığında, artık hani bunun geçerliliği yitirilmiş oluyor. Şu anda mesela daha çok insan geliyor, daha çok kadın geliyor, çok başarılı çalışanlar var, gemi kaptanlığı yapan, karada çalışan. Şu an denizcilik sektöründe var yani epey bir ve bu bence şu an, denizcilik sektörüne de çok büyük bir şey katacağını düşünüyorum ben. Daha adil bir çalışma ortamı gibi geliyor bana, olacak yani. Hani her yerde bu böyle olabilir. Kadının olduğu yerlerde bir şeyler, bir şekilde farklılaşıyor kesinlikle. Kural olarak da bir şeyler farklılaşıyor, çalışma ortamı olarak da bir şeyler farklılaşıyor. Çünkü kadınlar çalışma ortamında daha duyarlı olabilir yani, aşırı derece yüklenilmesine bu konuda daha çok ses çıkarabiliyorlar çoğu zaman. Bu böyle gelmiş, böyle gider demiyorlar yani. Bunu daha

farklı yapma yöntemi var mı diye sorguluyorlar çoğu zaman. O yüzden biraz daha, daha insancıl, biraz daha böyle erkek sistemi daha sert. Yapılmalı, yapılınsın, tamam, böyle yapılmalı, daha başka bir yol yok, bu iş böyle yapılmalı falan. Kadınlar biraz onu hem gevşetiyor açıkçası hem daha farklı yapılabilir mi, daha adil yapılabilir mi, daha kolaylıkla yapılabilir mi, onlara bence etkisi oluyor yani. Katkısı olarak bakarsak zaten insanları esnetiyor kesinlikle, şimdi emir komuta zincirinden biraz daha hani farklı bir dil kullanmaya başlıyorsun, hani işimiz kesinlikle öyle, hala bizde de nettir komutlar, bilmem neler ama yine de birazcık şey katılıyor artık, rica. Biraz nezaket falan, böyle hafif hafif o davranışı değiştiriyor.” (G7)

Benzer şekilde, kullandığı dil dolayısıyla uyarıldığını dile getiren görüşmeci emir vermek yerine kibarca söylediğinde de işin yapıldığını, erkeklerin bunu anlamadığını dile getiriyor:

“Biz varken her şeyde daha dikkatli oluyorlar personel olarak, gerek üstlerimiz... Her böyle konuştuğu konuya, ağızdan çıkanlara daha dikkatli bir şekilde davranıyorlar, o konuda haklarını yiyemem. Ama mesela bizim daha kibar oluşumuz tabi ki insanları rahatsız ediyor. Kadın olarak böyle mesela rica, daha naif davranıyoruz. Birisinden bir iş isterken yapabilir misin, getirebilir misin, çünkü bu bizim doğamızda var ama bu karşımızdaki erkeğe batıyor. “Bak bu denizcilik mesleğine uygun bir kullanma tarzı değil, sen getir, yap, et bu şekilde konuşman gerekiyor.” diyorlar. Mesela önceki gemimde bu konuda çok fazla uyarılıyordum ama ben hiçbir zaman kendimi değiştirmeyi düşünmüyorum bu konuda. Her zaman yine insanlara naif davranmak istiyorum. (...) Kibar olmak varken neden bu şekilde davranalım ki sonuçta iş her şekilde yürüyor yani. Bir insana yap desen de yapacak, yapar mısın desen de yapacak, aslında ikisi aynı kapıya çıkıyor. Bence erkeklerin anlamadığı nokta bu. Ama anlatacağız.” (G8)

3.4.2. Denizcilik Sektöründe Kadınların Karşılaştığı Önyargılar ve Ayrımcılık

Kadınlara denizcilik sektöründeki ilk ayrımcılık kadınlarla çalışmamayı istememe ve bu durumu kabul etmeme üzerinden başlıyor. Toplumdaki cinsiyet kodları yüzünden bu davranışların yaşandığını ifade ediyor görüşmeci:

“İnsanlar kendi kafalarındaki bir sürü şeyle geliyorlar, onların kafasında kadınla ilgili bir sürü fikir var yani. Seninle alakalı değil konu çoğu zaman. Kadının olması gerektiği yer, kadının yapması gerekenler, senin seçimlerinin hiçbir önemi yok, senin cinsin kadın ya, sen aile kurmalısın, böyle davranmalısın, şöyle yapmalısın, böyle olmalı. Aynı şekilde belki onlar için de öyle yani, aynı kalıp, onlar için de zorlayıcı bir kalıp var bu arada. Erkeklerin böyle davranması gerekir, erkekler şöyle yapmalı. Bu cinsiyetin bu kadar baskılayıcı bir şekilde her iki tarafa da böyle, o da erkeklik şeyiyle büyütülmüş ve o oradan davranıyor sana yani. Senin oradaki yapısal isteğin, senin özelliklerin, bir kadının bir sürü özelliği var yani, sadece kadın değil. Benim cinsiyetim bir kadın olabilir ama beni belirten tek özellik bu değil. Her şeyi ona sığdırmaya çabalamaya da gerek yok yani. Kadın olduğun için böyle, erkek olduğun için böyle. O yüzden çok sınırlayıcı bir yaklaşım aslında.” (G7)

Denizcilik mesleğini yapmaya başlayan kadınlar, sıklıkla meslektaşlarının özellikle de kendinden üst pozisyonda olan kaptanların önyargıyla karşılaşmış ve kendilerini ispat etmek durumunda kalmışlardır. Gemisine kadın çalışan kabul etmeyen bir süvari kaptanla çalışmaya başlamasını görüşmecisi şu şekilde anlatıyor:

“Çalıştığım gemide kaptan kadınla çalışmak istemiyordu. Ben gemiye geldiğimde bana çok zorluk yaşattı. Süvari bey asla çalışmak istemiyordu ama pasif-agresif bir direnç gösterdim diyeyim size. Ve en ben ayrılırken “keşke gitmesen, bütün kontratları keşke beraber atsak” falan diyordu. Çünkü bilinmeyenden korkuyordu, adam daha önce hiç kadınla çalışmamış. Kadınlar sektöre girdiğinde demiş ki “ben kadınla çalışmam, benim gemime kadın göndermeyin”. Çalıştığı firma da hep saygı göstermiş bu kararına, firmanın her gemisinde kadın var bu arada, birden fazla kadın var her gemisinde. O adama hiç kadın göndermemişler. Ama ben şirkette de çalışıyordum, benden eminler. Süvarinin de artık “bunu istemiyorum” demesini uygun bulmuyorlar. Şirketin her gemisinde kadın var, bunu sürekli düşünemezler ki. Dediler ki ona “biz kadın gönderiyoruz o gemiye, istersen sen gitme”. “Öyle olmaz biz gidiyoruz o zaman, kim ki bu kadın, ben onu hallederim gemide” oldu muhtemelen ve gerçekten ona göre davrandı bana gemide. Çok sınava tabi tuttu ama sonunda önyargılarını kırdı. Ve dedi ki “ben bu kadar senedir neden bu kadar şey yapmışım.” Kadına saygısı olmayan biri değildi çünkü. Gemide kadınla çalışmanın gemi ortamı için çok sorun yaratacağına inanan bir adamdı. O bir kaptan olarak bunu da yönetmek istemiyordu aslında.” (G15)

Kadınların gemide problem yaratabileceği, dedikodu yapacağı, ilişki yaşayacağı gibi yargılar, kadınların gemide sorun olarak nitelendirilmesine yol açar. Gemide kadınlarla çalışmak istemeyen bu önyargılı zihniyet kadınların istihdam edebilmesi önünde de engel teşkil etmektedir:

“Bir arkadaşımın düğününde yine denizci olan, işte bizden daha büyük yaşça bir abimiz diyeyim, konuşuyor işte. Dedi ki, bir kadınla bir erkek beraber vardiya tutacaklarmış işte, “onları bir bir getirmiyorum ben” dedi, hani gece vardiyasına falan. “Hani ne olur ne olmaz” gibisinden bir şey söyledi. Ben de dedim ki rahatlıkla, “bir erkekle bir erkek arasında da ilişki olabilir” dedim. “Hani bunu siz kontrol edemezsiniz” dedim. Aslında bu iki yüzlülük yani, siz namus bekçiliği yapıyorsunuz ama bir erkekle bir erkek arasında bir şey de olabilir yani. Bir de en acı gelen bana şey oluyordu bununla ilgili, benim beraber okuduğum erkek arkadaşlarım, beraber sonuçta derslere girmişiz, sonuçta ne kadar zorluk çektiğini gören, hani staj bulurken kadınların, mesela kaptan olmuş, şey diyor “ben gemime kadın istemiyorum” diyor. “Sorunla uğraşmak istemiyorum.” Diyorum ki sen arkadaşlarını böyle görmüşsün, böyle bir hakkı nasıl görüyorsun. “İstemiyorum” diyor yani. O kadar yakındaki önyargılar ve işine gelen, işine geliyor çünkü o, onu güçlü hissettiriyor. Güç dengesi varya hayatta, sonuçta kendisini üstün görüyor işte.” (G6)

Kadınların çalışmasının kocalarının ya da babalarının iznine bağlı olan düşünen, onları korunması gereken varlıklar olarak kodlayan eril zihniyete sahip erkekler, meslektaşlarına yaptığı işi cinsiyeti yüzünden onaylamadığını söylerken hiç tereddüt etmemişlerdir:

Bir kere denk geldim ben öyle keskin bir şeye, süvari beydi. Ben gemiden inmek üzereydim, o gemiye yeni katıldı. Gece saat on iki gibi falandı, herkes zabitan salonundaydı, kalabalıktık yani. Ben "gemiye hoş geldiniz süvari bey, ben iniyorum, dördüncü mühendis" deyip elimi uzattım, elimi sıkmadı. Ondan sonra dedi ki "kusura bakma ben el sıkışmıyorum" dedi. Sanırım dini bir inançtan dolayı bilemiyorum. Onun dışında oturduk biraz sohbet ettik. Kadınların gemide çalışmasını uygun görmediğini, onun dini gereği kadının evde çoluk çocuk bakması gerektiğini, işte burada ne işimiz var, ailemin ne iş yaptığı, babamın nasıl izin verdiğini falan baya bir sordu ama açıkçası ben bir, iki saat içerisinde Fransa'ya uçup oradan İstanbul'a geleceğimin heyecanıyla hiç takmadım onu. Ama kalıp o adamla çalışmak istemezdim. (G11)

“Gerçekten bunun bu şekilde devam etmesi çok enteresan çünkü bütün gemilerde neredeyse bir tane kadın personel var artık. Ama bazen öyle insanlarla çalışıyoruz ki özellikle gemi kaptanlarında “ben gemimde kadın istemiyorum, kadın demek huzursuzluk demek, kadın demek yüksek risk teşkil ediyor”. Ya da başka bir bahane sunuyor, mesela biz korsan bölgesinde çalışıyoruz, bizi kaçırsalar işte ben ne yapacağım, ben kendimden önce seni düşünmek zorunda kalıyorum. Oysaki ben bu geminin bir zabitiyim, kimsenin beni düşünmesine gerek yok, ben kendimi güzel bir şekilde düşünebilirim. Ama bunun gibi bahane sunan birçok gemi kaptanı ile denk geliyoruz. Hala bu kafa değişmiyor.” (G8)

Kadınlar mesleklerinin en üst pozisyonlarındayken dahi önyargılarla karşılaşabildiklerini ancak kendileri ile çalışan kişilerin bu yargılarının kırıldığını dile getirmişlerdir:

“İkinci kaptanım yemek yerken, öğlen yemeğini yerken, gemide her şey saatlidir bu arada, “Senin ne işin var ki” falan demişti takılıp, yarı esprili yarı düşündürücü bir eylem olarak. Ortam tabii ki, full erkek ortamında konuşmalarına dikkat etmek zorundalar, yani aslında ben kendi rahatlığımıyla, onlardan bir bireymiş gibi kendimi kanıtladığımı da düşünüyorum. İlk mesleğe başladığımda daha çekingendim, şimdi artık normal iş arkadaşlarım. Ben orada hem çalışıyorum hem oturup sohbetimi yapıyorum, bir ayrımcılık yok. Ama hala, on yıl ve şu an birinci kaptanım, süvari diyoruz, hala çalışmayanlar, kadınla gemide çalışmayanlar “acaba anlaşabilecek miyim”. “Hatta uçakta düşünmüştüm acaba kadın kaptanla nasıl anlaşırım, anlaşabilecek miyim ama çok iyimişsiniz.” diye övgüler ve tebrikler çok alıyorum. Çok da iyi anlaştığım ve çok karşı olanlarla, benim çalışanlarım da “ben kadın olduğumu bilseydim gelmezdim gemiye ama çok iyimişsiniz, erkekler mi kadın mı, kesinlikle sizinle çalışmak isterim” diye yorumlar alıyorum.” (G3)

Erkeklerin zihnindeki olumsuz yargıya karşı kadınlar yaptıkları işlerde başarılı olduklarını gerek üst pozisyonundaki yöneticiye gerek alt pozisyonda işe yeni başlayan stajyerlere sürekli kanıtlamak, onları inandırmak durumunda kalmışlardır:

“Şu an gideceğim gemide de herkes şu kafadadır “eyvah üçüncü mühendis kadınımış”. Kimse beni tanımadan, benimle çalışan insanlarla sohbet etmeden, bir kere mutlaka gemiye kadın geliyor korkusu var. Çünkü işte “ortalık mı karışacak, laf mı taşıyacak, dedikodu mu yapacak, düzen mi bozacak” diye herkesin mutlaka bu

korkusu var. Veya şu var, "kadındır, iyi miymiş, eli anahtar tutuyor muymuş, ojeyle makine dairesine inmesin", şu an gemi cadı kazanıdır eminim. O yüzden sen gemiye gidince, bir stajyer kendini kanıtlamak zorunda değil ama ben üçüncü mühendis bir kadın olarak kendimi kanıtlamak zorundayım. Bu bir, iki haftalık bir süreç. Bir, iki hafta boyunca kanıtlıyorsun kendini, ondan sonra kafan rahat. Ama neye kadar rahat, bir sonraki personel değişimine kadar. Bir ay sonra yanındaki ikinci mühendis giderse, yeni gelene yine kanıtlamak zorundasın. Başmühendis değişirse, yeni gelene yine kanıtlamak zorundasın. Stajyer bile gelse, altındaki stajyere iş verirken "abicim, git şunu yap" derken, o işi senden alabilecek kapasitede mi, sen o kadar yetkin misin diye seni on yedi yaşındaki stajyer de sınar. Bu kadınlarda maalesef öyle. Yirmi altı yaşındayım, altımda çok küçük insanlar da oldu, hep şey oluyor, bekliyorlar yani işini yapmamaya, sana işini yaptırmaya. Bu da bitmeyecek bir şey, ben baş mühendis bile olsam altındaki ikinciye, üçüncüye, stajyere iş verirken problem olacak. Diyecekler ki "eyvah çarkçıbaşı kadın" diyecekler, tutuşacaklar. Bitmeyecek yani." (G11)

Ayrımcı söylemlerin daha çok üst pozisyonlarda çalışan kaptanlar tarafından dile getirildiğini gözlemliyoruz. Bunun sebebinin gemideki hiyerarşi olduğu şöyle açıklanıyor:

"Yani şöyle bizim açımızdan aslında gemide çok büyük bir hiyerarşi vardı. Ve bu gemideki hiyerarşiden dolayı makineci kalkıp da "bu kadının burada ne işi var" diyemez. Çünkü sen kaptansın, yani isterse söylesin o kendisinin bileceği iş. Ama insanların bakışlarından anlamak mı, evet bakışlarından anlıyorduk. Ben gemide geçerken, mesela güvertenin başından kışına doğru yürürken "ya bu da kalkmış gelmiş, bizim başımıza kaptan olmuş" diyorlardı, anlıyordum gözlerinden." (G1)

Gemide yaşanan bir diğer ayrımcılık modeli ise kadınların sürekli izlenmesi, denetlenmesi ve adeta hata yapmasının beklenmesi şeklindedir. Kadınların üzerinde cinsiyetlerinden dolayı oluşan hata yapmama baskısı, erkekler söz konusu olduğunda geçerliliğini yitirir:

"Dünyada kaç milyon kaptan var, her gün sayısız kaza yaşanır ama hala konuşulan bir kadın kaptanın işte, karaya oturmasıdır. Çünkü o gemi kaptanı kadın olduğu için karaya oturmuştur. Ki o gemiyle aynı anda karaya oturan binlerce gemi olmasına rağmen sadece o konuşuluyor. Senin de dediğin gibi binlerce erkek var, hepsiyle sorun yaşıyorlar, deli dehşet sorunlar yaşıyor ama hani erkekle

çalışamıyoruz demiyorlar. Çünkü hani güç orada, kalabalık orada, kuvvet orada, ayrımcılık yapıyorlar çünkü yapabiliyorlar. (...) Onlar (erkekler) sıfırdan başlarken, biz eksi ondan başlıyoruz ve her şey cinsiyetle bağdaştırılıyor maalesef.” (G13)

Gemide erkeklere sürekli olarak hata yapma payı verilirken, kadınlara bu hak tanınmaz ve yapılan küçük hatalarda da erkek çalışanlara gösterildiğinden çok daha fazla bir tepki gösterilir:

“Erkek zabit olunca mesela ne yaptı ne yapmadı, gözüne batmıyorsun pek, ya da bir hata yapsın kimsenin gözüne batmıyor ama bizim yaptığımız hata hep insanların gözüne batıyor. Hatta insanlar yok ne alakası var falan diyor ama öyle. Bizim yaptığımız her şey batıyor, bir hata olduğunda. Mesela bir iş yaparken bir evrak yanlış geliyor, yani bu en küçük örneğini veriyor, belki de bir iş yapmaktan bahsediyoruz ama bir erkek yanlış yaptığında kimse söylenmiyor ama o hatayı ben yapınca, bunu defalarca yaşadım, bana söyleniyorlar. Bizi daha böyle zayıf halka olarak mı görüyorlar ya da işte daha böyle nazının, sözünün geçtiği insanlar olarak mı görüyorlar bilmiyorum ama, onu uyarmasıyla beni uyarması arasında fark görüyorum mesela. Bana daha keskin bir dilde uyarı geliyor.” (G8)

Kadınlar gemide her işi erkekler kadar ve çoğu zaman erkeklerden daha iyi şekilde yapmalarına rağmen sürekli kıyaslanma durumu devam eder:

“Geçen ikinci kaptana döndüm dedim ki işte “erkek zabit, erkek zabit” diyor, peki dedim “erkeğin yapıp benim yapamadığım ne iş var?” Bana dedim bunu göster. Şöyle bir düşündü, evet, dedi bir erkeğin yapıp senin yapamayacağın bir iş yok aslında dedi. Peki dedim neden erkek zabit istiyorsunuz sürekli? Burada şimdi erkek zabit olsaydı şunu yapardı, bunu yapardı, ben zaten hepsini yapıyorum. İşte bu birilerine artık sakız haline gelmiş, onlar da istemsizce ya da işte bizi rahatsız etmek için ya da bizimle dalga geçmek için bilmiyorum, “işte erkek stajyer olsaydı, şöyle olurdu, erkek zabit olsa böyle olurdu” falan. Aslında kendileri de farkında, erkeklerin yapıp bizim yapamayacağımız hiçbir iş olmadığını. Ama biz daha fazla özveri gösteriyoruz, kendimizden daha çok veriyoruz, onlar da bunu farkındalar.” (G8)

Ayrıca erkekler sektördeki kadınları ya çok duygusal olup mesleğe uyum sağlayamamakla ya da kadınlardan bekledikleri samimi ve sıcak tavırları göremedikleri için sinirli olmakla eleştirmişlerdir:

“Kesinlikle daha duygusal olduğumuz, hormonlarımızın etkisinde kaldığımız ve karar mekanizmamızın duygusal olduğu yönünde... Birebir söylemeler de. “Sen çok sinirlisin.” dediler bana kaptanlık vermeden önce, ben gemide kimseyi dövmemiştim ama terfi alan çift dövüştü birini gemide mesela.” (G13)

Kadınlar denizciliğin erkek mesleği olduğu, fiziksel güç gerektirdiği ve kadınlar için uygun olmadığı gibi algılarla baş edebilmek adına, sürekli olarak yapabildiğini göstermek durumunda kalmışlar ve erkek meslektaşlarından çok daha fazla çalışarak ötekileştirilmekten kurtulmaya çalışmışlardır:

“Gittiğimde ikinci kaptan geldi, şey dedi “hoş geldin, kimsin, ben de ikinci kaptanım, bundan sonra ben ayakta olduğum sürece sen ayaktasın” dedi. “Tamam” dedim ben de. Zaten geminin tek stajyeriydim ve ben günde yirmi saat çalışıyordum. Yedi buçuk ayın beş ayı, herhalde günde on sekiz saat ile yirmi saat arası çalışıyordum. Asıl mesleğin zorlukları burada başlıyor, bir de bir yükümlülükle gidiyorsun ya. Yani başka biri sana vermese de, o kendine verdiği yükümlülükler varya... “Ben başarmalıyım, ben ispat etmeliyim, ben vazgeçmeyeceğim, ben yapabilirimi” başkasına da ispat ediyorsun ama en başta kendine ispat etmek zorunda tutmak kendini... İlk olmanın verdiği bir şeyle, sonrakilerde bu ağırlıklar yok, bende de olmazdı sonradan olsaydı, alışılmış olsaydı. Ama gemideki herkes tabi ki erkek, şirketteki ilk kızım, ilk uzakyolum, ilk uzun stajım, yapmalıyım, hasta da olsam yapmalıyım. Ki hasta olsam da yaptım. Hepsini de yaptım, dedim ki “aman bak kız yapamıyor demesinler” diye o kadar kendime acımasız davranmışım ki, sonradan bunları anladım. “Bu kadarına ne gerek varmış, kendi kendimi yıpratmışım, kime ne ispatlıyorum aslında” diye buna dair pişmanlıklar yaşadım, çünkü kendimi çok yıprattım. Hastayken ateşler içindeyken de çalıştım, deniz mesela herkesi farklı tutar, beni aşırı kusturuyordu, mahvoluyordum gene vazgeçmiyordum, gene vazgeçmiyordum. Mesela sonradan o gemiye bir stajyer geldi, erkek bir stajyer, boylu poslu bir çocuk çok iyi hatırlıyorum. Kuru yük gemisinde ambarın oturması için tahtalar konulur ki, ambarı çizmesin diye sac, rulo sac falan taşıyorduk, o tahtalar da uzun uzun tahtalar. Diğer çocuk üç beş tahta kaldırdı şey dedi “ah benim belim kitlendi” dedi, çıktı gitti. Ben o tahtaları kendi başıma, tabi gemiciler de taşıyor ama ben de o gemicilerden biri gibi, en az onlar kadar çalışıyordum yani. Belki onlardan daha fazla çalışıyordum ki, aman kimse “yapamıyor, kızdır yapamaz, al bak işte haline” demesinler diye mahvediyordum kendimi.” (G16)

"Biz bunu gemide çok tartışıyoruz, bir sorun olduğunda "kadın" direk. Ama sonrasında bakıyorsun, erkek senin on katını yapmış ama nasılsa erkek, gülüp geçiyorlar yani. Sen yaptığında bu çok büyüyor, herkesin ağzına malzeme oluyor, şirkete kadar gidiyor. O da işte zamanında önyargıların verdiği bir şey. Ben söylüyorum, içimde tutmuyorum ama genelde. Eğer orada haksızlık görürsem ya da kadın diye tolerasyon gösterildiğini hissedersen, "bana tolerasyon göstermeyin" ya da "bunu erkek de olsa bu şekilde yapardı" diye söylüyorum yani. Çok komik yani en basitinden bir şey kaldıracaksın, gemici geliyor koştur koştur "dur efendi kaptan, ben alayım onu", erkek zabite bunu yapmıyorsun mesela, bana niye yapıyorsun, sen kaldıramazsın onu. Çok küçük şeyler ama bunlar bir süre sonra kafana takmaya başlıyorsun bunları. O kadar çok kendini kanıtlamak zorunda kalıyorsun ki onu yapabileceğine dair. En basitinden kumanya taşıyor, gemide herkes kumanyanın taşınmasına yardım ediyor, "dur, dur sen taşıma". Tüm erkek zabitler, herkes orada, sana gelince "dur, dur sen taşıma ağırdır o". Ya da mesela saça oturuyorsun "efendi kaptan sen oturma zararlı". Onlar için çok önemli şeyler bunlar, onlar sana iyilik yapmak istiyor ama öyle anlaşılmadığının farkında değiller. Dolayısıyla bunları hep onlara göstermen gerekiyor. "Ben yaparım, sana ihtiyacım yok" diye. Ama erkek zabitler de diyor ki "kızım bıraksana yapsınlar ya yorma kendini" diyorlar mesela. Ama o, senin onu yapamayacağını düşündüğü için, senin diğerlerine göre çıtkırıldım olduğunu düşündüğü için, o düşünce seni mutlu etmiyor. Erkek kanıtlamaya uğraşmıyor kendini, işini düzgün yapmasa bile bizim sorgulandığımız kadar sorgulanmıyorlar. İş var ortada, bir hata oldu işte, erkeğin "aman nedir" ama senin yaptığın her işi sorguluyorlar, "acaba yapabildi mi" diye. Kendini onlara gösterene kadar, en az iki, üç ay bunu görüyorsun. Sonra karşı taraf seni tanıdığı zaman bu önyargılar azalıyor ama ilk gittiğin zaman herkes önyargılı oluyor." (G9)

Dünyanın birçok ülkesinde kadınların "erkek işi" olarak görülen işleri yaptığını, kadına biçilen rollerin dışına çıktıklarını dile getiren görüşmeci, toplumda var olan algıları yıkmak için verdiği mücadelesini şöyle dile getiriyor:

"Hala daha algı şu "kadın evlenip çocuğuna bakacak ve çalışmasına gerek yok, gemide ne işi var, gemide kadına karşıyım". Maalesef okumuş, kültürlü, dünyayı görmüş, üniversite mezunu dediğimiz insanlar dahi böyle düşünüyor, bunun sebebi de bence toplumun ilerlemesini etkiliyor. Çünkü ben mesleğimden ötürü çok fazla ülkeye gittim ve gelişmiş ülkelere baktığımızda kadınlar ağır sanayide, işte

Ukrayna'da crane operatörlüğü yapıyor, Çin'de taksi şoförü, tersanede işçi, her türlü işi yapıyorlar. (...) Yani yapılmayacak bir şey yok, fiziki olarak şartlarımızdan diyeyim, erkek daha kasa dayalı, daha güçlüyse eğer, sırtımızda bir şey taşıyoruz gemide. Yani ben bir halatı alıp da baş taraftan kış tarafa taşıyamıyorum. Ki stajımda, elli kiloluk makine dairesinde yangın tüpleri var, bunların servise gidip, bakıma gitmesi gerekiyor. Bak kimse bana "aa kız taşıyamıyor" diyemesin diye, ben elli kiloyum, merdivenlerden kaldırırken, yukarıya çıkartmak istiyorum ya hani kimseden yardım istemiyorum, illa kendimi kanıtlayacağım, "bak ben bu işi yapıyorum" diye. En son çalışan gemiciler "aa ne yapıyorsun efendi kaptan, biz yardım ederiz sana, sen onu nasıl taşımaya çalışıyorsun" diye düşünüyordur. Birazcık bence kadınlara dayatılan, kız çocuklarına dayatılan küçükkengi masallardan, işte "Külkedisi" masalı, prensesçilikten, hayatta böyle bir algı içerisinde olan, "külkedisi sendromu" diyoruz zaten buna, işte hiçbir iş yapmasın otursun, ben buna inanmıyorum. Biz varız, her meslekte de olacağız." (G3)

Kadınlara için sektördeki bir diğer ayrımcılık da erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen aynı ücreti alamamalarıdır. Bunun daha çok karadaki sektörde olduğunu dile getiren görüşmeci bu durum karşısında hakkını aradığını da ifade ediyor:

"Ben evlenmedim, bekarım, çocuğum da yok ama bu benim yaptığım işte benim hak ettiğimin verilmemesi anlamına gelmiyor. Bunun da mücadelesini vermişimdir ve hakkımı da almışım. Kadın olmakla alakalı bir şey var. Kadın olduğun zaman farklı maaş politikasıyla sana gelebiliyorlar. Tamam kadın rolüm var, onu geçtim, evli değilsin, bakman gereken çocuk yok, bunların hepsi cost, karşıdaki insana geliyor. Ama günün sonunda kadın erkekle maaş ayrımları olabiliyor karada da. Gemide böyle bir şey yapamıyorlardı da." (G12)

Kadınlara karşı uygulanan ayrımanın bir diğer boyutu ise kadınları terfi ettirmede olan ayrımcılıktır. Bu durumun denizde ve karada ayrı ayrı örnekleri şu şekildedir:

"Ben zabıt olarak karaya geçmiş biriyim yani kaptanlığımı almadan karaya geçmiş biriyim. Sadece işine odaklanan, susan bir değilim. Çok hırslı değilim insanları yakıp yıkacak kadar ama hırssız değilim aynı yerde kalmayı kabul edecek kadar. Yani kimsenin üzerine basmadan emeğiyle yükselmek isteyen bir insanım. Ama zabitan olarak karaya geçmemi bahane gösterilerek çünkü bir erkek geldiğinde bunun suali olmadığını gördüm ben, bahane gösterilerek maaşımın düşük tutulması,

yükselmemin engellenmesi. Ne oluyor biliyor musunuz, yöneticim benimle konuşurken “sen çok akıllısın, sen yapmak istediğin her şeyi yaparsın, bu şirkette senin çok önemli bir yerin olacak” falan diyor, çok güzel değil mi, sonra bambaşka, sektörel bir yerde ikili konuşmalarında şey diyor “yani zabitsen asistanlığı kabul etmek zorundasın”, “tabi ki bir erkeğin evi geçindirmesi çok daha önemli, o yüzden bir kadınla erkeğe aynı maaş verilmek zorunda mı, ben bunu anlamıyorum”. Ya da şunu diyor, “Ali işe girerken ona biraz daha para verdik çünkü çocuğu var, eşi çalışmıyor, o geçindiriyor evi, o yüzden biraz daha fazla verdik” falan. Böyle aşırı ataerkil ve aşırı adaletsiz konuşmalarına şahit oldum. Bu arada çok güvendiğim bir yöneticim, o yüzden bunu kabul etmekte çok zorlandım, mentorum gibiydi öyle söyleyeyim. Orada bir cümle, burada bir cümle, yavaş yavaş bunlar bende birikmeye başladı. “Tamam” diyorum “adamın genel görüşü böyle ama herhalde ben bunu da yıktım”, çünkü bana diyor ki “sen yükseleceksin, anahtar kişisin şirkette, şöylesin, böylesin”. Sonra seneler sonrasında anladım ki, yıktığım hiçbir şey yok. Ben adamın çıkarı için oradayım, çünkü ben orada olduğum sürece daha az iş yapıyor, aslında bana çok güveniyor, beni it gibi çalıştırıyor, yaptığım işi kontrol etme gereği bile duymuyor, çünkü bana, işime çok güveniyor ve kendince ona hiçbir aman risk oluşturmayacak seviyedeyim. Çünkü zabitim, çünkü kadını, yaş olarak da zaten benden çok büyük ve ciddi anlamda ona mentorum olarak davrandığım için de onu bırakmam da, onun aleyhinde konuşmam da, gerekirse onun eksikliğini de kapatırım da bunlara güveniyor yani. Yıllar sonra fark ettim ki müdürüm bizim patronlarımıza yaptığımız işlerde ne yanlış varsa benim yaptığımı söylemiş. Onu da şeyden anladım, dışarıdan denetçi geldi, bizim yine okul mezunlarından biri. Normalde sorumluluk onda, ben onun yardımcısıyım ama ben yapıyorum işi ama ben arada gemiye gidiyorum. O arada bir olay oldu, bir kaza oldu, bir sürü rapor yapılması gerekti, ben de gemideydim yokum. Gelince de bu arada yanlış yapılanları bulup düzeltmeye çalıştım, prosedürleri güncelledim vesaire ama raporlar olmuş bitmiş artık yapacak bir şey yok. İşte gelen enspektör dedi ki “yani bu böyle olmaz, bu kadar önemli bir şeyi bu kadar basit şekilde geçiştiremezsiniz” dedi, döndü müdürüm bana “ya sana bir türlü öğretemedim bu işi gerçekten” dedi. “Ya işte ben arada tersaneye gidiyorum ya o sırada destek çıkamadım herhalde ona denk geldi, raporları o yaptı o yüzden” dedi. Ben böyle kaldım, denetime giren kişi aslında o, sorumluluk onda. Ben o adamı bozsam “hayır ben sırada gemideydim sen ne diyorsun” desem denetçinin gözünde çok kötü durumda olacak. Ama işte örtbas ediyor “ya yardımcından bekledik mahvetmiş ama genelinde sorun yok değil mi, ben

bundan sonra daha çok kontrol ederim onu.” diyor. “Kızcağızı da işinden etmeyelim” gibi davranıyor. Adam şey demesin mi orada “işte böyle zabıtlıktan karaya geçiyorlar, deneyim yok, bilgi yok ondan sonra da böyle oluyor, siz bir daha düşünün, başkasıyla çalışın” dedi. (G15)

“Gemi kaptanı yıllık rapor veriyor, çalışanlar hakkında. Yeni bir zabıt geldi, erkek. Üç ay falan çalıştı o rapora kadar, ben bir buçuk senedir aynı gemideyiz ve hani gemi kaptanı dürüstse “ben sizinle çalışmaktan çok memnunum hepimizden, işlerimiz çok iyi gidiyor” bilmem ne diyen insan benimle ilgili raporda şey yazmış, ben üçüncü kaptandım ikinci kaptanlık için yorum yapıyor, işte öbür yeni çocuğa “ileride iyi bir ikinci kaptan olabilir” yazmış, bana da “daha çalışması lazım” gibi bir şey yazmış. Ben tabi ki onun üzerine çok demoralize oldum. Sonra dedim ki, konuşacağım yani. Sonuçta ikimize de böyle yazsa derim ki takdiri bu, sonuçta böyle değerlendiriyor, eksik görebilir falan diyeceğim. Ve şunu demiş bir insan, onu da sanki iyi bir şey söyler gibi söylüyor, “Gördüğüm en zeki kadınsın.” dedi bana. Ben de sanki, bu bir iltifat değil aslında ama zaten o hiyerarşiden dolayı çok tepki de göstermedim. Buna karar verecek kişi sen değilsin, kendini daha üstün görerek “gördüğüm en zeki kadınsın” diyor bana anlatabiliyor muyum ne demek istediğimi. Hani bu tarz şeyler söylemiş birinin bunu yazması, bana bir de o olayın üzerine çok kötü hissettirdi. Sonra bu şeyle ilgili köprü üstünde, kalabalık bir ortamda, “Yazdıklarım ile ilgili itirazınız var mı?” dedi. Şimdi ben o kadar insanın içinde bunu konuşacak gücü bulamadım kendimde. Ama dedim ki belki ben alıngan davranıyorumdur, ben hassas davranıyorumdur bu konuda dedim. Hatırına, genel hatlarıyla çok da düzgün bir insan aslında, sustum, dedim ki ne olacak. (...) Aynı kaptan bir buçuk sene çalıştığı insan için “daha çalışması gerekir”, yazarken üç aylık zabıte “ileride iyi bir ikinci kaptan olabilir” diye yazı yazıyor. Ondan sonra bir arkadaşım dedi ki, “senin için olumsuz değil ama yetersiz raporu vermiş” dedi. Ben de “evet biliyorum, kendi bilir” dedim.” (G6)

Kadınlar kendilerini destekleyen, onlara inancını gösteren kişilerle çalıştığında kendilerine olan güvenlerinin arttığını, mesleklerini daha çok sevdiklerini dile getirmişlerdir. Henüz 2020 yılında mezun olan görüşmecinin sözleri sektörün değişimine dair umut vermektedir:

“Ben çok güzel insanlarla çalıştım, çok şanslıydım bu konuda hep söylüyorum. Çalıştığım şirkette her zaman çok güzel insanlar gördüm ben. Hiç sıkıntı yaşamadım

diyebilirim neredeyse. O çok nadir kısımdan biriyim. Benim çalıştığım insanlar, evet benim kadın olduğumun farkındalardı ama iş anlamında değil. Genel olarak şu yaşıyor, benim gücüm ya da bir erkeğin gücü her şeye yetmeyebilir. Ben bunu en son kontratımda çok güzel gördüm. İkinci kaptana, ben de dördüncü kaptanlık yapıyordum o zaman, “abi, benim gücüm buna yetmiyor” dedim, “senin işin burada sadece fiziksel işler değil, sen aynı zamanda zihinsel olarak da buradasın, ileride yönetici pozisyonuna geleceksin” dedi. Bu çok çok güzel bir şeydi. Bir de ben strese giren bir insanım, bir şeye “gücüm yetmiyor, yapamıyorum” demek gerçekten yoruyordu açıkçası. Ama böyle insanlarla çalışınca içiniz daha rahat oluyor.” (G14)

Kadınlar kendilerine karşı yapılan önyargılı ve ayrımcı tavırlara karşı mücadele ederken en çok kendilerine inanmayı seçmişlerdir. İnsanların dediklerine kulak asmak, ne yapıp ne yapamayacağını söyleyen kişileri dinlemek yerine başarılı olup hepsinin haksız çıktığını onlara göstermek istemişlerdir:

“Kendi dayanağım kendim oldu açıkçası, hani onların düşünce tarzını kabul etmemekten kaynaklı. Onlar öyle düşünüyor olabilir ama, benim de bunu yapma isteğim var, ben bunu yapacağım. Siz tamam yapamayacağımı düşünebilirsiniz, bana bir sürü salla verebilirsiniz. Nasıl yapamayacağımı defalarca anlattılar çünkü. Böyle yapamazsın, şöyle yapamazsın, orada bırakırsın, burada bırakırsın, şurada gidersin yani ama ben de nasıl yapılacağını araştırdım hep. Bir işin nasıl yapılacağı, ben bu işi nasıl yaparım? Yani ben oradaydım, onlara da kulak asmadım açıkçası çok. Yani bu tarzda yaklaşımlara kulak asmadım, bunu kabul etmediğim için. İyi yani, onların düşüncesi bu da. Böyle düşünebilirler, buradan bakabilirler hayata. Ben de nasıl yapabilirime baktım. İlk başlarda tabi ki çok sinir edici oluyor, yani yirmili yaşlarda böyle daha mesleği öğrenmeye çalışırken, stajyerken sana sürekli bir ayrımcılıkla yaklaşıyor. O şey sinirlerini bozuyor açıkçası. Sonra ufak ufak kendi yöntemlerini buluyorsun. Bakış açın bir işin nasıl yapılacağıysa kendi kendine, bazen onları zorluyorsun, bazen yeni yöntemler buluyorsun, öyle öyle işte beni çalıştırmamaya çalışana işte daha farklı yaklaşıyordum, güverteye çıkma diyene daha farklı yöntemlerle davranıyordum. Ama tabi şimdi dönüp baktığımda onların hepsi mobbing ciddi anlamda, sen çok kısıtlıyor. Daha özgür olsaydık neler olurdu bilmiyorum ama bunlar beni hırslandırdı da. Nasıl buna izin verilmez gibisinden. Ben bu işi yapacağımı biraz kafaya da koydum, hani inada biner derler ya inada bindi açıkçası.” (G7)

Başarılı olan kadınların hangi meslekte olurlarsa olsunlar, mesleği dışındaki konularla ile anılarak kişilik itibarlarının zedelenmeye çalışıldığını söyleyen görüşmeci, yapılması gerekenin kimin ne dediğini umursamamak ve işe odaklanmak olduğunu dile getiriyor:

“Gerçekten kim ne düşünürse, kim ne söylerse söylesin, özellikle bizim mesleğimiz için demiyorum, denizciler için demiyorum, sizi vurmaya o kadar çok çalışacaklar ki, sizin özel hayatınızla vuracaklar. Düşünsenize çok başarılısınız ve karada çalışan diğer meslek kadınları için de demek istiyorum, genel müdürünüz bir kadın ve çok başarılı ama işte onun özel hayatını söylerler. İşte kocasından boşanmış mı, yok boşanmamış mı, yani her zaman bir onu vuracak yer ararlar. Kıyafetinden, davranışına, kilosuna, bu aslında kendisiyle barışık olmak ya da olmamakla alakalı karşındakini eleştirmek. Eğer bir kadın yöneticisi varsa da her zaman onun vurulacağı yer ya onun fiziksel özellikleridir ya da onun özel hayatıdır. Kim ne derse desin lütfen umursamayın ve kendi bildiğiniz yolda ilerleyin. Evet dizlerimiz kanaya kanaya, tırnaklaya tırnaklaya biz bir yerlere geldik, gelmeye de devam ediyoruz. Şu anda da tamamen olmuşum demiyorum çünkü gerçekten erkeğin yaptığı on tane hata, kadının yaptığı bir tane hataya eşit. Benim önemseydiğim şeylerden bir tanesi, artık sadece cana, mala, insanlara zararlı bir şey olmasın, kaza olmasın, işimi düzgün ve layıkıyla yapayım, minimize edeyim, ufak hatalardan bahsetmiyorum, mutlaka insanız hata yaparak öğreneceğiz. Onun haricinde gerçekten kim ne diyor, kim ne düşünüyor, hiçbir şey düşünmüyorum. Onlar da düşünmesinler, morallerini bozmasınlar.” (G3)

3.4.3. Cinsiyetlendirilmiş Bir Mekan Olan Gemide Denizci Kadınların Deneyimleri

Gemi bir iş yeridir, bu bağlamda kamusal bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Gemi hem işin yapıldığı hem de uzun kontrat süreleri içinde aylarca içinde yaşanan, sosyal ilişkiler kurulan bir alandır. Dolayısıyla gemi mekanı yarı özel, yarı kamusal bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Gemi mekanı yıllarca erkek egemenliğinde şekillenmiş, eril düzenin ilişkilerini ve koyduğu kuralları temel almıştır. “Kadınların gemide olmasının uğursuzluk getirdiği” inancı yıllar boyu erkek denizciler arasında kabul görmüştür. Bu sebeple gemi mekanı, cinsiyetlendirilmiş bir mekandır. Gemi mekanını tanımak ve değerlendirmek, geminin iç hiyerarşisini ve mekanın ilişkileri şekillendirme biçimlerini anlamayı sağlayacaktır.

Kamaralar gemide çalışan kişilerin kaldığı odalardır ve kişilerin özel alanıdır. Zabitanların ve personelin kamaraları farklıdır. Zabitanlara genelde en az 14 m² kullanım alanlı kamaralar verilir. Kaptan ve çarkçıbaşına ise 35 m²'den az olmayan kamaralar verilir (MEB, 2018: 10). Gemiadamlarının İkamet Yerleri, Sağlık Ve İşlerine Dair Yönetmelik³'te gemi personelinin kalacağı kamaların özellikleri belirtilmiştir. Buna göre; "Kaptan, başmakinist, güverte ve makine zabıtları ile doktor, gemi komseri, gemi kâtibî, telsiz memuru, sağlık memuru, elektrik memuru, kamara memuru her kamarada bir kişi, birden fazla telsiz ve elektrik memuru bulunduğu takdirde en fazla 3 kişi aynı kamarada"; "İstomolar mümkünse her kamarada bir kişi, en fazla iki kişi" olarak yatırılmalıdır. Tayfalar 4'lü veya 8'li yatma yerlerinde yatırılabilirken, kadın personel ayrı yatma yerlerinde yatırılır (Gemiadamlarının İkamet Yerleri, Sağlık Ve İşlerine Dair Yönetmelik, Md. 52). Odalarda, standart bir modelde portatif bir masa veya yazıhane ile ihtiyaca göre sandalye veya sedir; ayrıca ayna ve lâvabo, tuvalet eşyası için küçük dolaplar, kitap etajeri ve elbise dolabı bulunur (Gemiadamlarının İkamet Yerleri, Sağlık Ve İşlerine Dair Yönetmelik, Md. 54).

Her gemide geminin bünyesine ve gemiadamlarının sınıf ve sayısına göre, açık ve kapalı güvertelerde, dinlenme zamanlarını geçirebilecekleri yerler bulunur (Gemiadamlarının İkamet Yerleri, Sağlık Ve İşlerine Dair Yönetmelik, Md. 57). Gemi mürettebatının yemek yediği alanlara yemek salonu, televizyon seyredip sohbet ettiği alana dinlenme salonu denir. Zabitan ve personel salonları gemilerde ayrı ayrıdır (MEB, 2018: 11).

Her gemide, gemiadamlarının sayısına uygun miktarda çamaşır yıkama yerleri ve kuratma yerleri bulunur. Bu yer ortak kullanım alanıdır. Kaptanın kendine özgü bir çamaşır makinesi olabilir.

Gemilerde spor yapmak geçmiş dönemlerde daha zor olsa da, günümüzde gemilerin büyük bir kısmında spor salonları bulunmaktadır. Zabıt ve personel bu spor salonunu ortak kullanır. Kimin spor salonunu kullanacağı ve ne zaman kullanacağı kaptan tarafından belirlenebilir. Ayrıca bazı yük gemilerinde yüzme havuzu da bulunmaktadır. Ortak alanda masa tenisi ya da geminin üst bölümünde basketbol gibi sporlar da yapılabilir. Bu alanlar geminin yaşam alanlarını oluşturmaktadır.

³ 20/12/1989 tarihli ve 20378 sayılı Gemi Adamlarının İkamet Yerleri, Sağlık ve İşlerine Dair Yönetmelik, RG, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20378.pdf>

Gemilerin seyir ve manevralarını idare etmek üzere en üst güvertelerden yukarıda etrafı iyice görebilecek yükseklikte yapılmış ve genellikle sancaktan iskeleye kadar uzatılmış bölüm “köprüüstü” olarak adlandırılır. Gemilerde ve teknelerde baştan kıça kadar döşenmiş tahta veya madeni platformlara “güverte” denir (MEB, 2018: 7). Geminin sevki için gerekli olan gücün üretimi için tasarlanmış ana ve yardımcı sistemler ve ilgili emniyet donanımlarını içeren bölüm ise makine dairesi olarak tanımlanabilir (Çelik, 2005: 16). Tezde adı geçen gemi kısımları yaşam alanları, köprüüstü, güverte ve makine dairesi ile sınırlı tutulmuştur. Kadınların bu mekanları deneyimlere biçimleri de gemi mekanının oluşumu ve değişimi üzerinde etkilidir.

3.4.3.1. Gemi Mekanında Kadın Bedeninin ve Cinsiyetin Kurgulanışı

Kadınlar kamusal alanda var olmaya çalışırken, yazılı olmayan ve birtakım normlar üzerinden biçimlenen kurallara uymak durumunda kalmaktadırlar. Bu normlar içinde buldukları çevreye göre değişkenlik göstererek kadın bedenini biçimlendirirler. Denizcilik mesleği erkeklerin egemen olduğu bir sektör olarak karşımıza çıkar ve kadınların bu sektördeki varlıkları kolay kolay kabul edilmez. Kadınların denizde çalıştıkları zaman ise onlara her daim farklı bir cins olduğu hatırlatılırken, kadınlardan bu cinse göre davranmamaları, giyinmemeleri, cinsiyetsiz olmaları beklenmektedir:

“Biz zaten o konuda bayağı tembih edilmiş bir şekilde gittiğimiz için... Staj zamanı için söyleyeyim, ben mesela çok bol tişörtler, çok bol pantolonlar, renkleri böyle çok çarpıcı olmayan şeyler, koyu renk o tarz şeyler götürmüştüm. Sonra çalışırken dediğim gibi ayrı bir statünüz olduğu için, hem biraz da İstanbul ayağı olduğu için, hani insanların çıkabildiği, sosyalleşebildiği, hani böyle bir arada çok kapalı bir şeylere dönüşme ihtimali daha az olduğu için hani ne bileyim pembe de giydim mesela. O benim için daha değişik bir şeydi. Çok dar değil, dekolte bir şeyi hiçbir zaman tercih etmedim açıkçası çünkü hiç kendimi kimseyle uğraşacak bir konuma sokmak istemedim. Tabi ki de normalde giymediğim şeyler. Ben bu okula başlamadan önce, daha süslüydüm, ama biz okula üniformayla gidiyorduk, tırnaklarımızı uzatamıyorduk, saçımızı topluyorduk, küpe müpe zaten hiçbir şey takamıyorduk. Sonuçta orada dört sene, ben beş sene okudum. Okuduktan sonra normal hayatımda, mesela ada rahat bir yer, yazlık gibi bir yer, daha dekolte giydiğim

şeyleri giyerken rahatsız olmaya başladım, saçımı açarken de. Çünkü insan öğreniyor ve oturuyor bir şeyler. Mesela biz evde bir araya geliyorduk, hepimizin çorapları siyahtı. Çünkü üniformanın altına siyah çorap giyiyoruz ya başka renk çoraplarımız vardır mutlaka ama öyle bir şey oturmuştu. Sonrasında parfüm mesela sıkmayın, diyorlardı bize. İlk biz şöyle yetiştirildik, hani cinsiyetsiz olun.” (G6)

“Bizi birinci sınıftayken, daha staja çıkmadan okuldaki abiler, üst dönemler öyle bir korkuttular ki gözümüzü, işte şöyle böyle diye. Hatırlıyorum yaz günüydü, ilk stajıma çıktığım gemi, uzun kollu body giyip, üzerine bol tişört giyip, öyle gemiye çıkmıştım, bol pantolon o şekilde gittim. Ve benim saçlarım belime kadardı. Okuldaki o birinci sınıfın size verdiği psikolojiyle saçlarımı kısacık kestirmiştim.” (G12)

Kimi kadınlar kendilerine karşı yöneltilen olumsuz bakışlardan kaçınmak için sivil kıyafet dahi giymediklerini, üniformayla çalıştıklarını dile getirmişlerdir:

“Güvertede olmadığım zaman üniforma giyiyordum, yani gemideki herkes sivil, hani limanda bir tek üniforma ya giyerler ya giymezler. Ben ama şunu kendime saplantı yapmıştım, güvertede tulumla olduğum zamanlar hariç, gemide hep üniforma giyiyordum ki neden, bu insanlar benim kim olduğumu, ne olduğumu unutmasın. Bu benim kendi kendime koyduğum bir kuraldı. Saçlar zaten toplu, makyaj falan hiçbir şey yok. Kız olduğum anımsanmasın. Öyle bir dünya var mı? Yok aslında ama ben bunu kendime kural koyuyorum.” (G16)

Kadınların bedenleri konusundaki baskıcı tavırlar sadece kıyafet ve dış görünüş kısıtlamasıyla kalmamış, şampuanlarının kokusundan dahi rahatsız olduğu dile getirilmiştir:

“Ben de gemiye gelirken bol kıyafetler bol kargo pantolonlar, daha vücut hatlarını kapatacak şeyler getirmek zorundayım. Çünkü niyet olarak, gerçi insanları bu türlü suçlamak hoş bir şey değil ama, herkesin niyetini anlayamıyoruz. Ve gerçekten ufacak bir şeyden, bazı olaylar çıkabiliyor. Şöyle söyleyeyim, ben bir kere duş alıp aşağıya inmiştim stajyerken ve bana salonda bir personel şunu demişti: “Hani duş alıp aşağıya iniyorsun ve saçlarının kokusu hepimize kadar geliyor, bundan sonra yemeğe inerken duş alma. Çünkü saçların güzel kokuyor.” Ve ben inanmamıştım gerçekten, bir insan şampuandan tahrik olabilir mi, evet olabiliyor. Ondan kaynaklı kıyafet kesinlikle dikkat edilmesi gereken bir şey gemide.” (G8)

Geminin eril mekanında kadınların varlığına tahammül yoktur. Kadınların varlığını tehdit olarak algılayan zihniyetler, orada olduklarını gösteren herhangi bir kokunun da varlığı kabul etmediklerini belirtmişlerdir:

“Belçika’ya gitmiştik, orada ucuza parfüm bulup almıştım birkaç tane falan. Sonra sıktım bir kere, “ne olacak ki” dedim. Artık böyle bir şey ortamı olmuş, hani insanlarla düzgün bir iletişim var falan. O gemide üçüncü kaptan bana şey dedi, biz haritada mevki falan koyuyoruz işte, “bunlar parfümünden kokuyor” falan dedi. İmkansız ama yani bir kere parfüm sıkmışım. Artık o kokuyu almış herhalde bilmiyorum, dedim ki ben parfüm sıkmamalıyım. Toplumda da normal görülenin dışına çıkan bir kadın nasıl değerlendiriliyorsa, gemide de cinsiyetsizlik dışına çıkan, ki çok normal bir şey insanın bir kadın olarak kendisini iyi hissetmesi. Çünkü hani bir bakım, bir süslenme insana iyi gelen şeyler bunlar. Birazcık çıktığınız zaman hani yirmi kişiden birisi büyük ihtimalle şöyle diyebiliyor: “Bak görüyor musun.” Kendi erkeklik olgularına bir saldırı olarak algılayabilen tipler var. Hepsi öyle değil ama, geldin buradasın ama sen benim aklımı çelemezsin, mantığı. Parfüm sıkıyorsun, hani toplumda şey vardır ya kadın bir şey yapmadıysa erkek niye öyle bir şey yapsın gibi, hani sonuçta “bak görüyor musun, o da parfüm sıktı, makyaj yaptı, saçını açtı.” diye düşünüyorlar.” (G6)

Kadınların ötekileştirilmeye karşı tavırları gemi içinde genellikle erkekleşme şeklinde olmuştur. Kadınların bu konuda birbirlerini erkeklerden daha çok yargıladığı ifade edilmiştir. Kadınların bu düzene uygun davranmaları ve davranılmasını istemeleri ise aslında var olan hegemonyanın devamını sağlamaktadır:

“İki farklı karakter oluyorsun yani. Orada gerçekten tomboy gibi giyiniyorsun, erkekten hallice. Burada artık gemide giyemediğim için, bazen abartıyorum feminen olma konusunu. Çünkü orada o kadar eksik kalıyorsun ki. Kolonya sürüyorsun, herkes limon kolonyası kullanmak zorunda değil, başka bir şey de olabilir, “parfüm mü sıktın”, falan. Duş alıp gittiğinde mesela saçların daha ıslaksa bakıyorlar. Okullarda da çok dayatılıyor bu “dikkat çekme” mevzusu. Sanki bizim yüzümüzden oluyor gibi dikkat çekiyoruz, o, bu. Halbuki gerçekten tamamen erkeklerle ilgili. Çünkü orada ne yaparsan yap, hiçbir şey yapmayan biri de olabilirsin, saçın yedi yirmi dört topludur, yüzünü sadece yıkayıp gidiyorsundur, erkek tişörtü, erkek pantolonu, yine de yüzüyorlar, yine de yazıyorlar. Kişisel temizlik diye düşünmüyorlar, deodorant sıkıyorsun “parfüm sıkmışsın”, kolonya sürüyorsun “parfüm sıkmışsın”, o koku onları

şey yapıyor, gerçekten çok rahatsız edici. Ben saçımı kısa kestirdikten sonra son iki kontratımda böyle bir yarım topladım falan, köprü üstüne çıkacağım, "biri bir şey der mi, bir şey olur mu, bakacaklar mı, bir şey diyecekler mi" falan diye endişeleniyorsun. Ya da mesela kulağımı deldirmiştim, çıkarmadım hiç, kendimi çok fazla teselli etmem gerekti. "Çıkarma, çıkar derlerse çıkarma, küpeden de etkilenemezler" diye hani çok fazla teselli etmem gerekti. Ama ikinci kaptanın gelip "o küpeler ne, çıkar" dediği de oldu. Ve bunu sadece erkek kaptanlar da yapmıyor, ikinci kaptan kadın olabilir, o da bunu yapıyor. O öyle görmüş, öyle davranmış, senin de öyle yapmanı bekliyor. Biraz fazla taviz veren kadınlar var, onların da etkisi var. Ben mesela bu tişörtü giydim, sosyal medyada paylaştım, beni yargılayacak on tane denizci erkek varsa, üç tane de denizci kadın var. Onlar da öyle alıştığı için "gemide bunu mu giymiş" falan diye kadınlar da çok yargılıyor. Yerleşmiş bir kültür halinde bu, "kadın olmama" mevzusu." (G17)

Kadınların gemi içinde sadece görünüşleri değil, davranış biçimleri de erkeksileşerek buldukları ortama uyum sağlama biçimini almıştır. Gemide bir "denizci cinsiyeti" olduğunu ifade eden görüşmeci, karadaki ve denizdeki karakterinin birbirinden çok farklı oluşunu dile getirmiştir:

"Fark var mı değil, onlar iki farklı insan zaten hani, o direk karakter bölünmesi. Yani sigara içmenden yürümene, konuşmandan her türlü tavrına, yemek yemene kadar bambaşka bir kişilik yaratıyorsun orası için. Onu da orada girip rolünü oynuyorsun ve çıkıp sosyal hayatına geri dönüyorsun. Şey var ya orada, farklı bir cinsiyet var. İşte kadın ya da erkek değil, orası bir "denizci" cinsiyeti, ben hep söylüyorum. Kadın da o cinsiyete girmek zorunda, erkek de o cinsiyete girmek zorunda. Dolayısıyla herkes için ortak bir şey bu, sadece kadın için değil bence. Tabii ki erkekler birazcık daha, onların alanı olduğunu bildikleri için birazcık daha kendi karakterlerine yakın davranabiliyorlar ama bizim için çok mümkün olmuyor bu. (G2)

Kadınlar gemide olası bir acil bir duruma karşı, özel alanları olan kamaralarında dahi belirli kıyafetleri giydiklerini, aksi takdirde acil durumlarda giyinip çıkmanın gerekli olduğunu belirtmişlerdir:

"Mesela banyoya girerken, hele hava varsa ve gemi sallanıyorsa "ya ayağım kayıp düşsem, beni burada kim bulur" diye, biraz onun korkuları oluyor. Benim oluyor, bir şey olsa bana kamarada, ona göre giyiniyorsun yani. Yatarken bile bol üst,

eşofman. Ya da mesela sutyensiz yatmamak, acil bir durum olursa hemen çıkabilmen için. Bunları hep düşünüyorsun çünkü gemi sadece kamaranda bir şey olması değil, bir yangın çıksa, bir çatışma olsa, gemi su alsa, o kadar saniyeler içinde ilerliyor ki her şey. Senin alarmı duyduğun anda fırlaman gerekiyor kamarandan. Dolayısıyla da buna hazırlıklı yatman gerekiyor. Acil bir durumda kamaramdan fırladığımda benim görüntü olarak garip bir görüntüde olmamam gerekiyor. Yani gidip kısa şortla, askılıyla yatamıyorsun o yüzden. Erkek altında boxer'ı olsa bile koşar yani, onlar çok takmaz böyle şeyleri ama bizde öyle bir şey olmuyor. (G9)

Kadınların sürekli bedenlerini saklayarak ve cinsiyetsizleşerek, gemi içinde hakim olan erkekliğe katkı sundukları, hatta varlıklarını sakladıklarını söyleyebiliriz. Ancak günümüzde bu kalıpları yıkmaya çalışan genç kadınların olduğunu söyleyebiliriz:

“Ben geçen kontratımda artık bol pantolon giymedim. “Artık yeter” dedim. Ben okula ilk başladığımda 38 bedendim, 48 beden pantolon giyiyordum mesela. Bildiğiniz şalvar giyiyordum, belden tutturuyordum kemerde. Bizim böyle bir şeyimiz var birinci sınıf üniformasını dar alamaz, bol giyer. Kıyafetlerimiz gerçekten çok çirkin bu arada, erkek çocuğu gibi oluyorsun, saç topla falan filan. Sonra ilk gemiye çıktım, ikinci kaptanın eşi de 2012 mezunuydu. İşte o mesela geldi dedi ki “sen her şeyden önce ileride zabıt olacaksın, bu kadar pasaklı gezme” dedi, ben gemide bunu duydum. Bir sonraki stajımda daha az bol giydim, ilk kontratımda yine bir tık bol giydim ama son kontratımda dar paça giydim ve dedim ki “yeter ben de insanım” ve ben burada bu şekilde varım. Evet popomu göstermedim belki, üzerine uzun tişört giydim ama giydim. O kadar çok mutlu oluyordum ki gerçek hayattan bir kıyafet giydiğim zaman.” (G14)

“Erkekler de parfüm sıkıyor, o sıkarsa ben de sıkırım. Staj sürem boyunca kaşlarımı almadan, bıyıklarımı almadan dolaştım. Sonra fark ettim ki bunu yapmak asıl yanlış olan. Feminenliğimi ben bangır bangır yaşayayım, erkeklerin dikkatini çekecek şekilde vurgulayayım demiyorum ama kendim olmaktan da vazgeçmiyorum. Ben saçımı kurutan biri değilim, ıslaksa açık olacak kurusun diye. Yapacak bir şeyim var mı bununla ilgili, beni rahatsız ettiği noktada toplayacağım. Bu seni ilgilendiren bir şey değil kim olursan ol. Bu izlenimi, bu özgüveni verdiğiniz zaman her şey oluyor. Ben piercinglerimle, dövmelemlerimle çalışıyorum. Yaptığım şeylerin onlara göre yanlış

olduğu da oldu ama sonuçta bunu yanlışa yönlendirebileceğim şekilde yönetmeyeceğim konusunda kendime güvendiğim için bunu yapabiliyorum.” (G18)

Kadınların sadece kendini davranış biçimini değiştirerek diğer kadınlara umut verdiğini ve dönüştürücü bir güç olduğunu söyleyebiliriz.

“Şimdi mesela ikinci kaptan olmuş, saçlarına maşa yapan ablamız da var. Bu gerçekten zaman içinde değişiyor. Benim en büyük anlamda kendi adıma anarşistliğim buydu yapabileceğim, şeffaf rimel götürdüm ve rimel sürdüm. Küçük şeyler, çok basit şeyler ama gerçekten sizin siz olduğunuzu hissettiren şeyler. Benim stajımdaki zabitim hafif bir eyeliner çekiyordu mesela, hani o insanı o kadar mutlu ediyor ki. Biz o zaman Rotterdam’da limana çıkacaktık, ikimiz de gittik hemen alışveriş yaptık, iki kız çıktık. Ve güzel kıyafetlerle dışarıda yemek yiyip bir şeyler içtik ve gerçekten motive oluyorsunuz. O anlamda ben gemide kadın olmasını gerçekten seviyorum, erkeklerle çıksam o kadar rahat giyinmezdim ben.” (G14)

3.4.3.2. Kadınların Gemi Mekanında Kurduğu Sosyal İlişkilerde Cinsiyetin Rolü

Toplumsal cinsiyete dayanan baskı ve eşitsizliğin bir sonucu olarak kadınların gemi mekanında sosyalleşmesinin kısıtlandığını görüyoruz. Bir iş yeri olmasının yanı sıra, aylarca içinde yaşanılan yer olarak gemi, sosyalleşme ihtiyacının karşılanacağı ilk alandır. Ancak kadınların geleneksel toplumlarda erkeklerle kurduğu ilişkiler fazlasıyla sınırlı kalmaktadır:

“Bana kalırsa kadınlar özellikle gemide yapacak bir şey olmadığı için işkolik oluyorlar. Çünkü ben, atıyorum sekiz saat dinlenme saatim var, o sekiz saat kamarada bana çok uzun geliyordu. Çünkü gidip spor yapamıyordum, salona gidip otursam insanlar konuşmasını düzeltmesi gerektiği için, hemen rahatsız olduğunu hissediyorsun, gitmiyorsun. Zaten onlar birbirlerinin kamaralarında toplanıyorlar, muhabbet ediyorlar ama sen kimsenin kamarasına gidemezsin, laf edilir, adın çıkar, kesin o da. Bu gibi şeylerden dolayı hep kendi kamaranda ve teksin. Ne yapıyorsun limanlarda deli gibi çevrimiçi film indiriyorsun, bir de yanına bol bol kitap alıyorsun. Yani yapabileceğin tek etkinlikler bunlar. Hiç değilse kamaranda spor yapmayı deneyebilirsin ama kamaranda, spor salonuna gidemiyorsun yine. Gidersin de kendin rahat etmiyorsun erkekler olduğu için. O yüzden yapabileceğin her şey kamaranda

sınırlı kalıyor. Dediğim gibi severek yapmayan bir insansan çok bunaltıcı. Özellikle pandemi döneminde gemide birçok şirket personel değişimini yapamadı, havalimanları kapatıldı, yurtdışından giriş çıkışlar kapatıldığı için. Orada gemide çok uzun süre gemide kalma süreleri oldu. Bunda da bir süre sonra ne yaparsan yap vakit geçmemeye başlıyor yani. O yüzden de kendini işe vuruyorsun.” (G9)

Kadınlar özellikle staj dönemleri boyunca odalarında yalnız vakit geçirmeyi tercih ettiklerini dile getirmişlerdir:

“Staj zamanında çok kitap götürmüştüm, kitap okuyordum, işte müzik dinliyordum. Hep CD’lerimiz vardı o zaman, hani filmleri herkes birbirine veriyordu o zaman, CD’lerden film izliyordum. Genellikle daha çok tek başıma vakit geçirmeyi tercih ediyordum stajyerken, dayanabildiğim kadar, sonuçta ne olur ne olmaz, gerek yok gibisinden ama çalışmaya başlayınca biraz daha hem statü olarak farklı konumda olduktan sonra, diğer zabıtlarla salonumuz vardı ortak oturduğumuz, orada işte televizyon açıp izliyorduk, kağıt oynuyorduk, çay içiyorduk, böyle normal bir, birbirine mecbur bir arkadaş ortamı vardı. Öyle çok sıkılmıyorduk ama tabi bazen mesela bir derdimiz olduğunda çok samimi, paylaşabileceğimiz birisi olmuyor. Onun eksikliğini, erkekler için de böyle ama bir kadın olunca... Erkekler biraz daha kendi aralarında normal hayatta da birçok dertlerini yüzeysel geçebiliyorlar, kadınlar daha konuşma ihtiyacı duyduğu için öyle bir ortam olmuyordu, onlar sıkıntıydı.” (G6)

Geminin ortak alanlarında kadınların varlığı gemideki yerleşik erkek kültürünü rahatsız etmektedir. Özellikle kadınların yanında küfredilememesi veya açık saçık konuşulamaması erkeklerin kadınları ortak alanlarda istememesi, kadınlar bu alanlara geldiğinde tavırların değişmesi, rahatsızlıklarının dile getirilmesi ve kadınların dışlanması ile sonuçlanmaktadır. Var olan erkek egemen iş yeri kültürüne uyum sağlamak içinse onlardan biri gibi davranmak gerekliliği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kadınlar, kabul edilebilir olma ve güvenilir hale gelmek adına erkeklerden önce küfrederek “onlar” gibi olduğunu, onun yanında rahat olabileceklerini göstermeye çalışmışlardır. Bunu şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Ben çok küçük, böyle koster diyebileceğimiz gemilerde çalıştım. Böyle küçük, sub standard diyebileceğimiz gemilerde çalıştığım için ben daha fazla yaşamış olabilirim. Büyük tankerler, insanlar oralarda birazcık daha hakimler de konuya, kosterlerde neredeyse hiç yok kadın. İnsanlar çok yabancı orada kadın olmasına.

Atıyorum ben arkamı döndüğüm anda, arkamda küfür kıyamet, ben girdiğim anda odaya herkes susuyor. Kimisi şey diyor “gemide kadın olması bize çeki düzen veriyor, birazcık ağzımızı topluyoruz, kendimizi topluyoruz iyi oluyor” falan diyor ama çoğunluk böyle düşünmüyor tabi. Biraz bireysel olarak benim tavrım, edindiğim tutum da önemli oluyor. İşte girdiğim ortamda, özellikle gemici ve yağcı sınıfı buldukları ortamda küfretmek istiyorlarsa, ben onlardan önce küfrederek onları rahatlattım o ortamda. Dolayısıyla dediler ki “aa tamam bu bizden, artık hani şey yapmamıza gerek yok, aa yanımızda kadın var gibi davranmamıza gerek yok” gibi bir tutum aldılar. Dolayısıyla biz onlarla atıyorum, masada okey oynarken, sigara içerken, küfür kıyamet sohbet edebildiğimizde onlar da böyle konfor alanına geri döndükleri için ben ortamda onlara büyük bir rahatsızlık vermedim. Ama hani dediğim gibi bu biraz kişisel tutumla alakalı.” (G2)

Bazı kadınlarsa yanlarında küfretmenin cinsiyetle bağdaşmadığını, kendisinin de sıklıkla küfrettiğini dile getirmiştir:

“Benim yanımda diye bir insan küfretmeyecek diye bir şey yok, çünkü ben de küfreden bir insanım. Kişiselleştirmedikleri sürece küfredebilir sonuçta. Bundan rahatsız olan insan da bunu dile getiriyor zaten. “Ben rahatsız oluyorum benim yanımda etme.” diyebilir, herkes küfrü sevecek diye bir şey yok ki erkek de sevmeyen var, çok fazla erkek de var.” (G14)

Kadınların olduğu gemide erkeklerin davranışlarına dikkat etmesi kimi erkek çalışanlar tarafından “kadınların gemiye düzen getirdiği” şeklinde yorumlanmıştır:

“Profil olarak çok böyle kadınların yanında konuşulmayacak şeyleri uluorta konuşan tipler değillerdi. O yüzden de çok benden de ortamda olmamdan da rahatlıklarını kısıtlama durumu yoktu. Ama şöyle diyorlardı mesela genelde, sırf benim gemim için değil, kadınların geldiği gemiler daha çeki düzen veriyor. Hani insanlar kendilerine daha çeki düzen veriyor.” (G6)

Gemi yaşamını ilk defa tecrübe eden kadınlar için, sosyalleşmenin kolay olmadığını ve yalnız olmayı tercih ettiklerini söyleyen kadınlar, zabıtlık döneminde bu durumu aştıklarını dile getiriyorlar:

“Gemide sosyal yaşamı iki farklı aşamada değerlendirebilirim. Stajyerken daha farklı, bir kadın olarak daha farklı, çünkü elinizde hiçbir güç yok ve korunmanız

gereken bir varlıkmış gibi davranıldığı bir ortam. Sosyalleşemiyorsunuz, sizi kısıtlıyor bu sebeple. Uzun stajımda yedi buçuk ay gemideydim. Salonda, toplu olarak oturduğumuz alanda, oturmamın sayısı belki yirmidir. Yirmi sefer oturmuşumdur yani, molalarda bile kamarama çıkıp yalnız başıma zaman geçiriyordum. Çünkü şeyi hissediyorsunuz bazen, sizin yanınızda o rahata, laçka muhabbetleri döndüremedikleri için daha gergin bir ortam oluşuyor, kimi insanlar bundan hoşlanmıyor. Uzak durmayı tercih ediyorsunuz o yüzden. Ama zabıtlıkta biraz daha farklı bu durum tabii ki. Sonuç itibarıyla ben orada sorumluluk sahibi olduğum bir roldeyim. Bunu her anlamıyla da yaşamam gerekir.” (G18)

“İlk kısa stajımda, ben hep şey dediler “insanlarla muhatap olma çok, uzak dur” falan. Çok tecrübeli olmadığım için de ne yapacağımı bilemedim. Hep kamarama geçiyordum, işim bittikten sonra kamaradaydım. Bu bir süre sonra benim psikolojimi kötü etkilemeye başladı çünkü sürekli yalnız kalmak bir süre sonra delirtiyor insanı. Ama bu sefer gittiğimde, zabitan salonunda oyun oynadım, havuza girdim, kaptanlar sağ olsun hiç ayırmadı beni kendilerinden. Beraber başka eğlenceler yaptık, sohbet ettik.” (G10)

Geleneksel toplumlarda sosyalleşme aynı cins arasında gerçekleşir. Kadınların kadınlarla, erkeklerin ise erkeklerle yakın olması beklenir. Gemi hayatındaysa, genelde kadınların sosyalleşebileceği başka bir kadın yoktur geminin içinde. Ancak bir erkekle arkadaş olmak da dedikodulara sebep vermektedir. Bu durumun etkilerini şu şekilde dile getiriyor görüşmeci:

“En büyük sıkıntımızı anlatayım, bir insanla yakın oluşumuz. Bir insanla arkadaşlık kurmamız bizim için çok büyük bir problem. Bazen böyle gemilerde çok sevdiğin insanlar oluyor, yakın arkadaşlık kurduğun. Mesela geçen kontratta ikinci kaptan vardı, bu kontratta üçüncü, dördüncü mühendis falan... Ama böyle çok fazla vakit geçirince, birlikte çok fazla gülünce, ne bileyim oyun falan oynayınca bile diğer insanlar tarafından bu yanlış anlaşılmaya başlıyor. Bu bence her gemide bir kadını yaşadığı sıkıntıdır. Birisine fazladan böyle samimiyet göstermeye görsün hemen herkes konuşmaya başlıyor. İşte siz neden bu kadar yakınsınız, yakın arkadaş olunamazmış gibi. Bir böyle garip algılıyorlar her şeyi. (...) Daha gemiye girdiğimiz an istiyorlar ki kimseyle muhatap olmayalım ama böyle suratı beş karış da ortada gezmeyelim. Ama böyle birisiyle işte sohbet etti mi ya da güler yüzlü davrandı mı onu da yanlış anlıyorlar. Hani ne yapman gerekiyor bilmiyorsun.” (G8)

Gemideki erkekler tarafından devamlı izlendiği ve erkeklerin sürekli olarak dedikodu yapması sebebiyle davranışlarına çok dikkat etmesi gerektiğini dile getiriyor görüşmeci:

“Arıyorlar zaten onu. Sen kiminle yakınsın, kiminle daha çok iş yapıyorsun, işi bile yorumlayabiliyor. Kime gülüyorsun, kime gülmüyorsun, hani senin gülmen orada tamamen onlar için bir sinyal yani. "Aa bana da güldü" falan. Gülemiyorsun orada iğrenç bir şey yani. Şey sıkıntı çok fazla bir sosyal hayat olmadığı için orada, dedikodu en büyük sosyal hayat orada. İnsanlar hakkında konuşmak, şunun çocuğu olmuştan, bunun annesi hastaymışa, aa bak bu eşinden ikinciye boşanmıştan bilmem neye kadar insanların hayatı didik didik ediliyor çünkü vakit çok, başka yapılacak bir şey yok, meşgale yok, daha keyif aldıkları bir şey yok dolayısıyla gerçekten büyük bir dedikodu yumağı dönüyor orada. Ve atıyorum senin yaşıttın birisi varsa o ortamda, zaten direk göz hapsindesin. "Ne yapıyorlar beraber", işte "film mi izlediler" falan. Yaşıttın değil mi, büyüğün mü, önemli değil, "Ne yapıyorlar beraber?"” (G2)

Gemide yapılan dedikodular kimi zaman iftira şekline bürünerek kadınların saygınlığını yitirmeleri hedeflenmiştir:

“Beni şaşırtan insanların kötülüğü oldu, hani daha böyle genç yaşlardasınız, çocuk denilecek yaşlardasınız hani, on sekiz yirmili yaşlarındasınız ve insanların bu kadar kötü olabileceğini görüyorsunuz. Yani bilmiyorum hani şu anda, artık şu yaşında evet çok şey gördüm, yaşadım, insanlar kötü olabiliyorlar evet acımasız olabiliyorlar ama o dönemlerde çok daha temiz bir dünyamız varya... Evet, zor olacağını, kabullenilmeyeceğini, kendimi kabul ettirmekte çok zorlanacağımı biliyordum, bunları farkındaydım ama kötü olmalarını beklememiştim. Bir örnek verebilirim sana, birgün çok yorgunum ve yoğun çalışıyorum, kendimi de iyi hissetmiyorum. O gün yemekte sadece çorba içtim işte aşçının yaptığı pilavı yemedim diye o gece benim ne ikinci kaptanla ilişkim kaldı ne ikinci mühendisle kaldı. Ertesi gün bütün gemiciler benim cinsel hayatımı konuşuyordu. Niye, çünkü aşçı bana kızmış yaptığı yemeği yemedim diye. Bakar mısınız ne kadar kişisel algılıyor, ki olayın onunla hiçbir alakası yok, ben o gün yemek yemek istemedim, yiyecek vaktim de yoktu. Aşçıyla hiçbir alakası yok, aşçının yemeğiyle hiçbir alakası yok ama vay efendim benim yaptığım yemeği yemedi diye yani... Evet işte, ben bu kadarını beklemiyordum o dönemlerde ama sonra o kadar şey oldu ki maalesef alıştık. Ki biri bir şey yapmak istediğinde, bide Türk toplum yapısı maalesef işte, onu onunla

gördüm, şunu şununla gördüm gibi... Yemek saati, biliyorsun gemide yemek saatleri vardır, kafana göre girip yemek yiyemezsin. Beş buçukta yemek salonuna girdiğimde sadece tek bir kişi de yemek salonunda, diğerleri işte bir on dakika sonra geliyorlar. Derken biz sadece baş başa ikimiz beraber yemek yedik diye vay, ertesi gün dedikodu. Biz baş başa da yemek yemiyoruz, aynı salonda farklı masalarda ve yemek saatinde, herkese açık olan salonda yemek yedik ama bir kadın bir erkek vardı diye işte dedikodu.” (G13)

Homososyal gemi ortamında erkekler ailelerinden uzakta olsalar dahi geminin içindeki diğer erkek çalışanlarla yakın arkadaşlık ilişkileri kurabiliyor ve sosyalleşebiliyorlar. Kadınlar ise sürekli gözetlenirken kurdukları ilişkiler çok yüzeysel oluyor:

“Kadınlarla kıyaslandığında baya bir ihmal edilebilir o sorunları. Çünkü hani belirli bir dostluk kurdukları zaman, yine sonuçta normal bir erkek ortamı gibi garipsenmeyecek ilişkiler kurabiliyorlar. Siz mesela bir kadın olarak birisiyle çok yakın olsanız, mesela nedir çok yakın arkadaşınız olduğunda evine de gidersiniz, oturursunuz, içki içecekseniz içki içersiniz, çay içecekseniz çay içersiniz, bu normal. Ama mesela gidip bir erkekle kamarada film... Yani izleye de bilirsiniz ama izlerseniz bu sefer herkes farklı şeyler konuşur. Hani o yüzden bir erkeğin o rahatlığı da oluyor. Gidiyor kamarasında oturuyor, dertleşiyor, içiyor, beraber film izliyor. Çok normal. Bu da insanları deşarj eden şeyler olduğu için. Bu bir ihtiyaç aynı zamanda, gemide anlıyor insan. Mesela sarılma ihtiyacı. Ben bir süre şeyi fark etmiştim, stajyer bir kadın gelmişti, bir şey oldu sarıldık biz böyle, sonra dedim ki “ya ne zamandır kimseye sarılmamışım ben, bu ne kadar güzel bir şeymiş”. Hani insanların böyle ihtiyaçları da oluyor.” (G6)

Gemideki hayatın sıkıcı olduğu, aileye ve sevdiklerine karşı olan özlemin de gemideki yaşamı zorlaştırdığını dile getiriyor görüşmeci:

“Tabi sıkılıyordum. Çok fazla kitap götürdüm ama asla kitap okumadım. Çok fazla “bir şeyler izlerim” dedim ama asla izleyemedim. Bir tane kaptanım vardı Türk olan, o Türk kaptanımla konuşabiliyordum. Onun dışında sürekli bir şeyler çiziyordum, bir şeyler yazıyordum. Bunlardı yani ne okuyabiliyorsun ne izleyebiliyorsun çünkü izlerken mesela bir şey sürekli aklına farklı şeyler geliyor. Aşk filmi izliyorsun aklına başka bir şey geliyor, aile filmi izliyorsun anneni özlüyorsun falan yani.” (G1)

Evlerinden, sevdiklerinden uzak kadınlar gemi ortamında yalnızlaşmaya itildiklerinde bu durumun bir takım psikolojik etkilere de sebep olmaktadır. Bu durumu şu şekilde aktarıyor görüşmeci:

“O kadar bazen kendimi kapana kısılmış gibi hissettiriyor ki, dediğim gibi ben bide insanlarla çok sosyal olmasını seven bir insanım. İnsanları çok severim, insanlarla sohbet etmeyi, onlarla bir şeyler paylaşmayı... Yapı olarak da çok severim, kova burcuyum, doğamda var. Ben bunu yapamayınca, o kadar kendimi şey hissediyorum ki, kötü. Zaten kamarada ben çok oturabilen bir insan değilim. Böyle insanlar işte tek başına yalnızlığı severler, saatlerce kamarada otururlar, müzik falan dinlerler. Hayır, benim bir insanla konuşmam lazım. Öteki türlü ket vurulmuş gibi, böyle tamamen çöküşe doğru geçiyorum, psikolojim bozuluyor.” (G8)

Görüşmeci kadınların büyük bir kısmı sosyalleşmelerinin gittikleri gemide çalışan kişilerin karakterlerine göre şekillendiğini dile getirmişlerdir:

“Bu daha çok gemide çalıştığım insanlara bağlı olan bir şey, neler yaptığım. Yani gemideki ekiple anlaşıyorsan daha çok sosyal alanlarda oluyorsun. Zabitan salonlarında oluyorsun, oyun oynuyor oluyorsun, film izliyor oluyorsun. Ama gemide anlamadığın insanlar varsa ya da anlaşma değil de, bir problem bile olmasa senin kafanın uymadığı, atıyorum çalıştığın herkes altmış yaş üstüyse ve yedi yirmi dört kart oynayıp, okey oynuyorlarsa daha çok kamaramda vakit geçiriyorum. Dizilere yöneliyorum, manuel'leri okuyorum, spor salonunda takılıyorum. Ama dediğim gibi daha çok genç insanlar varsa, benim kafa yapımdaysa, birlikte sohbet ediyoruz, kahve içip köprü üstünde sohbet ederiz, çok çok iyi anlaştığın insanlarla kamarada toplanıp film geceleri yapıyoruz. Mesela ikinci mühendisle, çarkçıbaşının kamarasında hep televizyon vardı, büyük LCD ekran, biz junior'ların kamarasında yok ama, çok iyi anlaştığın ekiplerse her gün mutlaka salonda da değil, kamaralarımızda alırdık elimize cipsleri, herkesin kamarasında bir gece dolaşarak korku filmi patlatılır, "Dabbe" serisi izlenir. Böyle şeyler yapılır. Onun dışında PlayStation var, oynarsın gençlerle, sohbet muhabbet ama bu ekipten ekibe değişiyor. Ben çok çok sevdiğim ekiple de çalıştım, kesinlikle hiç kamaradan dışarı çıkmadığım, kafa olarak anlamadığım, böyle at gözlüklü insanlarla da çalıştım, değişiyor yani.” (G1)

Kimi denizci kadınlar da gemide çok uzun süre geçirdiklerini ve dolayısıyla gemide oluşacak bağların önemini vurgulamaktadırlar:

“Şöyle düşünün bizim mesleğimizin de farkını: Siz işe gidiyorsunuz sabah sekizde, akşam beşte, altıda o işin gerektirdiklerini yapıyorsunuz ve evinize dönüyorsunuz. Ailenizle, sevdiklerinizle, artık o maskeyi çıkartıyorsunuz, o profesyonelliği. İşte ne bileyim televizyon karşısına geçip, yemeğinizi yiyip, pijamalarınızı giyip sohbet ortamında (...) Biz onu hep yapmıyoruz, hep iş yerindeyiz. Ama bir yandan da arkadaşız. Hem profesyonellik içeriyor hem arkadaşlık içeriyor, hem değerlilik içeriyor. İşte bunu nasıl aile ortamı gibi sağlarsak aslında, herkesin önemli olduğunu düşünüyorum ben gemideki aşçının da kamarotun da hiçbir zaman doğum günlerini atlamam, hiçbir zaman onların özel olmadığını hissetmem. Özellikle yönetici kısmında, dördüncü kaptan ve üçüncü kaptandan sonra, ikinci kaptan ve birinci kaptan olduğumuz zaman insanların idaresi bizim üzerimizde yani benim sorumluluğum altına giriyor, kaptan olunca zaten bütün geminin sevk ve idaresi. Aslında herkese değerli olduğunu hissettirirsen çünkü o gemide ailesinden uzak, sevdiklerinden uzak, belki özlem duyuyor, hasreti var, bir yakını hasta, kafasını karıştıran bir şeyler var. Biz öncelikle insanız ve ben de onlar gibi çalışırım aslında yani. Geminin sahibi de değilim, armatör de değilim. Herhalde benimle alakalı, yani insanla alakalı biraz anaçlığımız ve şefkatli olduğumuzu göstermem ve bunu da karşı tarafa gösterdiğimiz zaman çok da iyi anlaştıklarını, o önyargılarının yıkıldığını hissediyorum. Denizde çalışıyoruz çünkü ve biz denizdeyken çalışanlarımızla bir aile olmamız gerekiyor çünkü kimsemiz yok. Orada bir gemideyiz düşünsenize okyanusta gidiyorsunuz, diğer limana varmamız bizim bazen on iki gün, on beş gün, yirmi gün seferdesin. Anlaşamama gibi bir olasılığın yok, sorun varsa da konuşmaktan yanayım, çözümlenmekten yanayım.” (G3)

“İlk girdiğin zamanda çok kendini sakındığın, sakladığın bir pozisyon oluyor. Güvenmediğin kimseye açılmıyorsun, biraz daha çekiniyorsun. Oranın bir kuralı var zaten, ona uyum sağlamaya çalışıyorsun. Kendin gibi davranmak yerine uyum sağlamaya çalışıyorsun. Çok göze batmayayım diye, aşırı bir çaba oluyor tabi ama batıyorsun yine de. Orası kesin, batmama gibi bir şansın yok, tek farklı gördükleri sensin yani çoğu zaman. Ama tabi şeye de devam etmek istiyorsun, orada bir sosyal ortam var, iş ortamı var, sohbet muhabbetle öğrendiğin çok fazla şey var. O yüzden ortama katılma isteğiyle, şeyin arasında gidip geliyorsun, kendini sakınmak. Kim nedir öğrenene kadar. Kime ne kadar güvenilir, o kısmı her seferinde bir tartım lazım açıkçası. İlk ben gemide uzun bir süre kendim gibi davranabildim diyemem. Her şeyi fazlasıyla tartıp, giyeceğim kıyafetten, neyi konuşup neyi konuşamayacağına kadar,

epey bir şeyi tartmak zorundasın yani. Ondan sonra kendini rahat ve güvende hissettiğin zaman ancak hani böyle daha şey yapıyorsun.” (G7)

Kadınlar kendilerini ötekileştirmemek için de sosyal alanlarda bulunmanın önemli olduğunu düşünüyorlar:

“Benim böyle kendimi kamarama kapattığım gemi hemen hemen hiç yoktur. Ben hep onlarla birlikteyim, onlardan biriyim diye zabitan salonunda okey de oynuyordum, tavla da oynuyordum. Hatta millet kamarasına kapanmasın diye, çünkü uzak yol gemide gerçekten asosyal oluyor insanlar, filmler alıyordum, hep beraber film izliyorduk öyle sosyal ortamlar yaratıyordum. Çok güzel arkadaşlarım oldu, hatta arkadaştan öte ailen onlar o süre zarfında. Olması gereken o, şu bana kötü geliyor iş dışında odana kapan, sadece gel işini yap, kimseyle iletişim kurma. Bu çok insana uygun bir şey değil, biz sosyal varlıklarız. Ve denesem bile yapamadım, beceremedim de yani öyle odama falan kapanmayı. “Bu kadar da olmamalı, öyle olmamalı” kısmında oldum hep ben. Ben buradayım ve beni kabul etmek zorundasınız. Ben Ahmet de olsam buradayım, Mehmet de olsam buradayım, kendim de olsam buradayım, hiçbir fark yok, bunu insanlara kanalize etme çabasında oldum içten içe. Olduğum gibi kabul edin, benimle de okey, tavla oynanıyor işte ne fark var ki.” (G16)

Kadınlara uygulanan baskıcı tavırların sessiz kalındığında daha da arttığını ve sindirildiklerini dile getiren görüşmeci bunu şöyle ifade ediyor:

“Kimi insanlar karakter yapısı gereği çok sesini çıkarabilen insanlar değiller. Ama çirkef olmak gerekiyor gemide, gerçekten net bir şekilde. Çünkü sesimizi çıkarmadığımız zaman o kadar baskılıyorlar ki. Bahsettiğim uzun stajımda yedi buçuk ay hiç kamaramdan çıkmadım. Keşke aksini yapsaydım, keşke sosyal bir insan olsaydım. Üzerimde bu kadar baskı kuramazlarmış, şimdi anlıyorum sesimi çıkarmaya başladıktan sonra. Yani ne kadar kendinizden emin olursanız, bunu ne kadar yansıtırsanız o kadar güçleri azalıyor.” (G18)

Kadınların kendilerini korumak adına yalnız kalma isteği de geminin içinde ötekileştirilmelerine sebep olmuştur. Bununla birlikte kendi haklarında çıkan dedikodular, atılan iftiralar onlara yaptıkları işi sorgulatmış ancak yılmayarak mesleklerini devam ettirmişlerdir:

“O dönemler herkesin laptopu yoktu. Harddisklere filmler, diziler yükleyelim, onları izleriz yoktu, teknoloji çağında değildik. Tek eğlence işte vardiya durumuna göre akşam yemekten sonra salonda oturup açılan ortak filmi izlemek ya da insanlar kağıt oynuyor, okey oynuyor falan, onlara eşlik etmekte sosyal aktivite ama hani bu tarz şeyler olduğu için, evet yalnızlaşmaya itildim. Bir gemide şöyle bir karar almıştım mesela; kimseyle hiçbir şekilde görüşmeyeceğim, konuşmayacağım, sadece işimi yapacağım, salona adımımı atmayacağım, sadece yemek yiyip çıkacağım. Çünkü o kadar genç yaşındasın, çocuk yaşlarındasın hani mücadele etmeyi, baş etmeyi kendi kendine çözüyorsun. Kimseyle dedikodum çıkmasın diye böyle bir karar almıştım. Sadece vardiyaya çıkıyordum, işimi yapıyordum, güvertede işimi bitiriyordum ve kamarama çekiliyordum. Bu sefer de şey dediler, psikolojik sorunları var, intihar edecek diye korkuyoruz dediler. Böyle de bir şey var, yalnız kalsanız da illaki bir kulüp bulunuyor. (...) Altı buçuk ay falan kaldım o gemide. Bir de şeyi düşünelim hani şimdi elimizde telefon, sürekli sosyal medyada takılabiliyoruz, herkesle iletişim kurabiliyoruz. O dönemler böyle bir şey de yok, yani cep telefonundan bir “alo” demeniz ya da gemi telefonundan ailenizi aramanız dakikası on dolar, gibi şeyler olduğu için, internet zaten yok... Tek motivasyon şu oluyor, kendine verdiğin bir söz var, yapacaksın, hani vazgeçemezsin. Çünkü ben vazgeçtiğimde kimsenin hayatında bir şey değişmeyecek, benim hakkımda konuşanlar ertesi gün başkası hakkında konuşacak. Ben onların hayatında önemli bir şey değilim, önemli bir faktör değilim, önemli bir insan değilim ama neden onlar benim hayatımda önemli olsunlar. Onların icraatları, onların densizce yaptıkları beni yolumdan vazgeçirsin ve benim için çok önemli olsun. Yani bugün şurada şunu konuşuyor olabilirdik; evet bir gemide hakkımda konuştular, işte cinsel hayatım hakkında iftira attılar, bana affedersin kötü kadın dediler ve ben o gün bu mesleği bıraktım dediğimde biz onları konuşuyor olacaktık. Ama bana bunu söyleyen insanlar benim adımla bile hatırlamayacaktı. Ama şu anda hepsi benim adımla çok iyi biliyor.” (G13)

Gemideki insanların olumlu tavrı, düşünüldüğünü, sevildiğini hissetmek kadınların işlerine daha da bağlanmasını sağlamaktadır. Bu durumun örneği şu şekilde:

Biz salonda oyun oynuyorduk mesela, PlayStation oynuyorduk. Ben bilmiyordum mesela oynamayı hiç, ben de vakit geçireyim sıkılmayayım diye oynamayı öğrettiler bana. Dördüncü kaptanken de stajyerken de hep üçüncü

kaptanlarla tavla oynardım çünkü onların vardiyası on iki-dört olduğu için genelde beşten, altıdan sonra uygunlukları olabiliyor. Ve zevkli de oluyor, insanlarla mesela tabu oynayamazsınız ama tavla oynayabilirsiniz. Ya da çarkçıbaşı benim çok sıkıldığımı görmüştü ilk kontratımda çünkü yeniyim, insanlara kendimi kabul ettirmeye çalışıyorum ve bunalıyorum bir noktada. Bu hangi işe girerseniz böyle ilk başlarda. O zaman mesela bana kartlardan fal bakmayı öğretmişti. Onlarla yine bir şeyler yapmamı sağlamışlardı. Bir şekilde yolu bulunuyor, ben her zaman kaçmanın doğru olduğunu düşünmüyorum. Mesela ben çok geç yemek yemezdim, ben genelde beş buçuk gibi yedim herkes altıda gelir yemek salonlarına genelde. Ben beş buçukta yiyorum diye birkaç kere gelip benimle yemek yediler. Ya da ne bileyim doğum günümde, bizde belli orana kadar alkole izin veriliyor, o zaman kaptanımız “in aşağı bugün bira çıkardık” dedi, “kendi hakkını iç, bugün serbestsin, bugün senin doğum günün” dedi. Bu çok düşünceli, nezaketli bir hareket. Çok da mutlu oldum açıkçası.” (G14)

3.4.3.3. Ortak Çamaşır Alanlarının Kullanması Konusunda Ortaya Çıkan Sorunlar

Çalışma içinde kadınların gemideki alan kullanımı üzerine konuşulurken gemideki çamaşır yıkama alanlarının çok büyük bir sorun olduğu tespit edilmiştir. Kıyafetler bir cinsi, dolayısıyla kadın bedenlerini temsil ederler. Daha önce tartışıldığı üzere gemi içinde kadınların görünüşlerinden davranışlarına, bedenlerini kısıtladıkları ve kendilerini korumaya aldıkları alanda kıyafetlerinin, iç çamaşırlarının yıkanması ve görünür olması onları son derece rahatsız etmektedir. Kadınların özellikle iç çamaşırları, erkeklerin zihninde cinselliği temsil ettiği için kadınlar çamaşırlarını saklamaya çalışmışlar ve bunun için çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Kadınlara çamaşırlar için özel bir saat ya da gün ayrılması, makineye etiket yapıştırma bunlar arasında sıralanabilir:

“Bir kadın stajyerim var gemide, çamaşırlarımızı bir günde yıkıyoruz. Çünkü kendisi sıkıntı yaşamış gemide. Biz gelmeden önce, birisinin iç çamaşırlarını kestiğini dile getirdi. Ama kim tarafından yapıldığı bilinmiyor. Ondan kaynaklı biz de kendimize bir gün belirledik, herkes çamaşırlarını her gün yıkıyorken biz sadece cuma günleri çamaşırlarımızı yıkıyoruz beraber, kilitleyoruz çamaşırhanenin kapısını.” (G8)

“Bence gemideki en büyük problem o. Bir, erkekler hijyenik varlıklar olmadıkları için onun attığı makineye çamaşır atmak, kendin içinden tiksiniyorsun ilk olarak. Onun dışında da iç çamaşırlarında özellikle yıkama alanları ortak. Yani yağcısından gemicisine, zabitinden makine zabitine, herkes ortak alanda yıkıyor. En az iki, üç tane makine oluyor ve diğeri kendi eşyalarını almaya gittiğinde seninkileri de görüyor. Ya da en basitinden onlar kendi aralarında bir makine yıkıyor ya, süre kısıtlı çünkü çalışıyorlar, bakıyor makine dolu, bitmiş, içindekini alıyor, kurutmaya atıyor, kendininkini atıyor. Ama bizde çamaşırlarımızı elleme gibi bir şey olmadığı için ya gemidekilerle konuşup bir günü sana ayırıyorlar, kilitliyorsun kimse yıkayamıyor. Bu da biraz tepki çekmene neden oluyor ama ikinci kaptan bunu sağlıyor sana. Ya da ben anneme böyle inceden tül bent şeyi gibi düşün, kıyafet torbası yaptırmıştım. İnce, ağzı da fermuarlı. Ben her şeyimi onun içine atıp onda yıkıyordum mesela, dışarıdan görünmesin diye. Koyu renk bir poşetin içine atıyordum gibi düşün.” (G9)

Bu durum kadınların taciz edilmesine dahi yol açmış olup, önlemler alınması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır:

“Ben aslında gün ayrılmasını doğru buluyorum. Çünkü mesela gün ayrıldığında bana, ben o gün içinde önce makineyi boş çalıştırıyorum temizlemek için falan. Çünkü erkekler yıkadığına kabul oluyor, makinenin temiz olup olmamasıyla ilgilenmiyor mesela ama ben çamaşırlarımı yıkadığımda Ahmet, Mehmet, Veli kokuyor yani. Hoş olmuyor, bence gün ayrılması o yüzden iyi. İç çamaşırlar konusunda sıkıntı yaşayabiliyoruz çünkü o dönerken görülebiliyor, o kötü. Birisi bakmaz, ikisi bakmaz, başkası bakar. Çünkü bazı garip olaylar olabiliyor. Şöyle bir şey gelmişti birinin başına onu anlatayım. Kontratı bitiyor bir kadının, gemiden ayrılacak, gemiden ayrılırken biz orada giydiklerimizi genelde çöp poşetine atarız ve gideriz. Çöp istasyonuna bırakırız, o da öyle yapmış, iç çamaşırlarından da atmış. O indikten sonra bir gemici attığı çöp poşetini açmış ve içinden çamaşırlarını çıkarmış. Sonrasında fotoğraflarını atmış, yazmış “çamaşırların bende” falan diye. Tacizde bulunmuş yani. Çamaşırıla alakalı genel bir sıkıntımız var, erkek olduğu için her yer, tabi her gemi için geçerli değil ama. Ben işte o görünmesin diye kocaman bir kağıt yapıştırıyorum, üçüncü kaptan yazıyorum üstüne.” (G17)

Kıyafetleri yıkaması için kadınlara gün ayrılmasının erkeklerin gözünde “kadınlara pozitif ayrımcılık yapılıyor” düşüncesine yol açması ve zaten dışlayıcı bir

mekanda daha da ötekileştirilmeyi yol açacağı gerekçesiyle bu durumun talep edilmediği ifade edilmiştir:

“Stajımda çamaşır günleri oluyordu mesela, cumartesi günleri anahtar bana veriyorlardı. Giriyordum yıkıyordum kendim, kurutmaya atıyorum, çıktuktan sonra alıyorum, çıkıyorum. Ama biliyordu herkes cumartesi günü kimse çamaşır yıkamayacak, çünkü gemideki tek stajyer, tek kadın benim, "o yıkayacak". Bu da biraz ayrımcılığa kayıyor, bunu da istemiyorum, bu kadar kendimi kayırmak ya da farklı da gözükmek, çünkü ben öcü de değilim. Bu şeyden sonra hiçbir zaman öyle anahtar istemedim, dedim "öyle bir ayırım istemiyorum". Ama şunu yaptım, bu da belki kötü, hep bir postite üçüncü mühendis, adımı yazdım. Çamaşır makinesinin camına onu yapıştırdım. Bitince çünkü herkes şey yapıyor, ıslak çamaşırları bir kovaya, poşete, bir şeye koyuyor, sonra kendilerininkini atıp yıkıyorlar. Orada benim kişisel iç çamaşırım oluyor, çorabım oluyor, bilemezsin adamın bundan ne çıkaracağını ne yapacağını. O yüzden ben mutlaka etiket yapıştırıyorum. Şimdiye kadar da bir kere olsun orada etiketim olduğu için, kapısını açıp içeriden dışarıya çıkarılmış kıyafet görmedim. Ben alana kadar orada durur o etiketli. Ama kimse, benim dışımda, gemide oraya adını yazmaz.” (G11)

Gemide bunun için iyi bir yönetim gerektiğini söyleyen görüşmeci, çamaşır odalarının ayrılması ya da çamaşır yıkama saatlerinin herkes için belirlenmesi gibi öneriler sunuyor:

“Şöyle ki, çok iyi bir yönetim gerekiyor. Böyle daha alt kadrolarda, stajyer ya da ikinci zabıt, üçüncü mühendis, dördüncü mühendis kadrosu için çok daha zorlu olabilir ama bunu yönetmek çok önemli. Yani kaptanın, ikinci kaptanın ya da ikinci mühendisin biraz özverili olup yönetmesi gerekiyor. Dediğin gibi evet, iç çamaşırlarını atıp gidiyorsun makineye, başında bekleyemeyeceğin için, yani birisi gelip aldığında hayal bile edemiyorsun neler olduğunu, ne yaptığını, ne düşündüğünü. Yani özel saatlerde bunu ayarlamak mümkün olabilir ama bu sefer de pozitif ayrımcılığa giriyor, işte şey deniyor, torpil gibi görülebiliyor. İşte çamaşır konusu cidden çok büyük sıkıntı, yönetilmesi zor ama biraz işte yönetsel. Çamaşır yıkama saatlerinin belirlenmesi mesela, hani burada şey, kadın erkek olarak ayırmadan ziyade, zabıt mürettebat işte, çamaşır odalarını ayırmak bir yöntem olabilir, diye düşünüyorum” (G13)

3.4.3.4. Regl Tabusu ve Gemide Hijyenik Ped Erişememe

Regl dönemi kadınların ve trans bireylerin yaşadığı doğal bir döngüdür. Ancak ataerkil kültürün bir getirisi olarak regl utanç duyulması gereken, konuşulmaması hatta saklanması gereken bir tabu olarak algılanır. Regle atfedilen kirlilik ya da hastalık gibi tanımlamalar yüzünden bu durumun tiksindirici, doğal olmayan bir süreç gibi algılanması kadınların da bu durumu içselleştirmesine neden olmaktadır. Ataerkil ideolojinin kadın bedenini ötekileştirmesi sonucu oluşan regl deneyimi üzerindeki baskılar kadınların eğitim yaşamı, iş yaşamı gibi gündelik pratiklerinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Regl tabusu yüzünden kadınlar yaşadıkları deneyimleri özgürce ifade edememektedirler. Ayrıca kültürel engeller hijyenik ped gibi menstrüel ürünlere erişimi zorlaştırmaktadır.

Uzakyol seferlerine çıkan denizci kadınlar için menstrüel ürünlere erişim oldukça problemlidir. Özellikle erkek egemen bir yapının hakim olduğu gemi alanlarında kadınların regl ihtiyaçlarını dile getirmesi oldukça zor bir konu olarak değerlendirilmiştir. Görüşmecilerin çoğu, ped ihtiyaçlarını dile getiremeyecekleri için yanlarında giderken çok sayıda ped götürdüklerini dile getirmişlerdir:

“Ben yaklaşık dört aylık gideceksem, altı aylık yanıma alıp gidiyordum. Dolayısıyla çok büyük valizler. Yani valizinde kıyafetten çok diğer ihtiyaçların oluyor, şampuanın, pedi bırak şampuan bile istemiyorsun ki. (...) Dolayısıyla sen ya gemiden çıkan birinden rica edeceksin ya da kendin çıkıp alman gerekiyor. O sıkıntı senin gemiden birinden rica etmende. Çünkü birinden rica edersen tüm gemi bunu duyacak yani, bunu biliyorsun. Herkes senin regl olduğun zamanı biliyor olacak, dolayısıyla rica etmemeyi tercih ediyorsun. Ben de böyle bir duruma düşmemek için hep yedekli yanıma alıyordum. Koca valizlerle gidiyoruz, hatta erkekler, gemidekiler, "kaç yıllık geldin" diye dalga geçiyorlar valiz büyük olunca, çünkü onlar ufak çantalarla geliyorlar ama biz her şeyi düşünerek gidiyoruz.” (G9)

“Biz her ay farklı sıkıntılar yaşıyoruz ve bunu hiç kimse anlamıyor. Bunun için bir şeyler yapılması gerekiyor. Bazen utana sıkıla, inemiyoruz gemiden ve ben mürettebatıma “bana gidip de şunu alır mısınız” diyemiyorum. Bunların düşünülüyor olması gerekiyor ama düşünülüyor maalesef. Çünkü her zaman için denizde bir gemide kaptanın kadın olduğunu unutan çok insan var” (G1)

Geminin eril mekanında kadınların varlığı yok sayılır. Bunun bir göstergesi de göstergesi gemide kadınların kullanımı için herhangi bir ürünün ve hijyenik ped satışının olmayışıdır. Görüşmeciler, geminin ortak alanlarında “slop chest” denilen ve birtakım ürünlerin satıldığı bir bölüm mevcut olduğunu ancak burada sadece erkek ürünlerinin satıldığını, ihtiyaçları doğrultusunda erkek ürünlerini satın aldıklarını ve burada hijyenik ped satılabileceği halde satılmadığını dile getiriyorlar:

“Çok sinir oluyorum, çünkü valizimin yarısı ped doluyor. Bunun günlük pedi ayrı, normal pedi ayrı, gece pedi ayrı. Her çeşidinden sürekli olarak stokluyoruz. Valizde otuz kilo sınırimız var ama ben otuz kiloyu sırtlayarak gemiye çıkaramam merdivenden. Hep sırtlayıp kimseden yardım istemeden çıkarabileceğim ağırlıkta bırakmaya çalışıyorum. Mesela yirmi kilo, yirmi kiloluk bir valizi ben kimseye sormadan sırtlayıp kendim gemiye çıkartırım, kendim de indiririm giderken. O yüzden hep minimumda tutmaya çalışıyorum her şeyi. Bunu kafa patlat, kafa patlat, ben şirkete söyleyecek kadar oldum. Çünkü slop chest dediğimiz bir şey var gemide, bir oda, market gibi içerisinde cips, atıştırmalık, kola, tıraş bıçağı, deodorant, sabun, diş macunu, diş fırçası gibi böyle kişisel bakım, çok kaliteli olmasa da idare edebilir nitelikte şeyler satılıyor. Bunu da dördüncü kaptan yapıyor satışını, ay sonunda senin maaşından düşüyor. Giriyorsun, her şey erkek, bütün şampuanlar, bütün erkek parfümleri, direk mavi jilet serisi, yani bu kadar erkek ürünü koydunuz, keşke şuraya da ped koysaydınız, biz bu kadar eşyayı taşımazdık. Onların kişisel bakımıysa, bizim de kişisel bakımımız. Hadi bazen geçtim, gerçekten ihtiyacım varsa erkek jileti de kullanıyorum, deodorantım bittiyse erkek deodorantı alıyorum ya da mentollü erkek şampuanları kullanıyorum, onlar hadi yine problem değil ama ped konulmalıydı en azından.” (G11)

“Orada geminin içindeki insanlar robot değil yani, bir insan. Hep bir sürü ihtiyaçları var. Kadın olsa, kadınsal ihtiyaçları var, kadınsal ihtiyaç ne olacak, regl oluyoruz işte ped, kıyafetlerimiz biraz daha farklı, ihtiyaç görüyoruz işte tulumdur bilmem nedir bazı ihtiyaçlarımız. Bu büyütülecek bir şey mi? Hayır, değil yani, hiçbir şey değil yani bunlar. Bunlar insani şeyler ya. İnsani şeyler bunlar ama niye bizde böyle insani şeyleri lüks gibi görme gibi bir şey var. Orada çalışanlarının daha iyi bir hayat sürmesi bakış açısıyla çalışmıyor birçok insan hala. O yüzden işte bu işi büyütüyorlar böyle. Bence büyütülecek bir iş değil bu işler. Ama böyle bir düzenleme olamadığı için gemilerde. Zaten son zamanlarda tam bir kölelik sisteminde

çalıştırıyorlardı insanları, bir sürü kural olmasa tam öyle çalıştıracaklar yani. İşte üçüncü dünya ülkeleri falan çalıştığı için bir de artık. Kamarada tuvalet, banyo olması bir lüks değil yani. Bu doğal bir şey, kimse kamarasını biriyle paylaşmamalı. Ama ben böyle gemilerde çalıştım, tuvalet banyosu ortak olan gemilerde. Kadın olunca tabii daha büyük bir sorun yani, ama bu onlar için sorun değil anlamında değil. Bu onlar, bütün erkekler için de bu sorun. Ama bunu dayattırıyorlar yani açıkçası. Personelin kamaralarını ortak kullanması, herkes için çok büyük bir sorun çünkü biz hepimiz vardiyalı çalışıyoruz. Bunun hiç olmaması lazım. Evet kadın girerse bak bu hiç olmaz açıkçası. “Kadın olan bir gemide bu olmaz” bakış açısı oluyor. Evet bu olmamalı zaten, hiçbir yerde olmamalı zaten. Veya işte bir ihtiyacın alınması, pedse ped, diğer bir sürü ihtiyacın slop chest’e alınması, bu büyütülecek bir şey değil yani. Bunu mesele haline getirme isteği var bence insanlarda.” (G7)

Kadınlar limanlarda dışarıya çıkabilirlerse ped ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlar. Ancak toplumda var olan regl tabusu yüzünden, ped alabilmek maksadıyla dışarı çıkmak istediklerini söylemekte ya da işeri yoğunsa dışarı çıkan arkadaşlarından istemekte sıkıntı yaşıyorlar. Nitekim ped ihtiyacı dolayısıyla kaptanından dışarı çıkmak için izin isteyen görüşmeci, kaptanın utandırmak amacıyla kendisinden bunu sesli bir şekilde söylemesini istediğini şu şekilde dile getiriyor:

“Limandayken pede ihtiyacım vardı. Çıkmak için kaptandan izin istedim. “Almam gereken kişisel ihtiyaçlarım var çıkabilir miyim” dedim, yemekhanenin ortasındayız herkesin içinde “neye ihtiyacın var” diye sordu. “Kadınsal ihtiyaçlarım var” dedim, üzerine hala diretti “neye ihtiyacın olduğunu söyle” dedi sinirli bir şekilde. Kadınsal ihtiyaç yani ne olacak ama işte beni utandırmaya çalışıyor orada. Ben de “ped alacağım, eğer ihtiyacınız varsa sizin için de alabilirim” dedim. “Terbiyesiz” dedi bana. Böyle saçma sapan şeylerle uğraşıyoruz.” (G5)

Kadınların bu sektörde varlığının kabul edilmesi ve geminin içindeki ihtiyaçlarının düşünülüp bunların sağlanması çalışma koşulları açısından son derece önemli bir yerde duruyor. Uzun seferler sırasında geminin içinde pede erişemeyen kadınlar ihtiyaçları doğrultusunda alternatif yollar bulmak zorunda kalıyor. Bir görüşmeci yaşadığı sıkıntıyı şu şekilde aktarıyor:

“Benim yapmayacağım şey normalde, ama gemideki kaptanım çok çok iyi bir insandı ve ben ilk kontratımda dört ay kalmayı planlarken, altı ay kaldım ve benim

pedim bitti. Pedin bitince de ne olacak alabilecek herhangi bir yer yok. Çünkü satılmıyor zaten gemide, dışarı da çıkamıyoruz limanlarımız da çok fazla değildi o dönem. Bildiğiniz karton kalıp kestim, o karton kalıba kendi tişörtlerimden ped diktim. Bir sonraki kontratımda bir tık erken indim ve geçen seferkinden başıma gelenden dersimi aldığım için altı aylık ped götürmüştüm. Üç buçuk ay kalmıştım, kalan pedi de kaptana götürdüm, “böyle böyle bir durum var süvari bey, bunu sizin kamaranızda tutsanız eğer ileride bir sıkıntı olursa, izin verir misiniz” dedim sonuçta yine kaptana gidecek böyle bir durumda. Yani maalesef elimizde kadınlarla ilgili bir ürün yok, sadece doğum sonrası kanama önleyici, hamilelik sürecinde kanamayı, enfeksiyonu önleyici zorunlu ilaçlar var. Nasıl tıraş köpüğü varsa, tıraş için jilet varsa kadınlar için de ped olmalı.” (G14)

Kadınlar var olan bu sorunun sektörel olmaktan ziyade toplumsal bir problem olduğunu dile getiriyorlar. Ve toplumdaki regl algısı değişmediği sürece, erkek egemenliğinin bu kadar baskın olduğu bir sektörde bu değişimin olmasının kolay olmadığını dile getiriyorlar:

“Tabi ki, normalleşmesi gerekiyor ama bunu normalleştirmenin ben mümkün olduğunu sanmıyorum. Ki sadece buna gemi olarak bakmayalım, dünyamızda... Yani marketten ped alan kadınların işte “yok onu gazeteye sar, ya da siyah poşete koy” zihniyeti olduğu sürece bunu ne gemide ne karada yenebileceğimizi sanmıyorum, en azından bu yüzyılda. Hani gemi için evet, sürekli gemiden çıkıp supply yapmak inanılmaz zor, daha çok böyle gemi tarafından değil de acente tarafından falan böyle yönetilmesi daha kolay olur gibi. Yani gemiden çıkan gemiciye söylemektense, acenteden rica etmek.” (G13)

Gemide tek sorun pede ulaşmak değil, gemi hayatı ağır işlerin yapılmasını da beraberinde getiriyor. Regl dönemi içinde ise kadınlar fiziki işlerde normalde olduğundan daha fazla zorlanıyorlar:

“Regl olduğum zaman, her kadının farklı reaksiyonu var, benim belim çok ağrır, karnım çok ağrır. Ve çalışmak zorundayım yani. Yangın tüpleri testi vardı o arada, sıradaki kontrolüm oydu benim. Şimdi “yapmayacağım ben bunu, çalışmayacağım” deme lüksümüz yok, zaten demem de, benim öyle bir karakterim yok. O tüpleri tek tek çıkartıyorsunuz, sallıyorsunuz ve tüpler ağır. Akşam vardiyamı bitirdim, o gün bitti diye o kadar mutlu olduğum çok az zaman vardır. Kamaraya gittim, kamaraya gidince

bir güzel yattım. Zaten anlaşılıyor, halinizden acı çektiğiniz, kıvrandığınız anlaşılıyor.”
(G14)

Toplumun regl konusunda bilinçlenmesi ve reglinin konuşulabilir hale gelmesi, iş yerlerinde regl izinlerinin verilmeye başlanması gemide özellikle genç erkeklerin bu konudaki hassasiyetini de beraberinde getiriyor:

“Bizim acenteye çok rahat bir şekilde ped isteyip gemiye getirebilmemiz, hatta geminin slop chest’inde bile satılıyor olması lazım çünkü gemide iki tane kadın personel var. Ama bizim Türk toplumunun böyle küçükten beri yetiştirme tarzı var hem kadın hem erkek için. Ayıp bir şey yaşanıyor muş gibi ya da biz bunu dile getirirken sanki çok özelimizi dile getiriyormuşuz gibi algılıyorlar. Kimi zaman ben söylemeye çalışıyorum işte, bugün rahatsızım kendimi çok kötü hissediyorum, işte bugün ikiden sonra gidebilir miyim gibilerinden ama böyle üstü kapalı bir şekilde ifade etmem gerekiyor. Aslında benim bunu açıkça karşımdaki insana söyleyebilmem lazım, ayıp diye bir şey yok. Bu tamamen bizim toplumumuzun kültürüyle alakalı bir durum, bunun gemiyle hiçbir alakası yok. Böyle yetiştirildiğimiz için erkekler de o şekilde. (..) Aslında yeni nesil bu konuyla ilgili daha geliştirmiş kendini. Bazen böyle genç zabıtlarla çalıştığımızda, onlar daha anlayışlı oluyorlar. Anlıyorlar ve direk dile getiriyorlar, işte “bugün kendini kötü hissetmendeki neden bu mu, istersen gidip yatabilirsin, böyle bir şey olduğunda çekinmene gerek yok, bize söyleyebilirsin, bunda ayıp bir şey yok, biz hepimiz aileyiz” diyen insanlar da var ama daha eski kafalı işte yaşı yukarıda olan insanlar bunu ayıp bir şey olarak görüyorlar.” (G8)

3.4.4. Gemide Güvenlik Hissi ve Kadınların Güvenlik Önlemleri

Kadınların gemide kendilerini güvende hissetmeleri ile alakalı endişelerini incelerken bunların sebebini iki ayrı kategoride incelemek gerekir. İlki, denizde gemide çalışmanın getirdiği tehlikelerdir. Fırtınalar, yangınlar, gemilerde oluşabilecek teknik problemler, korsan saldırıları gibi durumlar bu kategoride sayılabilir. İkincisi ise geminin içindeki insan ilişkilerinin getirdiği tehlikelerdir. Nitekim gemilerde kadınlar hiç tanımadığı insanlarla gidip aylarca aynı yerde çalışıp, aynı yerde yaşıyorlar. Ne olacağının bilinmemesi, kadınlarda güvensizlik hissine sebep oluyor. Buna karşı çözümleri ise birbirinden farklı şekilde oluyor.

Denizin ve hava şartlarının kendisini korkuttuğunu söyleyen görüşmeci bunu şöyle dile getiriyor:

“Güvende hissetmediğimiz oldu mu tabi ki oldu. Çünkü gemidesin önüne bakıyorsun okyanus, diğer tarafa bakıyorsun okyanus. Ama şöyle çıktığın gemiye göre de değişiyor bu. Benim çıktığım gemide mesela askeri anlamda bir süre görev yapmış ve ondan sonra geminin güvenliğini sağlamak için oraya alınan insanlar vardı. Hepsi bildiğiniz korsan saldırılarına karşı ellerinde silahlarla bekliyorlardı. Ama gemide bence korsan saldırılarından çok bizi korkutan hava şartlarıydı, yani beni korkutan hava şartlarıydı. Onun dışında evet sığınabileceğim bir yerler tabi ki bulmaya çalışıyordum. “Bir şey olsa şuraya sığınırım, buradan kaçarım” dediğim yerler oluyordu tabi.” (G1)

Görüşülen kadınların sıklıkla çalıştığı kimyasal tanker gemileri, zehirli sıvı yükleri içermektedir. Ve gerekli önlemler alınmadığında birçok meslek hastalığına yakalanma ihtimali vardır:

“Bir de kimyasal tankerlerde stajımı yaptım ben, sonrasında zaten kimyasal tankerde çalıştım, biraz daha meşakkatli. Tulumunu giyiyorsun, başında baret. Çalıştığın gemi zaten bomba gibi düşün, en ufak bir harekette hayatına mal olabilir. Tehlikeli zaten adı üstünde, tehlikeli madde taşıyoruz. Bunun illa patlaması etmesi gerekmiyor, solunum, temas halinde de bizlere zarar verebiliyor.” (G12)

Gemide üçüncü mühendis olarak görev yapan görüşmeci, küçük bir hatanın çok büyük sonuçlar doğuracağını, dolayısıyla her şeyi defalarca kez kontrol etmesi gerektiğini dile getiriyor:

“Bu meslekte hiçbir zaman “biliorum” yok, eminim bir baş mühendis bile her gece o gemide kafasını yastığa koyarken kafasında binlerce soru oluyor. Şu an mesela gemiye katılacağım, gideceğim gemi 2013 yapımıymış. 2013 yılından beri hiç durmadan, hiç durmadan o gemide elektrik üreten jeneratörler var. Bir kere, bir saniye bile bile durmamış, sürekli bir elektrik üretme söz konusu. O yüzden ekipmanlarla ilgili her an, her dakika çıkabilecek olan bir tehlikeli durum, senin çok yorgun olduğun için gözden kaçan hata, ben her gece bunu yaşıyorum yani yalan yok, dördüncüyken de yaşıyordum, stajyerken de üçüncüyken de yaşıyorum. Kafamı yastığa koyduğumda “sen bu butonu manuel’e aldın mı?”, emin olamıyorum giyiyorum spor ayakkabıları gidip makine dairesine bakıyorum. “Tamam yapmışım”, geri geliyorum. Yani hiç kimse

kendine güvenemiyor. Ya da kırk defa yaptığın bir iş olsun, sana desinler ki “yarın dıştan takmalı motorun bujilerini değiştireceksin” ya da “pervane bakımı yapacaksın”, ben o kitabı bin kere de okusam, bin birinci kez akşam açıp bütün manuel’i komple okuyorum. Sorgulamam gereken değerler, kullanmam gereken yağ toteli, bütün her şeyi spesifik bir şekilde hazırlayarak, emin olarak başlamaya çalışıyorum işe. Çünkü hep kafanda şey oluyor işte “ya yanlış yaptıysam ya start ettiğimde patlarsa”. Böyle şeyler oluyor.” (G11)

Korkuların çoğunun sonradan öğrenildiğini dile getiren görüşmeci, gemide herhangi bir problem olmaması için tedbirler alıp, son teknolojileri araştırıp yola çıktığını dile getiriyor:

“Şuna çok fazla inanıyorum insanın korkuları tamamen zihninde, beyinde. Çocukken, bebekken, her insanın birey olduğu zaman hatırlamadığı bir dönem var, o da bir buçuk yaşa tekabül ediyor. Sadece yükseklik korkusu ve yüksek ses, yani yükseklik düşme korkusuymuş, insanın daha sonra öğrendiği bütün korkular beyniyle alakalı. Yani tamamen bizim psikolojik olarak beynimizle yaptığımız korkular. Elimden her şey geldiyse benim hayatımda, böyledir. İşte nedir uzun yola çıkacağım; emniyet kemerimi takayım, işte arabanın bakımını yaptırayım, yol buzluysa yola çıkmayayım, sağanak yağmur varsa dikkatli kullanayım, bundan sonra yani bütün imkanları, tedbirleri aldıktan sonra, başıma gelen şeyleri minimize ettikten sonra, evet bu yola çıkarım. (...) Ama ölüm korkusuyla ya da çok korktuğum bir olay geldi mi, evet çok fazla fırtınadan geçtik. Ama denizciliğin bence ilk kuralı zaten riskleri her zaman minimize etmek. İşte hava raporlarını alıyoruz, havaya girmemeye çalışıyoruz, her şeyi neta ediyoruz, kaza riskini sifıra indiriyoruz olabildikçe, iş güvenliği derslerini aldık zaten. Hani denizde canlı kalabilme, deniz güvenliği, denizdeki kazaları minimize etmek. Motivem nasıl dersenez, ben iznimde tabi ki geziyorum, sporla uğraşıyorum, yapmadığım zaman oturup iznimde mutlaka bilgisayarı açıp eski denizcilik notlarımı okurum ki bilgilerim tazelensin. Ve denizcilik sektörü şöyle bir şey; sürekli üzerine yeni bilgiler, yeni teknolojiler katıyor ve bunları da öğrenmek gerekiyor. İnternetten, bilgisayardan açıp deniz kazalarını izliyorum, hani nasıl kazalar olmuş, bunun etken maddesi nelerdir falan diye. Bunlar her zaman, “işte bak şöyle bir şey olursa başımıza, buna dikkat etmek lazım, şuna dikkat etmek lazım”, sebebi bu. Çok şükür çok büyük bir tehlike atlatamadım şimdiye kadar. Korsan bölgesinden çok geçtim, Aden’den çok geçtim, yangın gördüm gemide, hani birkaç kaza gördüm, birkaç küçük yaralanma,

çok büyük değil, işte parmak kopması çalışmamızın bir tanesinin, böyle yani gördüm.”
(G3)

Teknik sıkıntılarının sıklıkla yaşandığını dile getiren görüşmeci, bu sorunların aşıldığını ancak insanlardan kaynaklanan problemlerin daha büyük etkiler yarattığını dile getirmiştir:

“Teknik şeylerle zaten çok sık karşılaşıyoruz, fırtınalar, şunlar bunlar ama insanın aklında uzun zaman geçtikten sonra bile kalan şeyler fırtınalar veya teknik zorluklar olmuyor. Daha ziyade insanlarla yaşadığı problemler kalıyor. Atıyorum küçük bir yangın yaşadım, çok korktum falan ama şimdi aklıma ilk gelen bu değil maalesef. Daha ziyade insanlarla olan tezatlıklarımız, onlarla yaşadığımız şeyler. Çünkü yangından bir şekilde kaçarsın, bir şekilde söndürürsün falan ama o insandan, o gemide kaçamıyorsun izole bir mekan olduğu için. Dolayısıyla onlar daha şiddetli etkiliyor psikolojiyi. Ben her gemiye giderken yanımda o göz yaşartıcı spreylere götürmek istedim, her seferinde de havalimanında aldılar onu benim elimden. Ya orada güvende hissetmek diye bir şey yok tabi ki. Tabi ki her zaman bıçak üzerinde uyuyorsunuz, kapınızı beş kere kilitleyip, arkasına sandalye dayayıp mümkün mertebe kendini en güvene alabileceğin şekilde uyuyorsun. Hiçbir tehdit unsuru görmesen bile yani. Bu maalesef bence her kadının hissettiği bir şeydir çünkü orada kafanızda çılgın, korkunç senaryolar dönüyor yani ister istemez. Hani kendini koruyabileceğin hiçbir şey de yok baktığınızda yani. O yüzden o “güvenlik hissi” diye bir şey yok maalesef.” (G2)

Gemide güvende hissetmek için kadınların çeşitli önlemler aldığını görüyoruz. Bunlardan biri şu şekilde:

“Ben normal hayatta da bir ara biber gazı taşıyordum, gemiye mesela biber gazı götürüyordum. Bir de ben normalde de çakı da kullanan, kullanan dediğim taşıyan, ihtiyaç oluyor hani, biraz böyle tedbirli olmayı normalde de seven bir insanım. Benim çantamda biber gazım vardı, çakım vardı. Şimdi o güvensiz ortamı biraz hissediyor insan. İster istemez, içgüdüsel bir şey bence. Güvensiz hissettiğim zaman oldu ama o zaman da gemiden ayrıldım. Kapımı kilitliyordum, genelde güvende hissettim çalıştığım gemilerde o yüzden biber gazım vardı ne yapabileceksam, çakım vardı, onun dışında da bir şey taşımıyordum açıkçası.” (G6)

Gemide kadınlar erkeklerin davranışlarından korunmak için kimi zaman yine yaşça büyük bir erkek çalışana sığınmaktadırlar:

“Bu konuda herkesin kendi stratejisi var diyebilirim. Ben mesela kendime bir strateji buldum, hep oradan yürüdüm. Dolayısıyla hep de rahat ettim. İşte bir gemiye girdiğimde yaşça büyük olan, mümkünse reis, pompacı yani birazcık daha güverte personeline hükmedebilen birisi, böyle hedef kitleme aldım, onunla aramı iyi tuttum, mümkün merteye ona çok fazla iyilik yaptım, sonra o benim gemide “abi” faktörüm oldu. Bir şeye sıkıştığım da “abi yetiş”. Bir de yaşça da o zaman çıktığımda küçüktüm, onun da böyle kızı, kız kardeşi yaşında falandım dolayısıyla benim için bunu kontrol etmek kolay oldu. Hep de, yani ne zaman başıma bir şey gelse, gerçekten o “abi” diye benim kafamda kararlaştığım, oynadığım adam her zaman arkamı korudu. Dolayısıyla bence benzer taktikleri herkes yapıyor gemide bir şekilde.” (G2)

Neredeyse günün her saatinde etkileşim içinde olunan gemide insanlardan çok da kaçış olmadığını vurgulayan görüşmeci, ancak onları tanıdıktan sonra bir güven ortamı oluşabileceğini dile getirmiştir:

“Tabi ki birbirimizi desteklemek zorundayız, beraber çalışıyoruz. Beraber, birbirimizi kollamak zorundayız da açıkçası. Ama bin bir türlü insan var, dediğin gibi kapalı bir ortam. Hem bir sosyal ortam da oluşuyor, yemek yiyorsunuz beraber, kalkıyorsunuz, vardiya, yani yirmi dört saat çalışıyoruz biz. Gecenin saat dördünde görüyorsun, sabah kalkıyorsun görüyorsun, yemekte görüyorsun. Yani kaptanı zaten her zaman görüyorsun mesela çalışırken, saatli saatsiz. Diğer insanlarla çalışırken yan yana çalışıyorsun, yani güven ortamı onların ne olduğunu algılamak aslında. Kimin ne olduğunu bilmek yani. Kimin ne kadar görevini yaptığını, kimin neyi yapıp yapamayacağını, yoksa kendini teslim etmek gibi düşünme bunu. Hani güveniyorum ben gözüm kapalı gibi bir şey, gözün hep açık. Gözün hep açık ve o insanların ne olduğunu aslında gözlemliyorsun. Davranışlara nasıl tepkiler veriyorlar, onları gözlemliyorsun. Sonuçta bir alt-üst sistemi var gemide, o yüzden zaten belli bir sınır var herkeste, hani aşmadığın. Görev ve sorumlulukların nettir yani gemide, yapman gerekenler bellidir. Zaten onları düzgün yapınca da pek de sorun olmuyor açıkçası. Onun dışındaki sosyal ortamda da sınır önemli bir şey bence. Sınırı bilmek önemli bir şey. Sınır aşıyor, çünkü orası herkesin ailesinden uzak olduğu bir ortam, insanlar duygusal boşluklara düşüyor, sınırların aşıldığı zaman oluyor ama hani ben fazla

sorun yaşamayayım diyorsan hem kendi sınırını belirlemen lazım hem başkalarına karşı sınırlarını iyi belirlemen lazım. Yani herkes bilinçli değil o kadar.” (G7)

Kadınlar toplumda tam anlamıyla özgür ve bağımsız hareket edemezler. Sürekli olarak bir korkuyla yüzleşmek durumunda kalırlar. Bu açıdan geminin toplumun geri kalanına kıyasla daha güvenli bir alan olduğunu savunan görüşmeciler de vardır:

“Gemide aslında daha güvende hissediyorum, o konu bende birazcık tam tersine dönüyor. Çünkü burada çalıştığımız insanlar belli, yirmi altı kişi ve böyle zamanla karakterlerini çözüyorsun. Tabi ki psikopatına falan da denk geliyor bazen ama genel olarak kendimi öyle güvende hissetmediğim bir zaman hiç olmadı.” (G8)

“Baktığınız zaman şu anki Türkiye’de yolda yürürken de aynı şeylerin başınıza gelme ihtimali çok yüksek olduğu için bana gemi çok daha güvenli geliyor. Seni yolda biri takip ediyorsa mesela gece yürürken, birinin olaya müdahale edip seni kurtarma ihtimali aynı gibi aslında. Evet dışarıda yüzlerce insan var ama kaç kişi müdahale etmeye gerek duyuyor birine bir şey yapılırken. Bilmiyorum, bana gemi daha güvenli geliyor bu konuda. Çünkü herkesi bir ayın sonunda tanıyorsun zaten, ona göre yaklaşmaya başlıyorsun. Herkesin kişiliğini çözdüğün için, kimin nerede ne yapabileceğini kestirebiliyorsun.” (G9)

3.4.5. Denizcilik Sektöründe Kadın, Mobbing ve Şiddet

Mobbing çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. İş yerinde çalışanları yıldırmaya yönelik yapılan mobbing denizci kadınların sıklıkla karşılaştığı bir şiddet türüdür. Bilinçli bir şekilde işi yanlış öğretme bir mobbing türü olarak karşımıza çıkar. Görüşmeci yaşadığı durumu şöyle anlatmıştır:

““Yapamazsın”, bir önyargı hep vardı. Personel kısmında bir kabullenememe, bu gibi şeyler. Veya senin iyi olmanı istemeyen, sana yanlış bilgi öğreten. Bir zabıt vardı, sen bir şey soruyorsun mesela, cayro pusula var, cayro pusulada geminin pusulasını değiştiriyorsun, otomatik pusula. “Sancağa dönmek için nereye çeviriyorum?” diyorum, sağa çevrilmesi gerekiyor normalde, bana mesela “iskeleye çevir” gibi gösterdi. “İskeleye böyle çevireceksin” dedi. Sonra ikinci kaptan vardığında bana “rotayı değiştir, sancak on yap” dedi, ben değiştirdim, dedi ki “ne yapıyorsun”, ben dedim “yanlış mı oldu, bana böyle gösterdi üçüncü zabıt”. Ve orada bilinçli ve kasıtlı bir hareket vardı.” (G12)

Yapılan çalışmalarda mobbinge maruz kalan çalışanlarda uykusuzluk, öfke, konsantrasyon bozukluğu, depresyon, işe yabancılaşma, iş arkadaşlarıyla uyum ve üretkenliğinde düşme, sürekli gerginlik, kaygı, çaresizlik, kendini suçlama ve benzeri gibi davranışlar gözlemlenmiştir. (Karakuş, 2014: 350) Özellikle gemi gibi çalışma koşullarının son derece yıpratıcı olduğu bir ortamda mobbinge maruz kalan görüşmecisi, bu durumun onu nasıl etkilediğini şu şekilde dile getirmiştir:

“İkinci kaptanımın mobbingi sonrasında kendimi gerçekten çok kötü hissetmişim. Ve kendimi kötü hissettiğim için de uyanamamaya başlamışım. Uyanmak istemiyordum. Zaten stajımın son dönemleriydi, bedenen ve fiziksel olarak yorulmuşum, bir de mental yorgunluk üstüne bindiği zaman...” (G14)

Mobbingin bir türü de çalışan kişiyi görmezden gelme ve dışlama şeklinde karşımıza çıkar. Görüşmecisi, çalıştığı gemide kaptanın bir kadınla çalışmak istemediği için kendisini bu yolla yıldırmaya çalıştığını dile getiriyor:

“Bu bir mobbingdir aslında, süvari benim vardiyama geliyor, sekiz-on iki tutuyordum o zaman, o gemide dördüncü kaptandım. İki vardiyama da benden önce çıkıp, benimle iniyordu. Ve bir kelime bile etmiyordu vardiya boyunca. Ben de kumanda bende mi, onda mı anlamıyordum, çünkü onu bile söylemiyordu. İşte “Süvari bey, gemi geliyor manevra yapayım mı?” diyordum, cevap bile vermiyordu. Kendisi mi yapacak ben mi yapacağım emin olamıyordum. Köprüüstünde süvari varken aslında kumanda ondadır, ama hani bazen muhabbete çıkarlar, o zaman “kumanda sende” derler “ben öyle muhabbete geldim” der, onu da söylemiyordu. Beni bir ikilemde bırakıyordu. Ben “tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır” insanıyım, başkası sinirlenir de ben öyle değilim. Yani bir şekilde bir iki bir şey konuşmak zorunda bıraktım onu benimle, bir şey sordum, bir daha sordum, “duymadınız sanırım” deyip yine sordum ama tatlı tatlı sordu mesela. “Şunu gösterir misiniz bana?” dedim, “hazır buradayken size sorayım istiyorum” falan. Bana bir şey öğretmesine izin verdim. Bir yerden sonra “e peki sen nerede yaşıyorsun”, “e peki bilmem ne” diye beni merak etmeye başladı ve sorular sormaya başladı. O da hiç beklediği gibi çıkmadı büyük ihtimalle çünkü şey oldu “a sen çok kültürlü bir ailenin çok iyi eğitim almış bir kızımıydın, hadi ya şöyle miymiş” falan diye böyle bir yerden sonra sohbet etmeye başladık. Ama hala her vardiyama geliyor. O sırada biz limana yaklaşmıştık “süvari bey, bir şey konuşacağım sizinle dedim. “Sonuçta siz bu geminin süvarisisiniz ve zaten bazı sıkıntıları var geminin kafanız dolu ve siz yoğun stres altındasınız

farkındayım, bir de güvenmediğiniz ekiple, güvenmediğiniz bir personelle çalışmak size ceza gibi. O yüzden ben dilekçemi vereyim yarın, siz de gerekli konuşmayı şirketle yapın, ben gideyim gemiden” dedim. “Artık tamamen muhabbete gireceğim, anladım” falan oldu. Sonrasında üzerine konuştuk, “ne taktikler uyguladın bana varya” dedi, “anladım ama hayır da diyemedim” dedi. “Sana bir şey öğretmeme izin verdin, manipüle ettin beni, ters psikoloji uyguladın, hepsinin farkındayım ama yedim” dedi.” (G15)

Kadınların sözde korunması adına yalnız çalıştırılması ve işin öğrenilmesinin engellenmesi de mobbing türlerinden biri olarak değerlendirilebilir:

“İlk başta çok zordu mesela. Her türlü güç, her türlü mobbing, her türlü psikolojik savaşın altında bir yeni zabıtlık süreci geçirdim. Süvari ve ikinci kaptan sağ olsunlar. Ve bunu iyilik kisvesi altında yapıyorlar. “Biz sana değer veriyoruz, sana değer veriyoruz, şöyle şöyle davranmalısın, böyle böyle davranmalısın.” Yani mesela ne gibi örneklendireyim, bir gün oturuyoruz ikinci kaptanla, kendince bana abilik yapıyor. Saygı duyarım, bana çok şey öğreten biri kesinlikle. Ama ben yirmi dokuz yaşında bir bireyim, yetişkin bir insanım. Nerede nasıl davranacağımı zaten oturtup oraya gelmiş bir insanım. Buna rağmen sadece kadın olduğum için ve o benim üstümde olduğu için “kimsenin sigaranı yaktığını görmeyeceğim” dedi. Kendince abilik, koruma anlayışı. Ama burada kadını kısıtlayan bir yön olduğunu farkında değiller mesela. Ben zaten bir insanla etkileşim içine girmek istemiyorsam o sınırı çizmekle yükümlü olan benim, karşımdaki insan da bunu görmekle yükümlü. O görmeyi reddediyorsa bu tacize giriyor. Burada kadını suçlayabileceği bir tarafın olmadığını farkında değil. Kendince o “korunması gereken bir çiçek” kavramı hala zihninde olduğu içindir belki bilmiyorum, böyle bir abilik tavrına büründü. Böyle şeylerle çok karşılaşıyoruz. Stajımda da yalnız çalıştırıldığım çok oldu, sırf diğer gemicilerle birlikte çalışmayayım diye. Şöyle bir şey oluyor yalnız çalıştırmak dediğiniz şey, sizi kendinizi geliştirebileceğiniz işi öğrenmekten alıyoyuyor. Çünkü siz iş yaparken işin gerisinde kalmış oluyorsunuz. Beni köprü üstünde daha korunaklı bir alanda tutmaya yönelik yerleşmiş bir Türk toplum altyapısı hala devam ediyor. Yabancı şirketlerde bunun böyle olmadığını biliyoruz. Ama ne yazık ki Türk denizciliğinde bu hala devam ediyor çünkü sosyo-kültürel altyapıda değişen bir şey yok.” (G18)

Geminin erkek egemen çalışma ortamı, erkeklerin kendilerinde güç uygulama ayrıcalığına sahip olduklarını düşüncesini besler. Kadınlarsa bu durumlar karşısında ne yapacaklarını sürekli olarak planlarlar:

“Ben şey demiyorum "gideceğim gemideki ekipman neymiş, işte şu neymiş, hangi overall varmış, hangi iş varmış" demiyorum da, hep erkekler yüzünden, bu cinsiyet ayrımları yüzünden diyorum "baş mühendis kimmiş, nasılmış huyu, ikinci mühendis kimmiş, hangi okuldanmış, nasılmış huyu", sürekli insan araştırıyoruz çünkü korktuğumuz şey insanlar. İnsanlardan alacağımız mobbing, yiyeceğimiz mobbingleri kaldırıp kaldıramayacağımız. Bunları hesaplıyoruz.” (G11)

Mobbing belirli süre uygulandığında stres, tükenmişlik, işten soğuma, depresyon ve işi bırakma ile sonuçlanabilen ciddi bir problemdir. Kadınlar çalışma ortamlarının huzurlu olmasının önemini şöyle vurguluyorlar:

“İyi bir gemiye gideyim değil benim isteğim, iyi insanların olduğu bir gemiye gideyim. Bu pozitif ayrımcılık istiyorum anlamında değil, gerçekten iyi insanlarla çalışırken siz çok huzurlu oluyorsunuz ve kendinizden de daha fazla verim alıyorsunuz. Akşam o yatağa yatarken sizin bir güle oynaya yatmanız var, bir de “ya bu bana bugün böyle dedi, bugün böyle oldu” demek. Siz demoralize olmayacaksınız, işin zaten özü bu. Demoralize olmaya, yıkılmaya başladığınız zaman bitiyor çünkü.” (G14)

Gemide uygulanan yıldırma politikaları kimi zaman, kadınların mesleği bırakmasına yol açmaktadır. Bu durumun örneklerinden biri şu şekildedir:

“İkinci kaptan bana ceza vermişti. Odasından çıkmama izin vermedi. Odasında bir koltuk vardı yatağının ucunda, iki gün orada oturdum. Uyuyamıyorum da, o odadan çıktığımda elimi koltuğun kenarına koyup gözlerimi kapatıyorum. İki günün sonunda odaya geldi benim artık gözlerim falan morarmış uykusuzluktan, “tamam gidebilirsin” dedi. O adamda çok ahım var, mesleği bırakmamdaki en büyük nedenlerimden biri. Kaptan da olaya müdahale edebilirdi bu arada ama hiçbir şey söylemedi. Kimse hiçbir şey söylemedi.” (G4)

Yapılan çalışmalara göre çok sık yaşanmasa dahi kadınlar gemide fiziksel şiddete maruz kalabilirler. Görüşmeciyi yaşadığı şiddet olayını şu şekilde anlatıyor:

"Bir tane gemicimiz vardı, aramız da gayet iyiydi, hiçbir sorun da yaşamamıştık. Dört aydır falan da beraber çalışıyorduk, böyle kısa bir zamanda da tanışmadık. Bir gün onlar ambar temizliğine girdiler, ambar temizliğinde biraz alkol almışlar aşağıda. Biz bunun bilincinde değildik, adam meğer alkol alınca tamamen bambaşka bir karaktere bürünüyormuş. Ondan sonra yukarı çıktığında böyle saçma sapan konuşmalar, aşağıda zaten örgütlenmişler bir şekilde bana karşı. Ben de o zaman üçüncülük yapıyorum, gemideki sigaraları falan ben dağıtıyorum. Görevim o yani, herkesin sigarası bittiğinde geliyor, bana söylüyor, ben bir karton veriyorum, hesabına yazıyorum gibi bir işim var. Zaman zaman kaptan diyor ki "bu çok çalıştı, buna bir karton sigara bonus verelim" falan, onları ben hallediyorum bir şekilde. Bunlar bir şeye kurulmuşlar aşağıda, yukarı geldiler iki, üç kişi falan. Bir tanesi gemici, bir tanesi yağcı falan. Ondan sonra bir anda bir kavga başladı ama nasıl başladığını hiçbir şekilde anlamadım. Tamamen alkolün etkisindedeler, zaten ben adamı tanıyamadım, "ya bunun içinden ne çıkmış" falan diye. Çok ileri geri konuştu, tam olarak bel altına vurma tabiriyle. Ben dayanamadım böyle yumruğumu falan sıkıyorum, o zaman tabi cahil cesareti, gencim, adamın boğazına yapıştım ben. "Sen ne diyorsun" falan diye. Tabi adamın elinden beni zor aldılar. Ben orada çok güzel bir dayak yiyordum ama beni kurtardılar sağ olsunlar. İşte orada mesela kontratın başından beri beraber çalıştığımız "abim, abim, abim, abim" diye yükselttiğim bir adam geldi, beni onun elinden aldı yani. Sonra adamları topladık, zaten limandaydık, gönderdik mesela. Sonra özürler dilendi, gemiye geri dönmek istediler çünkü Hırvatistan'da mı, bir yerdeydik, biz bunları deport ettiğimizde ülkeden de haliyle deport yiyecek, vizesi vesairesi olmadığı için, başına da büyük bela açıldı. Özür falan dilediler tabi ama işin içine şiddet girdiği için ne şirket yanaştı ne kaptan yanaştı, "böyle bir şeyin özrü olmaz" diye. Onları deport ettiler orada. Aradan beş yıl geçtikten sonra adam benim karada çalıştığım şirkete başvuruya gelmiş, ben de karada çalışıyorum, adamı da tanıyorum "almayın" dedim, "bu adam bir şey içince bir farklı oluyor" falan. Ondan sonra ben onu şirkete aldırmadım tabi, sonrasında da adam benim evimi bulmuş, beni tehdit ediyor "bak evini biliyorum senin" gibi bir şeyler, oluyor böyle şeyler normal yani. (...) Tabi çok korkunçtu yani bir şekilde gemide üç kişi tarafından saldırıya uğramak ya da o hakaretleri işitmek daha kötüydü mesela. Çünkü kaptanla bizim aramız çok iyiydi, baba kız gibiydik, aradan on sene geçti, hala daha öyleyiz. Adamla benim hakkımda ne kadar aşağılıkça şeyler söyledi. Yok "sizin aranızda ne var belli değil"ler falan, çok pislik şeylerdi ve o sırada tam kaptan odadan çıktı. Ona da tabi söyleniyor aynı şey,

bu arada benim yaşıım o dönem yirmi, kaptanın yaşı en az elli, gerçekten de baba kız gibiyiz, hiç öyle ters bir şey yok. Sonra kaptan bir anda odadan çıktı, ben hani "bana burada bu kadar hakaret ediliyor, sana da ediliyor, sen niye odadan çıktın" diye bir an bunun şokunu yaşadım. Ondan sonra biz adamla tam boğaz boğaza geldik, öbürü beni kurtarıırken kaptan elinde yangın baltasıyla geldi. "Çabuk git bu gemiden" diye. Öbür adam kaptanın elinden kurtarmaya çalışıyor bu sefer bizimle dalaşanları, öyle müthiş kaotik bir durum yani." (G2)

Özellikle uluslararası kuruluşların mobbingi tanınması ve bunun karşısında yaptırımların oluşu, kadın denizcilere güç vermiştir. Yapılan mobbing karşısında sessiz kalmayan görüşmeci bu durumu şöyle anlatmaktadır:

"Çünkü yapabiliyorlar, neden yaptın çünkü yapabiliyorum zihniyeti varya. Dünyamızın gerçeği bu, Türkiye ya da ülke olarak söylemek istemiyorum çünkü dünya genelinde bir yöneticinin kadın olması, kadının daha çok kazanması, bundan hep erkeğin özgüven eksikliğinden kaynaklanan ve çoğunluk onlar olduğu için onların yönetiminde olan şeyler. Kendi özgüven eksikliklerini bizim üzerimizden tatmin etmeye çalışıyorlar. İşte, ben bir kadından emir almam zihniyeti. Bunu yenebilir miyiz, evet yeniyoruz. Çünkü artık kadınlar daha çok destekleniyor. Hani biliyorsun, 2019 IMO kadın yılı seçti. Bu projelerle kadınlar daha çok destekleniyor. Yavaş yavaş bu şey gidiyor, artık gidecek. Yüksek makamlarda kadın yöneticiler olacak, hani bunu da yavaş yavaş kabul etmek zorunda kaldılar diye ifade edeyim. Bana mobbing yapan reis vardı gemide, ben ona şöyle bir şey söylemişim: "Hani tamam sen bana mobbing yapıyorsun, ben bırakıp giderim, senin zihniyetinle otururum evde. Şimdi babam bakar, sonra kocam bana bakar ama bu mobbingler sonucu sen gitmek zorunda kalırsan senin kızına, senin karına kim bakacak", dedim. Ve o günden sonra mobbing yapmamıştı bana. Çünkü şey var hani, çift yönlü. Bana yapılan işte ben bir kadınla çalışmam, ağır bir şey. Bunu söyleyen de işinden olabilir. İnsanlar hani biraz bunun korkusuyla galiba artık susma meyillindeler. Biraz da işte şirket yönetiminin el atması gerekiyor, desteklemesi gerekiyor. Bu pozitif ayrımcılık da değil, çünkü pozitif ayrımcılığın da negatif sonuçları olduğuna inanıyorum. Tamamen cinsiyet eşitliğinden yana politikalarla olmalı."

Gemideki erkek hegemonyası sadece kadınların davranış biçimini sınırlamakla kalmaz. Erkekler için de bi takım beklentiler vardır. Duygusal olmamaları, feminen

görünmemeleri gibi baskılar mevcuttur. Bunların da konuşulması gerektiği görüşmeci tarafından dile getirilmiştir:

“Ben artık gemilerde kadın problemi konuşmayı bırakmak istiyorum. Gay olan ya da biseksüel olan ya da feminenliği daha fazla olan erkekler var, nasıl bize maskülenliğimizi arttırmamızı söylüyorlarsa onların da feminen davranmamasını istiyorlar. Ve bu anlamda onlar da mobbinge maruz kalıyor. Adam, şöyle söyleyeyim gay değil yani, homoseksüel bir durumu yok ama daha feminen yani. Kendini erkek olarak da tanımlıyor. Bir de bunun farklı farklı versiyonları olabilir denizci olan oraya daha gelmedik bile. Sadece maskülen olmayan bir erkek modelinden bahsediyorum ben. Bu bile mobbinge maruz kalıyor. “Sen homo musun söyle bakayım” falan yapıyorlar. Bu sorulara maruz kalan stajyer öğrencilerim var benim. “Abla bana böyle sordular gemide, ben orada cinayet işlesem haksız değilim, tahrik var çünkü” diyor.” (G15)

3.4.6. Denizcilik Sektöründe Kadınlara Yönelik Taciz

Taciz ve cinsel saldırı denizcilik sektöründe kadınların sıklıkla karşılaştığı, göz ardı edilemez bir durum olarak karşımıza çıkıyor. Kullanılan kelimeler, cinsel şakalar, resimler, birtakım hareketlerle yapılan taciz gemi gibi sınırlı bir alanda kadınların nasıl baş edeceklerini bilmedikleri, kadınların psikolojisini bozan, onları depresyona götüren, mesleklerini bırakmalarına sebep olan bir durum olarak karşımıza çıkıyor. Kadınlar genellikle sessiz kalmayı, tepki göstermemeyi, görmezden gelmeyi tercih ediyorlar. Daha önce çalışma arkadaşlarının başına gelen taciz ya da cinsel saldırı suçlarının şirketlerce önemsenmediği, üzerinin kapatılmaya çalışıldığı, haklarını aramanın zorluğu, şirketlerin kadınları suçlayıcı politikaları kadınların susmalarına ve tacizleriyle aynı gemide çalışmaya devam etmelerinde en büyük etken olarak karşımıza çıkıyor. Kadınların bu olasılıklar karşısında hissettikleri baskı şu şekilde açıklanmıştır:

“Ben bir gün güverte yıkarken ıslandım, kıyafetlerim vücuduma yapıştı. Bana “şu kızcağız” diyen ikinci mühendisin söylemleri bir anda “şu kadın”a dönüştü mesela. Bu gibi şeyleri fark ediyorsunuz, tacizkar bakışlarını fark ediyorsunuz. Yani boş anınızı bekleyen bir ortam. Hata yapmanızı bekleyen insanlarla dolu bir ortam ve tek bir hatada çok travmatik şeyler yaşayabiliyorsunuz. Bunun yarattığı baskılayıcı kuvvet o kadar fazla ki.” (G18)

Gemideki kamaralar kişinin özel alanlarıdır. Kilitli durur ve anahtar odada kalan kişide kalır. Bu odalara herhangi bir şekilde girilmesi suç unsuru olarak karşımıza çıkar. Görüşmeci kendisini sürekli taciz eden kişinin odasına girerek adeta bir güç gösterisi yaptığını ve bu durumun onu duygusal olarak çok yıprattığını, sefer sonrasında artık gemide çalışmak istemediğine karar verdiğini dile getiriyor:

“Biri vardı sürekli benden hoşlandığını, benimle evleneceğini falan söylüyordu. Korkuyordum da yani adamdan, o yüzden çok ters tepkiler veremiyordum, çok da önemsemiyormuş gibi davranıyordum. Nişanlıyım bu arada, onu da biliyor. Bir gün odama gittiğimde odamı dağınık buldum, eşyalarım karıştırılmış, bir de masanın üzerine kolye bırakılmış. Hani sırf “bak istediğim zaman girebiliyorum odana” demek için. Gerçekten çok korkmuştum. Gemiden çıktım da kurtuldum o adamdan.” (G4)

Erkek egemen bir sektörde kadınların yaşadıkları tacizi dile getirmesi çok zordur. Bir de üzerine suçluluk ve utanç duygusu yaşatılır kadınlara. Şirketlerin tavırları ise tacize uğrayan kadınlarla çalışmayı bırakmak şeklinde olduğundan, kadınlar yaşadıklarını açıklayacak ve haklarını arayacak bir dayanak bulamazlar:

“Ben o kadar çok şey yaşadım ki, çok kalın bir kitap olur, duygusal tacizler de. Şimdi şöyle bir şey, sen denizcilik sektöründesin ve azsın. Az kadın var ve görünüyorsun, birçok anlamda varlığın bile dikkat çekiyor. İşin de çekiyor, sen de çekiyorsun, otursan etrafına bakmasan bile, sen farklısın yani sonuçta. Ve birçok kadın sektörde yaşıyor bunu, yaşamayan yoktur belki de sektörde. Zaten ülkenin hali vahim, kadın olmak bu ülkede zor. Sadece sektörel bazlı değil, ülkede de çok zorken sen sektörde daha çok yaşıyorsun bunu. Ama yapayalnızsın maalesef. Çünkü diyorsun ki “ispatlayamazsam onlar belki de beni suçlayacaklar”, kendini de sorguluyorsun “baktım ben mi suçluyum, bir şey dedim ben mi suçluyum, güldüm ben mi suçluyum”. Ya hayır, ben insanım, geleceğim de, bakacağım da, konuşacağım da ama hayır hep “ben mi suçluyum” çünkü ülke işlemiş bunu sana. Dolayısıyla sen zaten eksi birdesin bu konuyla ilgili. Yanında kimse yok, keşke sesini duyurabileceğin birileri olsa, keşke avukatlar olsa, keşke sen suçlu görünmesen, keşke şirketler seni karalamasa. Sorsa, “kızım sen ne yaşadın, bir gel anlat dinleyeyim”. Ben anlattım da bu arada, yaşadığım bir olayı müdürüme anlattım. “Yapabileceğim bir şey yok” dedi. “O bizim için çok değerli bir insan” dedi. “Onu kaybedemeyiz” diyor. Sen ayrılıyorsun, çünkü işinden soğuyorsun, sen ayrılmak zorunda kalıyorsun. Ve bunu yaşayan çok fazla kişi var ama bir destek yok, anlattığında bile destek yok. Yok yani. Erkek egemen

bir toplum, erkek egemen bir sektör, erkek egemen bir gemi, erkek egemen bir denizcilik şirketi olunca öyle de böyle de ister istemez yalnız kalıyorsun.” (G16)

Taciz konusunda bilgilendirilme yapılarak, tacizi tanımlayarak, neyin taciz olduğunu öğreterek gemide çalışacak insanların bilinçlendirilmesinin önemini şu şekilde vurguluyor görüşmeci:

“Bu taciz olaylarını da mesele haline getiriyorlar ve işte bir suçlu buluyorlar, işte kadın almayınca iş çözülüyor sanki, yok hayır. Senin taciz potansiyeline sahip o çalışanın başka şekilde, başkalarını da taciz ediyor. Yani bunun neyin taciz olduğunu bilmesi gerekiyor aslında herkesin. Ne zaman insan sınırına girdiğinin... Bir sürü sorun yaşıyorsunuz, ben gittim gideli bir sürü erkek arasında kavga da yaşadım. Ben yaşamadım bunları, erkekler arasında yaşandı bu, alkol sorunu yaşadık, bir sürü şey yaşadık. Peki bunların altına kök sebep erkek olmaları mı yazdılar, hayır. O potansiyele sahip insanların iyi bilgilendirilmemesi var, yani nelerin tacize gireceğinin herkesin bilmesi lazım. Bazıları çok bilinçsiz bu konularda.” (G7)

Kendisinin mesleğini bırakması ile sonuçlanan taciz olayında, fail kişinin suçunun mahkemelerce ispatlanmasına rağmen sektörde çalıştığını belirten görüşmeci, yaşadığı korkunç olayı ve yapılan haksızlığı anlatarak sektörün portresini de çiziyor aslında:

“Gemi bir hafta İstanbul’da kalmıştı, ben de ailemi görmek için eve gitmiştim, kamaramı da kitlemişim. Eşi vardı, hiç böyle kendini belli etmeyen bir olaydı, öyle söyleyeyim. Benim erkek arkadaşım var, o tanıştırıyor. Kendisi benden sekiz, dokuz yaş büyük. Eşini tanıyorum, eşiyile çok samimiyim, geliyordu gemiye, çok yakın arkadaşlık kurmuştuk, kendisiyle de öyle. Ama mesela sonradan düşündüğümde, bana bir kere durduk yere şey demişti: “Seni ordunun içine koysak, sen sağlam çıkarsın.” dedi. Ben de “ne alaka yani sonuçta, ne demek istiyor” diye düşünmüştüm. Geldim, indim kamarama, çok tesadüfen gördüm. Bir de düzenli bırakıyordum odayı, olur da gelemem, diye. Masa vardı, masanın üzerinde. Ben duş aldım, giyindim, kapı açık duş alıyordum sonuçta tek ben varım, o açıdan da banyo gözüküyor. Baktım bir tane kalem var, masanın üzerinde. Allah Allah, dedim benim böyle bir kalemim yoktu. Bir de gecenin dördü falan, yorgundum, fark etmeyebilirdim de o açıdan söylüyorum. Elime aldım kalemi, baktım kalem sıcak, dedim bu ne ya. Açtım, USB girişi var, işte ışığı var, ışığın üzeri bir kağıtla bantlanmış, ben tabi şoka girdim o an, bu nedir yani.

Bilgisayarıma taktım, bir baktım kendi görüntülerim. İşte soyunuyorum, duşa giriyorum, giyiniyorum. Ve kalemi koymuş, önünden geçmiş ve o olduğuna inanmadım yani. Öyle bir şoka girdim ki, dedim ki nasıl olabilir. Ve o an şey hissettim, ya dedim bu böyle yaptıysa, beraber hareket ettiler. Çünkü hiç belli etmiyordu yani, abi diyorum, eşini tanıyorum, evli. Demek ki dedim, bunlar hep beraber de karar vermiş olabilirler buna. Öyle saçma sapan şeylere girdim, o gece hiç uyumadım. Çok korkutucuydu. Ben on iki-dörtte vardiya tutuyorum gece, gündüz on iki dört. Hiç uyumadım, sonra o kalemden sildim o görüntüleri, bilgisayarıma kaydettim, bilgisayarımı yanıma aldım, vardiyaya çıktım on ikide. Yanımda da stajyerler vardı. Yukarı çıktı bu, köprü üstüne, bir de biraz sert bir tipti, yani böyle tatlı sert böyle abi şeyi. Sonra bu dolaşiyor, stajyeri aşağıya yolladı. Geldi böyle, ben şoktaydım gerçekten. Ve öncesinde ben, az çok politik de bir insanım, o zaman da öyleydi. Biz dört kız kardeşiz ve kadınların da hayatın içinde olduğu bir ailedeyim ve şey diyordum işte öyle bir şey olursa şöyle yaparım, böyle yaparım. İnanın o şoktan ne yapacağımı bilemedim. Kimseye bahsedemedim. Geldi işte, “özür dilerim, şeytana uydum”, dedi. Ben de dedim ki, “şeytana uymak böyle bir şey değil, sizden hiç beklemiyordum, şu an şoktayım, ne yapacağımı bilmiyorum ama büyük ihtimalle, ki siz diyorum, ağzınıza s....” dedim. Ondan sonra bu ağladı falan. Ben de tesadüf Çanakkale Boğazı'ndan geçiyorduk, iki gün sonra İstanbul'da izne çıkıyordum. O şeyde yine kimseye bahsedemedim, istifamı verdim. Dedim ki “özel sebeplerden dolayı istifa ediyorum.” Sonra gemi kaptanı geldi, onlar da çok yakın arkadaştı, güvenemediğim için ve o şokla ona da bahsetmek istemedim ve oradan gitmek istedim o düşünceyle. Dedi ki bana, erkek arkadaşım falan vardı, nişanlıydım, şey dedi, güldü, tabi bilerek yapmadı ama orada bile kadınlıkla ilgili bir şey yaşadım. “Ya tabi siz evleneceğiniz zaman, şirketler size güvenmiyor, çünkü böyle bırakıp gidiyorsunuz.” falan dedi. “Başka bir şey, ama şu an size bahsedemeyeceğim”, dedim ve istifa ettim. Bunu dramatize etmek için söylemiyorum ama karşıdaki insanın karakterini göstermek için, benim babam vefat etmişti, çalışıyordum, ben aileme destek oluyordum, kardeşim falan okuyordu, bunu da biliyordu. İstifa edeceğimi duydu, çok rahatladi. Sonra giderken bana dedi ki, “Seninle bir daha çalışmak isterim” dedi. Ben de yani o kadar değişik bir şey, ne dediğimi bile hatırlamıyorum ama sert bir tepki verdim. Ondan sonra ayrıldım, nasıl bir psikolojiyse bir süre aileme söyleyemedim, nişanlıma zaten söylemedim çok uzun bir süre. Ne yapacağımı düşündüm, sonra işte kız kardeşim, ona söyledim. Dedi ki “gemiye gidiyoruz, kaptanla görüşüyoruz”. Elimde de görüntü var, yani kanıtım var.

Gemiye gittim, kaptanın elimde görüntü olmasa büyük bir ihtimalle inanmayacağını düşünüyorum açıkçası, gösterdim. Yani kendi görüntülerimi kesip, onun gelip kamera koyduğu görüntüyü gösterdim. O da dedi ki “kardeşim de olsa ben böyle bir şeye göz yumamam, sen git iznini yap, sonra dönmek istersen dönersin.” Ondan sonra ben izin yaptım, o şirketten istifa etti mecburen. Şirketin de şöyle işine geldi, on senedir çalışıyordu, tazminat hakkı vardı sonuçta dolar olarak, o hakkını almadan istifa etti, sonra ben tekrardan gemiye döndüm. Çalışmaya devam ettim üzerine bir sene falan. Sonra tabi üç ay sonra ancak gücümü topladım ve dava açtım. Sonrasında kimse bilmiyordu bunu, şirkete doktora gideceğim diye dilekçe yazdım, ama gemi kaptanı ile bizim bir buçuk sene beraber çalışmışlığımız var, düzgün de bir insan. “Size yalan söylemeyeceğim” dedim, “ben dava açacağım” dedim. O bana dedi ki, tabi arkadaşı ve erkek bakış açısı, “Zaten yeterince zarara uğradı.” dedi, “bence dava açma, işinle anıl” dedi. Ben dedim ki “ben böyle bir şeye sessiz kalırsam, hayatım boyunca asla kendimi affetmem.” Başka bir insana böyle bir şey yapabilme, ki önceden de yapmıştı büyük ihtimalle başkalarına, bana da yapmış olabilir, çünkü çok profesyonelce, koyuyor ve gidiyor yani. Bu planlı ve sapıkça bir şey. Sonrasında dava açtım, dava açacağımı öğrenmiş, nereden öğrendiği çok belli, bir tek gemi kaptanına söylemiştim. Bana mesaj attı işte, “çok pişmanım”, itiraf etti aslında, biraz safça davrandı, benim herhalde saf olduğumu düşündü çünkü ben de yirmili yaşlarındayım, “eşime söyleme ama, söyleyeceksen ben söyleyeyim” gibi saçma sapan şeyler, tabi cevap bile vermedim, onları delil kullandım, o mesajları. Sonuçta itiraf ediyor, sonra ama davada şey iddia etti, benim uyuşturucu kullandığımdan şüphelendiğini, o yüzden güvenlik zabiti olduğu için, odama kamera koyduğunu. Kendini o şekilde savundu. Ben de işte mahkemeye katıldığımda şey dedim hakime “Bizim gemilerimiz haftada bir Türkiye ayağı olan bir şirket, öyle bir şey olsa bunun yordamı bu değil, kaptana söylemesi lazım, bununla ilgili bana test yapılması lazım, ki ben bu olaydan sonra bir sene daha aynı şirkette, aynı gemide çalışmaya devam ettim.” dedim. Hakim de kadındı, “zaten gerçekçi bulmuyorum” dedi. Sonrasında da belli bir ceza çıktı ama, önceden şeyi olmadığı için “hükmün açıklanmasının geri bırakılması” sonucu çıktı. Gitti başka bir yerde, işe de girmiş. Nasıl girmiş bilmiyorum sonuçta sabıka olarak geçmesi lazım bunun. Bir limanda işe girmiş en son, limandaydı yani.” (G6)

Kadınların taciz sonrasında yaşadığı psikolojik baskılar, işini kaybetme korkusu, toplumun tepkisinden çekinme gibi sebeplerle yaşadığı utanma, tedirginlik, kaygı ve çaresizlik duyguları, onların taciz olayını dile getirmelerini oldukça zorlaştırır.

Mesleğinin henüz başında bu durumu yaşayan kadınlar ise sessiz kalmayı tercih edebilirler:

“Standart bir şirkette tacize uğrayan bir kadının bile herhangi bir şekilde bunu takip ettirmesi zor iken bu gemide ekstra çarpı üç baskıyla geliyor gibi. Bir, geleceğinizin devam etmeme ihtimali var bu meslekte. Gerçekten yani sizin zarar görme ihtimaliniz var. İkincisi toplumsal olarak eksilerini görme ihtimaliniz var. Üçüncüsü de zaten psikolojik en önemli kısmı, hepsi üst üste bindiği zaman... Yani şöyle düşünün tacizcisiyle aynı gemide çalışmaya devam etmek zorunda kalıp, bunu sindirmeye çalışan insanlar var. Böyle bir bastırılmışlığı ancak böyle Doğu'ya dair çekilmiş filmlerde falan görüyorsunuz, biz bunu ailesinden uzaklaşmış, kendisini geliştirmiş ve mesleğe adapte olmaya çalışan insanlar olarak yaşıyoruz ve bastırılıyor ve sindiriliyor. Şimdi bu insanın zabıtlıkta ya da mühendislikte gelebileceği nokta, alabileceği sorumluluk seviyesi ya da süvari olduğu zaman gerçekten bir gemiyi kontrol etme yetisi o kadar körelir ki bu baskıyla, bastırılmışlıkla. Yani daha mesleğin başındayken, daha yolun başındayken ket vuruluyor üzerinize, bir noktada önünüz kesiliyor, sesiniz kesiliyor bir nevi. O sebeple de gidip bunu takip ettirebilecek, en azından Türk denizciliğinde, çok fazla kadın göremiyorum açıkçası.” (G18)

Sektördeki kadın sayısının artmasıyla birlikte, şirketlerin taciz edilen bireylere karşı tavrında olumlu anlamda değişikliğine gittiğini belirtiyor görüşmeci:

“Ama artık anladığım kadarıyla kadın personel şirketlere daha fazla geldikçe birazcık kafalar da değişmeye başladı şirketlerde. Çünkü yine sıkıntılar oluyor, yine sıkıntılar yaşanıyor ve bununla ilgili şirket mutlaka geri dönüş yapıyor. Sen bu gemide şu, şu, şu sıkıntıları yaşamışsın, işte bunun doğruluğu nedir, bununla ilgili şahidin var mı, biz buna göre bu kişiyle çalışmayı bırakacağız. Artık bu şekilde dönüşler alınmaya başlandı şirketlerden.” (G8)

Şirketlerin tacize karşı uyguladıkları politikalarla farkındalık oluşturulacağını ve sektördeki diğer şirketlere örnek teşkil edeceğini düşünen görüşmeci bunu şöyle dile getiriyor:

“Bazı şirketler var örnek oluşturacak davranışları olan. Süvarimizin anlattığı şey, kendi dönemlerinden birisi gemideki üçüncü kaptan kadına bir USB veriyor, “buradaki fotoğrafların çıktısını al benim için” diyor. Ve orada kendisinin çıplak fotoğrafları

oluyor. Yemeden içmeden kesiliyor kız, bunu ikinci kaptan fark ediyor. Ne olduğunu yokluyor falan öğreniyor sonra. Hemen şirkete söylüyorlar, adamın okuduğu okulun sayfasında falan söylüyor bunu. Baya da eski mezun, adamı grupta paylaşıyorlar, ifşa ediyorlar. Adam şu an hiçbir şirkette çalışmıyor.” (G18)

Sektördeki denizci kadınların, taciz olayları karşısındaki tek seferlik eylemlerini yeterli bulmadığını ifade eden görüşmeci bu duruma karşı toplu bir mücadelenin gerektiğini savunuyor:

“Ben bu olayı mezun kadınların olduğu grupta yazdım, ben böyle böyle bir olay yaşadım, böyle bir yaşayıp da kendini yalnız hisseden varsa yardımcı olmaya çalışırım, gibisinden bir şey yazdım. Orada tabi ki destek oldu insanlar,” şöyle yapalım ismini ver, böyle yapalım” falan tarzında. Ama zaten tacize uğramış bir insanın çok aşırı psikolojik bir baskısı oluyor üzerinde. Baya böyle gergin bir şey olduğu için tek başına bir insanın “bunu her yerde duyurayım, bununla savaşıyım” diyeceği bir şey yok. Nasıl olabilir; bir birlikle. Buna sistematik bir karşı çıkış, bir tepkiyle olabilecek bir şey, bu olursa olur bence.” (G6)

Kadınların haklarını savunmada ve yaşadıkları tacizi dile getirmede kadın örgütlülüğün önemini vurgulayan görüşmeci, bu örgütlülük sayesinde şirketlerin de uyguladıkları politikalarda değişikliğe gidebileceklerini dile getiriyor:

“Tek başımıza söylediğimizde, mesela gemide başına bir şey geliyor, gittin kaptana söyledin, şirketten birini aradın, seninle çok ilgileniliyormuş gibi yapıyor, “aa öyle mi, tamam hemen halledelim, şu, bu” gibi ama sözüne itimat edilmiyor. Sen arkanı döndüğünde işten çıkarıyorlar, seni bekletiyorlar karada, iş bulamıyorsun. Diğer adam hiçbir şey olmamışçasına, sanki hiçbir şey yapmamış gibi aynı şirkette çalışmaya devam ediyor. Başka şirkete bile gitmesine gerek kalmıyor bazen, aynı şirkette başka gemiye gönderiyorlar, çalışmaya devam ediyor. Sözümüze itimat edilmediği için, örgütlenme bu noktada önemli. Ben sana söylerim, sen gidersin işte dernekteki, kuruluştaki birine söylersin, hakkımı birlikte savunuruz o zaman mantıklı. Seni yalnız gördükleri için “bir şey yapmaz” diyorlar.” (G17)

3.5. Aile Hayatı ve Aileye Dair Kabullerin Denizci Kadınlar Üzerindeki Etkileri

Ataerkil toplum değerleri, kadının toplumdaki yerine aile içerisinde görerek, kadınları annelikle özdeşleşmiştir. Denizcilik sektörünün de erkek egemen dünyasında kadınlar için ekonomik bağımsızlık gereksiz görülerek kadınlara karşı toplumsal cinsiyet temelli ayrımlar sıklıkla yapılmıştır:

“Evlenmen ya da bir erkek arkadaşının olması bile gerekmiyor, direk mesleğe başlar başlamaz “zaten evlenince bırakacaksın” deniyor. Bana da dendi. “Ya kızım napıcan, ikinci kaptan ol, evlenince bırakırsın” falan böyle, “kocan baksın, kaptanla evlen o baksın sana” işte, böyle bir yargı var.” (G17)

Kadınlar gerek toplumda gerekse gemide çalışma arkadaşları tarafından, onları ev-çocuk ikilisine yönlendiren ayrımcı davranışlara maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir:

“O konular benim en çok kanayan yaram şu anda, herkes şu anda bir aile kurmam gerektiğini, artık anne olmam gerektiğini falan söylüyorlar. Yani bir kadına tek yakışan etiket annelik olduğunu düşünüyorlar ki buna gemidekiler de dahil. İşte ne zaman evlenip, anne olacaksın?” diyenler çok.” (G8)

“Toplumun baskılamasında da yanlışlık var, bir yere kadar geldikten sonra kadın, "artık evlenmen lazım, artık çocuk doğurman lazım, aile kurman lazım". O sizin düşünceniz, gerçekten ben istiyor muyum, gerçekten aile kurmak istiyor muyum, gerçekten çocuk dünyaya getirmek istiyor muyum, çocuk büyütme istiyor muyum? Ben şuna inanıyorum çocuk dünyaya getirmek istemekle alakalı. Aile de kuruyorsun işte çocuğum da olsun, öyle bir dayatma yok. İnsan nasıl mutlu olacaksa o şekilde olsun, benim yeğenlerim var, ben onlarla vakit geçirmeyi çok seviyorum, onları çok iyi yerlere yetiştireceğimi düşünüyorum, onlara çok şey katıyorum veya öğretiyorum. Hani gerçekten "anne" olmazsam eğer, yani evlenmek için zaten evlenilmemesi lazım, gerçekten mutlu olacağın, hayat eşin olacak, anlaşabileceğin insan ve ben bir insanın belli bir olgunluğa geldikten sonra o insanı bulursan evlenirsin, bulmazsan toplum sana artık evlen, çocuk olsun... Aslında bu şirketlerde veya denizcilerin, öğretmenlerimizin dedim ya birkaç tanesi "nasıl olsa evleneceksin, çocuk yapacaksın" demeye getiriyor. Onu demeye getiriyor, belli bir yaşa geldin, çalıştın, artık evlenmen

lazım. Değil, daha fazla üretmemiz lazım. Yani herkes bunu yapmak zorunda değil, öyle bir algı olmaması gerekiyor demek istediğim bu. Ama olana da ket vurulmaması lazım.” (G3)

Kadınların aile ile özdeşleştirilmesi ve aileden bağımsız bir kariyerlerinin olamayacağı düşüncesi, denizcilik mesleğinin aile hayatıyla birlikte yürütülemeyeceği ve kadınların evlenince bu mesleği bırakması gerektiği vurgusunu da beraberinde getirmiştir:

“Biraz da aile kültürümüzle alakalı, hep şey soruyorlar, benim en çok sinir olduğum sorulardan biri “ee senin ailen nasıl olacak”. Senin nasıl oluyor kardeşim? Bunu soran da bir denizci olunca çok sinir oluyor. Seninki nasıl oluyor? Bir de mesela benim stajımdaki ikinci kaptanım şu an eşiyile beraber gemiye çıktı, ben de belki kocamı götüreceğim o zaman nereden biliyorlar. İlişkiler çift taraflıdır. Bu toplumumuzun bize yıktığı şeyler gerçekten çok zorlayıcı oluyor.” (G14)

“Sürekli karşı tarafın çevresinin ya da kendi çevrenin beklentisi “evlenince bırakacak” oluyor. “Erkek karada tek bırakılır mı, aldatmak için onun eline koz veriyorsun” gibi. Ama karşıdakine güveniyorsan, ki bu denizcilikte en önemli şey, diğer insanların yorumlarını çok da takmıyorsun. Ben evlendim, gemiye hiç çıkmayacağımı düşünüyor çevremdeki insanlar, ben de “niye çıkmayayım” diyorum yani.” (G9)

Çocuk bakımı ve işlerinin sorumluluğu kadınlara yüklendiği için, kadınların evlendikten veya çocuk yaptıktan sonra gemiye çıkması toplum tarafından tepkiyle karşılanabilmektedir:

“Uzun süre çalışan arkadaşlarımdan hepsi bekar mesela. Sonuçta hayatlarının bir kısmından feragat etmek zorunda kaldılar. Çünkü iki bir arada zaten olabilecek bir şey değil, yani yapan yapar tabi ki imkansız değil ama çok zor. Mesela eşi kabul etse, eşinin ailesi kabul etmeyecek. Benim arkadaşımın çocuğu büyüdü mesela şimdi, “Gemiye tekrar çıksam mı?” diye düşünüyor. Hani bununla ilgili kadınlardan birinden şey duydum “Ee çocuğu yok mu onun? Hani nasıl bırakacak, gidecek.” Yani tamam öyle bir tarafı var ama direk ilk akla gelen şey bu oluyor yani.” (G6)

““Yani “çocuk babasız büyür diyorlar” ama annesiz büyümmez çünkü ilk eğitimi anneden alıyor. Zaten biz bırakamayız diye düşünüyorum. Çünkü çocuk doğduktan

sonra onu bir büyütme zamanın olacak, emzirmedir. Sonuçta sen emziriyorsun o çocuğu. Öyle olunca da bırakıp evladını bir yere, terk edip arkana bakmadan bir gemiye gitmek dokuz ay, on ay gitmek tabi ki çok zor. Onun için ben inanmıyorum devam edebileceklerine. Çünkü ben olsam ben de devam edemezdim. Evlenirseniz eğer ailenizle beraber gemiye çıkabiliyorsunuz bu arada tabi bazı yürürlüklerin olması gerekiyor. Bunu da karşı tarafın tabi kabul etmesi gerekiyor. Karşı tarafın da kabul etmesi biraz zor, yani eşim olacak insandan bahsediyorum. Ama tabi ki olursa birlikte gemiye çıkabiliyorsunuz evet.” (G1)

Kadınların üniversiteden mezun olduktan sonra deniz hayatını seçmemeleri ya da mesleği erken bırakmalarının en önemli nedeni aile kurma isteğidir. Kaptanlık ehliyeti almak için çalışılması gereken sürenin uzamasıyla kadınlar, eğer bu yola girerlerse bir aile kuramayacaklarından endişe ettiklerini dile getiriyorlar:

“Bizim ehliyetler beş seneden yedi seneye çıktı ya, yirmi ayda alıyorduk ehliyeti, yirmi dört aylık periyotta yirmi ay çalışınca ikincilik ehliyeti, yirmi dört ayda yine yirmi ay çalışınca kaptanlığı alıyorduk. Bu da aslında dört seneymiş gibi görünüyor ama ehliyet sınavıdır, tatillerdir minimum beş sene oluyor. Sonra bunu 30-30 diye çevirdiler. Şöyle bir durum var ben üniversiteden 23 yaşında mezun oldum ve direk yüksek lisans yapmaya başladım. Ben yüksek lisanstayken bu yürürlüğe girdi. Ve benim 20 ay, 20 ay olarak almama imkan yoktu. Yetişemiyordum yürürlük son tarihine kadar. Ve ben o anda şu hesabı yaptım, herkes benim gibi hesap yapmak zorunda değil. Ben 28 yaşında kaptan olacaktım, hadi 30 yaşında kaptan olurdum. 30 yaşında kaptanlığı yapmış olurdum ve ayrılırdım. Eğer kısmetim bilmem ne yerinde olursa bir aile yaşantısı kurmak için zamanım, biyolojik olarak saatim falan uygun olurdu ve kaptanlığı yapmış olarak ayrılabilirdim diye bakıyordum. Şimdi 30-30 oldu ya, benim kararımın en büyük nedeni buydu bunu söyleyebilirim, tabi ki kısmet işi bu, evli değilim ve çocuğum yok şu an ama öyle bir olasılığım olsun istedim. 30 ay, 30 ay olduğu zaten minimum süre altı sene, tatiller, ehliyet sınavları minimum yedi sene ki imkanı yok, sekiz, dokuz hatta on sene. Dokuz senede ben 23 yaşındaydım, dokuz sene sonra 32. Benim annem 38 yaşında menopoza girmiş bir kadın. Gemide ilişki yaşamak istemiyorum, böyle anılmak, bunu yaşamak. Ve çok güvenilir bir ilişki ortamı da değil. Çok etik de olduğunu düşünmüyorum. Direk başından şu oldu 32, o da kaptanlığı yapacağım ya da yapmayacağım. Dedim ki “ben bunu istemiyorum, ben bir

aile yaşantısı istiyorum.” Ben bunun olasılığı olsun diye gemiye devam etmek istemedim.” (G15)

Aile hayatının denizcilikle birlikte yürütülebilmesinin iki denizci kişinin evliliğinde daha olası olduğuna değinen görüşmeci, kadınlar için doğum izninin de düzenlemesi gerektiğini söylüyor:

“Aileyle ilgili, iki denizci evliliğinde daha yürütülebilir bir şey, çünkü çocuğu da alıp gidenler olabiliyor mesela işte aynı şirkette. Ama onun dışında, doğum izni veriyor olsa bile şirketler, bu sefer maalesef bir süre oturana kadar bunun yaptırımları yapılana kadar, gerçekleştirilene kadar, kadınları hiç almamaya başlayacaklar. Üstü kapalı bir şekilde, sonuçta bu karadaki normal işlerde de yeni evlenen kişiyi çok tercih etmeyebiliyorlar, çocuk yapar, işte izne çıkar falan gibi. Bu sefer üstü kapalı bir şekilde, ama tabii bu mecburen olacak bir süreç öyle bir geçiş aşaması olur. Çünkü kadın şimdi doğuracak, izne çıkacak, biz bunu bünyemizde tutmayalım çünkü onun için belli bir ücretli izin şeyini yapmak istemeyecekler. O yüzden bazı şeylerin yapılması gerekiyor ama bunu kontrol eden mekanizmanın düzgün işlemesi gerekiyor. Bu da Türkiye’de çok zor ama hiçbir şey yapmamaktansa, yapılabilecek şey bu.” (G6)

Kadınlar çoğu zaman meslekleri ve aile hayatları arasında tercih yapmak durumunda kalabiliyorlar. Özellikle denizciliğin uzun yıllar devam ettirilemeyecek bir meslek oluşu kadınların aile hayatını seçmelerini etkiliyor:

“Yani ben isteyerek geçmedim çok açıkçası, yani ben hiç şeyi düşünmemiştim, seveceğim, aşık olacağım birisiyle evleneceğim, işte nedir o, ruh eşi bulacağım gibi şeyim yoktu. Ama buldum. İşte evlenince biraz şey oldu, böyle bir düzen kurmak gerekiyor, çocuk yapmak gerekiyor, insanın biyolojik saati geçiyor, derken işte evini kuruyorsun. Mesela ben dediğim gibi gemi evim olduğu için hep ben gemiyi özlerdim. Ama işte kendi evini kuruyorsun, kendi hayatını kuruyorsun, işte iki tane kedim var bir tane köpeğim var, onlarla böyle bir düzen kurunca artık şey oluyor, bir noktadan sonra evet, burada kalmam gerekiyor diyorsun. Çünkü, şu korkuttu beni, ben bırakmayı asla istemiyorum ki şimdi bile bıraktım demek istemiyorum, yani hani öyle bir ifade kullanmak istemiyorum, ara verdim diyebiliriz. Yani şöyle bir tercih yapmak durumunda kaldım; evet ben böyle mutluyum, dediğim gibi iş yapmıyorum, çalışmıyorum, farklı bir yaşam tarzım var, ama nereye kadar hani, altmış yaşına

geldiğimde tek başıma kalabilirim. Bir şekilde bırakacağım bu mesleği, işin doğası gereği yani, bir şekilde bırakacağım ve bıraktığımda yalnız olabilirim. Ama şu aşamada bırakırsam, hani bir ailem, bir evim, işte kedilerim olabiliyor, gibi bir tercih yapmak gerekiyordu. Bir de işte dediğim gibi biyolojik saat, işte çocuk meselesi var. İşte bu da kadın olmanın şeyi, bir erkek bırakmıyor yani çocuk yapmak için.” (G13)

Denizci kadınların hamileliği konusunda birtakım düzenlemeler getirilmesi gerektiğini ifade eden görüşmeci, aynı zamanda kadınların var olan düzende meslekte ilerlemesinin zorluğuna dikkat çekiyor:

“Şöyle bir gerçeklik var. Çocuk olduktan sonra her şey farklı. Bir kadın hamile kaldığında gemide çalışamaz, süt verirken gemide çalışamaz. Hatta çocuğunun çok iyi yaşlara gelmesi lazım. Hangi anne çocuğunu dört ay, altı ay bırakabilir. Siz yeni doğmuş bir çocuğu iki ay bile bırakamazsınız ki, bırakmamalısınız da zaten bu arada. Bir anne, güvenli bir bağ sürdürmek için. O yüzden kadınların çoğu denizde çalışmıyor. Hamilelik izni yok, sadece Türk bayraklı gemide çalışmıyoruz biz. Yabancı bayraklı gemide de çalışıyoruz. Ve ben gemide hamile kalmayacağıma göre, gemide olmadığıma göre benim bir hamilelik iznim yok. Çünkü öyle bir sürekli kontratım yok. Kontrat bazlı çalışıyorum ve karada izinliyken hamile kalıyorum. Bu arada bizim akademisyenlerimizden biri yedi buçuk aylık hamileliğine kadar gemide kaldı, yasal haklarını alabilmek için. O kadın için ne kadar zor, bu arada yasal hakkı da sadece dört ay. Ne kadar zor biliyor musunuz, yedi buçuk aylık hamile birinin ne kadar ciddi bir düşük riski var, ne kadar tehlikeli bir ortam. Zaten normal bir insan için de tehlikeli ve siz hamilesiniz. Şirket indirmeye çalıştı, “inmeyeceğim” dedi, niye çünkü haklarını alamayacak biliyor yani. Doğum iznini alamayacak, parasını alamayacak, kaldı ki Türk bayraklı gemide çalıştığı için buna hakkı var, yoksa zaten yok. Bir de ne olacak, dört aylık bebekle gemiye mi çıkacağız biz, neyin doğum izninden bahsediyorsun. Çıkacak olsam bile ben zaten iki sene gemiye çıkamam. Ben demiyorum ki o iki sene bizim hizmetimizden sayılsın. Ama bizim izinli olmamız ya da şöyle bir şey olması lazım mesela; çalıştığımız şirketin yasal olarak bize karada bir iş teklifi önerme zorunluluğunun olması lazım. Öner, ben kabul etmeyeyim o ayrı. Ama sen benim yetkinliklerime uygun bir iş öner, doğum izni sonrasında. Öncelikle doğum iznimizin verilmesi lazım ve daha uzun olması gerektiğini düşünüyorum. Hamilelik boyunca da izinde olmam gerektiğini düşünüyorum çünkü gemide çalışmam. Ve hemen karada bir iş önereceksin. Yetkinliklerime uygun olduğu prosedürlerle

belirlenmiş olacak. Hani öyle “al şuraya geç” falan gibi değil. Ben onu kabul etmezsem kabul etmediğime dair bir imza atacağım ve mevzu kapanacak. Kabul edersem de geçeceğim masamın başına çalışacağım ve gemide devam etmek istiyorsam da iki sene sonra mesela, çocuğu bırakabiliyorsam, dönmek istersem de döneceğim, o benim kararım. Bunların kanunlarla belirlenmesi gerekiyor ama denizci kadını mı görecektir kadını görmeyen kanun.” (G15)

Şirketlerin çocuklu kadınlara karşı politikalarının destekleyici değil tam tersi olduğunu ifade ediyor görüşmeci:

“Daha çok köstekleyici politikalar var. Çünkü çoğu şirket aynı gemide evli insanları çalıştırmıyor ilk olarak. Eskiden şöyle öncüler vardı bildiğim kadarıyla hem erkek hem kadın gemide çalışıyorlar, çocukları olmuş, çocukları da onlarla birlikte gemide. İstenildiğinde aslında öyle bir şey yapılabilir. Ama şirketler herhangi bir zafiyetle karşılaşmamak için bunu tercih etmiyorlar artık. O yüzden çok zorlayıcı bir tarafı olsa gerek diye düşünüyorum aile kurmayı düşünen kadınlar için.” (G18)

Kadınlar hamile kaldıklarında kimi şirketlerde gemiye çıkmasına izin verilmiyor, bununla birlikte kadınlara karada başka herhangi bir işin de teklif edilmemesi kadınları istihdam dünyasının dışına itiyor:

“Hamileyken çıkmamıza çok izin vermiyorlar. Ben şeyi sordum “hamileyken sağlık raporu almamızda bir sıkıntı var mı” diye de sordum. İki yılda bir yenilenen sağlık raporumuz var, veriyorlarmış, “denizci olabilir” ibaresi basılıyor yine. Hamilelikle ilgili bir durum değil, tamamen firmaların kendi kararıyla ilgili. Çıkmana izin vermiyorlar ama o zaman şey diyebilmeleri lazım, “tamam sen işte doğumunu yap, büyüt bir buçuk yaşına kadar, sonrasında gel şirketimizde şöyle bir pozisyon açalım” falan hani böyle bir iş kolu açmıyorlar. Genel olarak öyle bir sıkıntı var. Sadece kaptanlık yapabiliymişsin, başka bir işte çalışamazsın gibi. İşte “evlendikten sonra gemiye gidemeyeceğin için bitti senin mesleğin” gibi davranılıyor. Ben yarın öbür gün “çocuğum olacak” desem, “güle güle” derler, başka hiçbir şey demezler.” (G17)

Gemiadamları ve Kılavuz Kaptanlar Yönetmeliği'nin 49. Maddesine göre “Kaptan, başmühendis/başmakineci, zabıt ve telsiz operatörleri yeterliklerinin geçerlik süreleri beş yıldır.” Diğer şartların yanında gemiadamlarının yeterlik belgelerinin geçerlilik sürelerinin uzatılması için “son altmış ay içinde en az on iki ay süre ile” veya “yeterlik belgelerinin süresinin bittiği tarihten önceki son altı ay içerisinde üç ay

süre ile” deniz hizmeti yaptıklarını kanıtlamaları gereklidir. Yeni doğum yapan ve çocuk bakımını sürdüren denizci annelerin ise gemiye dönme ve uzun kontrat süreleri boyunca küçük yaştaki çocuğundan ayrı kalması oldukça güçtür. Gemideki çalışma biçimi karadan oldukça farklıdır. Akşam olunca evinize dönmeniz, çocuğunuzu kreşten almanız mümkün değildir. Ayrıca denizde haberleşme olanakları oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla kadınların çocuk doğumundan sonra gemiye dönme süresi uzar ve bu süre içinde deniz hizmetini yapamadıklarından dolayı ehliyetleri düşer. Bu da sonrasında denize tekrar dönmenin önünde büyük bir engel oluşturur.

Kadınların çocukları olduktan sonra, üç dört sene içinde gemiye dönme ihtimalinin oldukça zor olduğunu söyleyen görüşmeci, doğum yapan kadın denizciler için ehliyet geçerlikleri hususunda hukuki bir düzenleme getirilmesini öneriyor:

“Ailede değil ama çocuk yaptıktan sonra zor. Benim arkadaşlarımdan çoğu çocuk olduktan sonra artık çıkamamaya başlıyor. Zaten kadın denizcilerimizin yüzde sekseni diyeyim bir denizciyle yine evleniyorlar. Evlilik çok büyük engel olmuyor bence ama çocuk engel burada. Çünkü kontrat süreleri hala çok uzun. İşte en iyi ihtimalle dört aylığına gidiyorsun ve bu süreçte internetin olmayabiliyor, süt izin falan yok yani. Çocukla çok yapılabilecek bir iş gerçekten değil. Yapmak isteyen bile, hamileliğinden itibaren en iyi ihtimal üç, dört yaşına kadar, bir şekilde çocuğun annesiyle olmaya ihtiyacı var, dört senelik bir ara verdikten sonra tekrardan devam edebiliyorsan ediyorsun. Ki bunu yapan da şu an hiç yok Türkiye’de. Bizde eğer beş sene içerisinde denizde çalışmazsan ya da karada bir şirkette çalışmazsan ehliyetin zaten düşüyor. En azından hamilelik durumunda ehliyetinin düşmemesi sağlanırsa, belki bir ihtimal şansı olabilir kadınların. Çünkü zaten o beş senelik süre içerisinde üzgünüm ama ne gemiye çıkabiliyorlar ne karada çalışabiliyorlar. Ve en son mesela benim çok yakın bir arkadaşımın başına geldi. İlk çocuğunu doğurdu, ikinci çocuğunu doğurdu, beşinci senesi doluyordu ve ehliyeti iptal olacaktı. Dolayısıyla bu beş sene içinde çalışmadı zaten. Apar topar bir devlet kurumuna girmek durumunda kaldı, kız aslında sonrasında gemiye çıkmak isterdi ama çıkamaz yani ehliyeti düşüyor zaten. En azından o konuya değinilebilir. “Hamilelikle alakalı ne yapılabilir?” dersin, şu an en azından hamilelik başlangıcından itibaren liman cüzdanının hizmet süresi dondurulabilir kadınlarda. Tek yardımcı olabilecekleri nokta bu zaten.” (G2)

Benzer şekilde, çocukları olan erkeklerin de gemide çok zorluk çektiğini ancak eşlerine çocuklarını bırakıp gemiye çıkabildiklerini, kadınların belirli bir dönemden

sonra bunu yapabilmesi için çocuğu olan kişiler için bir düzenleme getirilmesinin önemli olduğu şu şekilde ifade ediliyor:

“Beş yıl mesleği icra etmediğin zaman lisans düşüyor, yani ehliyetin alınmıyor ama üst dereceden yaptığın ikinci kaptanlıkta, ehliyetin otomatikman üçüncü kaptana düşüyor. Erkekler çocukları varken gemide çalışmaya gidebiliyorlar. Maalesef ki çocuk eğitimi, çocuğun tamamen yetişmesi ve gelişmesi bizim toplumumuzda gene annelerin üzerine yıkıldığı için, genelde o da vardır ya evde hizmeti yapan da annedir, çocuk ve ev işlerinden hep anne yapacakmış, sorumluymuş gibi. Denizcilik olarak evet, kadın evlendiği zaman çocuğuyla denize çıkması zor mu, çalışma ortamında kesinlikle zor. Çocuğuyla birlikte çıkabilir mi, hayır deniz ortamında çocuk ateşlenebilir... Gerçekten tıbbi eğitim aldık biz yani dikiş dikmeyi, ilk müdahaleyi ve ilaçlarımız, revirimiz var. Dışarıdan destek de sürekli alıyoruz, yedi yirmi dört doktorumuz oluyor, şirket doktoru, tele sağlığımız oluyor arayıp hemen ulaşabiliriz, sıhhi hudutlardan eğer hangi ülkeye yakınsak oradan yardım isteyebiliriz. Ama çocukların ve hastalanma olaylarının sıklığı olarak evet, çocuk sefere uygun mu, değil. Yani ben bir anne olsam asla çocuğumla sefere çıkmayı istemem. Anne olsam ama çocuğumu bırakıp da denize çıkmayı ister miyim, orası da muamma. Gerçekten çok üzülüyorum ben, hatta son gemimizdeki çarkçıbaşı "kızımı çok özledim, kızımı çok özledim". Çünkü bir de biliyorsunuz pandemiden dolayı birçok ülkede uçuşlar kapandı, inemedi, kontrat süresini de bitirdi. "Çocuğumu çok özledim, çocuğumu çok özledim." İnanın içim burkuluyordu çocuğunu göremiyor ve çocuğu çok özlüyor babasını. Evet mesleğin cilveleri diyoruz, işimizin gereği, gerçekten çocuklu olan anne babalar, anne yok, yine babalara Allah sabır versin. Beş seneden sonra, eğer anneyse, doğum yaptıysa, çocuğu varsa ehliyetinin düşmemesi gerekiyor. Ben bunu düşünüyorum, çünkü kadın ne kadar çalışma, iş hayatında olursa, kadın ne kadar eğitilmiş, kültürlü olursa çocuğunu çok daha iyi yetiştirecek. Entelektüel seviyesi yüksek, işte hayatla mücadele edebilecek, en azından diyecek ki 'annem benim kaptan". O nedenle bu kural değişebilir. Kadınların aynı anda mesleği yapması evet çok zor. Hani "ben çocuk yaptım, dört ay geçti, gidip geleceğim. " İnsani olarak da zor, bir anne bence onu yapmaz. Ama beş sene sonra dediğiniz gibi kaldığı yerden en azından başlayabilir.”

Kadınlara eşlerini ya da çocuklarını gemide yanına alıp çalışıp çalışamayacaklarını sorusunu sordüğümüzde bazı kadınlar bunun mümkün olduğunu

dile getirirler de bazıları ise var olan eril sistemin bunu mümkün kılmayacağını, eşyle gemiye gelen erkekle dalga geçileceğini dile getirmişlerdir:

“Bir çocuk için gemi ortamı kesinlikle ideal bir yer değil, yarın bir gün anne olmaya karar verdiğimde, ya da olsam çocuğumu gemi gibi bir ortama getirmem çünkü burası sürekli elektrik yüklü, sürekli vibrasyonun olduğu ve rahatsızlansan hiçbir iletişimin, ulaşımın olmadığı bir yer. Kadınlar şunu savunuyorlar, ne olacak çocuğumu alır ben de gemiye çıkarım ama o çocuğun sosyal yaşantısı olmuyor. Erkek için de denizci kadın, erkek birlikte çalışabilir karı koca. Buna çoğu firma müsaade ediyor ama denizci olmayan bir erkeği yanında getirmek, gemiye hapsetmek bence hiç doğru bir şey değil. Onu ben de düşünüyorum çoğu zaman. Evet kadınlar eşlerinin yanında gidiyorlar ama onlar da böyle yarı denizci olmuşlar, denizci çocukları aslında. İşte onların babası da denizci falan, bu kültürle büyümüşler. Ama şimdi denizcilikle alakası olmayan birini, “hadi gel, benimle bu yaşantıya gir” demek hiç doğru bir şey değil. Ben bu konuda diğerleri gibi pozitif düşünmüyorum. Özellikle gerçek olan kısmı bence bu. Çünkü şu gemide para kazanmayan, ya da kendi mecbur hissetmeyen kimse bir günden fazla kalamaz. Kalamaz, çünkü psikolojisi bozulur. Biz kadınlar daha çok adapte oluyoruz, biz sevdiğimiz insanlar için her şeyi yaparız ama, ben denizci olmayan bir erkeğin bir kadınla gemiye gelebileceğine kesinlikle inanmıyorum. Onlar bizim kadar güçlü değiller adapte olamazlar, gerçekten psikolojisi bozulur. Eşin senin dünyanın parasını kazanıyor, sen geliyorsun, burada yatıyorsun falan, derler. Bir sürü şey derler, dışarıdan bir baskı oluşur ve kendisini zaten böyle iç güveysi falan gibi hissetmeye başlar adam.” (G8)

“Ben şundan dolayı tercih etmem, sonuç olarak benim eşim gemide olduğu sürece, diğer her insanın pis fikirleri olacak. Bu yüzden de onların boşu boşuna konuşmalarına malzeme olmamak için birkaç ay eşimi görmeden dururum yani sıkıntı yok. Ama onların o gereksiz konuşmalarına malzeme olmak istemem.” (G9)

Kadınlar kendilerinin gemi hayatının getirdiği zorluğa alışkın olduğunu, ancak eşlerinin uyum sağlayamayacağını, ama eğer kabul ederlerse eşlerini yanında gemiye getirmeyi isteyeceklerini belirtmişlerdir:

“Yani ben de eşimi alıp gitmek isterdim çok açıkçası ama eşimden işte işini gücünü bırakıp benimle gelmesini istemek çok gereksiz bir fedakarlık. Çünkü yani herkesin kurulu bir düzeni var, hayat beklemiyor o şekilde, yani tabii izin alıp gelir miydi

gelebilirdi, yani olabilirdi, ben çok sıcak bakıyorum dediğim gibi ama bir şeyler için hayat değiştirmek ya da düzen değiştirmek yani zor. Yani çünkü şey değil ki bu hadi akşam gezmeye gidiyoruz, hadi ev ziyaretine gidiyoruz, örnek veriyorum işte dışarıda yemeğe gidersin restoranda, canın sıkılır eve dönmek istersin, istediğin anda kalkarsın evine dönersin. Orası öyle değil, ben işte bugün canım sıkıldı gitmek istiyorum diye bir ortam yok. Biliyorsun en son covid dönemi personel değişimi olmadı, ben altı ay Nijerya'da kaldım, altı ay personel değişimi olmadı. Yani bu tarz şeyler olabiliyor. Ben işte doğam gereği buna alışığım, bu benim özümde var. Ben dilekçemi verdiğimde istediğim anda inemeyeceğimi biliyorum, uygun koşullar geldiğinde inebileceğimi gemiden biliyorum ama bunu eşimin kabullenmesi şey, zor. Yani çok fazla şey yaşadık, insanlar hani iniş tarihini ayarladıklarında eşi erken doğum yapıyor, yetişemiyor. Allah korusun bir yakını vefat ediyor, cenazesine gidemiyor. Bir iki ay sonra inebiliyor. Yani eşimin annesi aradığında, ben rahatsızım dediğinde eşim şey diyemez bana, ben işte yarın Türkiye'de olayım, annemin yanında. Aa derim canım yedirmezler sana ya, iki ay daha buradasın. İşte bunu kabullenmek ne kadar kolay olabilir eş durumundan bilemiyorum tabi. Yoksa güzel, ben de isterim eşimi yanımda, yani bir şekilde sana bir hobi buluruz, diye kandırabilirdim ama bu psikolojiye hazırlamak... Ki şey uzaktan cidden yapılabilir gibi geliyor, ne olacak ki işte dört ay birlikte sin. İşte aa ne güzel, değişik yerler göreceksin, gezeceksin. Vay be Amerika'ya gidip alışveriş yaparsın, işte her limanda gezersin falan çok cazip gibi ama asla öyle değil. Çok farklı psikolojik boyutları var.” (G13)

Denizcilik şirketlerinde çalışmanın da en az gemi hayatı kadar zor olduğunu dile getiren görüşmecisi, mesai saatlerinin çok uzun olduğunu, çalışırken sürekli olarak erkek meslektaşlarıyla kıyaslandığını dile getiriyor ve bu sebeple işine bile ara vermeyi düşündüğünü dile getiriyor.

“Bırak gemide olmayı, karadaki herhangi bir görevde çalışıyor olarak da zor. Ben enspektör olarak da ilk kadınlardanım, başka örneği yoktu o zamanlar, benim yanımda çalışan başka enspektör de yoktu. Hep şu soru işaretlerim vardı; “Evlendiğimde nasıl olacak çalışma şartlarım”, “hadi şimdi “gemiye git” diyorlar, gidiyorum, “kal” diyorlar kalıyorum, gece geç saatte telefonlar geliyor, iş çıkıyor yapıyorum, hafta sonu iş çıkıyor yapıyorum” vesaire vesaire... O zaman nöbet sistemi vardı, her haftada bir gün nöbet sana geliyordu, mail takibi, çalışma zorunluluğu, birkaç haftada bir hafta sonu gelme zorunluluğu, falan filan. Bir de mesleki

deformasyonlar da var, erkekler için konuşuyorum, bir tek kadın benim ya. Bu insanlar gemiden gelmiş insanlar ve aralarında yaşını başını almış bir sürü insanlar var. Erkekler için mesleki deformasyon dediğim kısım bu, bu adamlar uzun süre gemilerde çalışmışlar ve evlerine sığmayan insanlar. Çünkü ne oluyor sen uzun süre gemide çalıştıkça, evinden ayrı kaldıkça, sonra karaya geçince ne oluyor ailelerinde ister istemez bocalıyorlar. Bu adamlar akşam altı olduğunda evine gitmiyorlar işte. Sekize kadar, dokuzaya kadar ofiste çalışmaya devam ediyorlar. Sen altıda çıkacaksın “ya çıksam mı, çıkmasam mı, müdür çıkıyor ki ben nasıl çıkayım” oluyor, millet kaldıkça kalıyor. Bu sefer ben bir düzenim olsun istiyorum, karaya geçmemin sebeplerinden biri bu. Ailem olacak, düzenim yok. Erken çıksam olmuyor, çıkmasam olmuyor, “bak, kadın olunca iş değişiyor” demesinler diye yine kendine yük bindiriyorsun ister istemez. Birisi bu bakış açısını taşıyın taşıyın sen bu yükümlülükleri üzerine alıyorsun, karada da değişmiyor bu. Ne oluyor baskı yaratıyorsun kendi üzerinde. Çünkü altıda çıkıyorum ama gözüm de arkada kalıyor, diyorum ki “bu insanlar çıkıyor, ben çıkıyorum, göze mi batıyorum. Bu sefer evlendiğinde durum değişiyor, eve çok fazla iş taşımak istemiyorsun. Kadının sorumluluğu maalesef bitmiyor ki yani, işte bitiyor evde başlıyor. Evde çalışmaya başlasan, eve iş getirsen o da olmuyor. Bizim işimiz de ha deyince biten bir iş değil. Bitmeyen bir süreç, yirmi dört saat çalışan bir mekanizma. Ne zaman ne olacağını bilmiyorsun, gemideki saatle senin saatin aynı değil, telefonlar susmuyor. Ben bu sefer “ben evlenince enspektörlüğe devam etmesem mi” dedim acaba, “ne yapsam” diye düşündüm. Çünkü düzen istiyorum, çocuğum da olursa düzene ihtiyacım var. Çünkü diyemem ki “ya benim çocuğum küçük, çocuğumu emzirdim telefona bakamadım” diyemezsin yani, “çocuğumu uyutuyordum mail atamadım” diyemezsin. Böyle bir şey mümkün mü yok yani.” (G16)

Kadınlar akademide herhangi bir denizcilik şirketinde olduğundan daha az maaşla çalışıyorlar. Eşlerinin denizci oluşunun ise kadınların akademik kariyer yapmalarında etkili olduğunu söylüyor görüşmecisi:

“Öğretim görevlisi var araştırma görevlisi birçok kadın var. Kadınları tercih ediyorlar. Özellikle gemiye az çıkan, uzun süre çalışmayı düşünmeyen, çok paraya aşırı ihtiyacı olmayan, çoğunlukla bir denizciyle evli kadınlar. Kadın akademisyenlerin geneli bir denizciyle evli bu arada. Evlenen kadınlar daha rahat tabii, sonuçta evin ikinci maaşı yüksek öyle düşünün. Kadınların birçoğu, belki yüzde doksandır bir denizciyle evleniyor. Ama şöyle bir şey var, bizim kadınlarımızın okula geçtikleri ilk

dönemlerinde erkekler gemide çalışıyordu, kızlar o yüzden okula geçmişti. Yani kiminle konuşsam şunu diyor “Abla zaten o çok fazla gemide çalışıyordu, döndüğünde üç ay tatili var. Özel sektörde çalışıyor olsam onu birlikte geçiremeyecektik. Şimdi akademide hiç olmazsa ben daha fazla izin alabiliyorum, daha rahat olabiliyorum, onun tatilinde de daha fazla beraber olabiliyoruz.” (G15)

Sektördeki kimi kadınlar evli ve çocuklu olduğu halde işine hala devam ediyorlar. Bu da sektörün geleceğine dair oldukça umut verici duruyor. Görüşmeci, bunu nasıl başarabildiğini şöyle anlatıyor:

“Benim eşim benim sınıf arkadaşım. Biz bu yolda birbirimizi destekledik, o da kendisi deniz dışında farklı bir şey seçerken, kendi işini kurarken ben onu destekledim. Ben de kendi kariyer planımı yaparken o beni destekledi. Yani birbirimizi bu konuda hep destekledik. Kılavuzluktan sonra çocuk sahibi oldum, bir süre anneyken yapamazsın işte ve ben de tabii o şeye girdim ve dört yıl ücretsiz izinle ayrıldım. Dört yıl yapmadım, çocuğa baktım falan. Ama insanın sevdiği bir şeyden uzaklaşması ne çocuğa fayda ne eşine fayda bu arada. Hiç de hoş bir insan olmadım o dönemde, onu görüyordum. Yani belli bir süre sonra böyle bir şeye sarıyorsun, başka yapmak istediğim bir şey olsaydı, karadan yapılacak işler diye düşünebilirsin enspektörlük gibi, ama onlar da hiçbir zaman cazip gelmedi bana, bana hoş gelmedi açıkçası. İstemediğim bir şeyi de yapıp bunun suçunu aileme atmak istemedim. Bu nasıl olabilir diye baktığımızda, bu iş bir şekilde oldu. Eşimin kendi işini yapabiliyor olması, bir şekilde desteklemesi yine aynı şekilde sonradan başladığımda, yani çocuktan sonra. Ama o boşluğa ben de çok düştüm. Erkeklerde hiç sorgulanmayan bir şey bu, yani hiç böyle bir sorunları yok, kimse mesleği bırakmıyor çocuk olduğunda çoğu zaman. Onlar da zorlanıyorlar, zorlanmıyor değiller, özellikle uzağa gidenler. Artık çok uzağa gitmiyoruz, beş gün gidiyoruz ama bu bile, bu gitmeli gelmeli olan iş stilinden dolayı, bir boşluk yaşıyorlar yani, sadece bunun adı konmuyor açıkçası. Onlar bunu çok dile getiremiyorlar, yoksa onlarda da aynı şey var. Bir kişi yükleniyor çocukla ilgili tüm sorumluluğu büyük oranda, diğer kişi çalışıp geldiğinde her şeye tam vakıf olamıyor. Ama biz bir şekilde dengeledik yani, devam ediyoruz. Ama benim sorgulanmam hiç bitmeyecek herhalde, onu kısmı geçtim ben. Buraya nasıl geldin, ne yaptın? Bazıları bunun tezahür etmesini hala böyle gözünün önünde de dursa kabul etmiyor yani. Öyle yapmış olamazsın, diye bakıyor.” (G7)

3.6. Denizcilik Sektöründeki Kadın Dayanışması ve Örgütlülüğü Üzerine

Çalışmada kadınların, sektörde birbirlerini destekleseler bile, geminin içinde ya da şirketlerde birlikte çalışmak istemedikleri belirlenmiştir. Kadınların aynı geminin içinde başka bir kadınla çalışmak istememesinin en büyük nedenlerinden biri, onunla kıyaslanması ve karşıdaki kadının davranış biçiminin ikisini de temsil ediyor algısıdır.

“Ben neden kadın olmamasını yeğliyorum. Benim gördüğüm kadarıyla, iki defa bir kadınla aynı gemide bulundum, kıyasa düşülüyor. Hem çevreden hem karşıdaki insan, sen kıyasa düşünüyorsun. “O şöyle yaptı, ben daha mı iyiyim, daha mı kötüyüm.” Ya da “kaptan senin daha iyi olduğunu düşünüyor, benim daha iyi olduğumu düşünüyor” gibi. Erkekler her konuda kıyaslıyorlar seni. Fiziksel kıyaslama yapabilecek bir konumda değiller zaten ama atıyorum “o dokuz kiloluk yangın söndürme tüpünü kaldırdı, bu kaldıramadı”, falan gibi her şeyi kıyaslayabiliyorlar. Bu beni çok rahatsız etmişti. Ben stajımda bir kadınla çalıştım, çok iyi anlaştık biz, o ayrı. Birbirimizi çok destekledik, o uyudu yeri geldi beni yedekledi, ben onu yedekledim falan. Ama sonrasında başka bir kadın zabitle çalışacağım zaman ben hiç mutlu olmadım. Kadınların hani biraz da yapısında var ya, üstünlük kurma çabası. O, o kadarcık küçük bir alanda insanı çok rahatsız ediyor. Ben daha tecrübeli olmama rağmen, rahatsız olmuştum o tutumdan. Ben öyle şey de değilim “hey, huyt”, insanları kırmayı gerçekten sevmem. Bir şey demedim mesela ama tavır olarak yanlış. Diğer konuya gelecek olursak, herkes büyük bir disiplinle çalışmıyor. Henüz öyle bir şeye denk gelmedim ama gemide ilişki yaşayan falan da var. Gemide kadın olmak başlı başına zor, çok fazla önyargı var. Bir de ilişki yaşandığında çok çok küçük duruma düşüyoruz. Ben bir kadınla çalışıp, yanımdakinin öyle bir şey yaptığını görmek istemem. Çünkü arkasını toplayamam yani. Nasıl ki ofislerde izin verilmiyorsa ilişki kurmaya, evlenince açıklıyorsa millet “aa biz sevgiliydik” falan diye gemide de öyle olması lazım. Çünkü benim ofisim yatağımın bir kat üstünde, sürekli aynı yerdeyiz, hiç iyi olmuyor, laçka oluyor. Zaten insanlar kadınlara kötü bakmaya hemen hazırlar, öyle bir şeyle de karşılaşınca direk damgalıyorlar ve tek başına onu damgalamıyorlar, beni de damgalayacakları için istemem.” (G17)

Kadınların birbirlerine karşı olan rekabetçi tavrın toplumsal olarak inşa edildiğini, bunu yıkmanın kolay olmadığını dile getiren görüşmeciler şunları ekliyor:

“Kadınlar kadınların başarılı ve mutlu olmasını istiyor ama kendi yollarında değil. Bu şey kraliçe arı sendromu. Öyle mi deniyor bilmiyorum, ben öyle adlandırıyorum. Benim en yakın arkadaşımın okuldan aynı şirkette çalıştık ve o kadar çatıştık ki. Hayatımızın hiçbir döneminde bu kadar tartıştığımızı, bu kadar gerildiğimi onunla hatırlamıyorum. Ve benim o şirketten ayrılmamın en büyük nedenlerinden biri onunla çalışmamak içindi. Çünkü dedim ki arkadaşlığım, yıllardır biriktirdiğim dostluğum bitecek bu şirkette kalırsak ikimiz birden. Aslında bizi karşılaştırmaları yüzünden aynı ortamda olmak istemiyoruz. Erkeklerde bakın öyle bir şey yok, birbiriyle yarış halinde değiller bire birde. Ama bizde şey vardır ya “kadın, kadın için giyinir” mevzusu, onun gibi. Gemilerde bir kadın olabilir, üç ve üzeri kadın olabilir ama iki kadın olmaması gerektiğini düşünüyorum ben. Ya normalleşecek seviyede fazla olsun ya da tek olsun kendi savaşını versin, yine sağlam çıkar oradan. Ama ikide tam birbirine düşürme oluyor, biz de yiyoruz. Tabi ki bizim de yanlış öğrenmişliklerimiz, egolu taraflarımız var. Ne yazık ki erkeklerin baskılamalarıyla, karşılaştırmalarıyla, bu arada erkekler bugün karşılaştırmaya bıraksın bizi, hepsi birden bu düzelmez. Bu nesillerce aktarılan bir öğreti çünkü. O artık bizim genetiğimize kazanmış, o yarış hali. O işte kadının kadın için giyiniyor oluşu. Şahsen benim cinsel yönelimim hetero ama etrafta kadın daha çok süzerim. Hatta bir erkek ne giymiş diye de bakmam, orasına burasına da bakmam. Ama bir kadının saç modeline, göğsüne falan daha çok bakarım, ister istemez bir karşılaştırmaya gidiyorum. Ya da kendime feyz alıyorum, “a ne güzelmiş” diyorum. Erkekle kendimi karşılaştırmıyorum ki, erkekler kendilerini karşılaştırıyorlar mı onu da bilmiyorum.” (G15)

Denizci kadınların bir kısmı içinde buldukları eril kültüre uyum sağlayarak bireysel başarılarına odaklanmışlar ve birbirlerine destek olmak yerine, tam tersi bir yol izlemişlerdir. Görüşmecisi bu konu hakkındaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Bence kadın kadının en büyük düşmanı. Bu meslekte de öyle. Bu meslekte iki kadın aynı gemideyse mutlaka bir sıkıntı vardır. İki kadının olduğu gemide kavga da çıkar, gürültü de çıkar, birbirlerini kötüleme de başlar. Bence biz kadınların yapısında var bu, bir araya geldiğimizde, özellikle stajyer- zabit çok etkilemiyor ama zabit-zabit ya da stajyer-stajyer olunca birbirinin arkasından konuşma, kötüleme, dedikodu, ayağını kaydırma... Mesela ben bunu erkeklerde daha az görüyorum. Kadınlarla çalıştığım zamanlar da oldu, hala bu gemiye geldiğimden beri kadınla çalışıyorum

ama onlar stajyerdi, hiçbir kadın zabitle denk gelmedim. Erkek zabitler bazı konularda daha böyle, “yaparsın” olurken, iki kadın stajyerin birbirine yardımcı olmak yerine köstek yaptığını falan gördüm. Dedim “çok ayıp bir şey kızlar yani neden böyle yapıyorsunuz falan bakın burada kadın olarak çalışıyoruz, sizin birbirinize destek olmanız lazım.” O yüzden ben o gruplarda kurulan kadınların birbirlerine destek sözleri, böyle hiçbir şeye inanmıyorum. Paylaşım yapıyorlar ama iş gerçekten böyle ciddiye bindiğinde kimse kimseye yardımcı olmuyor.” (G8)

Kadınların gemide ilişki yaşaması kabul edilebilir bir durum olarak kabul görülüyor. Ve kadınlar bu durumu yaşayan kişilerin onların meslekte önünü kapattığını dile getiriyorlar:

“Bazı kadınlarda maalesef bizim önümüzü kapatıyor. İşte gemide personelle çok yakın oluyorlar, haddinden fazla. İlişkiye zaten karşı değil insanlar gemide ama iş saatlerine yansıyor bu bir şekilde dikkat çekiyor ve kaptan şirkete diyor ki “ben bununla çalışmak istemiyorum, çünkü ikinci mühendisle flört ediyor”. Öyle olduğu zaman da özellikle yaşlı kaptanlar falan istemezler böyle şeyleri.” (G10)

Çalıştıkları kadınların bir kısmının hak etmeden ve yeterince emek göstermeden bir yerlere geldiğini düşünen kadınlar, gemi ortamında bir kadınla çalışmayı bu sebeple istemediklerini dile getiriyorlar:

“Şöyle çok kötü bir şey var, ben kendim de olarak maalesef “gemide bir kadınla çalışmak istemiyorum” dedirttiler bana. Gerçekten ben bunu dedim yani. Çünkü şu var sektörde, iki tip kadın var bence, yani ben öyle ayırıyorum. Bir, gemiye gezmeye gelen, eline kahvesini alıp, ojesini sürüp, sakız patlatan, çok fazla hiyerarşiye takmayıp hemen ilişkilere yönelen ve gemiyi aslında insanlarla tanışabileceği bir araç olarak kullanan. Bunu da, bak kötülemiyorum, evet gerçekten insan tanımak için, sosyalleşmek için de çok güzel bir ortam gemi. Çünkü hiçbir iş yerinde, öğretmen olsan okuldaki öğretmenler belli, ya da ofiste çalışsan ofiste çalışan insanlar belli. Gemi çok büyük bir sirkülasyon, çok senin yaşıtın, aynı meslek paralelinde senin gibi aynı hayatı yaşayan bir insanla bağ kurabilirsin, biriyle tanışmak için çok iyi de değerlendirilebilir aslında. Ama çok kötüye de yorulan şeyler var. Denizde olunca, karadan bağımsız olunca o gemide her türlü pislik de dönebiliyor, bu da çok kötü. Ama nedense o tarz yaşayan kadınlar, çok güzel yaşamaya devam edebiliyor. Çok güzel puanlar alabiliyorlar, çok güzel terfiler alabiliyorlar, kimselerle kavga etmiyorlar,

tartışmıyorlar ama birisi çok çalışıyorsa, çok çabalıyorsa, sınırları varsa, onun karşısında belli bir şaka seviyesi yapabiliyorsan, ne bileyim giyimine, kuşamına biraz daha dikkat edip böyle daha sertse, seninle bir işten dolayı bile tartışabilirler. Mesela ben "bu iş böyle yapılır" diyorum, benim sırf öyle dememden dolayı gıcık kaptığı için "hayır o iş böyle yapılmaz, böyle yapılır" diyerek çok fazla üstümdeki ve altındakiyle operasyonel olarak çatışıyordum. Eminim diğer kategorideki arkadaşlar böyle şeylerde hiç çatışmıyorlar, çünkü çoğu zaman "sen yapma yanımda otur, kahve içelim, sohbet edelim takılalım" ama "onlar yapsın" modunda kontratlar bitiyor. Gerçekten bunları da gördüm, o yüzden mesela çok kötü ama "gemide bir kadınla çalışmak istemiyorum" dedim." (G11)

Kadınların sektörde yaşadıkları problemlerden kendilerinin de sorumlu olduğunu, meslektaşları olan kadınları sert eleştirilerde bulduklarını şu şekilde ifade ediyor görüşmecisi:

"Aslında alışmamış olan bizleriz. Bizlerin en büyük problemi yine kadınlarız. Ben hep bunu söylerim, söylemeye de devam edeceğim. Bizler bol kıyafetler giyiyoruz ama bizler yine kadınız. Biz bunu kendimiz yaptık. Kendimde bile gördüğüm ve çok utandığım bir şeydir bu, eleştirirken bir kadına karşı daha sert eleştiriyoruz. En başta biz, "kadının en büyük düşmanı kadındır" derler, ben buna kesinlikle katılıyorum." (G14)

Kadınlar sektöre girdiklerinde kural koymak yerine, var olan kurallara ve düzene uyum sağlayarak ilerlemeye çalışıyorlar. Üniversite döneminde, trampet takımında dahi temsilci rolüne bir kadının getirilmediğini, kendisinin bu fikri paylaştığında ise destek görmeyip, kendisine gülmüğünü dile getiriyor görüşmecisi:

"Okulda bizde major vardır, boru trampet takımı var, majörü vardır önemli bir rol model görevi üstlenirler. Bir de dördüncü sınıfta zabitan denilen bir şey vardır. Okulun dördüncü sınıfında temsilci olan dört kişi. Bunların ikisinden de hiçbir zaman kadın çıkmadı, aday bile olmadı kadınlar. Ve ben kendi dönemimde aday olmak istemişim ve bana kendi kız arkadaşlarım gülmüştü. "Sen mi olacaksın" diye. İşte bizim örgütlülüğe ihtiyacımızın olmasının sebebi bu. Önce kadının kadına destek olması lazım. Ben "neden hiçbir kadın zabitan olmuyor, aday bile olmuyoruz, ben aday olayım" dediğimde şunu diyebilmeli "evet haklısın, birimiz aday olalım ama bu sen değilsin, şu olsun, daha güçlü çünkü". "Tamam, ama bir lider çıkaralım aramızdan ve

onun arkasında duralım. O insan güvendiğimiz ve bunun için efor harcayacak bir insan olsun ve onu yol boyunca destekleyelim. Bu ben de olabilirim, sen de olabilirsin, başkası da, gerekli özellikleri kim taşıyorsa o olsun.” Benim kendi en yakın arkadaşımınsa güldü bunu söylediğimde.” (G15)

Daha önce mezun olmuş, sektörde ilerlemiş kadınların birbirini desteklemesinin önemli olduğunu vurgulayan görüşmeci, kadınlar arasındaki rekabetin ve kıskançlığın ise fazla olduğunu dile getirmektedir:

“Şu son dönemlerde mentorluk çalışmaları falan yapılmaya başlandı, açıkçası çok hoşuma gidiyor, çok mutlu oluyorum. Ben öncesini bilemem, kendi dönemim için konuşuyorum. Ben açıkçası evet beğeniyorum, sektördeki kadın dayanışması daha fazla. Ama yine de kıskançlık da çok fazla, rekabet de çok fazla. Bir kadın alınacaksa herkes birbirinin üzerine biniyor. Ama mesela Hülya abla var, şu anda gerçekten yol gösteriyor, bir avantaj sunuyor. Aynı şekilde mesela Nildeniz abla, mutlaka bir şeyler gösteriyorlar, anlatıyorlar, yardımcı oluyorlar. Benim çok samimi olduğum bir Esmâ ablam var, ben mesela onunla bağımlı hiç kopartmadım. İnsanları yönlendiriyorlar, mesela kendi yaptıkları hataları bizim yapmamamız için uğraşıyorlar. Şu dönemde çok daha iyi. Şunu ümit ediyorum, bir gün gelecek gerçekten birbirimizi tam anlamıyla desteklemeyi öğreneceğiz. Bu konuda tamamen negatif değilim. Ama her zaman dediğim gibi kadının en büyük düşmanı kadındır. İçimizde, belki benim bile içimde bir kıskançlık oluşuyordur. Mesela biz on dört kız mezun olduk, benim hiç kız arkadaşım yok okuldan.” (G14)

Kadın derneklerinin çalışmalarının yeterli olmadığını düşünen görüşmeci, özellikle taciz gibi konularda kadınlara hukuki desteğin ve örgütlülüğünün önemine değiniyor:

“Çok içinden takip edemiyorum. Biliyorum iyi şeyler yapan, başarılı kadınlar olduğunu görüyorum, sonuçta haksızlık da etmek istemem. Ama ben yeterli olmadığını düşünüyorum. Yeterli olsaydı, bizim mesela bir kadın grubumuz var, okul mezunlarının, şöyle olurdu “Gemide herhangi bir taciz, mobbing yaşayan birisi olursa buradan paylaşalım veya beraber hareket edelim.” Bence yeterli olsaydı bu olurdu. Onu görmediğim için önyargılı bir şekilde söylüyorum, tabi ki güzel şeyler yapıyorlar, çok başarılı kadınlar da var bunun için çalışan. Ama daha çok şu var bence, “biz varız”, tamam onu güzel gösteriyorlar sonuçta haklarını kimsenin yiyemem ama

burada bir haksızlık var ve genelde dünyada güçlü-güçsüz düzeninde tepeden inme hiçbir şey olmaz. O biraz tepe noktası, oraya gelene kadar altı doldurulması gerekiyor. Nasıl doldurulabilir? Hani birebir tacize uğramış insanlarla hareket edip, mesela şöyle bir şey yapılırsa tacize uğramış kadınlarla birlikte hareket edip bir avukat, bir o oluşumda duyurulması, şirketlere uyarı, uyarı dediğim üstü olarak değil, "Bakın böyle böyle bir şey yaşanmış, biz bunun takipçisiyiz." Böyle bir şey olsa gerçekten, tabi ki bunun önü kesilemez ama, bu böyle böyle değişebilir. Şimdi değil belki ama eminim böyle davranılsa beş seneye taciz olaylarında o kadar çok azalma olur ki." (G6)

Sosyal medyada ya da derneklerde gösterilen denizci kadın figürünün gerçeği çok yansıtmadığını dile getiren görüşmeci bu durumu şöyle aktarıyor:

"Derneklerde çizilen kadın profili cruise'da çalışan kadın profili gibi geliyor bana daha ziyade. Çünkü o şekilde çalışmıyoruz. Çok nadir fotoğrafa denk geliyorum, makine dairesinde her tarafında yağ iziyle çalışan mühendise falan hiç denk gelmedim açıkçası ben. Yani vitrin gibi duruyor biraz. Teşvik ediyorsa eğer genç kadınları iyi bir vitrin. Ama zorlu olan şey, gerçekçi olan şey daha cezbedici gibi bence." (G18)

Denizcilik fakültelerinden başlanarak herkesin toplumsal cinsiyet konusunda eğitilmesi gerektiğini düşünen görüşmeci bunu şöyle dile getiriyor:

"Biz kadınlar olarak çok rol yapmak zorunda kalıyoruz, gemilerde ya da sektörde. Burası denizcilik sektörü çok küçük, çok konuşuluyor ve sizin kadınlığınız hakkında da konuşuluyor. Ve yer yer o kadar manipüle oluyorsunuz ki, benim kendimi bile konuşurken bulduğum zamanlar çok oldu. "Ya şu gemide de şu söylemiş" falan. Bizim toplumsal cinsiyet algısı üzerine eğitilmemiz lazım. Ama her bireyin eğitilmesi lazım. Ben bu anlamda küçük küçük kişisel gelişimimi sağladığımda anlıyorum yaptığım hataları, kendi hemcinsime, kendime... Bu bir yolculuk. Ama bu eğitim benim önüme gelseydi daha farklı olurdu. Denizcilik fakültesinde dört sene kendime bir şey katmamışım. Kattım, ne kattım, kadınlığımı yitirdim, feminenliğe böyle savaştım, erkek gibi nasıl davranılır öğrendim." (G15)

Kadın denizciler arasında var olan örgütlülüğün yetersiz kaldığını ve örgütlenirlerse var olan düzenin kolayca değişebileceğini vurguluyor görüşmeci:

"Kadınlar arasında değil, denizciler arasında yok öyle bir örgütlülük, dayanışma mantığı bizde oturmuş değil. Kadınların o kurduğu küçük küçük örgütler tamamen

bireysel popülarite hevesine dayalı şeyler. Öyle bir şey yok yani, işte birbirimizi koruyalım, kollayalım durumu yok. Kimsenin kimseye yaptığı bir iyilik de yok. O örgütlerin başını çekenler işte çalıştığı firmaya “ya dur bakalım biz niye kadın almıyoruz” diyemiyor. Öyle bir dünya yok, dediğim gibi sadece bireysel popülariteye dayalı şey var orada. “Aa biz bir şeyler yapıyoruz” hevesi var, onun haricinde... Ama ben sadece kadınlara pay biçmiyorum, denizciler arasında bir örgütlenme yok. Bir sendikalaşma yok, işte tek güvendiğimiz o uluslararası ITF kuruluşu, onun haricinde hiçbir örgütlülüğümüz yok yani. İşte kim sorarsa “men supporting women” çıkartıyorlar bir şey ama böyle bir şey olsa, çok fazla değil yüz kişi bile örgütlense, o yüz kişi “biz bu firmalarda çalışmıyoruz ya, kadın çalıştırmıyor bu firmalar” deyip o firmayı banlasa bir şeyler değiştirilebilir. Sonuç olarak çok az insanız biz, öyle kalabalık bir grup değiliz denizciler olarak. Ve toplu şekilde hareket etmediğimiz için hiçbir sonuca varamıyoruz. Bizi de böyle kendi aramızda küçük küçük bölmüşler, yok Ortaköylüler, Beykozular, İTÜ'lüler, falan filan... Herkes kendi kafasına göre bir şey yapıyor, herkes kendinden olanı kolluyor ama ortak bir yerde buluşup, ortak bir şekilde hareket edemiyoruz.” (G2)

Sektördeki kadın örgütlülüğünün yetersiz olduğunu dile getiren başka bir görüşmeci şunları söylüyor.

“Ben çok örgütlenme olduğunu düşünmüyorum. Şuna geri dönüyoruz, “kadın kadının kuyusunu kazıyor” muhabbeti. Gerçekten birlik olunmuyor yani. Nedense kadınlar en şöyle, en böyle olmaya çalışıyorlar yani bir araya gelerek. Yılın şu zamanı toplanıyoruz, işte şöyle konuları tartışacağız, Türkiye devletinden şunları isteyeceğiz, şununla ilgili bunları yapacağız” gibi bir şey yok ortada. Seninle ben konuşuyoruz bunları, yarın iki mezun arkadaşım ile konuşacağız ama bir araya gelip bir şey yapılmıyor. Bu mezunlar dernekleri için de geçerli.” (G17)

Denizci kadın derneklerinin yetersiz kaldığını dile getiren görüşmeci, konuşulan şeylerin artık eylemlere dökülmesi gerektiğini dile getiriyor:

“Sektör olarak da ülke olarak da biz bu konularda biraz geri kalıyoruz. Biraz bürokratik işliyor bazı şeyler, bazı şeyler sadece lafta kalıyor, sürekli dönüp dönüp aynı şeyler konuşuluyor ama uygulamaya asla geçmiyor. Daha çok etkinlik olarak yapılıyor, ben o yüzden çok içinde yer almıyorum bunların. Çünkü gerçekten bakıyorum, buluşuyorlar, yemek yiyorlar, tamam organizasyon yapıyorlar ama bu

kadar konuşulan şeylerin hiçbiri için uygulama yok ki. “Ben burada sadece etkinlik için olmamalıyım” diyorum, kendimi kötü hissettiriyor bu. Takip ediyor muyum, ediyorum ama o verim kısmını çok göremediğim için beni içine alamadı açıkçası. Ben mesela çalıştaylara katıldım, denizcilik sektörünün geliştirilmesine dair, eğitimlere dair, okullara dair, bunlar arttırılmalı bence. Bunlar için gerçekten kararlar verilmeli ve uygulamaya geçilmeli. Bu sadece sohbetle kalmamalı. O yüzden örgütlere bakış açım biraz mesafeli. Keşke verimli bir şeyler yapılsa ben canla başla çalışacağım, ben en başta adım atacağım, buna inansam, ama göremiyorum.” (G16)

Yüksek mevkilerdeki kadınların diğer kadınlara umut verdiğini ve bu temsilin çok önemli olduğunu vurgulayan görüşmeci şunları söylüyor:

“Birinin orada bulunuyor olması, birilerine bir şekilde güven veriyor açıkçası. Bizim de bir söz hakkımız oluyor her ortamda. Bilinirliğimiz artıyor. O yüzden zaten bunlarda daha çok bulunmak istiyorum. Birinin bir yerde bulunuyor olması, sonrasında gelenlere mutlaka yer açıyor. İyi bir örnek olması, evet var, şunları yapıyor gibi. Daha çok yerde, daha çok olması için neler mümkün diyelim. Daha çok olsun yani. Var da zaten, çalışan çabalayan. Biraz da cesaret etmek böyle şeylere. Şimdi denizde çalışan arkadaşlarımız buna çok vakit ayıramaz tabi, uzağa gidenler de, işte karasal çalışmalarda. Bizim denizcilik mesleği hep çok yoğun, karasal çalışmalarda da en çok herhalde kılavuzlar bu konuda rahat. Çünkü boş zamanımız da var çalıştıktan sonra. İnşallah bu daha çok olacak ben eminim, yanımıza daha çok kişi gelecek. Aynı şekilde kılavuzlukta da olacak ki zaten oluyor. Yeni yeni ehliyetler alanlar, bunu yapmak isteyenler artıyor benim gördüğüm. Yine bu tarz işleri yapmak isteyen gençler de artıyor benim gördüğüm, eskiden böyle emekliliğini almışlar yapıyordu diyeyim sana bu tarz derneklerde. O da çalışan hayatın içinde olmayınca, tabi talepler değişiyor ya sürekli, dönem değişiyor, talepler değişiyor, bir bağlantı olmuyor. Aktif çalışan insanların durumu iyi analiz edip, bu konularla ilgili böyle bilgi ve talepleri toplaması daha iyi. Ben öyle düşünüyorum en azından.” (G7)

Denizci kadın derneklerinin arasında çıkar çatışması olduğunu dile getiren görüşmeci, derneklerin diğer dernekleri kötüledikleri ve bu durumun o derneklere güvenlerini kırdığını da dile getirilmiştir:

“Mesela kadın dernekleri var. Bu dernekler kimin için, ne için. Ben bu derneklerin çoğunda yer almış birisiyim, gözlemliyorum. Bu dernekler niçin var, birlik beraber olup

mesleğimizin ya da o derneğin kuruluş amacına hizmet etmek. Ben saf iş odaklı, sosyal yardım odaklı bir insanım. Ama gidiyorsun y derneğin x başkanı var, z'de başkan olmak istiyor, y ve z arasında sıkıntılar yaratıyor. z'ciler ve y'ciler var. Bunların arasında çıkar çatışması var ve bu çıkar çatışmasında insanlar birbirlerini harcıyor. Ben o anda objektif değerlendirebilirim ama daha sonrasında o dernek bazında görev almam. Çünkü yarın öbür gün o insanların işine gelmezse seni de harcarlar.” (G12)

Denizcilik sektörü kadınlara karşı ayrımcılığın, önyargının, mobbingin, tacizin olduğu, kadınların eğitim hayatından, iş hayatına eşitsiz koşullarda var olmaya çalıştığı, kendilerini, işlerini iyi yaptıklarını kanıtlamak için sürekli olarak çalıştığı bir sektör olarak karşımıza çıkıyor. Ancak görünüyor ki, kadınlar bütün bu durumlarla tek başlarına mücadele etmek durumda kalıyorlar. Örgütsel bir bilincin oluşması, kadın denizcilerin her alanda eşitliğinin sağlanması, var olan erkek egemen denizcilik kültürünün değişmesi, kadın haklarına yönelik politikaların uygulanması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca toplumsal cinsiyet bilincinin aşılması, denizcilik sektöründe oldukça gerekli bir unsurdur.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Erkek egemen denizcilik sektöründe kadın olarak var olmak, kimliğini olduğu gibi sürdürebilmek, işe devam edebilmek sürekli mücadele halinde olmayı gerektirir. Denizcilik mesleği birçok tehlikeyi barındıran, zor çalışma koşullarına sahip, yıpratıcı, herkesin yapamayacağı bir meslek olarak karşımıza çıkıyor. Kadınları ekonomik anlamda çok kısa zamanda bağımsızlaştıran bu meslek, diğer birçok konuda ne yazık ki sınırlar getiriyor. Denizde fırtınalar, yangınlar, patlama tehlikesi olan zehirli maddeler, korsan saldırıları gibi durumlardan daha tehlikeli bir durum var: erkek denizciler. Kadınların her anlamda mücadele vermesi gereken bu meslek, toplumsal cinsiyet normlarının kadınları konumlandığı yerlerden öyle uzak ki kadınlar orada olmayı hak ettiklerini sürekli olarak herkese ispat etmeye çalışıyorlar.

Kadın denizciler üniversite dönemden başlayarak sektörde birçok kez önyargı ve ayrımcılıkla karşılaşmışlardır. Kadın davranışlarının ve kadın bedenlerinin denetimi ile cinsiyetlerin yeniden kurgulanması üniversite döneminde başlamıştır. Denizcilik fakültelerinde kadınlara, cinsiyetsiz olmaları gerektiği aşılınmış, kadın davranışları mesleğe uygun bulunmamıştır. Üniversite döneminde, özellikle ilk dönem mezunu kadınlar, akademisyenler ve okul arkadaşları tarafından önyargıyla değerlendirilmiş, ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Kadınlar birçok kez bu mesleğin erkek işi olduğunu, vazgeçmesi gerektiği, bu işi yapamayacağı, erkeklerin yerini işgal ettikleri, ileride evlenip çocuk yapacağı için mesleğe devam etmeyeceği gibi yargılarla mücadele etmek durumunda kalmışlardır.

Denizci kadınlar okullarda uygulanan hiyerarşinin mesleğe adapte olmak için gerekli olduğunu dile getirmişler ancak kimi zaman hiyerarşinin boyut değiştirerek mesleki değerler içermeyen bir hal aldığını söylemişlerdir. Okullarda üst sınıf öğrenciler tarafından uygulanan hiyerarşi, bazı dönemler öğrencilerin zorbalığına dönüşmüş, kadın öğrenciler yoğun psikolojik şiddet ve baskı altında bırakılmışlardır. Kurallara uymayan kadınlar; dışlanmış, hakaretlere uğramışlardır. Kadınların özel hayatlarına dahi çoğu kez müdahale edilmiştir. Ayrıca erkek öğrenciler, kadınları uyarmak için çoğu zaman başka bir kadın öğrenci görevlendirmiş bu da kadınların arasındaki destek ve dayanışma ortamını bozarak az sayıdaki kadının birbirleriyle rekabet halinde olmasını beraberinde getirmiştir.

Okuldan mezun olmadan önce yapılması gereken bir yıllık staj, genellikle iki kısa bir uzun staj şeklinde yapılmaktadır. Kadınların sektörde ayrımcılığı ilk defa deneyimlediği yer de staj başvurusu yaptığı şirketlerdir. Denizcilik fakültelerinde okuyan birçok öğrenci için staj bulmak çok zordur. Bununla birlikte, kadınlarla çalışmayı kabul etmeyen şirketler, kadınları başvuru için kapıdan bile içeri sokmazlar. Kadınlar bulabildikleri her şirkete başvurduklarından kimi zaman çok kötü koşullardaki, güvenli olmayan gemilerde stajlarını gerçekleştirirler. Kimi zaman da staj yapmak için tek gemi bir bile bulamazlar. Meslekle tanıştıkları yer olan staj deneyimleri, kadınların kariyer planlamasında önemli bir yere sahip olsa da stajlarında olumlu deneyimler yaşayan kişi sayısı oldukça azdır.

Kadınlar gemide toplumsal cinsiyet normlarının tamamen dışındadırlar. Erkek egemen bir sektöre kadın olarak girmek, başlı başına güçlü bir eylemdir. Ancak eril zihniyet, mekan değişikliğinde yok olmaz. Gemide kadınlar birçok önyargıya ve ayrımcılığa maruz kalırlar. Gemide kadınlara hata yapma hakkı verilmez, kadınların bu işe uygun olmadığı sürekli hatırlatılır. Kadınlar görmezden gelinir, onlarla çalışmak istenmediği söylenir, fiziksel anlamda yeterli olmadıkları dile getirilir. Kadınlar bu önyargıları kırmak için iki kat fazla çalışırlar, hata yapmamak için fazlasıyla uğraşırlar. Sonuç olarak kendilerini ispat ederler, ta ki yeni bir mürettebatla çalışmaya başlayınca kadar. Kadınların her seferinde, her pozisyondaki çalışana mesleki yeterliklerini ispat etmeleri, hakkında yanlışlıklarını göstermeleri gerekir.

Gemi eril bir mekandır. Geminin fiziksel yapısı, kadınların kullandığı ortak alanlar, gemide satılan ürünler tamamen erkeklere uygun şekilde tasarlanmıştır. Geminin eril yapısı ve kültürü, kadınların buradaki varlığını kabul etmez ve onları değiştirmeye çalışır. Kadınlar sürekli olarak çok bol kıyafetler giymesi, makyaj yapmaması, oje sürmemesi, parfüm ya da kolonya kullanmaması, saçlarının şampuan kokmaması, ıslak saçla gezmemesi şeklinde uyarılırlar. Kimi kadınlar, ötekileştirilmemek için bu durumu kabullenirken, kimi kadınlar ise var olan düzenin değişmesi gerektiğini düşünürler ve kendileriyle başlayarak değişirici, dönüştürücü ve örnek verici adımlar atarlar.

Kadınların gemi mekanında sosyalleşmesinde de toplumsal cinsiyetin rolü büyüktür. Staj dönemleri kadınların gemide en çok yalnız kaldıkları, ortak alanlara gitmekten çekindiği dönemler olmuştur. Kadınlar bu dönemde odalarında film izlediklerini, kitap okuduklarını, spor yaptıklarını, çok seyrek şekilde ortak salonda

televizyon izlediklerini dile getirmişlerdir. Zabitlik döneminde ise kadınlar biraz daha sosyalleşebilmeye başladıklarını dile getirmişlerdir. Özellikle gemide tavla, okey gibi erkeklerin oynadığı oyunlara katıldıklarını, erkeklerle beraber film izlediklerini dile getirmişlerdir. Kadınlar gemide arkadaşlık kursalar da hareketlerinin sürekli olarak izlendiğini ve eğer birine yakın davranırlarsa dedikodularının çıkacağını, dolayısıyla herkese mesafeli yaklaştıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca sosyalleşmede, buldukları gemideki çalışma arkadaşlarının yaklaşımının çok etkili olduğunu, güvenemeyecekleri ya da sorun yaşadıkları kişiler olduğunda odalarından çıkmadıklarını ifade etmişlerdir. Bazı kadınlar, dedikodulardan korumak amacıyla odalarından çıkmadıklarını, bunun kendilerini yalnızlaşmaya ittiğini söylemişlerdir. Kadınlar çoğu zaman yaşadıklarının kimse tarafından anlaşılmadığını düşünmüşlerdir. Gemide kullanılan dil de fazlasıyla eril bir dil olduğundan, kadınların ortamda bulunması kimi erkeği rahatsız etmiş, kimileri de erkeklerin konuşma ve davranışlarında daha dikkatli oluşunu kadınların gemiye düzen getirdiği şeklinde yorumlamıştır. Kadınların bir bölümü, girdikleri ortamlarda erkekler rahatsız olmasın, kendisini ötekileştirmesin diye onlardan önce küfrettiklerini dile getirmişlerdir.

Ailelerinden ve sevdiklerinden uzak kadınların, yalnızlaşmaya itilmesi kimi zaman psikolojilerinin bozulmasına sebep vermiştir. Bununla birlikte gemide bazı kadınlara iftiralar atılmış, ilişkisi olmayan kişilerle ilişkisi olduğu dedikodusu yapılmış ve itibarları sarsılmaya çalışılmıştır. Bunun üzerine kadınlar kendilerini izole ederek sosyal ortamdan uzak durmuşlardır. Kadınların bir kısmı ise sosyal alanlarda olmanın, oradaki varlıklarını göstermelerinin önemini vurgulamış, bu şekilde ötekileştirilmediklerini ve 'ben buradayım, siz de beni kabul etmek zorundasınız' imajını yarattığını belirtmişlerdir. Lider pozisyonlarında çalışan kadınlar ise sosyal alanlarda olmayı mesleğinin bir gerekliliği olarak görmüşlerdir.

Geçmiş dönemlerde gemilerde telefon olmaması, limanlarda ise ücretlerin çok fazla oluşu kadınların aileleriyle iletişim halinde olmasını engellemiş, ayrıca bilgisayarın olmayışı ya da filmlere, dizilere kolay erişememe gibi durumlar gemide kadınların sosyal yaşantısını oldukça sınırlamıştır. Günümüzde kadınlar ailelerini, arkadaşlarını sıklıkla arayıp, görüntülü konuşup, yaşadığı zorlukları paylaşabildikleri için kendilerini daha iyi hissetmektedirler. Ayrıca karadaki yaşamla bağları daha kuvvetli olmaktadır. İnternet vasıtasıyla her şeye kolayca erişim de gemide vakit geçirmeyi kolaylaştırmıştır.

Gemilerde çamaşır yıkama alanları, spor salonları gibi yerlerin kullanımında kadınlar sıkıntılar yaşadıklarını, bu durumlar için çözüm üretilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca hijyenik pede erişememe sorunu ortadan kaldırılmalı, geminin içinde menstrüel ürünlerin satışı olmalıdır. Bununla birlikte, kadınların regl döneminde çalışma koşullarına dair bir düzenleme yapılması gereklidir. Kadınların birçoğu, ped almak amacıyla dışarı çıkmak için izin istemeye bile çekindiklerini dile getirmişlerdir. Regl farkındalığının oluşması için toplumsal cinsiyet bilincini aşıl原因an eğitimlerin sektör içinde verilmesi önemlidir. Görüşmelerde, genç gemi insanları arasında reglinin konuşabilmeye başladığını, bazı erkek kaptanların kadın çalışanları için gemide ped bulduklarını tespit etmek bu konunun ileriki dönemlerde aşılabileceğine dair olumlu izlenim vermektedir.

Şimdiye kadarki çalışmalarda olduğu gibi, bu araştırma da gösteriyor ki denizcilik sektöründe kadınlar tacizle sıklıkla karşı karşıya kalıyorlar. Bakışlar, sözcükler, cinsel içerikli resimlerle tacize uğrayan kadınlar gemide tacizcilerinden kaçamamakta ve bu durumu dile getirmekten çekinmektedirler. Bu olay kadınların, psikolojilerinin bozulmasına, işlerini yapamamalarına, herkese karşı güven duygularını kaybetmelerine ve mesleği bırakmalarına yol açıyor. Ayrıca kadınların ilerideki liderlik rollerini de etkiliyor. Bu durumun yaşanmasında sektörün kadınları umursamayan ve hatta suçlayıcı tavrı çok etkili. Bununla birlikte kadın denizcilerin sektördeki sayılarının artması, uluslararası kuruluşların taciz konusundaki net tavırları şirketlerin eskisinden daha olumlu politikalar izlemesine yol açıyor. Yine de toplumda ve hukukta var olan ataerkil sistem değişmedikçe gerek denizci kadınlar gerek toplumdaki diğer kadınlar haklarını aramaktan geri duracaklardır.

Aile yaşamı ve kadınların ev içindeki sorumlulukları kadınların evlendikten, özellikle de anne olduktan sonra mesleğe devam etmelerini zorlaştırıyor. Deniz yaşamı, karadaki hayattan uzun süre uzak durarak çalışmayı beraberinde getiriyor. Kadınlara yüklenen cinsiyetçi roller ise kadınların yerini “ev” olarak tanımlıyor. Kadınların evlenip mesleği bırakacakları algısı sürekli olarak tekrarlanıyor. Türkiye’de denizcilik sektörünü incelerken görüyoruz ki, erkeklerin mezun olduktan sonra denizde çalışma süresi ortalama 5-10 yıl arası değişiyor ve erkeklerin mesleği bırakmalarındaki en büyük sebep aileleri. Dolayısıyla sadece kadınları aile ile bağdaştıran bu zihniyet, kadınlar hakkında önyargılara sebep olurken mesleği bırakan erkek denizciler göz ardı ediliyor. Peki kadınların evlendikten sonra denize çıkması

neden zor? Toplum baskıları, aile içi sorumluluklar, özlem duygusu bunların başında geliyor. Kimi denizci eşlerini gemiye getirebileceklerini söylerken, kimileri ise denizde çalışmayan biri için gemide olmanın bir işkenceye dönüşeceğini söylüyor. Burada alternatif kontrat sürelerinin kısaltılması olabilir. Böylece kısa sürelerle gidilen gemi daha çalışılabilir hale gelir. Kadınların çocuk yaptıktan sonra sektöre devam edebilmesi için de birçok düzenleme gerekiyor. Kadınların neredeyse tamamı çocuk olduktan sonra en az üç, dört yıl gemiye gidemeyeceğini dile getiriyor. Gemi ortamının çocuklar çok elverişsiz oluşu da onlarla birlikte gemiye çıkma ihtimalini azaltıyor. Kadınlar hamilelikten itibaren ayrımcılığa uğramaya başlıyorlar. Kanunlarda denizde çalışan kadınlar için henüz bir düzenlemenin yapılmaması, kadınların bu süreçte işten ayrılmasını da beraberinde getiriyor. Şirketlerin bu dönemde kadınlara karada bir pozisyon önermesi, doğum izni, süt izni gibi haklarını vermesi gerekmektedir. Ayrıca yeni anne olan denizci kadınlar, denizde gereken hizmet sürelerini dolduramamakta ve ehliyetlerinin geçerliliklerini kaybetmektedirler. Kadınların denizde çalışma hayatına dönebilmesi için, yeni doğum yapan kadınlara ehliyet sürelerini uzatma veya dondurma hakkı tanınmalı, bu amaçla hukuki düzenlemeler yapılmalıdır. Böylece kadınlar çocukları belirli bir yaşa geldiğinde isterlerse tekrar denize dönebilirler. Sektörde, çok az da olsa annelik rolüyle beraber denizde çalışan kadınlar mevcut. Hukuki düzenlemeler yapılması, şirketlerin var olan politikalarını değiştirmesi bu sayının artması konusunda etkili olacaktır.

Geminin mekansal yapısı, kadınları cinsiyetsizleştirmektedir. Kadınlar gemide duygularını göstermemekte, kadınsı herhangi bir şekle, davranışa, kokuya sahip olamamaktadırlar. Kadın bedeninin bu yeniden kurgulanma biçimi, kadınların benlikleriyle olan bağını zedelemektedir. Kadınların yürüyüş biçimlerinden konuşmalarına ve davranışlarına yansıyan erkeksileşme, karadaki kişilikleriyle çatışmakta ve zamanla da yok etmektedir. Var olan eril düzene ayak uyduran kadınlar, bu düzenin devam etmesini de sağlama görevi üstlenmektedirler.

Ancak günümüzde bunu kabul etmeyen kadınlar değişime yol açıp, var olan sistemi değiştiriyorlar. "Kıyafetlerimle, dövmelerimle, saçımla, makyajımla kokumla ama asıl işimle ben buradayım" diyen kadınlar adeta mekansal bir devrim yaratıyorlar. Geminde var olan erkek kültürünün yerine, alternatif bir kadın kültürü de oluşuyor. Günümüzde denizcilikte, "kadın dostu gemiler" isteniyor. Kadınların daha eşit fırsatlara ve haklara sahip olduğu, anneliklerinin, sosyal haklarının tanındığı,

gemilerde kadın sağlığı konusunda adımların atıldığı, toplumsal cinsiyet bilincinin geliştiği bir durumu ifade ediyor bu kavram. Sektör yavaş adımlarla da olsa buraya doğru ilerliyor gibi görünüyor.

Kadınlar içinde buldukları gemide erkeklerin davranışlarını ve düşüncelerini de etkiliyorlar. Erkekler kadın denizcilerin çevresinde daha kibar konuşmaya başlıyor, davranışlarına dikkat ediyor, gemideki emir komuta zinciri yerini ricalara bırakıyor ve daha adil uygulamalar yapıyor. Başka olasılıkların da olabileceğini görüyorlar kadınlardan ve erkek denizciler kadınlarla çalışmanın o kadar kötü olmadığını keşfediyorlar. Daha önce gemide “asla bir kadınla çalışmam” diyen bir çok erkek denizci, kadınlarla olan deneyimlerinden sonra bu tutumlarını değiştiriyorlar. Erkek denizcilerin zihnindeki kültürel kodlar, yerini başarılı kadın denizcilerin varlığına inanmaya bırakıyor.

Denizcilik şirketlerinde ise değişmesi gereken çok fazla şey olduğunu söyleyebiliriz. Bu şirketlerde kadınlar, cinsiyetleri yüzünden işe alınmıyorlar, gemide uğradıkları taciz, mobbing, ayrımcılık yüzünden suçlanıp işten çıkarılıyorlar, yüksek kadrolu pozisyonlara tercih edilmiyorlar, kaptan kadınla çalışmak istemezse gemiye gönderilmiyorlar, kadınların sosyal hakları ödenmiyor ve hamile kaldıklarında işten atıyorlar. Tabi ki bunların aksi politikaları uygulayan, kadınların istihdamını destekleyen şirketler mevcut. Bununla birlikte, sektörde kadınların yaşadığı ayrımcılığın ve denizde ya da karada uzun süre mesleklerini devam ettirememelerinin sebebi şirketlerin uyguladığı eşişsiz koşullardır. Bunun düzelmesi de kendiliğinden olabilecek bir şey değil elbet. Sektörde kadın, erkek tüm denizcilerin kendileri ve meslektaşları adına daha adil uygulamalar talep etmeleri, haklarını istemeleri, aksi halde o şirketlerde çalışmayacaklarını toplu şekilde beyan etmeleri çok fazla şeyi değiştirir. Bunun için de örgütlenme çok önemlidir.

Sektöre ilk giren kadınlar için “onlar bir varoluş mücadelesi verdi” demişti bir görüşmecim. Gerçekten de bu kadınlar her türlü önyargı, ayrımcılık, mobbing, taciz, baskı, şiddet, dışlanma gibi koşullara maruz kalmışlar, sektörde kendilerine de yer olduğunu göstermek için sürekli bir mücadele vermişlerdir. Bugün bu kadınların çoğu, kariyerlerinde ulusal ve uluslararası bir çok başarı elde etmişler, sektörde bütün dünyaya kendilerini göstermişlerdir. Ayrıca açtıkları yol sayesinde, peşlerinden gelen denizci kadınlar daha adil koşullarda, daha kabullenilmiş bir ortamda çalışmaya başlamışlardır. Bugün bu kadınların çoğu, yoğun iş temposu arasında denizcilik

sektörüne girmek isteyen kadınlarla görüşmeler yapıp sektör konusunda onları bilgilendiriyorlar. Bu işi yapabileceklerine dair umut olup, onları güçlendiriyorlar. “Buradayız, her meslekte de olacağız” diyen kadınlar, işi artık inada bindirdiklerini dile getiriyorlar. “Yapamazsın” diyen herkese karşı, neler yapabileceklerini gösterip herkesin kafasındaki algıları bir bir değiştiriyorlar. Peşlerinden gelen kadın denizcileri temsil etme sorumluluğuyla başladıkları bu meslekte, kadınların sadece bu işi yapabileceklerini değil, en iyi yapabileceklerini gösteriyorlar. Bugün denizciliğin her alanında temsil edilen kadınlar için bu sektör hala zorluklar barındırırsa da yeni gelen kadınlar artık “yapamazsın” denildiğinde yapabildiğini kadınları parmaklarıyla gösterebilecekleri için asla yalnız olmayacaklar.

Son olarak söylemeliyiz ki, kadınların var olan erkek egemen sektörde birlik olması, seslerini duyurması, haklarını araması çok önemlidir. Erkeklerin koyduğu kurallar ve onların düzenleri ancak bu şekilde değiştirilebilir. Fakat kadınların bireysel olarak çok başarılı oldukları bu sektörde, örgütlenme konusunda çok da yol kat edemedikleri söylenebilir. Ayrıca kimi kadınlar, içinde buldukları ve şikayetçi oldukları eril düzenin kendilerine uyguladığı, önyargılı, dışlayıcı, ötekileştirici davranışları devam ettirerek sektördeki kadınlarla birlikte çalışmak istemediklerini dile getirmektedirler. Var olan düzene uyum sağlamak için fazlaca uğraştıkları bu sektörde, kendi görüşlerini, davranışlarını ve hatta karakterlerini, hayata bakışlarını değiştirmek zorunda kalan bu kadınlar, benimsedikleri yeni eril değerlerin devamı için de hemcinslerine baskı yapmaktadırlar. Bunda bireysel kadın davranışlarından ziyade, toplumsal bir bilinç yattığını söylemek mümkündür. Kadınların rekabet halinde olması gerektiği inancı, sürekli olarak birbirleriyle kıyaslanmaları, kadın kadının en büyük düşmanıdır algısı kadınların birbirlerine destek olmalarını, birlikte var olma yolları aramalarını zorlaştırıyor. Toplumsal cinsiyet bilincinin ne kadar önemli olduğu bu noktada ortaya çıkıyor. Eğitim kurumlarından başlanarak, toplumsal cinsiyet konusunda hem kadın hem erkek gemi insanlarını bilinçlendirmek, sektörde var olan düzenin değişimi için en önemli adımlardan biri olacaktır. Nitekim biri özgürleşirse herkes özgürleşir, biri var olduğunu gösterirse onlar da gözükür, biri değişirse her şey değişir ve her şey değiştirilebilir hale gelir. Nasıl ki kadınlar yirmi yıl önce, içeri kabul edilmedikleri bu mesleğe girip bugün çok başarılı yerlere geldilerse, yarın da birbirlerini desteklemeyi öğrenip gemileri “kadın gemileri” haline getirebilirler. "Onlardan biri" olmak yerine, "biz" olmanın gücünü gösterebilirler. Bu kadınların inancını, gücünü, inatçılığını, vazgeçmeyişlerini daha nasıl gösterebileceklerini

izlemek ve sektördeki adımlarını takip etmek fazlasıyla heyecan verici. Daha katedilecek çok yol olduğu aşikar, neyse ki bu kadınlar uzak yol konusunda uzmanlar.

KAYNAKÇA

- ACAR SAVRAN, G. .: 2013 **Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin**, Kanat Kitap, İstanbul.
- ACAR SAVRAN, G., TURA DEMİRYONTAN N. : 2016 **Kadının Görünmeyen Emeği**, Yordam Kitap, İstanbul, ss. 1-28.
- ACAR SAVRAN, G. : 2018 **Feminizm Yazıları: Kuramdan Politikaya**, Dipnot Yayınları, Ankara.
- ACAR, F. ALTUNOK, G. : 2012 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Taleplerini Anlamak, Der. S. Dedeoğlu, A. Y. Elveren, **Türkiye’de Refah Devleti**, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.71-102.
- ACUNER, S. : 2016 90’lı Yıllar ve Resmi Düzeyde Kurumsallaşmanın Doğuş Aşamaları, Der. Aksu Bora, Asena Günal, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.125-158.
- AKBAŞ ARPACI, E. : 2019 **Kadın Bedeni, Mekân Ve Hareket**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- AKCANBAŞ, M., USLU, K.: 2022 Gemi Adamlarında Stres, Tükenmişlik, Depresyon Düzeyleri ve İlişkilerinin İncelenmesi, **OHS Academy** , 5 (1) , ss.33-49, DOI: 10.38213/ohsacademy.1084980.
- AKŞİT, E. E. : 2005 **Kızların Sessizliği: Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- AKPINAR, İ. E. : 2019 Küreselleşmenin Politik Mekana Etkisi: Neo-Marksist Bakış Açısı Üzerinden Bir Değerlendirme, **Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, ss. 25-46

- AKSU KOCATÜRK, G., ŞENGÜL, M. : 2020 Kapitalist Ataerkil İlişkiler ve Kentsel Mekanda Kadınların Gündelik Hayatının Coğrafyası: Tokat Örneği, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 75 (2) , ss. 715-746, DOI: 10.33630/ausbf.678772
- AKTAŞ, G. : 2017 Kadın Açısından Kente İlişkin Mekan Pratikleri, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (27), ss. 136-149.
- ALICI N., DAŞLI G. : 2018 **Toplumsal Cinsiyet ve Barış**, Dipnot Yayınları, Ankara
- ALKAN, A. : 2020 Giriş: Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekanın İzini Sürmek, (Der.) Ayten Alkan, **Cins Cins Mekan**, Varlık Yayınları, İstanbul, ss.7-35.
- ALKAN, A. : 2000 "Özel Alan-Kamusal Alan" Ayrımının Feminist Eleştirisi Çerçevesinde Kentsel Mekan, **Kültür ve İletişim**, 3(1) (5), ss. 71-95.
- ALKAN A. : 2012 Şehircilik Çalışmalarının Zayıf Halkası: Cinsiyet, (Ed.) Serpil Sancar, **Birkaç Arpa Boyu: 21. Yy'a girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar**, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.343-414.
- ALTINDAL, Y. : 2017 Mış Gibi Politikalarla Kamusal Görünmezliği 'Korunan' Sessiz Yığınlar: Kadınlar, (Ed.) F. Hekimoğlu, K. Çılgın, Ş. Balambar, **Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Kadın Komisyonu, Ankara. ss.6-25.

- AMORÓS, M. : 2014 Kentsel Mücadeleler ve Sınıf Mücadelesi, (Çev.) S. Torlak, Ö. Kulak, **Mekan Meselesi**, Tekin Yayınevi, İstanbul, ss. 129-140.
- ARAT, N. : 2017 **Feminizmin ABC'si**, Say Yayınları, İstanbul.
- ARLI, E. : 2013 Deniz Turizm Sektöründe Algılanan Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cinsiyet Önyargısı: Karamürsel Meslek Yüksekokulu Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, **Çalışma ve Toplum**, 3 (38), ss. 283-302, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71774/1155061>
- ARNEIL, B. : 1999 **Politics&Feminism**, Blackwell Publishers, Oxford.
- ARSLAN, Ö. : 2006 **Türk Gemi Adamları İçin İnsan Kaynaklar Yönetimi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- ASLAN Ö. , GAMBETTİ Z. : 2009 Fraser ve feminizm: Söylem kimin söylemi, tarih kimin tarihi?, **Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar**, 9.
- AVCİL, C. : 2020 "Kesişimsellik: Feminizmde Kapsam Genişlemesine Doğru", **Şarkiyat**, 12/4, ss.1290-1312, <https://doi.org/10.26791/sarkiat.801766>.
- BAŞAK, A. A. : 2015 Women's Role in the Turkish and Global Maritime Industry, Ed. M. Kitada, E. Williams, L.L Froholdt, **Maritime Women: Global Leadership**, WMU Studies in Maritime Affairs 3, pp.103-112, DOI 10.1007/978-3-662-45385-8_8

- BAYER, D., NARDALI, Ö.Ş.: 2019 Kadınların Denizcilik Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bir Araştırma, **Kadın/Woman 2000**, 20(1), ss.59-74
- BEAUVOIR, S. : 2020 **İkinci Cinsiyet**, (Çev.) Gülnur Acar Savran, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- BEDÜK, M. N. : 2012 **Deniz İş Sözleşmesi**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- BERKTAY, F. : 2018 **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yayınları, İstanbul.
- BERKTAY, F. : 2019 **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, Metis Yayınları, İstanbul.
- BHASIN, K. : 2003 **Toplumsal Cinsiyet**, (Çev.) Kader Ay, Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- BOCK, G. : 2004 **Avrupa Tarihinde Kadınlar**, (Çev.) Zehra Aksu Yilmazer, Literatür Yayınları, İstanbul.
- BORA, A. : 2014 **Feminizm Kendi Arasında**, Ayizi Yayınları, Ankara.
- BORA, A. : 2011 **Kadınların Sınıfı**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BOURDIEU, P. : 2018 **Eril Tahakküm**, (Çev.) Bediz Yılmaz, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- BRYSON, V. : 2019 **Feminist Politika Teorisi**, (Çev.) Aylin Gülaşık, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- BUTLER, J. : 2018 **Cinsiyet Belası**, (Çev.) Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul.
- CERİT, A. G., NAS, S., YILMAZEL, M., ALEMDAĞ, Ö. :2005 **Mesleksel Değerler ve Etik Eğitimi: Denizcilik Uygulaması**, 2. Etik Sempozyumu, ss. 99-110.

- CASTELLS, M. : 2017 **Kent, Sınıf, İktidar**, (Çev.) Asuman Türkün, Phoenix Yayınları, Ankara.
- CONNELL, R.W. : 1998 **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika**, (Çev.) Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- ÇAĞLAYAN, S., ŞAHİN A. : 2016 Mekanın Ürettiği Yeni Gündelik Yaşam Pratikleri: Site Yaşamı ve Gettolaşma, (Der.) M.S. Tümtaş, A.D. Ergun, C. Ergun, **Kente Dair**, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss. 93-105.
- ÇAHA, Ö. : 2017 **Sivil Kadın: Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- ÇAKIR, S. : 2019 **Erkek Kulübünde Siyaset**, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- ÇAKIR, S. : 2011 Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası, (Der.) Serpil Sancar, **Birkaç Arpa Boyu...21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar**, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss. 505-534
- ÇAKIR, S. : 2007 Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi, **Modern Siyasal İdeolojiler**, Birsen Örs, (Ed.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.412-475.
- ÇAKIR, S. : 2008 Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm, **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, 2 (4) , (ss.185-196), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/toplumdd/issue/22728/242587>.

- ÇAKIR, S. : 2016 **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, İstanbul.
- ÇELİK, M : 2005 **Gemi Makine Dairesi Dizaynında Operasyonel Gereksinimlerin Önemi ve Sistemlere Entegrasyonu**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- ÇÜÇEN, A.K. : 2006 Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Özel Sayı, ss. 25-34
- DAĞTAŞ, E. : 1999 Onsekizinci Ve Ondokuzuncu Yüzyıllarda Kamusal Alan-Özel Alan İkilemi Ve Basının Tarihsel Gelişimi, **Kurgu Dergisi**, S: 16, ss. 157-173.
- DALLA COSTA, M. : 2019 Women and the Subversion of the Community, **Women and the Subversion of the Community: A Mariarosa Dalla Costa Reader**, PM Press, Oakland, pp. 87-174.
- DAVIDOFF, L. : 2012 **Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet**, (Çev.) Zerrin Ateşer, Selda Somuncuoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- DELPHY, C. : 2016 Baş Düşman, (Ed.) G. Acar Savran, N. T. Demiryontan, **Kadının Görünmeyen Emeği**, Yordam Kitap, İstanbul, ss. 89-114.
- DEMİRBAŞ, G. : 2012 **Kadınların Mekan Algısı Ve Mekanı Kullanma Biçimleri**, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne
- DONOVAN, J. : 2016 **Feminist Teori**, (Çev.) Aksu Bora, M. Ağduk Gevrek, F. Sayılan, İletişim Yayınları, İstanbul.

- DÖKMEN, Z. Y. :2010 **Toplumsal Cinsiyet**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- DRAGOMIR, C., BABYLON, A. M., AZIRH N.T., LEON, A. : 2018 Women Leaders in Shipping as Role Models for Women Seafarers, **TransNav, the International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation**, 12(2), pp. 279- 284, DOI: 10.12716/1001.12.02.07.
- DRAGOMIR, C. , SURUGIU, F. : 2013 Seafarer Women - Perception of the Seafaring Career, **Conference: WSEAS / NAUN 2nd International Conference on Economics, Political and Law Science**, Volume: Advances in Fiscal, Political and Law Science, pp.15-18.
- DRAGOMIR, C.M. BĂTRÎNCA, G., POPESCU, C. SURUGIU F. : 2012 **Study on Motivation of Targeted Groups to Join The Maritime Sector**, Editura Nautica, România.
- DURAKBAŞA, A. : 2011 Türk Modernleşmesinin Kamusal Alanı ve "Kadın Yurttaş", Der. Serpil Sancar, **Birkaç Arpa Boyu...21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar**, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.461-474
- ERDEN, O. Ö : 2008 "Akıl/Beden Dikotomisinden Modern Eril Politik Uğrağa: Beden'in İnşasından Cinsiyetçi Politika Üzerine Bir Not", Tematik Yazılar, **Toplum ve Demokrasi**, 2 (4), ss. 129-138.
- FEDERICI, S. : 2013 **Sıfır Noktasında Devrim**, (Çev.) Damlanur Meral vd., Otonom Yayıncılık, İstanbul.

- FİDAN, V., NAS, S. : 2019 Denizcilik Meslek Lisesi Öğrencilerinin Meslek Seçim Yeterliliği Ve Meslek Seçimlerini Etkileyen Faktörler, **Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi**, 11 (2), ss.271-296, DOI: 10.18613/deudfd.659821.
- GENİŞ, Ş. AKKİRMAN, D. K. : 2020 Eşitsizlik Mekânları Olarak Mahalleler ve Kadınların Kent Hakkı, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 53, Sayı 1, ss. 1-35.
- GIBSON-GRAHAM J. K. : 2010 **Bildiğimiz Kapitalizmin Sonu: Siyasal İktisadın Feminist Eleştirisi**, (Çev.) Zeynep Gambetti, Metis Yayınları, İstanbul.
- GLEICHAUF, I. : 2007 **Kadın Filozoflar Tarihi**, (Çev.) Leyla Uslu, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- GÖLE, N. : 2016 **Modern Mahrem**, Metis Yayınları, İstanbul.
- GÜL, H., ERGUN, C. : 2016 Kentin ve Kentsel İşlevlerin, Mekanın ve Yapının Tarihsel Gelişimi ve Dönüşümü, Der. M.S. Tümtaş, A.D. Ergun, C. Ergun, **Kente Dair**, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss. 53-90.
- GÜLEÇ SOLAK, S. : 2017 Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal Ve Kuramsal Bir Bakış, **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, ss. 13-37.
- HARTMANN, H. : 2016 Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği, (Ed.) G. Acar Savran, N. T. Demiryontan, **Kadının Görünmeyen Emeği**, Yordam Kitap, İstanbul, ss. 157-206.
- HARVEY, D. : 2009 **Sosyal Adalet ve Şehir**, (Çev.) Mehmet Moralı, Metis Yayınları, İstanbul.

- hooks, b. : 2016 **Feminizm Herkes İçindir**, (Çev.) E. Aydın, B. Kurt, Ş. Özgün, A. Yıldırım, bgst Yayınları, İstanbul.
- İLYASOĞLU, A. : 2001 Kadınların yaşam tarihi anlatılarına kadın çalışmaları alanından bir bakış, (Der.) A. İlyasoğlu, N. Akgökçe, **Yerli Bir Feminizme Doğru**, Sel Yayıncılık, İstanbul, ss. 15-38.
- JARVIS, H. KANTOR, P. CLOKE, J. : 2015 **Kent ve Toplumsal Cinsiyet**, (Çev.) Yıldız Temurtürkan, Dipnot Yayınları, Ankara.
- JOHNSON, B. KHAN, M.S. RUDIGI, J. : 2013 Identity Management Strategies: Gender-Based Challenges at Sea, **Journal of Gender and Religion in Africa** Vol. 19 No. 2, pp. 145-162.
- KANDİYOTI, D. : 2019 **Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar**, (Çev.) Aksu Bora vd, Metis Yayınları, İstanbul.
- KAR, B. : 2011 **İçtihatları ve Mevzuatı ile Deniz İş Hukuku**, Yetkin Basımevi, Ankara.
- KARAKAYA, M.M. : 2022 Osmanlı Ticari Denizcilik Eğitiminin Modernleşmesi Sürecinde Leyli Tüccar Kaptan Mektebi, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, 23(2), ss. 219-259, <https://doi.org/10.26650/oba.1077801>
- KARLAV, S. : 2019 Deniz İş Kanunu'nda Kadın: Gemi Adamı Tanımı ve Gemi Adamı Tanımının Kanuna Yansımaları, (Ed.) S. S. Gökalp Alıca, N. Basa, **II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, ss. 545-560.

- KATZNELSON, I. : 2019 Marksizm ve Kent, (Çev.) Ceren Göğüş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- KERN, L. : 2020 **Feminist Şehir**, (Çev.) Beyza Sümer Aydaş, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- KHAN M. S., JOHNSON, B. DEKKER, L., DHARMARAJA G. : 2015 Understanding female seafarers who have passed through the port city of Durban.
- KHAN M. S., DHARMARAJA G., JOHNSON, B., VAHED, R. : 2017 Life of Female Seafarers: Stationed at the Port of Durban -A Study, **Ars Artium: An International Peer Reviewed-cum-Refereed Research Journal of Humanities and Social Sciences**, Vol. 5, pp. 88-105.
- KITADA, M. : 2015 Absent Mother Sailors: How Possible Is It to Do the Impossible? Ed. M. Kitada, E. Williams, L.L Froholdt, **Maritime Women: Global Leadership**, WMU Studies in Maritime Affairs 3, pp. 113-128, DOI 10.1007/978-3-662-45385-8_8
- KONAN, B. : 2016 “Hukuk-ı Aile Kararnamesinde Kadının Hukuki Durumu ile İlgili Düzenlemeler” II. Uluslararası Türk Hukuk Tarihi Kongresi, İstanbul.
- KÖSEOĞLU, B. : 2010 **Uzakyol Güverte Zabitlerinin Kariyer Planlama Ölçütleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü Mezunları (1999–2008) Üzerine Bir Analiz**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- KURT, Ö. : 2010 **Gemide Çalışma Koşullarının Gemiadamları Üzerindeki Olumsuz Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- KÜÇÜK, B. : 2020 **Toplumsal Bedenin İnşası**, Sokak Yayın Grubu, İstanbul.
- KÜMBETOĞLU, B. : 2011 Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına ilişkin Bazı Sorular, Sorunlar, (Der.) Serpil Sancar, **Birkaç Arpa Boyu...21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar**, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.475-504.
- KÜMBETOĞLU, B. : 2001 Kentsel Alan ve Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet, A. İlyasoğlu & N. Akgökçe (Der.) **Yerli Bir Feminizme Doğru**, Sel Yayıncılık, İstanbul, ss.259- 282.
- LEFEBVRE, H. : 2014) **Mekanın Üretimi**, (Çev.) Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- LEFEBVRE, H. : 2016 **Şehir Hakkı**, (Çev.) Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- MACKENZIE, S. : 2002 "Kentte Kadınlar", Ayten Alkan, Bülent Duru (Der. ve Çev.), **20. Yüzyıl Kenti**, İmge Yayınevi, Ankara, ss. 249-283.
- MACKINNON, C. A. : 2015 **Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru**, (Çev.) Türkan Yöney, Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul.
- MACNEIL, A., GHOSH S. : 2016 Gender imbalance in the maritime industry: Impediments, initiatives and recommendations, **Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs**, DOI:

10.1080/18366503.2016.1271262.

MASSEY, D. : 2001

Space, Place, and Gender, University of Minnesota Press, Minneapolis.

MEMİŞ, E. ÖNEŞ, U. KIZILIRMAK, B. :2012

Kadınların Ev-Kadınlaştırılması: Ücretli ve Karşılıksız Emeğin Toplumsal Cinsiyet Temelli Bir Analizi, (Der.) S. Dedeoğlu, A. Y. Elveren, **Türkiye’de Refah Devleti** İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 159-182.

MICHEL, A. :1993

Feminizm, (Çev.) Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.

MILLETT, K. : 1987

Cinsel Politika, (Çev.) Seçkin Selvi, Payel Yayınevi, İstanbul.

MITCHELL, J. : 2006

Kadınlar: En Uzun Devrim, (Çev.) Gülseli İnal vd., Agora Kitaplığı, İstanbul.

NAS, S. : 2008

Gemi Yönetimi Konusunda Gemi İşletmelerinin Nasıl Bir Gemi Kaptanı İstediklerinin Tespitine Yönelik Nitel Bir Araştırma, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10(2), ss. 121-151.

NAS, S. : 2014

Profesyonel Türk Kadın Denizcilerinin Kısa Tarihsel Süreci Üzerine Bir Araştırma, **Beykoz Akademi Dergisi**, 2(1), ss.29-53.

NEMLİOĞLU KOCA, Y. : 2015

Denizcilikte Cinsiyet Ayrımcılığı ve Önyargı Algısı: Barbaros Denizcilik Yüksekokulu Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, **Çalışma ve Toplum**, 1(44), ss. 151-176, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71811/1155363>

- NOTZ, G. : 2018 **Feminizm**, (Çev.) Sinem Derya Çetinkaya, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- OĞUZ, A. : 2019 **Feminizm, Postkolonyal Feminizm ve Toplumsal Cinsiyet Buchi Emechta'nın The Bride Price Adlı Romanı**, Çizgi Kitabevi, Ankara.
- OĞUZ, M. : 2016 Kent Politikası ve Toplumsal Cinsiyet, Haz. Feryal Saygılıgil, **Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları**, Dipnot Yayınları, Ankara, ss.153-164.
- ORSEL, K. : 2015 Women in Shipping: Navigating to the Top, Ed. M. Kitada, E. Williams, L.L Froholdt, **Maritime Women: Global Leadership**, WMU Studies in Maritime Affairs 3, pp.229-234, DOI 10.1007/978-3-662-45385-8_8.
- ÖZDEMİR, E. : 2012 Kent Sosyolojisi Yaklaşımları, (Ed.) Köksal Alver, **Kent Sosyolojisi**, Hece Yayınları, Ankara.
- ÖZDEMİR, P., ALBAYRAK, T. : 2015 How to Cope with Second-Generation Gender Bias in Male-Dominated Occupations, Ed. M. Kitada, E. Williams, L.L Froholdt, **Maritime Women: Global Leadership**, WMU Studies in Maritime Affairs 3, pp.217-228, DOI 10.1007/978-3-662-45385-8_8.
- ÖZER, M. M. : 2017 Ataerkil Kapitalist Çalışma Yaşamından Kadın Tanıklıkları, **Çalışma ve Toplum**, 3 (54), pp. 1397- 1424.
- ÖZKAN, B. : 2017 Feminist Kuramlarda Özel Alan- Kamusal Alan Ayrımı, (Ed.) Ülker Yükselbaba, **Kadın**,

- Kamusal Alan ve Hukuk**, Tekin Yayınevi, İstanbul, ss. 83-114.
- PARLAKTUNA, İ. : 2010 Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi, **Ege Akademik Bakış**, Cilt:10, Sayı:4, ss. 1217-1230.
- PATEMAN, C. : 2017 **Cinsel Sözleşme**, (Çev.) Zeynep Alpar, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- PHILLIPS, A. : 2015 **Demokrasinin Cinsiyeti**, (Çev.) Alev Türker, Metis Yayınları, İstanbul.
- PINARCIOĞULLARI N.Ş., KANBAK, A., ŞİRİNER M. : 2010 Kent Kuramları, (Der.) Ö. Uğurlu vd., **Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları**, Örgün Yayınevi, İstanbul, ss.71-102.
- RULLMANN, M. VD. : 1996 **Kadın Filozoflar**, (Çev.) Tomris Mengüşoğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- SAĞLAM, M. A. : 2020 Feminist Kuram'da Kadının Politik Ekonomisi Ve Dönüşümü, **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, Volume: 46, pp. 394-412.
- SAM, N. : 2017 **Kent, Toplum, Kültür**, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- SANCAR, S. : 2016 **Erkeklik: İmkansız İktidar**, Metis Yayınları, İstanbul.
- SANCAR, S. : 2004 Otoriter Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Rejimi, **Doğu Batı: İdeolojiler II**, Sayı 29.
- SANCAR, S. : 2014 **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti**, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- SANCAR, S. : 2003 Üniversitede Feminizm? Bağlam, Gündem ve Olanaklar, **Toplum ve Bilim**, Sayı 97, ss. 164-182

SANRI, Ö. : 2020

Denizyolu Taşımacılığı Sektöründe Kadının Güçlenmesi, Ed. Volkan Öngel, Gülşah Gençer Çelik, **Sosyal Bilimler Perspektifinden Güç (Cilt II)**, Gazi Kitabevi, Ankara, ss. 115-142.

SARIÇOBAN, G. : 2017

Milli Mücadele'de Anadolu Kadını. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21 (4), ss. 1331-1346, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/34383/380913>.

SAUNDERS, P. : 2013

Sosyal Teori, (Çev.) S.D. Getir, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.

SAYGILIGİL, F: 2016

Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları, Dipnot Yayınları, Ankara, ss. 9-16

SCHICK, I. C. : 2016

Mekanın Cinsiyeti Vardır, Ed. E. E. Dinçer, A. Can, **Kentsel Yaşam ve Sürdürülebilirlik**, Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi, Şehir Yayınları, İstanbul, ss. 95-110.

SEZER ŞANLI, A., YILDIZ

KARAKOÇ, D. : 2017

Türkiye'de Özel ve Kamusal Alan İkiliğinden Hareketle Feminist Hareketlere Bakmak, Ed. F. Hekimoğlu, K. Çılgın, Ş. Balambar, **Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Kadın Komisyonu, Ankara, ss. 95-113.

ŞAKİROĞLU, A. : 2007

Uzakyol Zabıtlarının Kariyer Planlama Ölçütleri Üzerine Bir Analiz, Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- ŞAŞMAN KAYLI, D. : 2010 **Kadın Bedeni ve Özgürleşme**, İlya İzmir Yayınevi, İzmir.
- ŞENGÜL, H. T. : 2009 **Kent, Çelişki ve Siyaset**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ŞENGÜL, H. T. : 2001 Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı, **Praksis**, No.2, ss. 9-31.
- ŞENOL CANTEK F., ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ Ç. ÇAKMAK S. : 2017 Evin İçinde Sokak, Sokağın İçindeki Ev: Kamusal ile özel "ara"sında kalanlar, (Der.) F. Şenol Cantek, **Kenarın Kitabı**, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 121-160.
- ŞİŞMAN, N. : 2016 **Emanetten Mülke**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- TANSEY, P. : 2015 Women at the Helm: 25 Years of IMO's Gender Programme, Ed. M. Kitada, E. Williams, L.L Froholdt, **Maritime Women: Global Leadership**, WMU Studies in Maritime Affairs 3, pp.17-22, DOI 10.1007/978-3-662-45385-8_8
- TAŞ, G. : 2016 Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri Ve Dönüşümleri, **Akademik Hassasiyetler**, 3(5).
- TEKELİ, Ş. : 2010 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar, Ed. Şirin Tekeli, **1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.15-46.
- TEKELİ, Ş. : 2017 **Feminizmi Düşünmek**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- TENESINI, A. : 2012 **Feminist Epistemolojilere Giriş**, (Çev.) Demiriz G., Binay B., Tatlıcan Ü, Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- THEOTOKAS, I. , TSALİCHİ, C. : 2013 Employment of women at sea, Perceptions, attitudes and experiences of male seafarers in the Greek context, **Proceedings of the IAME 2013 Conference**.
- THOMAS, M.A. : 2006 Sexual harassment in a residential occupation: The experiences of women seafarers, **Health Education Journal**, 65(2), pp. 170-179.
- TOKSÖZ, G. : 2011 **Kalkınmada Kadın Emeği**, Varlık Yayınları, İstanbul.
- TONG R., BOTTS T. F. : 2021 **Feminist Düşünce**, (Çev.) Beyza Sumer Aydaş, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- TORLAK, S. : 2014 Mekan Meselesine Bir Giriş, **Mekan Meselesi**, Tekin Yayınevi, İstanbul, ss. 11-28.
- TOPRAK, Z. : 2015 **Kadın Özgürlüğü ve Feminizm**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TUNCER, S. : 2012 “Beşeri Coğrafyaya Feminist İtirazlar,” **Fe Dergi** 4, sayı 1, ss. 79-90, http://cins.ankara.edu.tr/7_7.html
- TUNCER, S. : 2015 Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusala Feminist Bir Saha Hikâyesi, **Moment Dergi**, Female Narratives, ss. 30-58, <https://dergipark.org.tr/en/pub/moment/issue/36281/409649>

- TÜMTAŞ. M. S., DERİCİOĞULLARI ERGUN, A. : 2016 Kentsel Mekandaki Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Algısı ve Kadına Yönelik Şiddet: Diyarbakır Örneği, (Der.) M.S. Tümtaş, A.D. Ergun, C. Ergun, **Kente Dair**, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss. 427-449.
- TÜMTAŞ, M. S. : 2016 Mekan, Kimlik, Siyaset, (Der.) M.S. Tümtaş, A.D. Ergun, C. Ergun, **Kente Dair**, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss. 124-141.
- TÜMTAŞ, M. S. : 2012 **Kent, Mekan ve Ayrışma**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- TÜRKELİ, G. : 2017 Feminizmin Üç Dalgası ve Kamusal Mücadele, (Ed.) Ülker Yükselbaba, **Kadın, Kamusal Alan ve Hukuk**, Tekin Yayınevi, İstanbul, ss. 47-82.
- URHAN, B. : 2016 Kadın Emeği ve Toplumsal Cinsiyet, (Der.) Feryal Saygılıgil, **Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları**, Dipnot Yayınları, Ankara, ss.121-152.
- VAN DER GAAG, N. : 2018 **Feminizm**, (Çev.) Beyza Sumer Aydaş, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- WALBY, S. : 1989 Theorising Patriarchy, **Sociology**, Vol. 23, No. 2, Sage Publications, Ltd., pp. 213-234.
- WITTIG, M. : 2019 Kadın Doğulmaz, Feminizm, **Cogito**, Sayı:58, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss. 193-201.
- YALÇIN, E. : 2019 Türk Kadın Denizcilerin İstihdam Durumu Ve Kariyer Planlaması Üzerine Bir İnceleme, **Mersin Üniversitesi Denizcilik Ve Lojistik Araştırmaları Dergisi**, 1(1), ss. 32-41.

- YARAMAN, A. : 2015 **Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili,** Bağlam Yayınları, İstanbul.
- YELSALI PARMAKSIZ, P. : 2017 **Türkiye’nin Modernleşmesinde Kadınlar,** İmge Kitabevi, Ankara.
- YÖRÜK, A. : 2009 Feminizm/ler, Ed. Cihad Özsöz, **Sosyoloji Notları Dergisi,** Sayı:7, Ankara, ss. 63-85.
- YÜCEŞAHİN, M. M. : 2016 Toplumsal Cinsiyet ve Mekânın Karşılıklı İlişkisi: Patriyarkanın Sosyal Mekânı Örgütleyişine Dair Bir Tartışma, **Kadın/Woman 2000;** 17(1), ss. 73-101.
- YÜKSELBABA, Ü. : 2017 Kadın ve Kamusal Alan: Kadının, Kadın Olarak Var Olma Mücadelesi, (Ed.) Ülker Yükselbaba, **Kadın, Kamusal Alan ve Hukuk,** Tekin Yayınevi, İstanbul, ss. 1-46.
- ZİHNİOĞLU, Y. : 2003 Kadınsız İnkılap, Metis Yayınları, İstanbul.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Banerji, U. (06.04.2016), **The Chinese Female Pirate Who Commanded 80,000 Outlaws**, Erişim Tarihi: 24.02.2023, <https://www.atlasobscura.com/articles/ching-shih-chinese-female-pirate>

DEFAV (10.03.2021), İşte Türkiye'nin denizcilik eğitimi raporu, Erişim Tarihi: 08.03.2023, <https://www.denizcilikdergisi.com/denizcilik-gundem-haberleri/iste-turkiyenin-denizcilik-egitimi-raporu/>

Deniz Çalışanları Dayanışma Derneği (21.09.2018), F.O.C. Ne Demektir? Erişim Tarihi: 08. 03.2023, <https://dadder.org/tr/2018/09/f-o-c-ne-demektir/>

Deniz İş Kanunu (29/4/1967), Resmi Gazete (Sayı:12586), Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12586.pdf>

Gemi Adamlarının İkamet Yerleri, Sağlık ve İlaçlarına Dair Yönetmelik (20 Aralık 1989), Resmi Gazete (Sayı: 20378), Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20378.pdf>

Gemiadamları Ve Kılavuz Kaptanlar Yönetmeliği (10 Şubat 2018), Resmi Gazete, (Sayı:30328), Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/02/20180210-9.htm>

ILO, Erişim Tarihi: 20.03.2023, <https://www.ilo.org/public/english/gender.htm>

ILO, Erişim Tarihi: 25.01.2023, <https://www.ilo.org/public/english/gender.htm>

IMO, Erişim Tarihi: 14.03.2023, <https://www.imo.org/en/OurWork/TechnicalCooperation/Pages/WomenInMaritime.aspx>

International Chamber Of Shipping (28.07.2021), New BIMCO/ICS Seafarer Workforce Report warns of serious potential officer shortage, Erişim

Tarihi: 16.01.2023, <https://www.ics-shipping.org/press-release/new-bimco-ics-seafarer-workforce-report-warns-of-serious-potential-officer-shortage/>

Kaptanoğlu, ř. (09.03.2022), Analiz Gazetesi.
<https://analizgazetesi.com.tr/haber/sektorunde-kadin-calisan-orani-13-9984/>
adresinden edinilmiştir.

Kaya, ř. (02.02.2021), Sosyal Sorumluluk, Erişim Tarihi: 06. 05. 2023
<https://www.pressreader.com/turkey/naviga/20210202/281530818692776>

Mark, J. J. (01.11.2021), Grace O'Malley, Erişim Tarihi: 23.03.2023,
https://www.worldhistory.org/Grace_O'Malley/

Milli Eğitim Bakanlığı (2018), Denizcilik Gemi Yapısı, Erişim Tarihi:
06.04.2023,
http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller/Gemi%20Yap%C4%B1s%C4%B1.pdf

Minster, C. (09.08.2018), Facts About Anne Bonny and Mary Read, Fearsome Female Pirates, Erişim Tarihi: 04.01.2023,
<https://www.thoughtco.com/facts-about-anne-bonny-mary-read-2136281>

National Park Service, Erişim Tarihi: 04.05.2023,
<https://www.nps.gov/safr/learn/historyculture/maritimewomenhistory.htm?fbclid=IwAR0d13qLMgwiYhgZYHSSY-JgA7aZnYq1L9Hzl7OljkQVjObpc76WT0DG5c>

Stowell, J. (24.03.2021), Hannah Snell: A Female Soldier In Disguise, Erişim Tarihi: 16.01.2021, <https://www.forces.net/heritage/history/hannah-snell-female-soldier-disguise>

